

## 2. 6. ELS ARTICLES PER A L'HORIZÓ

### 2. 6. 1. Història del setmanari

El 20 de juliol de 1935, el diari *La Humanitat* anunciava, en una nota anònima titulada “Un nou setmanari polític d'esquerra”, la imminent aparició de *L'Horitzó*:

Es dóna com a segura la publicació d'un setmanari del qual s'ha vingut parlant repetidament aquests dies.

Podem avançar que portarà per títol *L'Horitzó* i que s'ocuparà de política, art, literatura, treball, educació i de tots els problemes, en fi, que preocupen l'home i el seu progrés.

Sembla que compta amb una nodrida col·laboració formada per homes de reconeguda activitat en el camp de la política, de les lletres i de l'economia catalanes.

L'informarà un pensament esquerrà i nacionalista poc amic de demagògies i desitjos de treballar per la claredat, la dignitat i la normalització d'una vida a què té dret Catalunya.<sup>100</sup>

Estretament lligat a l'ideari d'Esquerra Republicana de Catalunya, el primer número de *L'Horitzó* es publica el 3 d'agost de 1935, amb el subtítol de “Política, Economia, Lletres, Treball, Educació, Ciències, Necessitats del Camp i de la Ciutat”. Apareixia cada dissabte, constava de quatre pàgines a tres columnes i tenia la redacció al número quatre del carrer Petritxol. La seva vida és curta: es publica regularment fins al número 12, del 19 d'octubre de 1935, data en què desapareix.

El cos de redacció de *L'Horitzó* estava format, a més de Ramon Xuriguera, per Pere Grases –que era qui duia el comandament<sup>101</sup>–, Joan Merli –que signava amb el pseudònim de Claverol–, Pere Mas i Perera i Marc Aureli Vila. Segurament Xuriguera es va encarregar de cridar coneguts seus que conformaven el grup de col·laboradors que anunciava el setmanari: Sebastià Juan Arbó, Xavier Benguerel i Aurora Bertrana (tots quatre havien publicat obres a la “Col·lecció Balagué” i compartit les experiències editorials de Janés); Lluís Montanyà (a través de la tertúlia del Cafè Colón); Joan Puig i Ferrer (director literari d'Edicions Proa, on va publicar el seu primer llibre i les seves novel·les) o Humbert Torres i Josep Carner Ribalta (vinculats, com ell, a les Terres de Ponent). Entre els articulistes del primer número cal destacar també Pere Cavallé, Carles Pi i Sunyer, Jaume Serra Hünter, Sebastià Gasch, Vicenç Turell, Josep Puig Pujades i

---

<sup>100</sup> [S/s], “Un nou setmanari polític d'esquerra”, *La Humanitat*, 20-VII-1935. El 2 d'agost *La Humanitat* publicarà un segon anunci sobre l'aparició de *L'Horitzó*.

<sup>101</sup> Una selecció dels articles que va publicar a *L'Horitzó* es troba a Pere Grases, *Hores de joventut i de maduresa* (Barcelona, Editorial Seix Barral, 1987), p. 491-496.

Joan Puig i Ferrer, signant amb el pseudònim d'Antoni Ardèvol.<sup>102</sup> A aquests, s'hi afegiran, posteriorment, Antoni Rovira i Virgili i Joaquim de Camps i Arboix. Val a dir que la majoria dels col·laboradors esmentats només ho eren per figurar: així, no hi ha cap article de Benguerel, Arbó, Bertrana, i Carner Ribalta, entre d'altres, a *L'Horitzó*.

L'editorial del primer número, "Claredat de conducta", és tota una declaració de principis:

Els entorpiments amb què ha topat *L'Horitzó* abans de la publicació del seu primer número, ens han privat de que l'actualitat palpitant i algunes qüestions de gran transcendència per a la nostra vida nacional no les haguem pogut comentar a la seva hora. D'algunes n'hem de fer renúncia. Però d'altres, malgrat el retard, malgrat que seria més còmode no fer-ne esment, no ens en sabem estar. Més exacte: creiem que tenim el deure de comentar-les fixant de passada la nostra posició. Els que escrivim *L'Horitzó*, com hem dit en un altre lloc, som antidemagògics. *L'Horitzó*, doncs, parlarà en cada ocasió amb la major claredat que sigui possible enfront de tota mena de confusionismes i oferirà en cada moment la seva més franca contribució a l'esclariment i a la definició de posicions i conductes.<sup>103</sup>

I l'article de fons d'aquest mateix número, "El deure de la intel·ligència" de Carles Pi i Sunyer, rebla el clau sobre les afirmacions anteriors, alhora que reclama la implicació dels intel·lectuals en els problemes socials:

No pot demanar-se als intel·lectuals que s'integrin a un determinat moviment, a un cert grup polític. Però sí que no s'inhibeixin en una còmoda abstenció dels problemes vius que l'hora planteja. No es tracta de conformitat, sinó de vibració. Avui, inhibir-se és desertar. I caldria també que no es deixessin tallar la lliure volada de l'ànima per la mercè del mecanisme equivoc. Si no els sembla bé l'orientació seguida pel nostre poble, que ho diguin; no amb la murmuració irònica dels desenganyats, sinó amb la veu forta que és l'advertiment i pot ésser revulsiu: I que, sobretot, si el poble de moment no els escolta o no els segueix, que no caiguin en l'orgull de creure'ls incapaç d'entendre'ls. Perquè en la Catalunya d'ara, la Catalunya vibrant de les darreres anyades, els intel·lectuals no han estat en sentiment, en fe, en voluntat, en coratjosa fidelitat al destí de Catalunya i a l'alçada del poble.<sup>104</sup>

El setmanari tractava temes diversos: polítics (a càrrec d'Alexandre Deulofeu i Joaquim de Camps i Arboix), econòmics (Joan Puig i Ferrer), pedagògics (Marc Aureli Vila i Leonard Vendrell), artístics (Sebastià Gasch) i literaris (Lluís Montanyà i, sobretot, Ramon Xuriguera). De tota manera, és habitual en els editorials dels primers números trobar queixes perquè, a banda dels problemes derivats de la censura, el contingut no reflecteix, amb concisió, allò que s'havien proposat els seus membres:

---

<sup>102</sup> La notícia procedeix de Guillem-Jordi Graells, "Introducció" a Joan Puig i Ferrer, *Servitud* (Barcelona, Edicions Proa, 2002), p. 23. El pseudònim procedeix, segons Graells, d'un dels protagonistes de *La farsa i la químera*, la novel·la que estava escrivint en aquells moments.

<sup>103</sup> [S/s], "Claredat de conducta", *L'Horitzó*, núm. 1 (3-VIII-1935), p. 1.

Si se'ns demana el judici que ens ha merescut a nosaltres el primer número de *L'Horitzó*, contestarem francament i sense pal·liatius que no ens ha agradat gaire. Els començaments d'una nova publicació sempre són difícils; però ho resulten molt més en les circumstàncies actuals i amb un setmanari de la ideologia del nostre. Prescindint de les errades materials, inevitables en els primers moments, que converteixen en laiques les manifestacions líriques del renaixement català, fan anomenar Bareiber el socialista Beraibar, que el bon lector subsanarà; hi ha el fet de major importància dels articles que no poden publicar-se sencers i aquells dels quals no arriba a publicar-se ni una ratlla. Això no fa solament que pugui quedar desvirtuat el sentit d'un article, sinó que ocasioni un desequilibri en el volum i intenció de l'original publicat. Aquest era el principal defecte del nostre primer número; resultava obligadament poc ponderat quant a la tendència de les matèries; qüestions internes de partit prenien, per motius forçosos, una extensió excessiva amb detriment dels altres objectius que figuren en el programa del setmanari.

L'exposició als nostres lectors de les dificultats que motivaren aquests defectes, no es deu a un ingenu desig d'excusa; és per a fer un advertiment interessant. El de que es facin càrrec de les circumstàncies en què hem d'escometre l'empresa dificultosa de donar vida al nou periòdic, i excusin la manca de sentit o la intenció desfigurada per les omissions d'algun article, i el desequilibri o desproporció que pugui haver-hi per les substitucions forçoses, en les matèries tractades. El propòsit, el to –i confiem en què l'eficàcia del setmanari–, no podran sortir, doncs, d'un article o d'un número isolat; aniran concretant-se en la continuïtat constant i voluntària de l'obra empresa.<sup>105</sup>

Val a dir que, progressivament, *L'Horitzó* es va anar transformant en un setmanari on predominaren les qüestions culturals –en són una prova les reproduccions, en els darrers números, d'escultures de Joan Rebull o de pintures de Miquel Villà– per sobre de les polítiques; una operació semblant, cal tenir-ho present, a l'efectuada el 1926 per Xuriguera amb la revista *Lleida*. Així, una nota anònima apareguda en el número vuit ens referma aquesta tendència culturalista, que, a més de la censura imperant<sup>106</sup>, explica l'escassa durada del setmanari:

---

<sup>104</sup> Carles Pi i Sunyer, "El deure de la intel·ligència", *L'Horitzó*, núm. 1 (3-VIII-1935), p. 1.

<sup>105</sup> [S/s], "Crítica", *L'Horitzó*, núm. 3 (10-VIII-1935), p. 1. Una altra mostra d'aquest descontentament el trobem a l'editorial del número 3 (17-VIII-1935), p. 1, titulada "Al lector": "En el nostre número passat parlàvem de les dificultats que havíem de vèncer per tal de poder sortir. Avui ens veiem obligats a tornar-hi. El lector es farà càrrec d'aquesta insistència poc grata. El contingut dels dos números que portem publicats no reflecteix, en la mesura que ens havíem proposat, ni el nostre pensament ni els nostres desitjos. Totes les temptatives que hem realitzat per tal de fixar-los –i no han estat poques– han resultat infructuoses. Fem aquest advertiment perquè la desproporció entre el que donem i els que hem de reservar és considerable. Per bé que el bon sentit del lector ajudi a extreure el veritable fons d'unes pàgines plenes de desfiguracions i d'absències forçades, aquell no resulta encara prou expressiu en relació a l'esforç realitzat. De cap manera no hauríem invitat el lector a llegir-nos si no haguéssim tingut, per endavant, la seguretat de poder-lo posar en contacte amb direccions i matèries d'un viu interès davant l'actual moment polític-social. Només la fe, malgrat tots els obstacles, ens inclina a perseverar."

<sup>106</sup> Així, Carles Pi Sunyer a *La República i la guerra* (Mèxic, Editorial Oasis, 1975), p. 328, atribueix a aquesta causa la desaparició del setmanari: "Pero el mayor enemigo fue la censura que tachaba despietadamente todo lo que era ágil, intencionado, incisivo, dejando tan sólo los textos anodinos. Y este tono gris, forzado, aminoraba toda la eficacia de la que pudo haber sido una arma de combate. Cuando,

*L'Horitzó* prepara per als números successius algunes modificacions que confirmaran els seus antics propòsits de millorament. El nombre de pàgines serà de vuit. Les seccions fixes no començades encara, comprendran el Cinema, les Arts, el Teatre i l'Esport.

Els afers de la política i els interessos comarcals seran tractats en una secció fixa que anirà a càrrec dels corresponents de *L'Horitzó*.<sup>107</sup>

## 2. 6. 2. De política i economia

Entre els articles que publica Ramon Xuriguera a *L'Horitzó*, n'hi trobem alguns de contingut marcadament polític i que segueixen la mateixa tendència que els editorials del diari *La Jornada*, que havia donat a conèixer entre 1930 i 1931. “Motius del carrer” és una proclama a favor de les classes populars, menystingudes per la premsa i la política:

Sortiu avui al carrer i escolteu el que diu la gent. Detureu-vos un moment davant aquell rostre que parla amb mostres d'agitació, pareu l'orella als comentaris prolixes dels veïns del barri, atanseu-vos a l'onada de ressons i d'inquietuds que passen amb les hores per les vies de la ciutat. És allí on us donareu compte del veritable estat de les coses, del diapasó espiritual amb què aquestes són admeses i valorades. La vivor d'aquest judici, el grau de frescor i d'espontaneïtat que tanquen, no el trobareu ni a la premsa ni als discursos. Aquestos són fets de cara a interessos primmirats, tenint en compte rigors importants. L'opinió popular, per contra, llisca transparent i deseixida, amb un dring de veritat que convida, vulguis o no, a l'esperança.<sup>108</sup>

Xuriguera, en un altre passatge del mateix article, contraposa i personifica dos elements estretament relacionats amb les classes populars: el carrer i el quiosc. I ho fa utilitzant uns recursos estilístics i imaginatius que intenten donar lirisme al text – presents en diversos articles de *La Publicitat*, com la sèrie “Una estona amb...” – que l'emparenten amb la seva obra literària:

Mireu la cara que fan aquestes publicacions. Pengen pansidament amb arrugues entre els paràgrafs i taques de lletres picades.

Són el mirall del carrer i es deleixen de poder-lo reflectir, però tenen les aigües entelades. El carrer no hi passa, hi resta esborrat i mostren les romanalles d'una visió que ha passat per esponges dures i rasposes.

El pobre quiosc, amb la seva ànima groga i malaltissa, s'enraïma d'oripells de revistes anodines que brillen al sol com a llustrins de cupletista barata en aquests dies de sol i d'asfíxia.<sup>109</sup>

---

publicados cuatro o cinco números [sic], *Horitzó* dejó de salir, moría una empresa bien intencionada y llena de promesas.

<sup>107</sup> [S/s], “Canvis a *L'Horitzó*”, *L'Horitzó*, núm. 8 (21-IX-1935), p. 3. En el darrer número del setmanari encara s'insistia en l'interès per l'augment del nombre de pàgines i de seccions.

<sup>108</sup> Ramon Xuriguera, “Motius del carrer”, *L'Horitzó*, núm. 2 (10-VIII-1935), p. 3.

<sup>109</sup> *Ibidem*, p. 3.

A “La consciència obrera i el sufragi”, un text que podríem qualificar de doctrinari, Xuriguera expressa la seva opinió sobre el paper que ha de desenvolupar el proletariat dins la societat contemporània. El que cal és augmentar les responsabilitats polítiques de la classe obrera en la tasca de consolidar la democràcia i la República, amb la qual cosa s’evitaria la manca d’interès envers la política i l’abstencionisme electoral. La seva lluita contra el capitalisme industrial s’ha d’emmarcar dins un context polític i no un d’estrictament social:

Quan no es tenen disponibilitats contundents per anar d’un sol cop a la conquesta de l’Estat, cal aprofitar els mitjans en curs, fer ús de l’exercici polític en lloc de girar-s’hi d’esquena i combatre’l amb una experiència morbosa.

Les experiències d’aquests darrers mesos, però, creiem que hauran servit d’una gran lliçó. L’obrerisme apolític no haurà pogut fer altra cosa que aprendre molt dels exemples sobrevinguts per la seva tàctica; i el camí de la rectificació s’imposarà, pensem, als insensats que intenten fer reviure, encara, les teories abstencionistes.

No és abstenint-se que s’eviten els règims d’excepció i les aventures revisionistes sinó augmentant la part de responsabilitat que les organitzacions obreres prenen en les decisions polítiques.

Això, surt del sufragi, instrument, encara, que mentre no se’n tingui un altre de millor, és el que més garanties ofereix a la justícia i a la reivindicació proletària.<sup>110</sup>

L’article “Dualisme, moralitat i història” és una anàlisi dels conceptes d’unitarisme i dualisme. El primer és el propi dels països feixistes com Itàlia i Alemanya; la ideologia que destil·la –un dels temes recurrents dels textos periodístics de Xuriguera d’aquests anys– està basada en la idea de la uniformitat (“un poble format per elements d’una mateixa procedència o per races ben fusionades”) que acaba menant a “l’isolament i a la lentitud evolutiva de la cultura.” Per contra, els països dualistes (“en què hi ha hagut dominadors i dominats i ambdós, amb el transcurs del temps, han acabat per barrejar-se”) són els que han representat, en tot moment, la modernitat; i n’assenyala, com a exemples, el paper que han tingut al llarg de la història, l’Índia, Grècia, Roma, Anglaterra i França. La conclusió a què arriba es pot sintetitzar amb la següent afirmació: “la barreja ha fet molta via en la trajectòria dels homes.”<sup>111</sup>

---

<sup>110</sup> Ramon Xuriguera, “La consciència obrera i el sufragi”, *L’Horitzó*, núm. 7 (14-IX-1935), p. 4. Aquest mateix tema ja l’havia plantejat als editorials de *La Jornada* “De la vaga...”, 25-XI-1930, i “De l’apoliticisme”, 2-XII-1930.

<sup>111</sup> Ramon Xuriguera, “Dualisme, moralitat i història”, *L’Horitzó*, núm. 5 (31-VIII-1935), p. 3.

Més marginal per la seva temàtica és “Cercant la solució de la crisi econòmica”, on Xuriguera reflexiona sobre la riquesa i la pobresa del món actual a partir de l’assaig de Jacques Duboin, *La gran revolució que ve*, traduïda al català per Joan Puig i Ferrer.

### 2. 6. 3. La crítica de llibres

Els comentaris que efectua Ramon Xuriguera a *L’Horitzó* apareixen en dues seccions diferents: “Llibres de casa”, sobre autors catalans, i “Llibres de fora”, d’autors estrangers. Una tasca, la de crític, que ja havia desenvolupat, entre 1926 i 1928, quan s’encarregava de la secció “Llibres i revistes” del quinzenari *Lleida*. Les ressenyes de Xuriguera responen a tres eixos bàsics: en primer lloc, es tracta d’obres que responen a la més estricta actualitat, és a dir, publicades el mateix 1935; segonament, els gèneres literaris ressenyats són la narrativa i l’assaig, els gèneres que ell mateix conrea a la dècada dels trenta i que considerava com els eixos vertebradors de la literatura del país; i, per últim, i amb això es reforça la imatge de grup, els autors comentats, en la seva majoria, són col·laboradors habituals de *L’Horitzó*<sup>112</sup> i, a més, els seus productes veuen la llum en col·leccions com “A Tot Vent” d’Edicions Proa (les novel·les de Sebastià Juan Arbó i Joan Duch i Agulló) o els “Quaderns Literaris” (els relats de Josep Carner Ribalta, Salvador Espriu i Josep Sol); cal recordar, una vegada més, que és en la primera editorial on Xuriguera publica les seves novel·les, mentre que en la col·lecció dirigida per Janés reedita, el 1936, el seu recull *Espills dormits*.

La secció “Llibres de casa” s’obre amb el comentari de *Camins de nit*, de Sebastià Juan Arbó, amb qui havia col·laborat a les publicacions de Josep Janés, i, com ja veurem, en la Col·lecció Balagué. L’article s’inicia, amb unes consideracions sobre els lligams entre el món rural i la literatura, una qüestió present en el món cultural des de 1929, amb articles com “El ruralisme en literatura”, de Domènec Guansé, apareguda al diari *La Nau*, o “La futura novel·la rural catalana”, de J. Solanes Vilaprenyó, a la revista *Hèlix*, i que el 1935 Rafael Tasis, a *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, torna a posar sobre la taula. Xuriguera presenta Arbó com un continuador de la novel·la rural, que té com a precedents notables Víctor Català, Joaquim Ruyra, Prudenci Bertrana i

---

<sup>112</sup> No és d’estranyar que l’única ressenya de la traducció efectuada per Xuriguera de la novel·la *Masako*, de Kikou Yamata aparegui a *L’Horitzó* i realitzada per un col·laborador habitual com Joan Puig i Ferrer.

Joan Puig i Ferrer. El ruralisme, que en els seus inicis s'havia limitat a la recreació d'escenes i personatges típics, amb un llenguatge empobrit, gràcies a "l'evolució de l'instrument lingüístic" durant les primeres dècades de segle, pot esdevenir un corrent temàtic modern:

La corda rural té arrels profundes en els literats catalans i el seu conreu encara preocupa com en els temps que ho era tot. Si l'escassetat de recursos d'una llengua que sortia de l'empobriment i el somni, estacava els escriptors al clima camperol gairebé com una necessitat, amb l'evolució de l'instrument lingüístic, el radi dels climes literaris s'anava oferint a l'interès de l'escriptor, cada dia més divers i incitant. La llengua ja era capaç de fineses i entrava sense titubeig al moviment subtil de les penombres. El ruralisme sortia de la necessitat i s'oferia com un gènere més a les possibilitats d'una llengua que acabava de fer-hi el seu aprenentatge.<sup>113</sup>

Partint d'aquesta premissa, Xuriguera analitza la trajectòria literària de Juan Arbó i el considera, sobretot, un escriptor instintiu en qui "els temes rurals viuen dins d'ell amb una força rica i violenta". Una afirmació que es recolza en diversos aspectes: el disseny de les figures passionals i primàries de les seves obres que "semblen haver estat arracades del seu món interior"; un reflex dels seus orígens humils, "de les persones i els paisatges entre els quals ha nascut, crescut i viscut la major part de la seva vida"; la construcció d'uns personatges de gran força, però, alhora, d'una primària complexitat, ja que van "directament al bé i al mal sense parada de replecs ni de claroscurs"<sup>114</sup>; finalment, l'estil, d'una gran intensitat expressiva, amb l'ús d'una llengua en què "l'exaltació fila i teixeix les pàgines més brillants dels seus llibres".

Aquestes consideracions Xuriguera les aplica a dues novel·les d'Arbó: *Terres de l'Ebre* i *Camins de nit*. De la primera assenyala que es tracta d'"una epopeia de l'esforç i de la constància", basada en l'oposició entre l'home i la naturalesa; un tret que s'accentua a la segona, qualificada de "porta oberta a les angoixes, a les misèries, a les perversitats, a les passions retortes de l'home del camp." Una temàtica que es plasma en el contingut de l'obra i també en la seva prosa "bategant i ardidada". De tota manera, no

---

<sup>113</sup> Ramon Xuriguera, "Camins de nit", *L'Horitzó*, núm. 1 (3-VIII-1935), p. 3.

<sup>114</sup> En un altre passatge d'aquest article, Xuriguera insisteix en aquesta relació entre el paisatge i els personatges que l'habiten: "[Arbó] pren els elements de la naturalesa i les passions violentes dels homes. En el paisatge s'hi recrea, l'enriqueix de suggestions líriques. En les ànimes s'hi rabeja, baixa al fons de les terboleses humanes, les remena, les engega a pressió per tots els esvorancs on l'home pot desviar-se i envilir-se." Sobre l'obra d'Arbó, Xuriguera hi tornarà a incidir a l'article de *Mirador*, "Influència de la literatura russa a Catalunya", núm. 395 (19-XI-1936), p. 5.

s'està de remarcar alguns elements fallits de la novel·la, com la manca d'unitat de l'acció:

Amb tot rigor, però, aquesta manca de fons, és potser el que deixa al descobert la manca d'unitat de l'acció. El punt de descosit que tenen les escenes, sense que minvi la bellesa diguem-ne individual de les mateixes, resta, segurament aquell aplom de proporció i d'unitat a què deu aspirar tota obra i que pot i deu entrar en l'ambició d'un novel·lista de les remarcables condicions de S. J. Arbó.<sup>115</sup>

El comentari a *Camins de nit* finalitza amb dues noves asseveracions: d'una banda, l'obra, malgrat les seves limitacions, és un pas més en el camí que ha de situar Arbó en “un dels primers llocs de la novel·la catalana”; de l'altra, ressalta el fet, preocupant, que es tracta de “l'únic escriptor en llengua catalana de les terres de la baixa Tarragona.” I aquest és un greu impediment per a construir una cultura catalana moderna.

A diferència de la ressenya de *Camins de nit*, Xuriguera no arriba a uns resultats gaire positius a la que efectua de la novel·la de tema social *Vida triomfal*, de Joan Duch i Agulló. L'argument, del qual efectua una anàlisi detallada, i els personatges –i en especial el protagonista– resulten del tot inversemblants: “les escenes s'afegeixen al cos de l'argument sense que aquest es decideixi mai a prendre l'orientació que fan esperar els primer capítols.” La conclusió a què arriba no deixa lloc a dubtes sobre l'opinió que li mereix: “Després d'haver llegit el llibre de Joan Duch i Agulló hom no pot estar de preguntar-se: I a sant de què tot això? Què ha volgut dir? Perquè la novel·la sembla que maldi constantment a la recerca d'un camí que no troba.”<sup>116</sup>

La darrera novel·la comentada per Xuriguera és *Sota el cel dels tròpics*, de Josep Carner Ribalta. De l'obra, en destaca el pretext utilitzat –la presència d'una colònia de nudistes acampada als voltants de l'Havana– per presentar els trets més característics de Cuba, “com en una cinta cinematogràfica passen els barris de la capital, el procés de la

---

<sup>115</sup> *Ibidem*, p. 3. Val a dir que l'anàlisi de Xuriguera sobre la novel·la d'Arbó coincideix amb la de Rafael Tasis a *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, p. 48: “*Camins de nit*, segurament la més ambiciosa de les novel·les de Juan Arbó, no és pas la més reeixida. Al costat d'escenes de gran força narrativa, de descripcions de gran bellesa, hi han relentiments de l'argument, giragonses de la novel·la que distreuen i estorben.”

<sup>116</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de casa”, *L'Horitzó*, núm. 3 (17-VIII-1935), p. 3. La valoració que efectua Rafael Tasis a *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, p. 31, sobre l'obra de Duch i Agulló no és tan negativa: “Tot i un acabament desafortunat, *Vida triomfal* és una novel·la interessant i que ens presenta uns quants tipus vivents en un escenari adequat.” Sobre aquest novel·lista, vegeu l'article de Jaume Closa i de Jordi F. Fernández, “Joan Duch, visions d'una població industrial catalana”, *Ciutat*, núm. 3 (tardor de 1994), p. 17-26.



seva formació, les avingudes modernes i els ravals populars”, malgrat deixar de banda els components dramàtics. L’única falla que li troba és que tracta d’una novel·la de joventut, ja que, tot i ser publicada el 1935, va ser escrita el 1927, i, per tant, “té les imprevisions i les verdositats corrents en aquesta mena de temptatives.”<sup>117</sup>

A més de les novel·les esmentades, Ramon Xuriguera ressenyarà tres llibres de narracions. D’*Elionor*, de Josep Sol, en ressalta el fet que es tracta de la primera producció d’un autor novell: “el valor d’aquest llibret és el d’incorporar un nou escriptor al camp de les lletres catalanes”; també hi ressegueix les influències, encara no totalment assimilades: “el gust per Joyce i el signe dels clàssics grecs i llatins.” Entre els contes del recull, destaca, per sobre de tots, el que li dóna títol, i que prefigura un futur novel·lista:

*Elionor*, el conte que encapçala el llibre, és el tros més aconseguit d’intenció literària. El complex d’orgull i d’inexperiència, d’exaltació ideal i de desencís i tothora de tendresa del protagonista, és una excel·lent presentació, una entrada sortosa al camp dels caràcters, que fa presagiar el novel·lista en potència que hi ha en Josep Sol.<sup>118</sup>

El segon llibre de narracions comentat és *Ariadna al laberint grotesc*, de Salvador Espriu. En un principi, Xuriguera compara aquest recull amb altres obres que Espriu havia publicat anteriorment, com *El doctor Rip*, *Laia* i *Aspectes*, cosa que li permet afirmar que “la bona impressió (...) baixa una mica.” Una valoració no excessivament positiva que anirà argumentant al llarg de la ressenya. Així, en critica el contingut, que “les coses passin en un món purament cerebral”; una abstracció que provoca que les narracions no transmetin “aquell interès que caldria esperar de les condicions de l’autor” i que impedeix “que arribin a la percepció natural del lector.” Breu: Xuriguera, malgrat que no s’està de reconèixer que Espriu és “un prosista fort i raçat i [que] escriu amb un dels accents més personals de la nostra literatura”, amb *Ariadna al laberint grotesc* ha realitzat una obra excessivament artificiosa i literària –s’hi detecta de manera massa evident el rerefons de lectures– i, al mateix temps, críptica. I, val a dir, molt propera a la

---

<sup>117</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de casa”, *L’Horitzó*, núm. 2 (10-VIII-1935), p. 3.

<sup>118</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de casa”, *L’Horitzó*, núm. 6 (7-IX-1935), p. 3. De fet, Xuriguera no s’equivocava, ja que el 1936 Josep Sol va donar a conèixer la novel·la *Una adolescència*. Josep Sol, com a contrapartida, efectuarà a *La Humanitat*, el 16-V-1936, una ressenya elogiosa del llibre de Xuriguera, *L’aportació de l’occident català a l’obra de la Renaixença*.

pedanteria –i amb això coincideix amb Rafael Tasis<sup>119</sup>– tal i com indica en els darrers paràgrafs:

No creiem que *Ariadna al laberint grotesc* afegeixi res a la consideració per ell guanyada en llurs produccions anteriors. Les formes d'aquest llibre, en lloc de servir la vida, són dictades per una preocupació al servei de figures literàries, de creacions artificioses reviscolades de records de lectures de l'autor, bastides en llenques de mons embolcades d'infinit, sovint sense intenció ni humor, exclusivament verbals, com si estiguessin fetes amb una mena de clau de la que només l'autor en conegués el secret.

Quan s'escriu així i la biologia, les matemàtiques i la filosofia són cridades a la barreja i al *pastiche*, l'ombra de la pedanteria estén els seus fils.<sup>120</sup>

El tercer recull comentat és *Homes d'amor i guerra*, de Pere Foix. Una obra basada en les experiències de presó i d'exili del seu autor i que serveix a Xuriguera per a potenciar un model narratiu que integri literatura i reivindicació social: “més que una intenció literària, la seva ploma serveix interessos socials, problemes que viuen a la bases de les reivindicacions proletàries.” És per això que, en aquesta mena d'obres, “interessa molt més el caràcter de les preocupacions i dels problemes que posa en joc que la psicologia dels personatges.”<sup>121</sup> I assenyala com a més reeixides les pàgines que versen sobre les lluites socials a la Barcelona dels anys vint.

Els assaigs que ressenya Ramon Xuriguera a “Llibres de casa” són de tema polític. A *La vida i les lletres de Júlia de Lespinasse*, de Carles Pi i Sunyer, aprofita per comentar l'aparició a Catalunya d'una nova figura d'intel·lectual: la dels polític doblat d'escriptor. I, de fet, no ens trobem gaire lluny de concepcions que Xuriguera havia anat defensant des dels seus inicis en el món cultural, com pot ser la implicació de l'escriptor dins la societat:

---

<sup>119</sup> Rafael Tasis, a *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*, p. 32-33, indica el següent –i amb això coincideix amb Xuriguera– a propòsit de dues obres d'Espriu: en *El doctor Rip* hi ha “alguns moments una mica carregats de literatura”, mentre que l'estil de *Miratge a Citerea* és “una mica pedant i una mica ingenu, totes les gràcies i els defectes d'Espriu es retroben en aquesta aventura anodina d'una col·legiala somniadora, pensionista d'un col·legi de monges estrangeres, bon xic sàvies.”

<sup>120</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de casa”, *L'Horitzó*, núm. 9 (28-IX-1935), p. 3.

<sup>121</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de casa”, *L'Horitzó*, núm. 10 (5-X-1935), p. 3. Aquesta ressenya serà reproduïda a *La Humanitat* el 15-X-1935. Com a curiositat, la narració que obre el volum, “Homes d'amor i de guerra”, presenta la història d'un jove de Lleida que després d'una baralla amb el seu pare marxa a París i es dedica a la vida bohèmia. És possible que Xuriguera pogués sentir-se reflectit, en certa manera, amb aquest jove. La seva biografia, com hem anat resseguint, presenta algunes similituds amb la que es narra en el conte de Pere Foix. Per últim, podem apuntar que Foix havia realitzat per a *La Humanitat*, el 2-I-1934, un comentari sobre l'assaig *Casanovas* de Ramon Xuriguera.

No és un fenomen freqüent en els nostres medis que els homes que dediquen les seves energies a les funcions de govern i a les aspiracions mogudes dels partits, alternin les seves ocupacions polítiques amb activitats de caràcter artístic o literari. Amb l'entrada en valor produïda per la República, de certes figures vinculades al seu adveniment, el panorama polític ha millorat sensiblement en aquest orde de contribucions. La categoria dels esperits que formen en llurs rangs de compromís, no podia fer esperar altra cosa. Homes d'acreditada tradició intel·lectual, la majoria d'ells acompanyats d'una producció que parla pel seu rigor i la seva solvència, han portat a les altes capes de la política peninsular, aquell empelt de disciplina universitària, de costum en l'especulació dels grans problemes de l'esperit del que tan mancades estaven les promocions que regien els destins polítics del vell règim.<sup>122</sup>

L'obra analitzada parteix de la traducció d'un conjunt de lletres de Júlia de Lespinasse, cosa que permet a Pi i Sunyer d'efectuar un assaig "magnífic d'agilitat i de precisió" en què reconstrueix el segle XVIII francès i, de manera especial, dels anys del regnat de Lluís XVI i de la revolució, on es gestaren "les idees que produïren totes les revolucions del segle passat i que són, encara, la base de l'organització actual." Una lectura, des d'una perspectiva d'esquerres, d'unes tesis coherents amb la ideologia del setmanari *L'Horitzó*. La valoració final de l'assaig no pot ser més positiva: "Una literatura que incorpori aquesta mena d'estudis, pren rang i s'universalitza."

Els altres llibres ressenyats tenen, com a comú denominador, el fet de tractar un tema d'actualitat: els Fets d'Octubre. És el cas de *Política d'esquerra a Catalunya*, de Joaquim Camps i Arboix, un assaig que defuig l'anècdota o la simple compilació documental i que intenta entrar a fons en l'anàlisi de les causes d'aquest esdeveniment. És per això que el qualifica de "serè" –"s'allunya del reportatge i s'allunya de l'investida"– i d'"honest" –"aquest anar més al programa que als homes, més als corrents fonamentals que a l'accident i a l'anècdota, dona al llibre un regust d'honestedat que és el més sobresortint de llurs pàgines"–.<sup>123</sup> *Crítica del sis d'octubre*, de Jaume Miravittles, també mereix una ressenya elogiosa, ja que es tracta d'una obra de "gran precisió analítica". Un text que, segons Xuriguera, combina dues línies d'anàlisi: la significació catalana dels Fets d'Octubre i les relacions catalanoespanyoles dins aquest context polític i social. Malgrat alguns retrets (com és el cas de l'hegemonia del poble català en les relacions amb els altres pobles espanyols, que Xuriguera rebut

---

<sup>122</sup> Ramon Xuriguera, "Llibres de casa", *L'Horitzó*, núm. 4 (24-VIII-1935), p. 3.

<sup>123</sup> Ramon Xuriguera, "Llibres de casa", *L'Horitzó*, núm. 5 (31-VIII-1935), p. 3. S'ha conservat, en el fons Ramon Xuriguera de l'Arxiu Nacional de Catalunya, diverses cartes enviades, a partir de 1939, per Joaquim de Camps i Arboix a Ramon Xuriguera. Una mostra d'aquesta correspondència, la proporcionem a l'Annex III.

amb un documentat repàs de la història de Catalunya i d'Espanya des del segle XVI; o bé, els judicis negatius sobre Azaña), “el que sí podem afirmar, és la quantitat d'agudeses i de penetració que ha aportat a l'estudi d'aquesta qüestió importantíssima, l'abundor de material de què s'ha servit, la intel·ligència que ha desplegat penetrant en el fons dels fets, ordenant-los, comparant-los i oposant-los, i extraient-ne observacions d'un interès acusat.”<sup>124</sup> A diferència dels elogis expressats sobre els dos llibres anteriors, Xuriguera defineix *El sis d'octubre des del Palau de Governació*, de Josep Dencàs, com un producte “gens innovador” i “que no projecta cap llum en els fets que són matèria d'examen.” Per a Xuriguera, l'autor no té altre objectiu que el de defensar-se d'unes acusacions que li han estat fetes i, per això, l'obra no pot qualificar-se més que de “tendenciosa”. La valoració final és, per tant, clarament negativa: “es comprèn fàcilment que el llibre no excel·leix per la seva documentació, ni per la seva imparcialitat de judici, ni per l'anàlisi aprofundit de les causes originàries i de la preparació dels fets com l'autor vol donar a entendre en el seu pròleg.”<sup>125</sup>

A la secció “Llibres de fora”, com a “Llibres de casa”, Ramon Xuriguera també comentarà literatura de creació i assaig polític. Pel que fa referència al primer gènere, analitza les novel·les *David Golder* d'Irene Nemirovsky, i *Primavera mortal*, de Lajos Zilahy, publicades a Edicions Proa. El judici que efectua d'ambdues –i de les traduccions– és positiu: de la primera indica que és un llibre “directe, cru, viril, fet amb una gran traça”<sup>126</sup>; de la segona que es tracta “d'una narració airosa que marxa

---

<sup>124</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de casa”, *L'Horitzó*, núm. 11 (12-X-1935), p. 3. També s'ha conservat a l'Arxiu Nacional de Catalunya nombroses cartes trameses per Jaume Miravittles a Ramon Xuriguera, a qui havia conegut durant la seva estada a París. En donem una mostra a l'Annex V (núm. 131-136).

<sup>125</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de casa”, *L'Horitzó*, núm. 12 (19-X-1935), p. 3. Una visió de primera mà d'aquests fets i, per extensió, del període 1931-1936 la trobem al segon volum de les memòries d'Amadeu Hurtado, *Quaranta anys d'advocat* (Barcelona, Edicions Ariel, 1967). Val a dir que durant l'exili s'afermarà l'amistat entre Hurtado i Xuriguera i n'és la prova una interessant correspondència dipositada al Fons Ramon Xuriguera de l'Arxiu Nacional de Catalunya, de la qual donem una mostra a l'Annex V (núm. 108-112).

<sup>126</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de fora”, *L'Horitzó*, núm. 5 (31-VIII-1935), p. 3. A propòsit d'aquesta novel·la i de *Yerma* de Federico García Lorca, apareix en el número 9 (28-IX-1935), p. 3, una nota anònima, però que pot ser atribuïda, sense gaires dubtes, a Xuriguera, i que du per títol “La moral i la literatura”, on es qüestiona la presumpta immoralitat d'ambdues obres: “el bo del cas és que es tracta de dues obres d'una rellevant qualitat literària, una d'elles subratllada pels elogis de tot el món i l'altra plena de feliços moments del verb inigualable de García Lorca. Només poden ésser possibles entre els llepadits i els obcecats aquestes susceptibilitats i extemporànies de suscitar problemes de moral en el llenguatge de la producció autènticament literària. De prevaldre aquest criteri mesquí, ni Cervantes, ni Lope, ni Rabelais, ni Ronsard haurien merescut la consideració que el món els ha atorgat. Ja sabem que aquest

airosament vers el fi.”<sup>127</sup> Altres textos de creació que ressenya són *La dona dels meus somnis*, de Massimo Botempelli, editada als “Quaderns Literaris” –tot i que el conte que dóna nom al recull havia aparegut prèviament a *Avui*–, del qual remarca la seva originalitat, “la imaginació sense traves”, i l’humorisme. Una obra que li serveix per a ressaltar la tasca desenvolupada en favor de la normalització de la cultura catalana per la “benemèrita” editorial Proa i pels Quaderns Literaris a l’hora d’incorporar al català obres d’autors estrangers i, d’una manera especial, de literatures poc conegudes com és el cas de l’hongaresa, amb la de la figura de Lajos Zilahy.<sup>128</sup> *Soixante dessins pour les enfants terribles* de Jean Cocteau és el darrer text examinat: es tracta dels dibuixos del mateix Cocteau per a una edició de la seva cèlebre novel·la.

Els textos que pertanyen al gènere l’assaig polític, que trobem a la secció “Llibres de fora”, apareixen publicats a França i a Espanya. *Par la révolution, la paix*, de Romain Rolland, i *Journal d’un homme de 40 ans*, de Jean Guéhenno, –que reflecteixen, una vegada més, el profund coneixement que tenia Xuriguera de la cultura francesa moderna– són sengles comentaris als efectes negatius de la Primera Guerra Mundial, a vint anys del seu inici. Les dues obres serveixen a Xuriguera per insistir en la idea de considerar la postguerra com una època d’esfondrament moral i de desgavell econòmic; una reflexió que ja havia proclamat en articles com “Mosaic” a *La Veu de Balaguer*, el 1929; “Llibres de postguerra” a *Lleida*, el 1930, i el més recent, “Dualisme, moralitat i història”, a *L’Horitzó*. Pel que fa referència als dos assaigs apareguts a l’estat espanyol, aquests tenen en comú l’anàlisi de la situació política generada des del 1933 per l’accés dels partits polítics de dreta al govern de la República. Així, a la crònica *¿Por qué fui*

---

criteri ha fet possible que fossin eliminades dotzenes i dotzenes de pàgines en la darrera edició del nostre *Tirant lo Blanc*, per exemple. Aquesta és, però, la mesura del respecte amb que l’estretor mental tracta les obres d’art. Què hi ha en *David Golder* i *Yerma* que no hi sigui molt més explícit en Horaci i en Santa Teresa, en Boccaccio i en Villon? No hi ha tema ni expressió immoral quan la llengua té la volada suficient per a ennoblir-los i transformar-los en substància artística. És un Índex el que volen aquests endolats burots de la literatura? Per què, perquè no es puguin publicar més que himnes als *pomells* i ressenyes de fontades pietoses?”

<sup>127</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de fora”, *L’Horitzó*, núm. 10 (5-X-1935), p. 3.

<sup>128</sup> De tota manera, Xuriguera aprofita la traducció del llibre d’Irene Nemirovsky per efectuar un retret a Proa: “La col·lecció “A Tot Vent” té per costum, sempre que presenta un autor nou, acompanyar-lo d’un pròleg o d’unes notes que ultra aclarar la personalitat ajuden considerablement al lector mitjà a penetrar intel·ligentment en la comprensió de l’obra. Per què aquesta vegada no ha estat així? No seria molt millor que ho establís com una norma fixa sobretot en els autors moderns? Qui millor que els traductors per

*lanzado del Ministerio de la Guerra? Diez meses de actuación ministerial*, de Diego Hidalgo, s'interroga, irònicament, com “un home pacífic entra per casualitat en el Ministeri de la Guerra i en surt ple de disposicions bel·licistes”<sup>129</sup>; mentre que de *Mi rebelión en Barcelona*, de Manuel Azaña, en destaca el seu doble valor, polític i literari, cosa que el converteix en “un dels prosistes més forts i saborosos de l'actual literatura castellana.” I, a més, un dels trets del pensament polític d'Azaña elogiat per Xuriguera és la seva comprensió del catalanisme. Un intel·lectual que hauria de convertir-se en un model a seguir:

I no és inferior la interpretació que dóna de l'ànima catalana –capítol III del llibre– des de l'angle del nacionalisme polític. Poques vegades un esperit observador havia arribat a precisions tan profundes. Només en la coneixença d'aquestes valors racials pot trobar un camí lògic i convenient la política autonòmica de la República.<sup>130</sup>

## 2. 7. ALTRES COL·LABORACIONS A LA PREMSA CATALANA

Durant la dècada dels trenta, Ramon Xuriguera escriu esporàdicament per a altres publicacions catalanes en què tracta, de nou, algunes dels temes que hem anat resseguint. Així, en el diari *Tarragona federal*, l'òrgan del Partit Republicà Democràtic Federal de Tarragona, veu la llum, el juliol de 1931, “A l'entorn de l'ensenyament del català”, un article sobre pedagogia –i que es relaciona amb conferències i textos que ja hem comentat– en què aprofita la notícia de l'entrada del decret que permet l'ensenyament del català, aconseguit per Marcel·lí Domingo, per lloar la tasca desenvolupada per l'Associació Protectora d'Ensenyança Catalana durant l'època de la dictadura.<sup>131</sup> Un altre dels interessos de Xuriguera, el món de l'art, el trobem en els tres articles destinats, entre l'octubre de 1934 i el novembre de 1935, a la revista *Cerámica*, editada a Barcelona, entre 1931 i 1936, per Ferran Bonafont. Els tres textos que hi publica, escrits en castellà –llengua que no havia utilitzat des de 1928 en les seves col·laboracions al diari lleidatà *El País*–, els podem relacionar amb la seva experiència parisenc i el contingut recorda, en certa manera, les cròniques sobre art aparegudes a

---

presentar-los i, si convé, estudiar-los?” No oblidem que Xuriguera, el 1934, havia traduït per a Edicions Proa *Els infants terribles* de Jean Cocteau i l'havia falcat amb un molt interessant pròleg.

<sup>129</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de fora”, *L'Horitzó*, núm. 7 (14-IX-1935), p. 3.

<sup>130</sup> Ramon Xuriguera, “Llibres de fora”, *L'Horitzó*, núm. 8 (21-IX-1935), p. 3. Azaña morirà exiliat a Montauban el 1940 i una de les darreres persones que el va visitar va ser Ramon Xuriguera, tal i com reporta Joan Baptista Xuriguera a *El pont de l'exili* (Lleida, Virgili & Pagès, 1987), p. 167-170.

*La Publicitat*, entre 1928 i 1930. Així a “Mika Mikoun” i a “Wally Wieselthier” presenta, al públic català, dues ceramistes a qui va conèixer durant la seva estada a la capital francesa en companyia de Llorens Artigas. En canvi, a “La manufactura de Sèvres se renueva”, descriu el procés de ressorgiment i les noves aportacions, en matèria de ceràmica, de l’Escola de Sèvres.

De manera sorprenent, només hem pogut localitzar dos textos, datats el 1934 i el 1935, de Xuriguera al diari *La Humanitat*, fundat el 1931 i dirigit per Lluís Companys fins al gener de 1934, i considerat per M. Dolors Ivern com un dels òrgans oficiosos d’Esquerra Republicana.<sup>132</sup> El primer és “El resultat del dubte”, una narració que apareix dins la secció “El conte del diumenge” i que no serà recollit en volum. La història és deutora d’algunes de les narracions d’*Espills dormits*, que havia publicat dos anys abans, tant pel que fa referència al contingut (un equívoc de tipus sentimental) com a l’estil. El protagonista rep de la mà d’una noia anglesa la nota d’un antic amic seu, músic, que viu a l’estranger demanant-li que li ensenyi durant tres dies Barcelona. En aquest breu espai de temps, s’enamora d’ella però no gosa revelar-li aquest fet perquè té present el record de l’amic. El dia del retorn al seu país, la noia li confessa que no coneix el seu amic i que aquest únicament s’havia limitat a donar-li la nota a l’oficina de turisme. Esperançat, ell li revela el seu amor, però ella rebutja l’oferiment tot indicant-li: “No n’hi ha prou de comptar amb vós. Calia que comptéssiu amb mi també.” El més reeixit del conte no és, òbviament, la història que explica sinó les descripcions ambientals que efectua, com aquesta de la ciutat comtal vista des del Tibidabo:

Anaren al Tibidabo. Durant l’ascensió del funicular, la noia mirava embadalida l’espectacle de la ciutat estesa fins al llavi blavissolat del mar. El sol inundava els terrats i les façanes de les quals se’n desprenia estranyes lluïssors. L’hora crepitant de la tarda donava un aire d’ensonyament a la copiosa densitat d’edificis. Totes les ciutats, vistes d’una certa altura, semblen una mica adormides. Els carrers més importants es perfilaven com a solcs profunds i foscos entre la vastitud il·luminada de les cases.<sup>133</sup>

---

<sup>131</sup> D’aquest article també se’n fa ressò l’editorial “La llengua redimida” de *La Jornada* del 3-V-1931.

<sup>132</sup> M. Dolors Ivern i Salvà, a *Esquerra Republicana de Catalunya*, volum II, p. 475, defineix els òrgans oficiosos com “aquelles publicacions que ni en el seu subtítol ni en l’article editorial del primer número no expressaven cap adhesió a Esquerra Republicana, però que en defensaven la ideologia i hi col·laboraven figures importants del partit.”

<sup>133</sup> Ramon Xuriguera, “El resultat d’un dubte”, *La Humanitat*, 23-IX-1934.

A l'altre article, "Pirates i cavallers de la indústria", de marcat caràcter polític, la valoració del llibre de J. Benavides, *El último pirata del Mediterráneo* és el punt de partida per a comentar les conseqüències de la propaganda, basada en acusacions falses, que duen a terme els partits de dreta contra els defensors de la República i, en especial, amb la figura d'Azaña.

Un darrer text a analitzar, i que revela un nou focus d'atenció de Xuriguera –el món teatral–, és l'escrit que encapçala el programa de mà del sàinet *A cal notari*, de Ramon Ramon Vidales, estrenat al Teatre Novetats, el 16 de març de 1936, en una funció a benefici de l'Associació d'Empleats Municipals Rius i Taulet. Xuriguera, basant-se en la informació subministrada per Josep M. Miquel i Vergés<sup>134</sup>, –a qui havia conegut a la tertúlia de l'Euzkadi– es limita a presentar sintèticament els personatges de l'obra, la producció de Ramon Vidales i les influències que s'hi poden detectar, com, per exemple, la d'Emili Vilanova. Un teatre sense excessives pretensions artístiques, però, en tot moment, d'una gran dignitat: "tota la seva ambició fou de fer teatre popular, però teatre popular de bona mena, defugint l'efectisme desllorigat i el sentimentalisme poc-solta."<sup>135</sup>

### 3. L'OBRA NARRATIVA

#### 3. 1. VOLVES GRISES

##### 3. 1. 1. Història d'un text

La primera notícia referida a la novel·la *Volves grises* la trobem a les pàgines de *L'Opinió* del 12 de novembre de 1931. Joan Alegret, l'autor de la crònica, ens indica que Xuriguera l'havia donada a conèixer, a petició dels seus amics, el dia 7 del mateix mes en una de les vetllades poeticomusicals que organitzava la lacadora Enriqueta Benigani, a qui, com ja hem vist, havia dedicat diversos articles.<sup>136</sup> A aquesta lectura privada, hi van assistir personalitats representatives del món literari, artístic i polític,

---

<sup>134</sup> Josep M. Miquel i Vergés escrivia a Xuriguera l'1 de gener de 1935 proporcionant-li les dades biogràfiques necessàries per a escriure el text que encapçalava el programa de mà. La carta, la reproduïm a l'Annex V, núm. 129.

<sup>135</sup> Ramon Xuriguera, "R. Ramon i Vidales, sàinetista", *Teatre Novetats*, 16-III-1936.

<sup>136</sup> Joan Alegret Segura, "Les lletres", *L'Opinió*, 12-XI-1931. D'aquesta festa, també se'n va fer ressò el setmanari lleidatà cultural *Crítica*, núm. 6 (12-XI-1931), p. 4.



amb les quals Xuriguera mantenia una ferma amistat: entre d'altres, podem esmentar els noms de Joan Casanovas, Joan Casanelles, Josep M. Millàs-Raurell, Apel·les Fenosa, “Shum”, Joan Sacs, Josep Fontbernat, Marcel·lí Domingo i Ventura Gassol. Joan Alegret, però, no només ressenya l'acte sinó que també efectua una valoració – excel·lent– de la novel·la llegida, cosa que li fa afirmar que “està a l'altura de les capdavanteres de la literatura catalana”. La crònica, a més, ens informa que Xuriguera havia presentat *Volves grises* al premi “Crexells” d'aquell any, que guanyaria, finalment, Prudenci Bertrana amb *L'hereu*.<sup>137</sup> A finals d'aquest 1931, publicarà el capítol inicial de la novel·la en el número de juliol-desembre de *La Revista*.<sup>138</sup> *Volves grises* no veurà la llum, però, fins a l'octubre de 1932 –representa el volum 51 de la col·lecció “A Tot Vent” d'Edicions Proa, des de la qual es potenciaven autors joves com Sebastià Juan Arbó, Mercè Rodoreda, Francesc Trabal o Rafael Tasis– i de manera gairebé simultània al recull de narracions *Espills dormits*; un fet que serà aprofitat per diversos crítics per a ressenyar-les conjuntament.

### 3. 1. 2. Una crònica d'amor i desamor

L'estructura de *Volves grises* està construïda a partir de la història amorosa del narrador amb dues dones, Sera i Janine, tot seguint les fases d'una relació frustrada: desig, plenitud amorosa i desencís. Al començament de l'obra, el narrador, que es troba amb uns amics en un cafè de París, coneix una noia, Sera. Pocs dies després, en el capítol II, es retroben i la passió que s'intuïa d'antuvi, entre tots dos esclata i fa que decideixin conviure junts. Els capítols III i IV se centren en la vida en comú de la parella i, especialment, en la seva plenitud amorosa. Passats uns mesos, el capítol V marca l'inici de la coneixença de Janine per part del narrador, amb qui s'apassiona, i acaba mantenint-hi relacions en els capítols VI i VII. Els capítols VIII i IX marquen ja

---

<sup>137</sup> Malgrat que Joan Alegret indica que *Volves grises* obté una consideració positiva per part del jurat del premi –Alexandre Plana, Vicenç Solé de Sojo, Estanislau Duran Reynals, Just Cabot, Joan Puig i Ferrer, Miquel Llor i Carles Capdevila–, el cert és que l'obra de Xuriguera no apareix ni esmentada a la primera volta de la votació. El mateix s'esdevé en la convocatòria del “Crexells” de 1932, on sí que aconsegueix un vot a la primera volta *Desembre*, del seu germà Baptista. Cal recordar que, pocs mesos abans, Xuriguera havia dedicat un editorial elogiós sobre el premi “Crexells” al diari *La Jornada*, el 13-XII-1930.

<sup>138</sup> Ramon Xuriguera, “Un capítol de la novel·la *Volves grises*”, *La Revista*, juliol-desembre de 1931, p. 115- 118.

una clara davallada en les relacions entre el Sera i el narrador –Sera li representa un destorb i la compara constantment amb Janine–, que tindran el seu punt i final al capítol X, quan la noia s’assabenta, per la troballa d’un mocador, de l’existència de Janine i decideix abandonar-lo. Després d’això, el narrador, però, no sent cap recança, cap tristor; més aviat, indiferència.<sup>139</sup>

La feblesa de l’anècdota que exposa, una història senzilla d’amor sensual, fa que, més que una novel·la, puguem qualificar *Volves grises* de conte allargassat. I és que Xuriguera posa més èmfasi, com ja veurem, en la definició d’uns caràcters o en la interiorització dels conflictes dels personatges –seguint les tècniques tradicionals de la narrativa del segle XIX més que no pas les novetats europees de l’època– en detriment de l’acció o l’argument. I el fet de dilatar l’obra de manera innecessària provoca que aquesta acabi perdent força ja que la majoria de les accions no fan avançar el desenvolupament de la trama; ans al contrari, són prescindibles. Una altra qüestió estructural a remarcar és que, si bé els deu capítols que conformen l’obra posseeixen una extensió semblant, l’acció, que segueix un ordre cronològic (i que, aproximadament, dura uns tres mesos), s’accelera i desaccelera de manera constant i no coincideix amb la distribució dels capítols: mentre que en els quatre primers capítols els esdeveniments s’escolen en l’espai d’uns mesos, els tres següents, que narren la coneixença de Janine, passen durant una nit; en els tres darrers, centrats en el desengany de Sera, els fets s’alenteixen, de nou, i transcorren en uns pocs dies. Un temps que Xuriguera intenta personalitzar a través de la memòria del narrador. Simplificant, l’esquema argumental de *Volves grises* podria establir-se en les tres parts següents: la primera, correspon als inicis i al clímax de la relació sentimental del narrador amb Sera (capítols I-IV); la segona, se centra en el desig i la plenitud amorosa amb Janine (capítols V-VII); i la tercera, retrata el desencís i l’acabament de la història amb Sera (capítols VIII-X).

---

<sup>139</sup> L’argument de *Volves grises* recorda vagament el de la novel·la d’Artur Perucho, *Ícar o la impotència*, publicada el 1929. En aquesta obra, ambientada també a París, el protagonista, Tristany, es debat en una vida amorosa entre tres dones: Lutgarda (la promesa abandonada a València, que suposa l’amor matrimonial), Marcelle (la passió sexual) i Margueritte (l’amor espiritual i refinat). Sobre aquesta novel·la, vegeu Enric Balaguer, “Avantguarda, populisme i literatura kitsch. (La generació de 1930 i el redreçament literari)”, *Caplletra*, núm. 16 (primavera de 1994), p. 155-156.

### 3. 1. 3. La grisor d'uns personatges

L'atenció que Ramon Xuriguera dispensa a l'exploració del món interior dels personatges de *Volves grises* fa que pugui adscriure's dins el corrent de la novel·la psicològica, el dominant a l'època pel que fa a aquest gènere, i que es caracteritza per l'intent de reflectir el món interior, el caràcter o l'estat anímic d'uns personatges. A més, amb aquesta obra, Xuriguera ens dóna la seva versió d'un dels grans temes de la literatura europea dels anys trenta, el de la crisi sentimental i moral de la joventut, i que tornarà a ser l'eix de *Desordre* i *Destins*.<sup>140</sup> L'autor construeix la figura principal, el narrador, un home indecís i sense voluntat –que és a través de qui el lector segueix les dues relacions amoroses i de qui coneix les seves reaccions psicològiques davant dels esdeveniments–, amb trets de la seva experiència personal i del seu entorn –cosa que va provocar que determinats crítics consideressin, erròniament, l'obra com a autobiogràfica<sup>141</sup>– seleccionats i combinats segons les necessitats de la trama: sabem que el seu nom és Joan, de professió articulista i estudiant, i resideix a París, on mena una vida bohèmia; tot plegat atorga un caire de veritat a la història que se'ns explica. Breu: un narrador inserit en el desenvolupament de l'acció que ell mateix explica. Xuriguera, tanmateix, recupera un recurs que ja havia utilitzat en la novel·la de joventut, *Lola*: la possible identificació del personatge masculí principal amb ell mateix. Hi ha, per tant, l'intent de crear un rerefons suposadament autobiogràfic, tal i com s'observa en aquest passatge en què s'esmenten articles i textos manuscrits que podrien passar per alguns dels escrits per Xuriguera durant la seva estada a París:

Dalt de la cambra distraiguérem uns minuts regirant llibres i envoltant el radiador. Janine segué sobre el llit. Havia agafat un plec de diaris d'un racó i hi passava ràpidament els ulls. Cada vegada que ensopegava un article meu, em mirava i somreia. Després s'aixecà i deixà lliscar el dit per la pila de plecs.

---

<sup>140</sup> Aquest tema també el durà a la pràctica Joan Baptista Xuriguera el 1935 amb *Hilde (La novel·la de la joventut)*. Sobre el context en què sorgeixen les novel·les de Ramon Xuriguera, és de lectura imprescindible l'article de Jordi Castellanos, "Literatura catalana i compromís social en els anys trenta", *Els Marges*, núm. 69 (gener de 2002), p. 7-23.

<sup>141</sup> Aquest suposat autobiografisme arriba a extrems exagerats i, alhora, ridículs a la carta que li adreça una desconeguda Pilar, el 28 d'octubre de 1932. Entre d'altres afirmacions, li indica el següent: "aquesta novel·la és un bocí de la teva vida. Hi ets tot sencer amb aquella barreja agredolça de crueltat i tendresa que t'és característica i que sovint deixes escapar en les teves actuacions. Aquestes dugues fases del teu caràcter hi són tan clarament demostrades, que em penso que inclús no sapiguent-te autor del llibre, hauria personat en tu el protagonista." La transcripció íntegra de la carta, la donem a l'Annex V (núm. 176).

Em feia preguntes, colpejava amb l'extrem de les ungles les quartilles escrites que hi havia damunt la taula. S'havia desglossat de la curiositat dels altres i creava una curiositat a part. Una fotografia, un paper manuscrit, una dedicatòria en un llibre, penjava en els seus ulls una atenció que la menava a submersions imaginàries, com si pretengués de descobrir en la superfície d'aquelles expressions l'íntim sentit que les informava.<sup>142</sup>

A més, Xuriguera augmenta aquesta sensació d'autobiografisme construint alguns personatges a partir de gent que havia conegut a París al llarg del bienni 1928-1930: és el cas de l'escultor que apareix en el darrer capítol i que podria identificar-se amb el ceramista Josep Llorens Artigas, a qui havia dedicat diversos articles a *La Publicitat* i *Mirador*.<sup>143</sup>

El caràcter –i el físic– dels dos personatges femenins principals, resten, en canvi, més difuminats. De fet, el conflicte del protagonista rau en la tria entre dues concepcions antitètiques de l'amor: un de reposat, intel·lectual, representat per Sera; i un de passional, instintiu, encarnat per Janine. Així, podríem considerar Sera com una mena de dona angelical, vaporosa, amb un rerefons que podríem qualificar de decadentista; una figura que retrobarem en alguns contes *d'Espills dormits* i que també anticipa alguns dels trets que conformaran el personatge d'Helena, un dels més representatius de la novel·la *Desordre*:

Aquest era, en realitat, el veritable moment de Sera. Tota visió externa feia d'ella un ésser apagat, sense imantació per a retenir ni per a ésser retintut. Trobar-la fora, amb el seu coll alt, els ulls ensonyats i les mans submergides en una estranya transparència, era posar-se unes motes de cendra a la mà i ventar-hi una bufada. Trobar-la a casa, en un marc estret, allunyada dels tràfec, equivalia a descobrir-la.<sup>144</sup>

Janine, en canvi, és una dona vitalista, extravertida i amb una notable autoestima. De tota manera, també cal destacar el rerefons romàntic que traspua el seu caràcter:

Janine replegava els ulls dubtosa. No creia en la nostra renovació; creia en el nostre esforç només. I aquest esforç és el que seduïa. Patia la sofisticació que divulgaven els diaris. Del nostre fet intrínsec, no en coneixia l'ascens, els nous horitzons guanyats. Prenia, encara, l'abnegació, l'esforç i el sacrifici dels qui havien travessat la frontera com a valors llegendaris

---

<sup>142</sup> Ramon Xuriguera, *Volves grises* (Barcelona, Edicions Proa, 1932), p. 118-119.

<sup>143</sup> Les semblances entre Josep Llorens i Artigas i l'escultor que visita el narrador són notòries: ambdós tenen l'estudi als afores de la capital francesa i, sobretot, la descripció que efectua d'aquest indret és gairebé idèntica entre la novel·la i l'article "Una estona amb J. Llorens Artigas", *La Publicitat*, 21-III-1929.

<sup>144</sup> Ramon Xuriguera, *Volves grises*, p. 42. Una altra mostra de la seva manera de ser la trobem a la pàgina 46, on s'indica el següent: "Sera venia a la caiguda de la tarda. En aquella hora, generalment, jo em trobava sopant o atenent qualsevol de les meves ocupacions. Quan arribava a casa la trobava marcada en un racó de la sala d'espera."

d'una rebel·lia ineficaç i audaciosa. Veia conspiradors, preparadors de revolucions, demagogs arriscats que feien un ofici de les seves agitacions i que aprofitaven la transplantació com un mitjà romàntic de lluita. No s'adonava que aquells exiliats que passaven pels carrers de París eren els representants d'un esperit nou que estava cridat a imposar-se.<sup>145</sup>

Un tarannà que provoca que el narrador, arran de la seva coneixença, no la pugui oblidar. I és que la seva aparició ha servit per trencar amb la rutina en què es trobava immers: “Janine havia filtrat un sedant en l'enfilall dels meus dies. Ja no em sentia comprimit, desencisat com abans.”<sup>146</sup> A partir de l'aparició de Janine, el personatge de Sera anirà eclipsant-se progressivament. Val a dir que el títol de la novel·la, tal vegada, remet a la grisor dels personatges que hi apareixen: “passava [Sera] com una volva grisa a la qual el joc d'atraccions de fora no podia sostreure res”.<sup>147</sup> Tot plegat, embolcallat per la descripció del barri llatí i, perquè no dir-ho, de tota la ciutat de París; un marc que esdevé el referent per a mostrar un món interior. Un espai inseparable de la vida bohèmia que presenta Xuriguera:

Acabada la guerra, començà una afluença copiosa d'estudiants de tot el món. El barri llatí vivia d'aquesta nova vida plegant-se a les exigències transformadores del temps. I així podia conservar, sense trair-se, l'imperatiu de la seva funció íntima. Havien nascut establiments desimbolts, decoracions agosarades; però l'ànima d'aquell barri volava difusa de la plaça Saint-Michel al Luxemburg, de l'Odeon al carrer Saint-Jacques, no abandonant-se a la lluïssor devoradora de les innovacions, protegint-se dels costums importats, cedint tot el camp al cosmopolitisme per tal de no veure's perseguida, desvirtuada en la seva pròpia fidelitat. L'ànima del barri llatí perdurava a través dels corrents que agitaven els seus carrers, precisament perquè no s'oposava a cap influència i s'esmerçava a fer lloc per tal que hi passessin totes.<sup>148</sup>

Una consideració que ja apuntava Maurici Serrahima en la ressenya de la novel·la: “És tota construïda amb la idea de donar la visió d'un ambient, però no ben bé per evocació, ni per descripció dels elements que el formen, sinó per la relació de les sensacions que aquest ambient provoca en la sensibilitat del narrador, i de les imatges i de les figures que hi fa néixer.”<sup>149</sup> Punt i a part són les escenes d'amor (i de sensualitat) en què intervenen els protagonistes –que ja trobàvem a l'obra esmentada anteriorment,

---

<sup>145</sup> *Ibidem*, p. 121. A la pàgina 117, el narrador assenyala, a propòsit de Janine: “traspuava claredat i sense adonar-nos-en massa, ens recloïem en el seu halo absentant l'esforç d'oposició de la distància. Estava comunicativa, i això donava mobilitat a la conversa que s'anava fent, de mica en mica, vivaç.”

<sup>146</sup> *Ibidem*, p. 164.

<sup>147</sup> *Ibidem*, p. 41.

<sup>148</sup> *Ibidem*, p. 89-90.

<sup>149</sup> Maurici Serrahima, “Dos llibres de Ramon Xuriguera”, *El Matí*, 8-I-1933.

Lola, i que van provocar que Manuel de Montoliu qualificués *Volves grises* d'immoral– que Xuriguera, seguint els principis d'economia narrativa, deixa apuntades amb detalls i al·lusions que el lector pot copsar perfectament; a diferència, per exemple, d'*Una mena d'amor*, de C. A. Jordana, on l'anàlisi de la sexualitat lliure assoleix proporcions més remarcables:

Sera tenia el palmell de la mà sedós i una mica humit. La seva veu m'arribava embolicada amb un alè tebi que se'm fonia al rostre. Potser tot aquell equilibri de murmuris em lligà més a la proximitat de Sera. La pell era un accident extern admissible només dins d'aquell joc de comunicacions en tant que vehicle de l'entesa moral.<sup>150</sup>

A vegades, Xuriguera, per tal de dilatar la trama de *Volves grises*, procura integrar elements més propis de l'assaig sociològic o de la crònica, que no pas de la narrativa, per tal de reflectir la bohèmia parisenca, que coneixia de primera mà. És el cas de l'extens comentari, al capítol V, sobre les diverses nacionalitats dels estudiants que resideixen a la capital francesa. O bé les reflexions entorn de les diferències culturals entre el nord i el sud d'Europa; un tema que ja apareixia en algun dels articles enviats per Xuriguera a *La Publicitat* com “L'expansió cultural”. O, per últim, les constants referències als exiliats que permeten situar l'acció de la novel·la a finals de la dècada dels vint.

#### 3. 1. 4. Un estil líric

Un dels punts en comú a les ressenyes que apareixen a les publicacions de l'època sobre *Volves grises* és l'estil emprat per Ramon Xuriguera a l'hora de narrar la història. Es tracta d'un estil –que Tasis en el seu assaig del 1954, *La novel·la catalana*, qualifica de “poemàtic”<sup>151</sup>– que té com a tret conformador el lirisme (és a dir, carregat d'imatges –l'adjectiu “imatjat” és molt usual en les ressenyes de l'obra– i que s'obté per l'ús i abús dels recursos retòrics) i que cerca transmetre les sensacions dels personatges; alguns crítics l'acabaran definint, irònicament, com a “estil xurriqueresc”<sup>152</sup>. Una

<sup>150</sup> Ramon Xuriguera, *Volves grises*, p. 53.

<sup>151</sup> Rafael Tasis, *La novel·la catalana* (Barcelona, Sagitari, 1954), p. 75.

<sup>152</sup> És el cas de l'article anònim “Estil xurriqueresc” aparegut a *La Veu de Catalunya* el 17-XII-1933, a propòsit de la publicació de *Casanovas*. Sembla que aquest adjectiu, aplicat a l'estil de Xuriguera, farà fortuna, ja que Xavier Benguerel l'utilitzarà en una carta adreçada a Joan Oliver el 13 de febrer de 1949: “He rebut una carta d'en Ramoncitu Xuriguera (i no li he contestat!). Diu “...així he conegut el llibre del Guansé –tan viu que és llàstima que no sigui més complet– i *Temperatura* del Trabal, del qual més

obsessió per l'estil que provoca, com hem apuntat, que el relat s'acabi dilatant en excés. I aquest fet també provoca que el lector pugui, a vegades, arribar a prendre'n el fil. També ajuda a això la manca d'acció –producte directe de l'allargament de l'anècdota– i l'absència de l'estil directe:

Tenia als ulls una vaguetat errívola que arribava als contorns sense tocar-los i lliscava, sense veure-la, per la pell dels que seien davant d'ella.

Resseguia amb el coll un arc suau en el qual la testa no tenia cap eclosió. Muda la boca i mudes les galtes; muda l'expressió. Els ulls podrien haver-se apagat sense que res en sortís, de tot el que hi havia en ella.

Ella en si, ja ho era, d'apagada; apagada de trets i de presència; disminuïda per l'esguard sense intenció que l'allunyava de la gent i dels objectes; esmunyida en una fina inexistència; absent de pes i de volum; vida de traces només; de traces que s'estructuren en un punt gràvid que no és el dels cossos, però que obren com una mena de representació d'ells.<sup>153</sup>

A voltes, aquest intent de construir una prosa densa, opulenta, mena Xuriguera a utilitzar, per exemple, la gens habitual primera persona del pretèrit perfet simple d'indicatiu:

Vora la porta vaig desfer-me del braç de Janine; encenguí una cigarreta; en quedí un pèl reressagat.

Em posaria jo mateix a les dents del parany? Vaig deturar-me un segon al lllindar. Janine era a l'interior i caminava arrossegant una mica els peus i sense tornar el cap enrere.

Entrí. No era el moment de vacil·lar.<sup>154</sup>

Una altra característica d'aquest estil és la utilització de diversos recursos retòrics. Vegem-ne alguns: l'al·literació (“Era una música vincladissa, de serenates dúctils i de valsos vienesos”); l'enumeració (“Els elements queien dins, corrien, entropessaven, creixien, es desinflaven”); la personificació (“Dins de l'habitació, la finestra plorava unes gotes fredes i tendres”) o la repetició de mots, que enllacen diverses frases en una mateix paràgraf, combinats amb una rima interna:

Ella en si, ja ho era, d'apagada; apagada de trets i de presència; disminuïda per l'esguard sense intenció que l'allunyava de la gent i dels objectes; esmunyida en una fina inexistència; absent de pes i de volum; vida de traces només; de traces que s'estructuren en un punt gràvid que no és el dels cossos, però que obren com una mena de representació d'ells.<sup>155</sup>

---

m'estimo no parlar-te'n”. Escriu encara, lo Ramon, en pur estil xuriguieresc...” Citem la carta de Xavier Benguerel / Joan Oliver, *Epistolari*, edició de Lluís Busquets i Grabulosa (Barcelona, Edicions Proa, 1999), p. 124.

<sup>153</sup> Ramon Xuriguera, *Volves grises*, p. 5-6. O bé aquesta imatge de la pàgina 50: “No seguíem el traçat d'una òrbita comuna. Eren dues òrbites que, tot anant i venint de l'infinit, coincidien alguna vegada. Per això les nostres absències s'obrien com llacunes que cridaven, a voltes, la sorpresa.”

<sup>154</sup> *Ibidem*, p. 137.

<sup>155</sup> *Ibidem*, p. 6.

També Xuriguera destaca per la cura especial a l'hora de triar els mots i revela una predilecció pels cultismes (*foraviall, deixondiment, adicionava*). I, per últim, cal remarcar un gust especial pel detall i per la suggestió, més que no pas per l'enunciació, a l'hora de presentar els fets i els personatges; uns trets que poden revelar l'herència de Marcel Proust.

Per últim, val a dir que hi ha crítics, com Màrius Verdaguer, que relacionen aquest estil amb el món de la pintura. Un tret que remet, novament, a la prosa de Proust. No en va, en aquest passatge de *Volves grises*, la cèlebre magdalena proustiana ha estat substituïda per una rosa:

¿Qui m'havia de dir, unes hores abans que m'esperava un tou d'efusions semblant? Potser no en realitzava res, de tot aquell món tendre; potser només en rebia els efluvis i obrava per ells, inatent a la idea llunyana de causa o d'efecte. Aneu a saber. Jo he sentit més d'una vegada a les mans la frescor d'una rosa que he vist a les mans d'un altres; i una evolució precisa del pensament m'ha fet evocar, sense com va ni com costa, la sabor d'alguna substància que havia gustat en altre temps, sense recordar quan ni on.<sup>156</sup>

### 3. 1. 5. La recepció

*Volves grises*, com hem anat apuntant, és una novel·la força ressenyada a la premsa de l'època.<sup>157</sup> La majoria de comentaris que hem localitzat coincideixen en dos aspectes: la poca entitat de la trama i l'estil recarregat amb què aquesta és presentada. Amadeu Soviana, des de les pàgines de *La Nau*, comença a posar sobre la taula alguns dels elements que esdevindran recurrents en altres textos. Així, la crítica apunta en dues direccions: la construcció, que qualifica “de conte de dos episodis o bé d'enfilall de notes autobiogràfiques”, i, sobretot, el disseny negatiu dels personatges i de les situacions que es presenten:

El mateix autor sembla que, volgudament, es proposi eliminar el món riquíssim de les emocions i de les passions i ja no diem el de la intel·ligència i el de la voluntat. Això estreny d'una tal manera el fons i les proporcions de la novel·la, que resulta d'una pobresa certament

---

<sup>156</sup> *Ibidem*, p. 86.

<sup>157</sup> A Lleida, en canvi, *Volves grises* passarà pràcticament desapercibuda. No n'hem localitzat cap ressenya i només un comentari sobre la seva aparició a *La Jornada*, 1-XI-1932, “Un llibre de R. Xuriguera”, on s'indica el següent: “*Volves grises* de Ramon Xuriguera és el 51 volum de la biblioteca “A Tot Vent” que sota la direcció de Joan Puig i Ferrer publicuen amb tant d'èxit les Edicions Proa. La benemèrita editorial no solament no pensa alentir la seva activitat, ans al contrari, es proposa de donar-hi un nou impuls enriquint la nostra cultura amb les obres cabdals d'altres països i les produccions dels nostres millors escriptors.”



grisa del tot. Grisa per l'eixutesa de la creació de fets i de personatges i de les reaccions amb què els uns influeixen els altres. Tan sols la intel·ligència és la dea creadora en tot artista, i si aquest hi renuncia, per una motivació o altra, paga ben car el seu gest.<sup>158</sup>

En canvi, Domènec Guansé, a *La Publicitat*, posa de relleu el fet que Xuriguera proporciona al lector una imatge versemblant de la bohèmia parisenca, un ambient que propicia l'amor entès com a plaer. L'anècdota que embolcalla la trama, però, “no té res d'extraordinària”. Un dels valors a destacar de *Volves grises* és la seva capacitat de suggestió –l'anècdota s'intueix més que no pas es mostra– que transmet la prosa, i això permet ennoblir uns fets que, d'altra manera, caurien en els límits de la més absoluta vulgaritat:

Altrament, l'autor més que a explicar l'aventura del protagonista –amb el qual s'identifica– més que a dramatitzar-ne les escenes, tendeix a oferir només les sensacions que desvetlla en la seva sensibilitat. Especialment, es complau en la pintura de l'ambient, en els ressons que en l'ambient deixa el drama que hi passa. I res no hi és directament descrit, sinó evocat per imatges, com en un doble joc de miralls que en reflectir les coses, les estilitza. La vulgaritat de l'aventura pren així, una aspecte poètic, de cosa somniada, de fantasia i d'irrealitat.<sup>159</sup>

De tota manera, Guansé retreu a Xuriguera una certa inhabilitat en l'ús del llenguatge, cosa pròpia d'un escriptor novell, i que malmet, a vegades, els efectes literaris que se cerquen, “inseguretat que és més condemnable alhora que més detonant, en una prosa lírica, que no deixa d'altra banda de posseir qualitats remarcables.<sup>160</sup> També Guillem Díaz-Plaja, a *Mirador*, remarca la manera com Xuriguera presenta l'escenografia parisenca més que no pas l'anècdota que conforma la novel·la; la novetat que aporta *Volves grises* rau en el tractament de la realitat, ja que “tota la narració camina per unes pàgines flonges, imatjades, carregades de perfum.” Un tractament realitzat mitjançant un llenguatge “destre” i basat “en mots d'una rara riquesa per a concretar estats d'esperit una mica esfumats en la penombra.”<sup>161</sup>

---

<sup>158</sup> Amadeu Soviana, “Ramon Xuriguera: *Volves grises*”, *La Nau*, 29-X-1932.

<sup>159</sup> Domènec Guansé, “Els llibres nous”, *La Publicitat*, 20-X-1932.

<sup>160</sup> Aquesta inhabilitat lingüística és objecte de retret per un anònim crític a la secció “Anti-Be” de la revista *Clarisme*, núm. 1 (1-X-1933), p. 4, en què es fa ressò de la confusió entre “singlot” i “sanglot” a la frase de la novel·la “Quan la son m'enxarxava amb la fina madeixa de les suspensions, em semblà percebre una remor fosa de singlots ofegats en el coixí.” Després de donar la definició d'ambdós mots del *Diccionari General de la Llengua Catalana*, el comentari finalitza en aquests termes: “Després d'aquest bri de claror ens hem quedat a les fosques. Ignorem si la protagonista de *Volves grises* ha de singlotar o de sanglotar. Ai, senyor Xuriguera!”

<sup>161</sup> Guillem Díaz-Plaja, “Varietats”, *Mirador*, núm. 194 (20-X-1932), p. 6. L'estil també és l'element que destaca de la novel·la la crònica anònima apareguda el 27-X-1932 al diari lleidatà *El País*.

Manuel de Montoliu, a *La Veu de Catalunya*, com ja hem apuntat anteriorment, du a terme la ressenya de la novel·la de Xuriguera basant-se en criteris estrictament morals. En primer lloc, contextualitza *Volves grises* dins el grup d'obres inspirades “per la magnífica organització del Plaer en la vida de París” i que posen un èmfasi especial en la psicologia femenina precisant, això sí, que es tracta “de totes aquestes professionals de l'amor lliure”. I, parodiant el títol de l'obra, assenyala que “la grisor de les dues protagonistes té el do d'encomanar-se a tota la narració”. Un relat que té com a eix temàtic l'anàlisi dels sentiments i de les sensacions del propi narrador, a qui identifica, ai las!, amb el mateix Xuriguera. Segonament, Montoliu eixampla la seva crítica en considerar un greu error el fet d'escollir un estil farcit d'imatges per a narrar el que qualifica d'“història d'amor degenerat”:

L'autor de la present novel·la revela una remarcable cura en el llenguatge i en l'estil. Creiem, però, absolutament equivocada el criteri que l'ha fet triar, per a una prosa narrativa de fets de la més perfecta vulgaritat quotidiana, un llenguatge superlativament imatjat i metafòric, en el qual, a força d'entretenir-se en la descripció minuciosa i prolixa de les sensacions, l'autor acaba per perdre el fil de la narració en la xarxa de tota mena d'associacions i d'integracions atrevides de sensacions incoherents, molt dintre el gust dels presents avantguardistes literaris.<sup>162</sup>

Tal i com indica Carles Lluch, a propòsit dels crítics arrengrats dins les files del catolicisme, “aquest “realisme”, massa fisiològic segons ells, en el qual incloïen la novel·la psicològica, era rebutjat amb l'argument que encobria un plantejament moralista soterrat, que no abraçava l'home en tota la seua complexitat profunda, ja que en menystenia la dimensió metafísica, la realitat no sensible, i se centrava únicament en les passions humanes, especialment les sexuals”.<sup>163</sup>

Molt distinta és la ressenya que efectua un desconegut “Alpha” a *La Humanitat*. El crític ressalta el fet que, amb *Volves grises*, Xuriguera trenca amb una imatge idealitzada de la capital francesa. I, malgrat la presentació de les “coses més vulgars” i de la mínima acció, l'autor “es complau a donar-nos l'atmosfera del món físic que l'envolta [el protagonista] a través d'una aguda introspecció espiritual.”<sup>164</sup> Unes

---

<sup>162</sup> Manuel de Montoliu, “Breviari crític”, *La Veu de Catalunya*, 26-I-1933.

<sup>163</sup> Carles Lluch, *La novel·la catòlica a Catalunya*, p. 100.

<sup>164</sup> [Alpha], “Crítica de llibres”, *La Humanitat*, 1-III-1933. Val a dir que aquest mateix crític entre 1925 i 1928 havia ressenyat el recull poètic de Jaume Agelet i Garriga a *L'Esquella de la Torratxa*. No hem pogut esbrinar la identitat de qui s'amaga sota aquest pseudònim, que no apareix recollit al llibre de Josep Rodergas, *Els pseudònims usats a Catalunya* (Barcelona, Editorial Millà, 1951).

afirmacions que coincideixen amb les efectuades per Joan Puig Pujol, des de les pàgines del diari sabadellenc i afiliat a Esquerra Republicana de Catalunya, *El Poble*. Puig destaca, de Xuriguera, la seva “innegable traça descriptiva, que equival a un excel·lent estil personal”, malgrat que la novel·la no presenta “cap problema transcendent”. Alhora, posa de relleu la banalitat dels personatges que hi apareixen, moguts per l’amor i el sexe, dos conceptes íntimament entrelaçats:

*Volves grises* té una excepcionalitat valor expositiva. Reflexa en tons més aviat mats, el que és màgia d’un refugi urbà desorbitat. El seu patètic podria ésser reduït a la mínima expressió posat sota el control d’ambients menys complexos. La consistència dramàtica, línia ondulant en novel·la, es confabula precisament en la grisor dels personatges, en la mesquinesa de llur voluntat d’existir, ja que no tenen dintre llur missió argumental, una trajectòria social qualificable, en el pur concepte domèstic, sinó que es mouen en el pla d’una afinitat electiva controlat per l’amor i diluït sota les calideses de l’atracció del sexe. I llavors l’ambient també fa banal la seva existència.<sup>165</sup>

D’especial interès és la ressenya que efectua J. O. (amb tota seguretat, Joan Oliver) al *Diari de Sabadell* pel que té de síntesi d’una sèrie d’afirmacions que hem trobat, a propòsit de la novel·la, en altres crítics: en primer lloc, el pretès autobiografisme del relat; segonament, la construcció de la novel·la, “que consisteix en una sèrie d’anotacions minucioses, d’imatges més o menys afortunades a través de les quals, l’autor dóna la vida grisa dels personatges”; per últim, la utilització d’un estil poètic al servei d’una trama argumental més aviat minsas:

L’estil en resulta gairebé poètic. L’acció directa gairebé mai no és expressada. Els diàlegs són escassos i no determinen l’avenç de l’anècdota, la qual en la novel·la no té pas un relleu gaire dramàtic.

La prosa de Xuriguera és agradable i la tria de mots en les agudes i originals remarques, en les imatges subtils que omplen les pàgines de la breu novel·la és gairebé sempre d’un gust impecable.<sup>166</sup>

Maurici Serrahima, en canvi, a *El Matí*, emet un judici desfavorable a l’estil de Xuriguera: subjectiu, de sensacions, però alhora d’una forta empremta realista –i que considera una influència castellana– que no s’adapta, però, a la novel·la, un gènere

---

<sup>165</sup> Joan Puig Pujol, “*Volves grises*, R. Xuriguera”, *El Poble*, 10-XI-1932.

<sup>166</sup> J[oa]n O[liver], “Llibres”, *Diari de Sabadell*, 23-X-1932. Cal recordar que durant aquests anys, Oliver és el director de la publicació, tot i que la major part dels textos propis que dóna a conèixer en aquest diari daten del període 1923-1928. Tal com indica Carme Puig Molist a *Les col·laboracions de Joan Oliver al Diari de Sabadell (1923-1928)* (Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2001), p. 121, les crítiques d’Oliver posen “en evidència les febleses i mancances del panorama literari i cultural català amb

essencialment narratiu. La verbositat i el lirisme d'un "llenguatge metafòric, carregat d'imatges que té tendència a abandonar la pura il·lació sintàctica per a cercar la seva força expressiva en la part externa –diríem ornamental–, que ha d'obrar sobre la sensibilitat en lloc d'anar de dret a la intel·ligència." Un estil que, a més, es troba al servei d'una "història molt senzilla d'amor sensual". En definitiva, dos són els elements que Serrahima critica de la novel·la: l'excessiu allargassament de la història –com si es tractés de la reescriptura d'una simple narració– i les freqüents imatges sense sentit ni funció, que acaben per provocar el cansament del lector:

En acabar la lectura, he sentit una impressió: la d'haver llegit una història molt breu, molt simple, explicada en un estil simplicíssim. Tot l'enfarfec que fa retòrica, i que a la vegada eleva aquesta *story* a les dimensions d'una novel·la, desapareix com un mal somni. Això fa pensar que la primera idea era de si simple, i que, un cop concebuda, fou *reescrita*, com deia Stendhal, és a dir, posada en llenguatge literari, que no ha arribat a desfigurar-la, però que ens n'ha fet més fatigosa la lectura. Perquè, és clar, si fins un poema cansa la imatgeria, què ha d'ésser en prosa, i més quan es vol fer psicologia! Al costat de metàfores belles i subtils, trobem una corrua de tòpics, i fins d'imatges sense sentit, veritables errades de concepte.<sup>167</sup>

Per últim, Màrius Verdaguer, des de *La Vanguardia*, parteix de la premissa que amb la publicació de *Volves grises* i *Espills dormits*, Xuriguera s'ha situat "entre las figuras ya destacadas e importantes de la actual literatura catalana." La raó no és altra que l'estil emprat –i les imatges que se'n deriven– on es conjumina llenguatge i pintura:

*Volves grises* es una novela sobre todo interesante a causa de ser un libro de sensibilidad; pocas páginas se han escrito en catalán en donde la lengua aparezca tan maravillosamente matizada, tan suavizada en sus contornos, tan aproximada a la sensación plástica de la pintura, al tono suave y gris, a la calidad de las materias exquisitas, en que el adjetivo y la imagen se engarcan en la materia fundamental del idioma, en la dura trabazón mecánica de la gramática, con una gracia más profunda, con un sentido de la armonía más perfecto, con una virulencia más exaltada como el diminuto estallido de color y de luz de una piedra preciosa. Es algo que fluctúa constantemente entre la pintura y el lenguaje, es la derrota del estilo por la imagen, de la gramática por la sensibilidad.<sup>168</sup>

La trama que presenta la novel·la, per tant, no té una excessiva importància ja que "la verdadera novela está precisamente en el desenvolvimiento de la intuición y de la sensibilidad afinada del autor a través de personajes y de escenarios convertidos

---

la voluntat d'incidir-hi i de transformar-lo; ahora suggereix als escriptors que critica els camins que, segons el seu parer, haurien de seguir per a poder oferir un producte literari de primera categoria".

<sup>167</sup> Maurici Serrahima, "Les lletres", *El Matí*, 8-I-1933. De tota manera, Serrahima remarca que, malgrat els defectes, "hi ha unes possibilitats de novel·lista: cal madurar-les."

<sup>168</sup> Màrius Verdaguer, "Los libros", *La Vanguardia*, 30-X-1932.

constantemente en reflejos de emociones y de finas percepciones absolutamente subjetivas.”

L'epistolari de Ramon Xuriguera ens permet acabar de fixar la recepció de *Volves grises*. Així, Jaume Agelet i Garriga, en una carta que li adreça l'1 de novembre de 1932, remarca, de nou, la prosa poètica en què és redactada l'obra malgrat narrar una anècdota d'escassa entitat. Un recurs de poetització eficaç, malgrat l'abús que n'acaba fent Xuriguera. I això el converteix, a parer d'Agelet, en un destacat novel·lista i, per sobre de tot, poeta:

Resseguiu les cambres, els horitzons fervorosament. Els detalls prenen en els vostres llibres un relleu magnífic. Sóc de temps un admirador de la vostra prosa poètica que compta entre les més belles de Catalunya. És vibrant, té finor i força alhora. És policromada, té color d'or i de coure. El poeta que hi ha en la vostra prosa magnífica és, avui per avui, al meu entendre, superior al novel·lista. Teniu, però, molt bona vista per a copsar els colors i les harmonies d'ànimes i coses. Anem per un camí que us pot dur, i us durà, molt lluny per a ésser un novel·lista modern. Avui per avui, ja triomfeu amb poca anècdota i amb soliloquis.<sup>169</sup>

### 3. 2. *ESPILLS DORMITS*

#### 3. 2. 1. *Un recull i una col·lecció*

El recull *Espills dormits* veu la llum a finals d'octubre de 1932.<sup>170</sup> De tota manera, com ja hem indicat anteriorment, alguns dels contes (“L'aventura d'un home bo...”, “Indecisió” i “Sobre les traces del ritme”) havien estat publicats, entre 1928 i 1930, a *L'Éveil Catalan* i *La Nau*, i Ramon Xuriguera els incorpora, degudament revisats, a aquest volum. En un principi, l'obra havia d'aparèixer a la “Biblioteca Lleidatana”, que dirigien Felip Solé, Pau Guimet i Antoni Bergós. Aquest darrer, en una carta datada el 2 de maig de 1932, retorna a Xuriguera els contes que li havia fet arribar de cara a una possible edició:

Rebuda la teva carta, adjunt et remeto la col·lecció de contes que ens deixares per a publicar a la “Biblioteca”, que encara no s'ha reunit i que em fa l'efecte va molt retrassada, puix entre la malaltia del Guimet i la feina del senyor Solé, em fa l'efecte que els volums, si surten, ho faran amb molt retard.<sup>171</sup>

---

<sup>169</sup> Es tracta de carta 6, que reproduïm a l'Annex V.

<sup>170</sup> Els anuncis publicitaris inserits als diaris *L'Opinió* i *La Publicitat* fixen la data d'aparició d'*Espills dormits*: els textos, els trobem a les edicions dels dies 22 i 23 d'octubre, respectivament.

<sup>171</sup> La carta sencera, la publiquem amb el núm. 62 a l'Annex V.

El recull és editat, finalment, a la “Col·lecció Balagué”, una empresa ideada per Xuriguera a finals de 1931, tal i com es desprèn de les afirmacions que efectua Sebastià Juan Arbó a *Memorias. Los hombres de la ciudad*:

Se produjo entonces un hecho que nos unió aún más, y es que Xuriguera había convencido al librero Balagué para lanzar una colección; se trataría de novelas breves –entre cuento y novela– y cada una con el retrato del autor –tenía su vanidad–, hecho por un artista.

En la colección publicó una obra suya, creo que *Espills dormits*, para la cual le hizo Grau Sala un bonito retrato, donde se le veía, con su cara redonda y su aire satisfecho, interpretado estupendamente.

Me pidió una obrita; yo tenía unas notas escritas en momentos de mal humor, en que desahogaba los venenos del alma, las decepciones acumuladas, y me aliviaba. Las reuní, les puse por título *Notes d'un estudiant que va morir boig*, obra que después, con diferentes títulos, corregida y aumentada, se ha hecho en repetidas ediciones.<sup>172</sup>

La “Col·lecció Balagué” es converteix des dels seus inicis en una plataforma de grup estretament lligada a la cèlebre penya del “Cafè Euzkadi”. No en va els quatre títols que van arribar a aparèixer són de membres de l'esmentada tertúlia: *Espills dormits*, de Ramon Xuriguera, el 1932; *Notes d'un estudiant que va morir boig*, de Sebastià Juan Arbó, el 1933; *La vida d'Olga*, de Xavier Benguerel i *Peikea, princesa caníbal*, d'Aurora Bertrana<sup>173</sup>, ambdós de 1934. Els tres primers títols seran reeditats –el de Sebastià Juan Arbó amb notables modificacions– a la sèrie “Quaderns Literaris”, dirigida per Josep Janés i Olivé. A més d'aquests quatre volums, la col·lecció havia d'incloure una novel·la, *Diagonal*, a càrrec d'Ignasi Agustí.<sup>174</sup> La “Col·lecció Balagué”, que realitzava una doble edició de cada obra (una de popular, al preu d'1'50 pessetes, i una altra, de luxe, amb sobrecoberta i tapa dura, que valia 4 pessetes), s'anunciava amb dos eslògans que denoten el caire de modernitat que se li volia dotar: “Els autors més destacats de l'actual generació” i “Els corrents més significatius de la moderna

---

<sup>172</sup> Sebastià Juan Arbó, *Memorias. Los hombres de la ciudad*, p. 137. Sobre el seu volum, Arbó indica a la mateixa pàgina: “Con este motivo, Emilio [Grau Sala] me hizo el retrato, de que ya hablé; me lo hizo en el mismo viejo café, sobre la mesa de mármol, despues de haber roto tres o cuatro pruebas; no consiguió, o le fue difícil, hacerme de frente, como lo hizo con Xuriguera, y no era hombre para insistir en su empeño; me hizo de perfil, con una cabeza de pera y una gran nariz, pero muy bueno, y sobre todo, es de Grau Sala: lo guardo com una reliquia, por el artista, y por el recuerdo de la amistad que nos unió.”

<sup>173</sup> Com a curiositat, podem indicar que Aurora Bertrana era coneguda, entre les persones relacionades amb la col·lecció, amb el sobrenom de “La princesa caníbal”, tal i com es desprèn d'una nota que envia Balagué a Xuriguera datada l'any 1934.

<sup>174</sup> Aquesta notícia procedeix de la carta que escriu Xavier Benguerel a Ramon Xuriguera el 18 de setembre de 1931, quan li comunica que està revisant la novel·la *La vida d'Olga* per tal de publicar-la a la col·lecció. La carta, la reproduïm a l'Annex V, amb el número 154. Sobre la novel·la *Diagonal*, Ignasi

producció catalana”.<sup>175</sup> L’empresa, però, va tenir una breu existència que s’explica, amb tota probabilitat, per les dificultats econòmiques que va patir. Tal vegada, és premonitòria la nota que escriu Joan Balagué, l’editor, a Xuriguera el setembre de 1932, un mes abans de la publicació d’*Espills dormits*, en què li demana diners amb la finalitat, segurament, de poder editar l’obra:

Aquí teniu les proves de l’índex. Ja les tenia a la tarda però no heu vingut. Referent a la qüestió de les pessetes, us voldria demanar que vegéssiu si podria ésser que el dilluns em donguéssiu la meitat. Què us sembla? Em faríeu un gros favor. Confiava amb uns cobraments que no he pogut efectuar i estic faltat d’aquestes pessetes. Vegeu-ho que em faríeu un gran favor.<sup>176</sup>

### 3. 2. 2. Estructura i temàtica

Les narracions que Ramon Xuriguera reuneix a *Espills dormits* tenen com a eix vertebrador el propòsit de reflectir uns ambients de París, tot partint dels pressupòsits de la narrativa psicològica, i mostren, per tant, una continuïtat amb la novel·la *Volves grises*, la qual cosa suggereix al lector –i al crític– com si es tractés d’un díptic, la interpretació unitària d’ambdues peces. Una ciutat que serà recreada en obres coetànies, com *Les algues roges* (1934) i *Estampes de París* (1937), de Maria Teresa Vernet. El títol del recull, però, no coincideix amb cap dels contes que s’hi apleguen. En el text que l’encapçala, titulat significativament “En obrir”, a manera de pròleg, el narrador recorda el dia de la seva arribada a la capital francesa i com va quedar impregnat del seu ambient. A més, ens proporciona la clau de lectura del títol i, per extensió, del conjunt del llibre: la descripció d’un ambient però no a través dels elements que el formen sinó mitjançant l’efecte que les sensacions provoquen en la sensibilitat del narrador, i de les imatges i figures que li fa néixer:

Cada home és un guardador fatal d’aquests imponderables espills dormits que esperen el ressò d’una veu, un perfum o un passatge musical per dibuixar una revifalla sobre la seva difusa planitud.

Els dies no es desfullen en va. De la fina acumulació de traces que deixen rere seu, la sensibilitat humana en fa la seva riquesa. Aquesta es deixarà revifar per les associacions, per

---

Agustí a les seves memòries, *Ganas de hablar*, no ens en proporciona cap notícia i, per tant, desconeixem el motiu pel qual aquest projecte narratiu va quedar estroncat.

<sup>175</sup> Amadeu Soviana, a la secció “Publicacions Rebudes” del diari *La Nau* afirmava el 28-X-1932, a propòsit d’*Espills dormits*, que “forma el primer volum d’una sèrie que lliuraran els valors més sòlids de les noves promocions literàries.”

<sup>176</sup> Lamentablement no s’ha conservat cap documentació sobre les activitats editorials de Joan Balagué i Pallarés i és, per tant, d’una gran dificultat reconstruir més a fons la història d’aquesta col·lecció. La informació ens ha estat facilitada per Joan Balagué i Aixà, fill de l’editor.

les afinitats de l'exterior. El joc d'imantacions entre els elements de fora i els de dins, és infinit d'extensió i de diversió.

Res més difícil de dir, al cap d'un temps, on acaben els moments de captació i on comença la laboriosa promoció dels moments propis, eixits del seu domini latent per atraccions insospitades.

Segons la mena vital de l'esperit que actua de receptacle, els elements s'ofereixen a una funció contemplativa o exigeixen una vertebració creatiu [*sic.*]. És com un desig de fixació que els alliberi de la condició de larves amb què s'eternitzen entre els estadis de l'esperit. Els escriptors saben fins a quin punt és angoixosa la força d'aquests elements. I són, en certa manera, aliens a la significació de transcendència o intranscendència que informi llurs produccions.<sup>177</sup>

Els nou contes despleguen aquests principis. I és que l'anècdota –centrada en un sol episodi, presentat en un curt espai de temps, i amb l'aparició de pocs personatges– amb què Xuriguera els construeix és, per tant, el pretext, el punt de partida, per a l'evocació dels ambients parisencs i la recreació d'uns estats anímics. I això és el que dota al volum d'una gran unitat, tot i que es fa difícil pensar en una ordenació premeditada.

Un tret recurrent a diversos contes és, per tant, la plasmació d'ambients representatius de l'imaginari ciutadà. Un d'ells és el ferrocarril metropolità. Així, a “Galeries subterrànies”, el narrador, en una estació del suburbà, es fixa en el comportament d'un home adult (qualificat, al llarg de la història, de “grogós”, pel color d'un rostre que “feia creure en una fase avançada de descomposició”, i de “monstre”) que observa viciosament una noia, “com si li xuclés l'alè”. Interpretant com una petició d'auxili la mirada que li transmet la jove, l'agafa del braç, talment com si fossin vells coneguts, per evitar que l'individu la segueixi. Ella l'acaba acomiadant amb una mirada d'agraïment i un somriure. Una ambientació idèntica i una temàtica semblant, el desig lasciú que mostra un jove envers una noia, el trobem a “Sense mots” on, com indica el títol, posseeixen una gran importància els elements de comunicació no verbals: Alfons Renal, un estudiant –un altre dels nexes comuns a diversos contes i que ens remet, de nou, a *Volves grises*– observa la gent que viatja en metro i esdevé el testimoni de la disputa, a través dels gestos i de les mirades, entre una parella de joves; mentre que el noi intenta intimar, ella el rebutja constantment.

La coneixença entre un personatge madur i una noia jove, que apuntava a “Galeries subterrànies”, la retrobem en dues narracions “L'aventura d'un home bo...” i a “Una remor entre la boira”. La primera se centra en la figura de Pau Terrats, un solitari a qui

---

<sup>177</sup> Ramon Xuriguera, *Espills dormits* (Barcelona, Col·lecció Balagué, 1932), p. 11-12.



una noia intenta seduir per robar-li els diners; la bondat que traspua el personatge, però, farà que ella se n'acabi penedint, com es palesa en el final de la història:

El xofer girà el vehicle. Terrats tingué temps de veure encara com les ombres engolien aquella criatura i demanà al xofer que l'esperés.

L'ombra el protegia i cautelosament s'atansà a l'indret per on s'havia fos la noia. Albirà a poques passes una caseta d'aspecte miserable que trascolava per la finestra una llum pàl·lida i unes veus confoses. Pegà l'orella a la porta i pogué entendre aquestes paraules dites amb una veu agra, que era, però, la mateixa que moments abans sonava pastosa al cotxe:

– Ja us ho he dit; no tenia un ral. A mi no m'heu d'ensenyar d'escorcollar butxaques...

Sonaren unes veus d'home irritades...

Terrats s'allunyà per a retrobar el cotxe i acomodant-se en un racó del seient, repregué el curs de les seves reflexions:

– Hom no sap mai el que porta dins fins que no li ho descobreixen. Sovint un gest d'incomprensió nostre, pot condemnar a perpetuïtat equivocacions fàcilment rectificables.<sup>178</sup>

A la segona, amb què Xuriguera tanca el recull, el protagonista, Octavi Llorac, coneix una noia un dia de boira. Durant el diàleg que mantenen, la jove –dotada d'una sensibilitat malaltissa amarada d'un cert decadentisme– li explica la vida que mena; Llorac, compassiu, acaba per oferir-li allotjament a casa seva per tal de passar la nit. L'endemà, de bon matí, la noia marxa sense avisar-lo i li deixa com a mostra d'agraïment un ram de flors. Val a dir que aquesta temàtica sentimental, Xuriguera ja l'havia començat a explorar en algunes narracions publicades, des de Lleida, entre 1926 i 1928, com “Història d'uns amors extraordinaris”, “Lluïsa” o “Com una ombra”, aquesta darrera amb un personatge femení que, pel seu tarannà sensible, recorda la majoria dels d'aquest recull. De to més irònic, tot i no deixar de banda aquesta temàtica centrada en la relació entre els dos sexes, és el conte “Secret per partida doble”, que podria considerar-se una mena d'esborrany de *Volves grises*: el narrador i un amic intenten flirtejar amb dues noies angleses (una rossa i una bruna, una nova herència directa de cèlebre poema de Josep Carner, que tan bé coneixia Xuriguera com ho prova la versió que n'havia efectuat amb el títol “De dos amigues que tinc...”). El secret a què es refereix el títol és el fet que cap dels dos amics vol acabar reconeixent que ha intimat amb la noia escollida.

Les quatre narracions restants intenten, en major o menor grau, crear una atmosfera d'intriga i de misteri al voltant d'un fet aparentment incomprensible. I és que Xuriguera, com ja havia fet a *Els exiliats acusen*, cerca un “cop d'efecte” inesperat que satisfaci les

expectatives generades per l'argument. Així, a “Mr. Pierre, excel·lent detallista”, un fotògraf amic del narrador explica a aquest una història sobre un soroll desconegut que se sent a una pensió habitada per llogaters de diferents nacionalitats; l'explicació a aquest fenomen resultarà ser del tot racional ja que es tracta d'un senyal d'entesa entre dos amants.<sup>179</sup> “En el lliandar del misteri” també s'articula al voltant d'un esdeveniment de difícil comprensió per part de l'ésser humà, alhora que s'introdueix el tema de la casualitat: Massot, un jove arribat de poc a París (un altre element que travessa diversos contes), assisteix a la festa de Madame Viver, convidat per un amic. L'ambient de la festa li acaba portant a la memòria el record del seu vell professor de francès, tot i que no en pot evocar el rostre. A la nit, gràcies un somni, aquest es torna a fer present: es tracta, ni més ni menys, que el pare de Madame Viver:

Massot obrí uns ulls com unes taronges. Navegava en el desconcert. Mirà fixament l'amic amb les pupil·les plenes d'esllavissaments llunyans, d'elements dispersos que no podia coordinar. Després proferí aclaparat:

– No hi entenc absolutament res.

La perplexitat li enxarxava els muscles. D'on venia l'ordenació incontrolable d'aquella coincidència?

El misteri, profund, inabastable, romania allí mateix, dins d'ell, intacte, servint-se del seu marc per manifestar el fet de la seva vida, molt superior a la seva capacitat de desentranament.<sup>180</sup>

“Sobre les traces del ritme” insisteix en aquesta temàtica centrada en la distorsió de les relacions lògiques entre els fets, tot i tenir la quotidianitat com a punt de partida: Xuriguera dibuixa, una vegada més, un ambient de misteri ja que uns esdeveniments, que per al narrador són rutinaris, un dia, de cop i volta, esdevenen incomprensibles (la minyona no li anuncia que ha arribat el diari; el metro, que normalment acostuma a anar buit, el troba ple...); l'explicació a aquesta anòmala situació ens la indica el narrador al final del relat: el rellotge “anava dues hores atrassat”. Per últim, “Indecisió”, tot i l'atmosfera de misteri que presenta, podem considerar-lo, tal vegada, el relat més atípic del volum: és tracta d'un relat de caire fantàstic al voltant d'un fragment d'alabastre que posseeix uns poders màgics i les conseqüències malèfiques que se'n deriven per al narrador.

---

<sup>178</sup> *Ibidem*, p. 55-56.

<sup>179</sup> Cal recordar que Xuriguera, en els seus inicis com a narrador, ja havia subvertit les regles del gènere de terror al conte “El vell Gigó”, publicat el 1926 a la revista *Lleida*.

<sup>180</sup> Ramon Xuriguera, *Espills dormits*, p. 81.

### 3. 2. 3. Les tècniques i el llenguatge narratiu

Podem considerar els contes agrupats a *Espills dormits*, malgrat presentar una sèrie de trets recurrents, com una mena de banc de proves: Xuriguera s'exercita en el terreny de la narrativa curta utilitzant un ventall de tècniques narratives diverses. Aquest fet ens pot ajudar a explicar que es tracti d'un llibre desigual. I, a més, cal tenir present que es tracta de l'únic llibre de narracions que publicarà –i escriurà– el seu autor.

Ramon Xuriguera utilitza preferentment la primera persona a l'hora de narrar l'acció; un tret que condiciona la informació que se'ns proporciona i la focalització que ens és donada respecte a la resta dels personatges que intervenen a l'acció i respecte a l'acció mateixa. En la majoria dels contes, el narrador se sol convertir en el protagonista de la història, un tret que les emparenta amb *Volves grises*: són els casos de “En obrir”, “Galeries subterrànies”, “Sobre les traces del ritme”, “Indecisió” i “Secret per partida doble”, mentre que a “Mr. Pierre, excel·lent detallista”, el narrador es converteix en un testimoni dels esdeveniments que li reporta un amic, cosa que incorpora un matís de veritat a allò que se'ns explica. Xuriguera tendeix en aquests sis relats a deixar el narrador en el terreny de la indeterminació: mai no en coneixem cap tret físic ni el seu nom i, per tant, tota hipotètica caracterització caldrà deduir-la dels indicis que es desprenen del discurs (com, per exemple, que és jove, estudiant, i foraster a París). I és que Xuriguera posa l'èmfasi en la recreació de l'estat d'ànim del narrador que és somogut per algun motiu determinat: una visió, un fet imprevisible, una atracció física sobtada... Hem de recordar, una vegada més, que no podem relacionar el narrador emprat amb la figura del mateix Ramon Xuriguera i fer una lectura autobiogràfica d'*Espills dormits* –com apuntaven determinats crítics a propòsit de *Volves grises*–, ja que això anul·laria l'artifici literari que suposa la construcció de la trama i en disminuiria el caràcter fictici.

Les altres quatre narracions, “L'aventura d'un home bo...”, “En el llindar del misteri”, “Sense mots” i “Una remor entre la boira”, responen a una altra tècnica narrativa completament oposada: l'ús d'un narrador en tercera persona, absent de la història que narra. Una tècnica que acabarà per desenvolupar plenament a les novel·les *Desordre*, *Destins*, *Els Astruc* i *Tres nits*. L'omnisciència selectiva (tots els fets són vistos des de l'òptica d'un sol personatge) d'aquests relats li serveix per a explicar

episodis puntuals de la vida de determinades figures (la durada dels esdeveniments narrats no sobrepassa unes hores) que posseeixen, ara sí, una identitat perfectament definida (Pau Terrats, Alfons Renal, Massot, Octavi Llorac).

Pel que fa referència al temps narratiu, Xuriguera adopta en aquests relats el recurs de la narració ulterior (que es distingeix per la utilització del temps passat ja que el narrador evoca fets ja transcorreguts en relació al moment de contar-los). Una fórmula de construcció relativament senzilla en detriment de la més complexa narració repetitiva que implica diversos punts de vista.

Per últim, l'estil –de naturalesa semblant al que havíem trobat a *Volves grises*, per la qual cosa l'anàlisi sobre aquesta qüestió efectuada en aquesta novel·la és igualment vàlida per a *Espills dormits*– és un dels trets que assenyala la crítica coetània com un dels puntals dels relats. Un estil retòric, ornamental, carregat d'imatges líriques –però alhora falcat de castellanismes i construccions no genuïnes<sup>181</sup>– i que provoca, com ja hem anat apuntant, que, sovint, s'acabi donant més importància a la manera de narrar les històries que no pas als esdeveniments que s'expliquen.

### 3. 2. 4. La recepció

*Espills dormits* no va merèixer per part de la crítica la mateixa atenció que *Volves grises*, com ho palesa el nombre notablement inferior de ressenyes. La majoria de les opinions incideixen en els mateixos aspectes que el llibre anterior de Xuriguera i, sobretot, ressalten el predomini d'un estil carregat d'imatges per damunt de la construcció d'una trama narrativa.<sup>182</sup> Aquest és el cas de Domènec Guansé, des de la secció “Llibres” de *La Publicitat*, on compara les obres esmentades de Xuriguera. Així, remarca d'ambdues que “ens trobem amb una idèntica sensibilitat per percebre les qualitats dels ambients i dels paisatges”; alhora intenta definir el model literari conreat pel seu autor: la trama no és més que un pretext per a donar a conèixer uns ambients parisencs:

---

<sup>181</sup> Una anàlisi més detallada d'aquest aspecte, apuntat a les ressenyes de Domènec Guansé i C. A. Jordana, el desenvolupem a l'apartat 3.2.5. d'aquest capítol, titulat “La revisió de 1936”.

<sup>182</sup> És el cas del breu apunt que dedica Guillem Díaz-Plaja al llibre, des de la secció “Variatats” a *Mirador*, núm. 198 (17-XI-1932), p. 6, on destaca “les imatges emboirades i humides, al to de les *Volves grises*.”

Quant a les anècdotes, que l'autor explica amb aire disciplent de qui evoca uns records sense importància, són només el pretext, el punt de partida per a l'evocació dels ambients. Els mateixos personatges us fan pensar una mica en aquestes figures desdibuixades que els pintors introdueixen en llurs teles per animar més la Natura o per fer-nos adonar de les seves proporcions. De vegades, però, algun personatge té també un valor de paisatge, de natura morta, si voleu. És, per a l'autor, matèria purament descriptiva.<sup>183</sup>

Ara bé, a diferència de *Volves grises*, Guansé troba a *Espills dormits* “menys domini de l'idioma, un gust menys afinat en la construcció de les frases i en la creació d'imatges.” L'explicació d'aquest fet l'atribueix a l'escriptura anterior dels contes respecte a la novel·la. Una afirmació que exemplifica desgranant i classificant el que considera “errors gramaticals” de Xuriguera: castellanismes, barbarismes, construccions poc catalanes i paràgrafs obscurs. “Naturalment –indica Guansé com a cloenda de la seva ressenya– que tot això no és admissible en cap gènere literari; però molt menys en la mena de literatura que cultiva Ramon Xuriguera, la impressió estètica de la qual no deriva del contingut, ans de la gràcia idiomàtica.”

Una ressenya que analitza, en conjunt, les dues obres publicades per Xuriguera és “Espills i volves” de C. A. Jordana, apareguda a les pàgines de *L'Opinió*. Jordana se cenyeix de manera exclusiva a l'estil de *Volves grises* i d'*Espills dormits* i assenyala que malgrat ser escrites en una prosa “normal i llisquent” –un bon estil que consisteix “a presentar-nos les velles coses d'una manera interessant”– a voltes, hi apareix, com també havia indicat Guansé, “algun barbarisme grosser”. De tota manera, Jordana clou l'article amb una nota que és una aposta de futur per al novell narrador:

Tot i la qualitat deliquiescent que, per als seus fins, ha volgut adoptar la prosa de Ramon Xuriguera en aquests dos llibres, el millor que se'ns hi revela és una envejable maduresa de narrador. Aquest minyó sap escriure i esperem que ens ho tornarà a demostrar aviat, encara més clarament. Es pot permetre de perdre provisionalment una mica de la seva seguretat actual, i així d'aquí a poc temps se'ns podrà presentar altra vegada, més adequadament segur d'ell mateix.<sup>184</sup>

A *El Matí*, Maurici Serrahima, com ja hem assenyalat a propòsit de *Volves grises*, remarca que el més destacat del recull, com també de la novel·la, és la descripció de les sensacions que l'ambient de París provoca en el narrador i les imatges que neixen d'aquesta trobada. A més, distingeix dues menes de contes, segons l'estil emprat pel seu

---

<sup>183</sup> Domènec Guansé, “Els llibres nous”, *La Publicitat*, 10-XI-1932.

autor: els simples i els retòrics, tot i que no exemplifica l'afirmació. Els primers, a judici del crític, són els més aconseguits:

En alguns moments dels seus contes, Xuriguera assoleix una simplicitat d'estil ben remarcable: en altres torna a la retòrica. I els més simples són els millors. Això fa pensar que l'autor s'hi troba més bé. Bon senyal. (Llàstima del títol, tan poc atractiu, tan *literariesc*.)<sup>185</sup>

Per últim, Màrius Verdaguer, a *La Vanguardia*, considera que els contes d'*Espills dormits* són superiors a la novel·la *Volves grises*. I això és degut al procediment –innovador segons el crític– emprat per Xuriguera a l'hora de descriure les sensacions ambientals:

Diríase que el autor, por lo que hay de delicadamente mecánico y vibratil en el ir y venir de esos personajes sencillos y fugaces de los cuentos, se vale de un procedimiento nuevo y hasta un poco complicado para entrar en contacto con la realidad: como si, entre el alma del escritor y la realidad que se mueve y vive, se interpusiese un misterioso aparato sensibilizador de una potencia extraordinaria –un superheterodino de una cantidad fabulosa de lámparas– que recogiese y revelase esas pequeñas sensaciones y matices que escapan a los sentidos que no se valen de un artificio para captar; porque esas sensaciones están más allá de los pequeños ruidos, de los pequeños gestos, de las intenciones que apenas se inician, de las melancolías tan tenues que es necesario pasen, para comprenderlas a través de una serie de circuitos ampliadores.<sup>186</sup>

El llibre, en opinió de Verdaguer, constitueix “una valiosísima aportación, llena de originalidad, a esa rica literatura catalana contemporánea, tan llena de realidades profundas y tan palpitante de promesas y posibilidades de expresión, de las cuales ese joven e interesantísimo autor hace el más puro y bello alarde.”

Podem completar l'anàlisi de la recepció d'*Espills dormits* amb alguns comentaris procedents de l'epistolari de Ramon Xuriguera. Així, Xavier Benguerel li escriví una carta el 10 de juny de 1933 en què destaca dos aspectes del recull: d'una banda, l'estil; de l'altra, el gust pel detall i la manera indirecta de presentar la realitat. Pel que fa referència al primer –que cal entendre com una defensa a les crítiques efectuades per Jordana i, sobretot, per Guansé al voltant d'aquesta qüestió– indica que “no he trobat en cap moment ni descurança ni precipitació; tot, en les vostres paraules, és afinat, àdhuc aristocràtic i doneu la bona impressió d'escriure amb guants blancs; destil·leu les

---

<sup>184</sup> C. A. Jordana, “Espills i volves”, *L'Opinió*, 4-I-1933. Una opinió semblant l'havia emès Amadeu Soviana a *La Nau* el 28-X-1932, on afirmava que “el seu autor ja prou acusat entre la joventut literària s'afiança definitivament en el domini d'una llengua rica i senzilla.”

<sup>185</sup> Maurici Serrahima, “Dos llibres de R. Xuriguera”, *El Matí*, 8-I-1933.

paraules, les dieu com amoixant-les o potser encara més amoixant-vos-en. Hi ha molt de brodat en el vostre estil”. Sobre el segon, herència de Proust segons Benguerel –i en això coincideix fil per randa amb el que afirmava Xuriguera, sobre el narrador francès, a l'article “Remarques sobre Proust” aparegut al *Diari Mercantil*–, assenyala que “com si, a vegades, més que directament us abellís dir les coses per reflex i, en aquest cas, us dic que no és pas pel gust de ser amable, que el nom del llibre encaixa perfectament amb el to que parreu.” Una valoració, en definitiva, eminentment positiva d'unes narracions en què els ambients de París esdevenen un reflex de l'estat d'ànim del seu autor:

Ara bé, jo crec que sou més poeta que novel·lista, car hi ha moments que escamotegeu, per exemple, el diàleg i en altres ocasions us desitjaria que la introspecció que féu fos més profunda; però hi ha a favor vostre que en *Espills dormits* no es tracta d'una novel·la sinó de narracions i que més que personatges, tinc la sensació que us heu proposat revelar-nos l'ambient de París a través dels vostres estats d'ànim.

Quant a l'ambient, dec confessar-vos que queda, al meu entendre, ben resolt; és el millor del vostre llibre o, per ser més just, el que revela més el novel·lista que hi ha en vós.<sup>187</sup>

També Jaume Agelet i Garriga comenta en el seu epistolari amb Xuriguera *Espills dormits*. Es tracta, de nou, de la carta escrita l'1 de novembre de 1932 i que ja hem comentat a propòsit de *Volves grises*. Agelet, igual que Guansé, indica el fet que les narracions semblen redactades abans que la novel·la ja que “hom pot constatar, de tant en tant, la presència de ratlles no del tot poètiques”. I emet el seu judici sobre els tres contes més reeixits: “Una remor entre la boira”, el millor de tots, on la figura de la noia “ofereix interès més viu”; “Mr. Pierre, excel·lent detallista”, per la seva “finor”; i “L'aventura d'un home bo...”, d'una “desolació corprenedora”.<sup>188</sup>

La darrera carta que comenta *Espills dormits* és d'un desconegut Ramon S.: aquest felicita Xuriguera per la recreació de l'ambient de la capital francesa –que afirma conèixer de primera mà– ja que “més que copsar les infinites anècdotes que la vida real ens pot donar, és interessant d'empresonar dins les paraules aquell ambient i aquell estat d'ànim que són un tros de la nostra vida viscuda”; resumint: un llibre que “fixa perennement la substància dels records.”<sup>189</sup>

---

<sup>186</sup> Màrius Verdaguier, “Los libros”, *La Vanguardia*, 30-X-1932.

<sup>187</sup> Es tracta de la carta 55, que reproduïm a l'Annex V.

<sup>188</sup> Com ja hem indicat és la carta 6, que editem a l'Annex V.

<sup>189</sup> Es tracta de la carta 200, que donem a conèixer a l'Annex V.

### 3. 2. 5. La revisió de 1936

Ramon Xuriguera va revisar el recull *Espills dormits* a l'hora de publicar-lo, de nou, el 1936, a la col·lecció “Quaderns Literaris”. I ben que segur que en fer-ho, devia tenir present la ressenya que havia efectuat Domènec Guansé a *La Publicitat*, on li havia retret –i exemplificat– un escàs domini de l'idioma, que podria resumir-se en la màxima “el gust s'educa i la gramàtica s'aprèn.” No hi ha, de tota manera, variacions significatives entre les dues edicions, però sí que es pot seguir una certa evolució en el treball de redacció. Dues de les modificacions més significatives que trobem són, d'una banda, el del mateix títol del llibre que passa a anomenar-se *Espills adormits*, tot corregint l'ús incorrecte de l'adjectiu *i*, de l'altra, el canvi de nom del primer conte que passa d'anomenar-se “En obrir” a “Pròleg”, tot remarcant així el seu caràcter introductor. A banda de la correcció de l'aspecte estrictament ortogràfic i dels errors d'impremta, les modificacions atenyen diversos àmbits: a) castellanismes: *munyeca* per *canell*, *s'enteraren* per *s'assabentaren*, *medi* per *mitjà*, *sentat* per *assegut*, *despegà* per *desplaçà*, *aclarà* per *aclarí*; b) dialectalismes: *esquitxics* per *esquitxos*, *bambolla* per *bombolla*, *bocarrers* per *cantonada*<sup>190</sup>; c) col·loquialismes: *complexe* per *complex*, *reflexes* per *reflexos*, *vegé* per *veié*; d) repeticions innecessàries de pronoms: *tan confós com ho era* per *tan confós com era* i e) construccions sintàctiques no normatives: *al mirar-la* per *en mirar-la*. Amb tot plegat, aconsegueix millorar, gradualment, l'estil dels contes i, sobretot, ajustar-los a la normativa fabriana. Per tal d'exemplificar aquesta afirmació, vegem, a tall de mostra, la comparació d'uns paràgrafs corresponents a les tres versions del mateix conte, “Indecisió”. El primer correspon al text publicat el 1928 a *L'Éveil Catalan*, el segon a *Espills dormits*, de 1932, i el tercer a *Espills adormits*, de 1936. En cursiva assenyallem les diferències entre els diversos estadis de redacció:

Aquella nit vaig somiar que  
espiava el joc de “L'Amour et  
Psyché”, *sentat* en un banc del  
Louvre. L'amor tenia les cuixes  
d'alabastre; de l'alabastre  
lluminós d'aquella ferida que  
havia tocat amb el dit.  
*A l'endemà* la mestressa

Aquella nit vaig somiar que  
espiava el joc de “L'Amour et  
Psyché”, *segut* en un banc del  
Louvre. L'amor tenia les cuixes  
d'alabastre; de l'alabastre  
lluminós d'aquella ferida que  
havia tocat amb el dit.  
*L'endemà* la mestressa

Aquella nit vaig somiar que  
espiava el joc de “L'Amour et  
Psyché”, *assegut* en un banc del  
Louvre. L'amor tenia les cuixes  
d'alabastre; de l'alabastre  
lluminós d'aquella ferida que  
havia tocat amb el dit.  
*L'endemà* la mestressa

<sup>190</sup> Sobre la qüestió dels dialectalismes, com ja hem apuntat, cal tenir present que Xuriguera defensava la seva incorporació a l'idioma comú a l'article “De la llengua”, aparegut a *La Jornada*, 13-XI-1930.



m'explicà, mentre em rentava que havia recollit l'alabastre en el pati i que fins ahir no s'havia *enrecordat* de tornar-lo a lloc.

He estat temptat de tornar-lo a llençar, però una estranya indecisió *me'n retenia*.

Aquest *dematí* me l'he trobat als dits. Tinc el braç com una rama seca i travessada de punxes de glaç. He passat la nit bevent el doll d'una *garganta* nítida i l'alabastre se m'arrapava el coll per impedir-ho. *L'una i l'altra* eren d'una mateixa qualitat i els llavis s'equivocaven fàcilment fremint entre el glaç i el foc.<sup>191</sup>

m'explicà, mentre em rentava que havia recollit l'alabastre en el pati i que fins ahir no s'havia *recordat* de tornar-lo a lloc.

He estat temptat de tornar-lo a llençar, però una estranya indecisió *me n'ha retingut*.

Aquest *matí* me l'he trobat als dits. Tinc el braç com una rama seca i travessada de punxes de glaç. He passat la nit bevent el doll d'una *gorja* nítida i l'alabastre se m'arrapava el coll per impedir-ho. *L'una i l'altra* eren d'una mateixa qualitat i els llavis s'equivocaven fàcilment fremint entre el glaç i el foc.<sup>192</sup>

m'explicà, mentre em rentava que havia recollit l'alabastre en el pati i que fins ahir no s'havia *recordat* de tornar-lo a lloc.

He estat temptat de tornar-lo a llençar, però una estranya indecisió *me n'ha retingut*.

Aquest *matí* me l'he trobat als dits. Tinc el braç com una rama seca i travessada de punxes de glaç. He passat la nit bevent el doll d'una *gorja* nítida i l'alabastre se m'arrapava el coll per impedir-ho. *L'un i l'altra* eren d'una mateixa qualitat i els llavis s'equivocaven fàcilment fremint entre el glaç i el foc.<sup>193</sup>

### 3. 3. *DESORDRE*

#### 3. 3. 1. *Una novel·la d'èxit*

A finals de 1935, comencen a aparèixer a la premsa barcelonina les primeres notícies sobre la novel·la *Desordre*. Es tracta de les entrevistes “Ramon Xuriguera, al premi Crexells”, a càrrec de Joan Alegret, i “Una estona amb Ramon Xuriguera”, realitzada per Josep Sol, i que veuen la llum, respectivament, el 26 de novembre a *Última hora* i el 5 de desembre a *La Humanitat*. En ambdues converses, Xuriguera

---

<sup>191</sup> Ramon Xuriguera, “Indecisió”, *L'Éveil Catalan*, 28-VII-1928.

<sup>192</sup> Ramon Xuriguera, *Espills dormits*, p. 99-100.

<sup>193</sup> Ramon Xuriguera, *Espills adormits* (Barcelona, s/e, 1936), p. 50. Un altre exemple que ens mostra el procés de construcció d'algunes narracions de Xuriguera, i en aquest cas seria més encertat parlar de reescriptura, el trobem en el paràgraf inicial del conte “L'aventura d'un home bo...”. Només reproduïm el text de l'edició de 1930, apareguda al diari *La Nau*, a l'esquerra, i el de la de 1932, a la dreta, ja que en la de 1936, Xuriguera no hi va efectuar cap modificació.

La dolor pròpia és feta de miques de la dolor dels altres. Els camins són plens de cors llatzerats. Nosaltres mateixos vivim en l'ombra del nostre món intern totes les sofrències que entelen la vida aliena. L'aire n'és sadoll de plors i acideses, i si s'aguanta, és perquè infla les veles amb sospirs i descarrega la pena en milers i milers de narius i boques que el respiren. Si el dia és clar i l'aire es remena lleuger i les cares somriuen, l'elegia de l'ànima decreix i posem als ulls un espurneig de joia. En realitat no hi ha res “tot nostre”; és nostre i dels altres. Les ànimes en el fons del fons penen glorien per via de contagi. És per això que ésser contristat vol dir ésser comprensiu...

El dolor propi és fet amb miques del dolor dels altres. Els camins són plens d'entrebancs. Nosaltres mateixos vivim en l'ombra del nostre món intern, totes les sofrències que turmenten la vida aliena. Si l'aire no inflés les veles de l'optimisme que li dóna la seva vastitud i la seva transparència, cauria com un parrac als nostres peus, sadoll de les transfusions de tantes boques dissortades que el respiren. No tots els dies neixen clars ni posen espurneig de joia als ulls. En realitat, no hi ha res “tot nostre”; és nostre i dels altres. És per això que en el fons les ànimes penen o glorien per via de contagi. D'on prové, doncs, la comprensió de la tristesa?

efectua un repàs de la seva trajectòria literària, alhora que informa dels seus projectes més immediats: l'assaig *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* i la novel·la *L'home i el destí*, que acabarà publicant-se, el 1938, amb el nom de *Destins*. També ens informa que ha presentat *Desordre* al premi “Crexells” de 1935. Una edició que guanyarà Ernest Martínez Ferrando amb *Una dona s'atura en el camí*. El jurat, integrat per Maria Teresa Vernet, Carles Riba, Manuel de Montoliu, Carles Soldevila i Josep M. de Sagarra, eliminarà *Desordre* a la tercera votació.<sup>194</sup> Cal recordar que Xuriguera ja havia presentat *Volves grises*, a la convocatòria de 1931, sense obtenir cap vot. Tanmateix insistirà, en aquest premi, com ja comentarem, l'any següent amb *L'home i el destí*.

*Desordre* veu la llum el febrer de 1936 i representa el volum 85 de la col·lecció “A Tot Vent” d'Edicions Proa. A través de les notícies que ens proporciona el diari *La Publicitat* podem anar resseguint la fortuna de l'obra. Així, ja el 22 de desembre de 1935 s'anuncia que Edicions Proa és a punt de publicar *Desordre*, “una novel·la interessantíssima de Ramon Xuriguera”; una aparició que esdevé imminent el 9 de febrer. El 28 d'aquest mateix mes comença a posar-se de relleu l'èxit assolit per la novel·la i, al mateix temps, l'avenç qualitatiu que representa en relació amb les obres ja donades a conèixer: “Ramon Xuriguera s'acredita amb aquesta obra com un gran novel·lista de gran penetració psicològica. Molt modern d'estil i de concepció, aquesta novel·la de l'autor de *Volves grises* marca un gran pas respecte a la seva producció anterior.”<sup>195</sup> Paral·lelament, sorgeixen les primeres ressenyes –el nombre de les quals és superior, i de molt, a les aparegudes sobre *Volves grises* i *Espills dormits*– i, a més, elaborades per algunes de les primeres espases crítiques de l'època. El 4 d'abril s'insisteix en “el remarcable èxit de venda i de crítica que confirma les esperances posades en aquesta obra pels editors.” Un segon diari que també contribuirà a generar un estat d'opinió sobre *Desordre* serà *La Humanitat*, que donarà notícia de la difusió de

---

<sup>194</sup> La notícia procedeix de l'article anònim “El Premi Crexells ha estat atorgat a Ernest Martínez Ferrando”, *La Publicitat*, 24-XII-1935. A la primera votació *Desordre* va obtenir tres vots, essent superada per *Una dona s'atura al camí*, d'Ernest Martínez Ferrando; *Suburbi*, de Xavier Benguerel (que seria la novel·la finalista) i *L'estudiant de Cervera*, d'Alfons Maseras (que arribaria fins a la penúltima votació). El fet de quedar eliminada a la tercera votació, l'antepenúltima, fa que la novel·la de Xuriguera pugui considerar-se com la quarta classificada del premi.

la novel·la els dies 11 i 31 de març. Especialment significatiu és el primer text on es remarca l'interès que ha desvetllat la novel·la de Xuriguera entre els crítics i els lectors.

### 3. 3. 2. *Un document de la nostra època*

Aquesta expressió, manllevada del títol d'una ressenya de Domènec Guansé, indica la novetat que representa, a judici de la majoria dels crítics, *Desordre* en el context de la narrativa catalana de l'època: els personatges i les situacions que presenta la novel·la responen a problemes amb què s'enfronta l'home modern. Aquesta presentació de la realitat punyent de l'època fa que la crítica coetània la qualifiqui com una "obra de postguerra". I, acotant el terreny, una de les qüestions representatives de la modernitat, l'assenyala el mateix Xuriguera a l'entrevista amb Joan Alegret: es tracta de la presentació d'un complex d'inferioritat, un tema i un motiu de procedència freudiana, en el marc d'una família desestructurada:

Presento un problema de complex d'inferioritat en una família dins la qual hi ha tres germanes amb els temperaments molt oposats. Sempre m'ha apassionat aquest tema de la diferència i lluita de temperaments, i dels conflictes que això ocasiona, en l'interior de famílies nombroses i un xic atrabiliàries.<sup>196</sup>

També, a l'entrevista amb Josep Sol, Xuriguera rebla el clau sobre aquest tema, al mateix temps que assenyala el corrent narratiu al qual adscriu l'obra, el de la novel·la psicològica, per la recreació de la realitat i de la conducta mitjançant un simulacre d'explicació analítica d'aquestes:

La novel·la que tinc al "Crexells" es titula *Desordre*. És un estudi psicològic de tres personatges centrals, un dels quals cau en un complex d'inferioritat. Això crea situacions d'entesa i de dissemblança on l'autor cerca sempre d'extreure tots els replecs de les situacions íntimes dels personatges.<sup>197</sup>

*Desordre* ens mostra la desfeta col·lectiva d'un grup humà, en aparença marcat per la normalitat, a causa d'un desordre de tipus moral. I Xuriguera retrata aquesta temàtica a partir de l'anàlisi psicològica de tres figures femenines, germanes, rebels, i de classe menestral, que responen als noms de Marta, Adriana i Helena, que evidenciaran, a més, tres maneres diferents d'entendre l'emancipació femenina. La novel·la representa, per

---

<sup>195</sup> [S/s], "Els llibres i llurs autors", *La Publicitat*, 28-II-1936.

<sup>196</sup> Joan Alegret, "Ramon Xuriguera, al Premi "Crexells", *Última hora*, 26-XI-1935.

<sup>197</sup> Josep Sol, "Una estona amb Ramon Xuriguera", *La Humanitat*, 5-XII-1935.

tant, un canvi notable respecte a *Volves grises* i *Espills dormits* que tenien, com a comú denominador, la narració d'unes experiències, fictícies sota l'aparença de realitat, esdevingudes a París.

Els tres personatges femenins creats per Xuriguera estan definits seguint un sistema d'oposicions potser excessivament simplista: feblesa / fortesa; intel·ligència / niciesa; emotivitat / insensibilitat; insignificança física / bellesa; així, el primer tret de cada parella s'aplicaria a Helena, mentre que el segon a Marta i, en major grau, a Adriana. Uns personatges femenins que resten completament fixats en relació amb els masculins (Jordi Mireval; Miquel, el germà; el pare) que són presentats de manera molt més desdibuixada. I, d'aquesta manera, prenen sentit les tres germanes.<sup>198</sup> Així, Helena és presentada com una adolescent dotada d'un tarannà romàntic, o, si es vol, decadentista, tot i que no ho vol reconèixer, i que desitja evadir-se del món en què viu; una figura, recordem-ho, que ja havíem trobat en alguns contes de Xuriguera, com la que apareix a "Una remor entre la boira", procedent d'*Espills dormits*, i que també podem relacionar amb Sera, una de les heroïnes de *Volves grises*. Alhora, Helena es considera superior, intel·lectualment, a la resta de persones que l'envolten (s'interessa per l'art, la cultura, el teatre i la literatura; dialoga sobre temes d'actualitat...):

Convenien, sobretot, a la seva ànima desenfarfegada, que ella considerava neta de vellúries i de perjudicis. Parlava de la seva llibertat, del seu dret a escollir. No tolerava altres imposicions que les que naixien del seu gust. Aquest gust la decantava per la higiene i l'alegria. La vida no era trista. Per què, doncs, enterbolir-la amb complicacions sentimentals? Això corresponia a altres temps, quan les dones no es rentaven i es copejaven el cor amb els nervis. Sortosament, tot això havia passat. Un esperit nou anunciava l'alliberament del cos i del sentiment. Ara el cor era una víscera. El llast romàntic, esgrogueït i amarat de llàgrimes, restava sobre el camí.<sup>199</sup>

Helena optarà, a continuació d'un intent frustrat de fugida després d'acceptar una feina d'acompanyant a Suïssa, pel suïcidi com a única sortida. I ho farà quan s'adoni de la seva inferioritat davant de Mireval, l'únic suport intel·lectual que té, i a qui, a més, estima inconscientment (sobre el cadàver d'Helena, troben un retall de diari amb la figura de Mireval travessada per un forat de bala), tot i que l'acabarà abandonant, seduït

---

<sup>198</sup> Un sistema d'oposicions semblant al de *Desordre*, a l'hora de presentar els personatges femenins, també el podríem trobar a *Volves grises*, amb els personatges de Sera i Janine o en altres novel·les de l'època com *Amor silenciosa*, de Maria Teresa Vernet. Sobre aquest darrer aspecte, vegeu Maria Campillo, "Introducció" a Maria Teresa Vernet, *Les algues roges* (Barcelona, Edicions La Sal, 1986), p. VII-XXXI.

<sup>199</sup> Ramon Xuriguera, *Desordre* (Barcelona, Edicions Proa, 1936), p. 12-13.

per Adriana. Un suïcidi, que, de fet, és l'exponent màxim de la seva autoanul·lació o del seu desordre final, i que també té com a causes la incomprensió i la malícia de la gent més propera. I és que el fet desencadenant d'aquest acte és la revelació que efectua Marta, intencionadament, de les trobades entre Adriana i Mireval:

En aquell desgavell ella bracejava com un naufrag, cobejant la platja que l'havia de salvar. No la seduïen les ribes pròximes; d'aquestes, en trobaria a cada pas. Preferia ésser fidel a l'exigència que la guiava, encara que comportés més dificultats; ella no era un naufrag qualsevol. Aspirava a costes elevades, dignes de la lluita del seu braç. Aquest aspecte heroic de la resistència li plaïa. Parlar-li com una vençuda, no: mai; però sí com una ànima mancada de costat, com una incompresa, perquè, en realitat, era així mateix. Incompresa pels de casa i pels de fora. És més difícil que no sembla trobar connexions intel·ligents. La gent és rutinària i terrejant.<sup>200</sup>

Val a dir que Mireval obsequiarà Helena, a manera de regal de comiat, amb un exemplar de la novel·la de D. H. Lawrence *L'amant de Lady Chatterley*, una obra comentada per crítics de l'època com Rafael Tasis o Lluís Montanyà, per la possible influència que exerceix sobre *Una mena d'amor*, de C. A. Jordana i, sobretot, per les acusacions d'immoralitat de què era objecte.<sup>201</sup>

El pol oposat a Helena és Marta, que mena una vida desordenada (manté relacions amb dos homes de diferent edat i decideix casar-se amb qui li ofereix més riquesa); és la preferida de la seva mare i, aprofitant-se d'aquesta situació, acostuma a fer el que vol. Adriana, una noia amant de l'esport com les protagonistes de *Joana Mas*, d'Anna Murià o *Les algues roges*, de Maria Teresa Vernet<sup>202</sup>, representa, d'entrada, l'equilibri entre les dues germanes, tot i que progressivament anirà apropant-se a la manera de ser que

---

<sup>200</sup> *Ibidem*, p. 206-207. “Un altre exemple de la descripció del caràcter turmentat d'Helena el trobem a les p. 228-229: “Sortir de l'empetitiment, classificar-se d'un sol gest en el quadre de les valors temperamentals: no hi havia altra sortida. O això, o la ruïna moral per sempre més, sentir-se arrossegada per la vida, minsa i despersonalitzada. I això aviat, per tal que ell ho sabés, que tingués temps d'adonar-se'n. Amb aquesta conclusió Helena havia trobat la canalització de les seves imprecisions, dels seus afanys orbs i exasperats. El malestar esbargit per tot el cos es replegà en un punt agut i inquietant. Aquest punt, el sentia barrinant-li el cervell, penetrant-lo ardentment de banda a banda. “Un acte ressonant, un acte ressonant...” repetia en una onada de deliri. I caigué en un ensopiment vertical, asfixiada en l'abraçada còsmica dels motius que eixelebraven la progressió del seu desordre.”

<sup>201</sup> Sobre aquesta qüestió, vegeu l'article de Maria Campillo, “Situació i sentit d'*Una mena d'amor* de C. A. Jordana”, *Els Marges*, núm. 11 (setembre de 1977), p. 101-109. Val a dir que la primera traducció al català d'aquesta novel·la de Lawrence no es produirà fins al 1979, de la mà de Jordi Arbonés, dins la col·lecció “A Tot Vent” d'Edicions Proa.

<sup>202</sup> Cal tenir en compte que la pràctica de l'esport és un dels elements que denota l'esperit de modernitat que intenta mostrar, en tot moment, Adriana. Sobre la presència de l'esport en les obres d'Anna Murià i Maria Teresa Vernet, vegeu l'estudi de Neus Real i Mercadal, *El Club femení i d'esports de Barcelona, plataforma d'acció cultural* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998), p. 110-114.

representa Marta (un canvi d'actitud que s'evidencia en el capítol VI, un ball de disfresses on Marta i Adriana flirtegen amb el jovent més adinerat de la ciutat). I, progressivament, serà aquesta darrera qui prengui el timó de la casa. Potser els trets més representatius del seu caràcter són el feminisme i un declarat antiromanticisme, és a dir, la intenció de no comprometre's amb cap home, sinó, simplement, d'utilitzar-los com si fossin un objecte:

Tenia fe en les seves condicions. Abominava les posicions romàntiques. Sotmetia els sentiments a l'imperi de la seva voluntat i reflexió. Els sentiments! No l'entrebancarien com acostumaven a fer-ho amb les noies que ella coneixia. "Jo sé dominar el cor" repetia quan parlava d'això. La resta eren velles idees que ella considerava incompatibles amb el seu temperament expedit i modern.<sup>203</sup>

La resta de personatges romanen en un segon terme: una mare conformista i feble; un pare que es desentén dels problemes i que, abocat al joc, acaba per liquidar el patrimoni familiar; Mireval, l'arquitecte que enlluerna la protagonista amb unes banals reflexions filosòfiques (com les que podem llegir en el capítol inicial); o Lluís, un amic d'Helena, sense excessiva personalitat, i que, per això, acaba revelant l'amagatall de la noia quan es troba a punt de fugir a Suïssa. Una família, corcada pel "desordre moral", que Xuriguera sintetitza en aquest passatge:

La casa era un mostrari d'evasions, d'inclinacions amoroses i alhora de rebel·lies. Un anàrquic sentit de la voluntat consagrava els impulsos i reduïa els obstacles a noses i resistències nocives. El més fort triomfava dels consells i de les amenaces, i el pensament restava obert a tots els aires que volien solcar-lo. A vegades, aquests eren pintorescos i sorprenents. El cinema els esquitxava de reverberacions màgiques. El món literal hi entrava per aspectes tumultuosos el profit dels quals deixava pòsits immanents que havien de marcar aquells esperits en desclosa.

La moral rodava com un núvol imprecís que s'espesseïa al voltant de la mare però que esdevenia prim i fugisser quan el capritx proclamava el seu imperi.<sup>204</sup>

*Desordre* és, en definitiva, una obra que encaixa a la perfecció, en el panorama narratiu de l'època ja que desenrotlla temes com la pèrdua de l'adolescència o la destrucció de la família i de l'individu presents en novel·les com *Pàgines d'un adolescent*, de Xavier Benguerel, *Eva*, de Carles Soldevila o *Aloma*, de Mercè Rodoreda.

---

<sup>203</sup> Ramon Xuriguera, *Desordre*, p. 105.

<sup>204</sup> *Ibidem*, p. 78-79.

Per últim, cal indicar que a l'entrevista a Joan Alegret que hem esmentat, Ramon Xuriguera assenyala dues obres teatrals estrenades a París el 1934 i que presenten una temàtica semblant a *Desordre: Miss Ba*, de Rudolf Besier, traduïda al francès per Charlotte Neven, i *Tessa: la nymphe au coeur fidèle*, de Jean Giraudoux, adaptació de la novel·la del mateix títol de Margaret Kennedy. La primera se centra en els amors entre la poetessa romàntica Elisabeth Barrett (coneguda com a Miss Ba) i el poeta Robert Browning en el marc d'una família dominada pel despotisme del pare de la noia (un nucli familiar tan poc exemplar com el que presenta Xuriguera); la peça culmina amb la fugida dels dos amants a Itàlia. La segona presenta la història de Teresa Sagner, Tessa, una adolescent de disset anys dotada d'una gran sensibilitat (és una amant dels concerts de música clàssica) i que s'enamorarà de Lewis Dodd, el marit d'una cosina seva; un amor que serà correspost (a diferència de la relació entre Helena i Mireval), però que no arribarà a bon port ja que ella emmalaltirà greument i morirà en braços del seu amant.<sup>205</sup>

### 3. 3. 3. Un esbós de novel·la?

Un dels retrets efectuats per la crítica a *Desordre* és el fet que es tracta d'una novel·la excessivament esquemàtica, que esbossa un argument més que no pas oferir-lo, com si Xuriguera no hagués sabut aprofitar el material com calia. Així, dóna la impressió de trobar-nos davant d'una peça poc elaborada; un fet que s'evidencia, de manera diàfana, en la distribució del material narratiu: els dos capítols que obren *Desordre* –el primer centrat en un diàleg filosòfic entre Helena i Mireval sobre els sentiments i l'amistat– tenen quaranta i trenta-dues pàgines, respectivament; els dos darrers, en canvi, es redueixen a catorze i a quatre, cosa que provoca que el desenllaç sigui massa pueril i precipitat, alhora que revela algunes incongruències (per exemple, no se'ns indica en cap moment la procedència de la pistola utilitzada per Helena per a suïcidar-se).<sup>206</sup>

---

<sup>205</sup> Ramon Xuriguera possiblement coneixia les dues obres a través de l'edició que va publicar-se el 1934 dins la col·lecció de teatre "Petite Illustration". A més, el 1931, Rafael Tasis havia traduït al català la novel·la de Margaret Kennedy, amb el títol de *La nimfa constant*, per a Edicions Proa.

<sup>206</sup> Com ja veurem, en el capítol VIII de la tesi, Ramon Xuriguera reescriurà la novel·la a finals de la dècada dels cinquanta i incidirà en alguns dels aspectes suara esmentats, com el de la precipitació i la incongruència de determinats passatges.

Xuriguera, com ja hem apuntat, intenta construir amb *Desordre* una novel·la psicològica sobre la desintegració moral d'una família. Amb aquesta finalitat, tot utilitzant un narrador omniscient, propi de la narrativa psicològica vuitcentista, focalitza els capítols sobre un o diversos personatges d'aquest nucli humà: Helena (el primer capítol i els quatre darrers), Marta (el tercer i el cinquè), Adriana (el quart i el sisè); el segon capítol, en canvi, esdevé una presentació general de la família, cosa que permet, d'antuvi, adonar-nos del contrast entre els seus membres. Amb tot, l'estructura de la novel·la es ressent de la indefinició del personatge principal, ja que, si aquest ha de ser Helena, com apunten les expectatives del primer capítol, només torna a sortir a escena en els passatges finals. I, a més, pràcticament no és ni esmentada en els capítols centrals, els que integren el nus, que estan focalitzats entorn de les seves germanes, Marta i Adriana, que serveixen a Helena, això sí, de contrast i de complement.

### 3. 3. 4. La preocupació per un estil

Igual que havia succeït amb *Volves grises* i *Espills dormits*, un dels elements més criticats per les ressenyes sobre *Desordre* serà l'ús d'un llenguatge excessivament artificios –massa abstracte i imatjat– que, a vegades, destorba la lectura de la novel·la, que, a més, posseeix una acció gairebé inexistent. De tota manera i, respecte a les obres anteriors, s'observa un cert despullament de l'estil, tot i l'ús de metàfores que enterboleixen encara el sentit del que Xuriguera vol afirmar. Tot plegat, provoca que es malmeti bona part de la intensitat dramàtica de l'obra. Un exemple d'aquesta mena de llenguatge el trobem en aquest passatge del capítol II, carregat d'un excés d'artificiositat, cosa que provoca que, a voltes, esdevinguin incomprensibles:

Més tard s'adonà que anaven penetrant en el seu drama. Les tendres existències s'enramaven al seu voltant amb acuitats madures, feien els contactes hàbils, i les efusions esdevenien mudes i amples, amb aquesta amplitud immensa de les comprensions que no necessiten confessió. D'aquest entrelligament, llurs vides en feien un organisme de reaccions autònomes el suport de les quals seguia un desplaçament regulat pels anys. Del primer l'empara era ella. Amb el temps passava als fills. Ara aquests eren empara i esperança. Tota la moral de la casa residia en aquest moviment i en les enteses i localitzacions que efectuava.

La mare, sabent-se centre de la seva projecció, hi apaivagava el seu dolor, s'hi refugiava com el naufrag abatut per la tempesta. Al marit li devia allò. No prenia part en la seva vida, però tenia l'altra que ell posà i oblidà a les seves mans i que ara xarbotava al seu costat atenta al seu alè i considerant-la eix.<sup>207</sup>

---

<sup>207</sup> Ramon Xuriguera, *Desordre*, p. 63-64.



Cal dir, per últim, que *Desordre* incorpora a les seves pàgines un major nombre de diàlegs que no pas a *Volves grises*; un recurs que permet a Xuriguera revelar, de manera progressiva, els estats d'ànim dels personatges.

### 3. 3. 5. La recepció

Com hem anat apuntant, *Desordre* serà una novel·la a bastament comentada per la crítica de l'època (hem comptabilitzat, entre març i octubre de 1936, divuit ressenyes) que posarà l'èmfasi en tres aspectes: en primer lloc, la modernitat del tema; segonament, l'excessiu esquematisme de la trama; i, per últim, un estil escassament adequat al contingut narrat. Ara bé, fa l'efecte que l'anàlisi de l'obra de Xuriguera és, per a alguns dels crítics, un pretext per generar un debat sobre la situació de la narrativa catalana a mitjans anys trenta.

Cronològicament, és Maurici Serrahima qui obre el foc amb la seva ressenya a *El Matí*. El crític ressalta que l'obra tracta temes d'actualitat –i reals– (una família en decadència), mitjançant uns personatges i unes situacions perfectament estructurades. Xuriguera s'ha acarat a aquesta temàtica amb una sinceritat “no sols moral, sinó literària”, “amb el desig de fer-nos-en veure els problemes angoixosos, que poden més per la resistència que els pugui fer la bona fe desorientadora de dues pobres noies sense cap suport”. De tota manera, Serrahima apunta que l'estil carregat, “treballós” i no “treballat”, que dificulta el desenvolupament de la trama, és l'únic tret que es pot efectuar a *Desordre*:

Jo voldria ací fer un tret a Xuriguera. Ja en comentar una obra anterior d'ell vaig parlar-ne. Sap plantejar les seves obres d'una manera humana, sap donar per camins insospitats la sensació de realitat i d'ambient. La repetició de l'encert em fa creure que té realment aquests dons importantíssims. Però després, en lloc d'aplicar-se a concretar aquesta realitat, a fer que la vida que en potència hi posa esdevingui activa, es faci fàcilment perceptible al lector, s'aplica a posar a la seva narració una vestidura dels que solem anomenar literatura. Les frases sonores – encara que no sigui amb sonoritat brillant, que això no vol dir res –, les paraules difícils, cercades, fins erudites, les imatges innecessàries, i fins a voltes les mitges imatges incompletes i desviades, les metàfores una mica pretensioses, se segueixen gairebé sense interrupció. Fins esvaeixen, ja podeu pensar amb quin resultat, certes converses dels personatges. I al costat d'això apareixen les disquisicions inacabables amb les quals se'ns dona a conèixer el pensament d'aquells, fetes en el mateix to un bon xic emfàtic, que ens desorienta, i fa semblar a voltes, sense que sigui cert, que l'autor vol parlar del personatge. D'ací a la *psicologia en*

*imatges*, tan perillosa i tan buida, no hi ha sinó un pas. Repeteix que l'armadura psicològica se sol aguantar. Però a voltes es desdibuixa sota l'allau de paraules inadequades.<sup>208</sup>

Serrahima reclama, en definitiva, “una línia narrativa senzilla”, cosa que permetria assolir una major profunditat en l'anàlisi dels personatges.

Una de les ressenyes que més polèmica aixecaran és l'efectuada per Joan Teixidor a *La Publicitat*. El crític reivindica Xuriguera com un dels noms a considerar de la narrativa catalana del moment; alhora *Desordre* esdevé una novetat dins aquest marc per la realitat i els conflictes que descriu, ja que presenta personatges i situacions amb què pot emmirallar-se l'home modern. I, a més, tractades amb un enfocament actual. Per a Teixidor, aquesta novetat temàtica consisteix en la presentació, a la manera d'un cas clínic, de la desfeta d'un grup humà, explicada a partir de la interconnexió entre els diversos personatges que la conformen:

Xuriguera s'acara amb un tipus i unes sensibilitats molt d'avui. Els seus protagonistes –es fa difícil de precisar qui és el personatge essencial d'aquesta novel·la si no és una col·lectivitat familiar entorn de la qual gira tot– interessen de seguida perquè ens recorden febleses, maneres, que hem vist sovint i que és possible de referir sempre. Hi ha una primera actitud de sinceritat –no sé si de crueltat, característica, també, del temps– que permet d'enfocar sense miraments unes vides que en aparença són normals, però que de fet estan esqueixades per tot de monstres inacabables que les garfeixen gràcies a un procés de desmoralització que s'iniciava en els pares d'aquests pobres quatre germans que apareixen en la novel·la. Ens trobem davant una desfeta col·lectiva. La novel·la té un interès perquè insinua una opinió bona combatuda adés i ara per sentimentalismes inconsistents. No es tracta de casos particulars; d'un aplegament inconnexe d'éssers sense cap mena de control, però que subsistirien arreu de la mateixa manera. Alguna cosa de molt pregon que els lliga ha estat precisament la causa de llur ruïna. Tots són víctimes, ultra d'ells mateixos, del veí.<sup>209</sup>

Una obra que Teixidor, per les seves similituds temàtiques –una família que ha caigut en un grau de deixadesa que n'impossibilita la reacció–, relaciona amb *Els indiferents* d'Alberto Moravia, traduïda de feia poc al català per Miquel Llor. Malgrat aquestes virtuts, *Desordre* pateix dos defectes específics. El primer és que l'obra només està esbossada (tant pel que fa als temes i als caràcters com per les situacions) i, per tant, poc resolta; una escassa elaboració que provoca que hagi de ser el lector qui acabi

---

<sup>208</sup> Maurici Serrahima, “Les lletres”, *El Matí*, 8-III-1936. Com ja hem vist, Serrahima, a la ressenya conjunta de *Volves grises* i *Espills dormits*, ja havia remarcat la problemàtica de l'estil utilitzat per Xuriguera.

<sup>209</sup> Joan Teixidor, “Ramon Xuriguera: *Desordre*”, *La Publicitat*, 11-III-1936. Un comentari d'aquest article es troba a la tesi doctoral de Josep M. Balaguer, *Joan Teixidor, representant del Grup Universitari. Poesia i crítica (1931-1951)*, volum II, p. 590-591.

reconstruint la totalitat de la seva significació. I això no vol dir, de cap manera, que el procediment emprat per Xuriguera sigui el de suggerir més que no pas el de narrar:

De fer com un esquema de les possibilitats de la seva novel·la. El gran fons que endevina, el pretext admirable, no diré que s'hagi perdut, perquè perdre's suposa un treball i un esforç gairebé inexistents en la novel·la sinó que tot just ha arribat als començaments. La novel·la hi és, sobretot, en potència. L'endevines; la completes; te la fas a tu mateix. El que s'insinua té força suficient per endur-te. Però quan acabes t'adones que se t'ha escamotejat quelcom: que això i allò i allò altre, no hi són. Que l'autor s'ha limitat a esquematitzar, a apuntar, la novel·la. Que no està escrita, encara.<sup>210</sup>

El segon defecte és l'estil excessivament imatjat i, al mateix temps, ineficaç. En paraules de Teixidor, “la frase pintoresca pot servir per indicar que hi ha una certa manera d'estilitzar les coses que equival a esterilitzar-les”.

Els dos defectes apuntats per Teixidor tindran una rèplica immediata per part de Josep Palau i Fabre des de *La Humanitat*. Així destaca, d'entrada, la superació que representa *Desordre* respecte a *Volves grises* i *Espills dormits*: d'una banda, hi ha un increment pel que fa al “gruix de l'anècdota” i, de l'altra, pel tractament que realitza d'un tema actual, “tres maneres d'emancipació femenina”. Una modernitat que també es palesa en l'exigència a què obliga la seva lectura. Ara bé, el gruix de la ressenya el dedica a desmuntar la crítica de Teixidor. Pel que fa referència a l'esquematisme de *Desordre*, Palau i Fabre indica que, malgrat la seva curta extensió, “dóna sensació de densitat i d'amplitud”, ja que l'acció que presenta és gairebé interna: “cada fet extern per a tenir raó d'existir en la novel·la, ha de comportar un fet intern.” I, insistint en aquesta qüestió, assenyala que “per altra banda, tots aquells a qui hem oït que troben els personatges de *Desordre* poc desenvolupats, en el fons venien a dir-nos de quina manera ells haurien fet una novel·la”. En canvi, sobre l'estil, no s'està de donar una certa raó a les objeccions efectuades per Teixidor:

Xuriguera ocupa la posició de l'home que no ha volgut caure mai en un ridícul, ni en un agosament juvenívol i s'ha situat a l'expectativa. Ha volgut romandre invulnerable; però tard o d'hora havia de pagar aquest superhomia, caient també i mostrant així la seva condició humana, tangible. I es dóna la paradoxa que el punt on cau és el mateix pel qual s'ha volgut alliberar de tota fallida. Tot és passat –i les frases així mateix– per un filtre, on són analitzades, per aconseguir una absència de defectes. I així, retintudes les frases per una manca d'espontaneïtat, aconsegueixen cristal·litzar-se, manllevant bellesa al conjunt. I això, encara, ajuda al fet que l'obra sembli poc realitzada. Les frases no podien ésser altra cosa que una acumulació de premisses, acusadores totes de la fi. La frase cristal·litzada exigeix, per part del

---

<sup>210</sup> Joan Teixidor, “Ramon Xuriguera: *Desordre*”, *La Publicitat*, 11-III-1936.

lector, una voluntat d'atenció, en lloc d'obligar per elles mateixes. Altrament es crea tot seguit un tel que eclipsa el sentit com s'esdevé en la novel·la de Xuriguera.<sup>211</sup>

Domènec Guansé publicarà, a les pàgines de *La Rambla*, una sèrie de tres articles on comentarà *Desordre*. En el primer, “Un document de la nostra època”, posa l'èmfasi en la modernitat que representa aquesta obra de Xuriguera, “una de les novel·les catalanes que reflecteixen millor els nostres temps”, i la contraposa a la seva producció narrativa anterior, considerada com “uns simples arpegis d'una sensibilitat que semblava una mica morbosa”. Guansé, de tota manera, recull la idea de Teixidor de considerar la novel·la com un esbós del que hauria pogut esdevenir. El problema rau en el fet que la història d'Helena “no està prou ben explicada” i, a més, Xuriguera ha bandejat el personatge del pare que “hauria pogut ésser la figura més impressionant de tot el llibre” i a qui considera responsable directe del tràgic desenllaç. La ressenya es clou amb unes afirmacions de Guansé sobre l'interès que li ha despertat *Desordre*, malgrat el seu estil:

Però tal com és ja aquesta novel·la –i a desgrat d'algunes falles d'estil– és ja una de les novel·les més interessants –més humanament i socialment interessants– que ha produït en aquests darrers temps la novel·lística catalana. Pel tema, per la tensió, per la sobrietat d'alguns episodis, us engrapa des del primer moment i no deixa ni un instant de captivar-vos. Assenyala, altrament, dintre la novel·lística catalana la millor orientació de la novel·lística actual.<sup>212</sup>

En el segon article, “La preocupació de l'estil”, el conjunt de la producció narrativa de Xuriguera es converteix en el punt de partida per reflexionar sobre aquest aspecte literari. Guansé remarca, d'antuvi, l'evolució soferta per la prosa de Xuriguera que ha passat ser la d'un autor “que com si no tingués res o gaire cosa a dir, l'estil era la seva preocupació central” (és el cas de *Volves grises* i *Espills dormits*) a emprar, a *Desordre*, una prosa “que s'ha despul·lat de moltes noses, de moltes preocupacions perjudicials”, tot i que encara es troben, en aquesta darrera obra, pàgines febles per l'ús –i abús– dels

---

<sup>211</sup> Josep Palau i Fabre, “Consideracions entorn de *Desordre*, darrera novel·la de Ramon Xuriguera”, *La Humanitat*, 14-III-1936. La ressenya finalitza amb uns mots que sintetitzen la trajectòria literària de l'autor i en fan una ponderada valoració: “Xuriguera ha anat acumulant i elaborant experiències, i, en vessar-les, ho ha fet com un nin curiós que troba un objecte desconegut, i primer –després d'observar-lo– gosa posar-hi els dits, ens donava *Espills dormits*. Prenent confiança amb la primera experiència, hi posa el palmell damunt: *Volves grises*. Convençut, finalment, que aquell objecte li és perfectament assequible, el pren en la mà (ja tenim acció, que és tant com dir novel·la), i així ens dóna *Desordre*. L'observador d'*Espills dormits*, l'home sensible d'aquell poema que és *Volves grises*, el psicòleg de *Desordre*, junt amb l'assagista i pensador d'*Els exiliats acusen* fan del nostre Ramon Xuriguera un dels autors més polifacètics de Catalunya i de situació més envejable.”

<sup>212</sup> Domènec Guansé, “Un document de la nostra època”, *La Rambla*, 16-III-1936.

recursos retòrics.<sup>213</sup> Una evolució estilística que té el seu paral·lelisme en l'experimentada per narradors francesos com Henry de Montherlant o Paul Morand, que han despul·lat les seves proses de la retòrica inútil.<sup>214</sup> I, a judici del crític, aquesta és una prova més de la modernitat que traspua el text de Xuriguera.

El darrer article, "Els sentiments d'inferioritat i la literatura", esdevé un repàs del tema del complex d'inferioritat en diverses novel·les catalanes de la dècada dels trenta: *Samuel*, de Josep Navarro Costabella; *Tàntal*, de Miquel Llor; *Albada*, de Josep Selva; *L'inútil combat*, de Sebastià Juan Arbó; i *Moment musical*, de Carles Soldevila. *Desordre* esdevé el punt culminant d'aquesta temàtica. I Guansé, insisteix, de nou, en la seva crítica a la novel·la: "llibre interessant, però parcialment frustrat en les seves magnífiques possibilitats, potser per haver-lo reduït massa a cas clínic."<sup>215</sup>

Rafael Tasis, des del setmanari *Mirador*, també dirà la seva sobre *Desordre*. Seguint el fil de les afirmacions de Teixidor, considera positiu que el contingut de l'obra, un drama intens i ben desenvolupat, "s'acari amb una de les realitats més punyents de la nostra època." Xuriguera també reïx en la creació dels personatges, i, en especial, la figura d'Helena, "que vol amagar sota un tou de fullaraca modernista la seva set sentimental"; de tota manera, el desenllaç no està a l'alçada de la resta de la novel·la: "em sembla més normal l'evasió ja intentada que no pas el suïcidi." La crítica principal a *Desordre* ve pel seu estil. Tasis, com ja havia apuntat Guansé, remarca que, tot i

---

<sup>213</sup> Domènec Guansé, La preocupació de l'estil", *La Rambla*, 17-III-1936. Aquesta evolució estilística de Xuriguera l'expressa en aquest paràgraf de l'article: "Ara la seva prosa s'ha despul·lat de moltes noses, de moltes preocupacions perjudicials. Sobretot aquell gust per les paraules rares, pels neologismes innecessaris, sembla superat. Sovint, però, hi trobem encara aquelles metàfores que en lloc de fer l'expressió més plàstica, més clara, distreuen l'atenció del que vol dir; en fan borrós el sentit. Però el cert és que aquestes metàfores abunden més en les seves pàgines vacil·lants, més febles. En aquells moments on més que narrar o explicar com són o com pensen els personatges, divaga, fa literatura. En canvi, en les pàgines més intenses –aquella revelació de la caiguda de Marta, tan ben suggerida per la presència material del collaret; algunes baralles de família–, l'estil se li fa més intens, més sobri, més comptat."

<sup>214</sup> A propòsit d'aquest darrer autor escriu Michel Collomb en el "Preface" a Paul Morand, *Nouvelles complètes* (París, Editons Gallimard, 1992), p. XV-XVI: "Ce caractère périlleux réside dans la difficulté d'adapter exactement le récit et la "chose vue", l'anecdote et les faisceau d'impressions multiples et immédiates qui l'approfondissent et la justifient, car chez Morand l'élément narratif et l'élément descriptif s'établissent dans une constante tension réciproque. Avec leur papillotement d'images, les premières nouvelles imposaient l'éclat d'un regard neuf, qui par sa netteté et sa brutalité semblait capable de synthétiser la vraie vie. Le rythme syncopé des phrases, le langage dur, les métaphores hurlantes arrachaient le lecteur à sa routine et démodaient d'emblée les placides explications des romanciers psychologues. Dans le monde chamboulé de l'après-guerre, voici qu'un écrivain faisait humer l'air de l'époque, entendre les pulsations de la nouvelle civilisations du mouvement qui s'amorçait". No hem sabut, però, trobar una influència directa dels estils de Montherlant i Morand sobre el de Xuriguera.

representar un guany, respecte a la producció anterior, encara hi ha un excés de pàgines “inútils i incomprensibles” que reflecteixen “una manca de naturalitat en l’expressió” i que no ajuden, en res, a construir l’estudi psicològic dels personatges. I finalitza la crítica planyent-se d’un estil que acaba per desvirtuar els objectius proposats:

Jo he tingut sempre la feblesa de creure que les imatges poètiques han de reservar-se als poetes i no han de fer res en les novel·les; de creure que és més important la narració i el gruix dels personatges que no pas l’estil; que val més el gall que no el farciment. I per això em dol de veure que escriptors amb ambició, com Ramon Xuriguera, no sàpiguem veure com el preciosisme de l’expressió i el recercament de les imatges destorba l’estil narratiu, sense afegir-li cap mena de bellesa.<sup>216</sup>

*Mirador*, a través de Lluís Montanyà, efectua dins la secció “Novel·listes catalans” un segon comentari sobre *Desordre*, que es converteix en l’anàlisi més aprofundida sobre la producció narrativa de Xuriguera que hem localitzat a la premsa de l’època. Montanyà ressalta, d’entrada, la capacitat de Xuriguera de crear i apassionar-se pels personatges; al mateix temps, indica que es tracta d’un narrador d’imaginació escassa ja que extreu la seva matèria “d’allò que els seus sentits han copsat, allò que ha viscut o que coneix amb prou intensitat per haver-se pogut imaginar que ho vivia.” Tot plegat, li permet dur a terme una anàlisi aprofundida de la naturalesa humana. Aquests trets, recurrents al conjunt de l’obra, són aplicats, tot seguit, a *Desordre*. Segons Montanyà, es tracta d’una novel·la “que pel seu tema i per la seva construcció compta amb molt pocs precedents en la literatura catalana, és un d’aquells llibres davant dels quals esdevé difícil de formular un simple judici literari o de valoració estètica”. Els personatges creats per Xuriguera són el punt de partida perquè el lector reflexioni sobre el món que l’envolta:

Els personatges de *Desordre* viuen i s’imposen a nosaltres, a desgrat de totes les reserves d’aquestes ordres que puguem formular, per llur vibració netament humana. Per aquesta raó, en llegir aquest llibre, la nostra atenció no es detura davant les combinacions més o menys afortunades de mots i d’escenes que constitueixen l’art literari, sinó que és impressionada pels episodis reals i els personatges vivents. Assistim a una experiència humana, com hi assistim cada dia, en els fets i les anècdotes de la nostra vida íntima i de la nostra vida de relació. Captivats per la seva lectura, ens oblidem de discutir la col·locació d’una escena, la justesa d’una imatge, la manera de començar o d’acabar un capítol. En veure viure personatges semblants a nosaltres mateixos i als qui ens envolten, ens sentim portats a reflexionar sobre la

---

<sup>215</sup> Domènec Guansé, “Els sentiments d’inferioritat en literatura”, *La Rambla*, 25-VI-1936.

<sup>216</sup> Rafael Tasis, “Els llibres”, *Mirador*, núm. 371 (26-III-1936), p. 6. El mateix Tasis en el seu assaig *La novel·la catalana*, p. 75, qualificarà l’estil de Xuriguera, en aquestes primeres obres, d’“artificios i torturat”.

vida en general, sobre la nostra impossibilitat de comprendre'ns mútuament, sobre fenòmens, en fi, que són essencials als nostres ulls, que representen els elements mateixos de la nostra vida i que ens toquen més de prop que totes les vanes fórmules literàries. Això en el cas que la literatura sigui un mitjà més o menys enginyós d'interpretar el món i no, com creiem nosaltres, una vida nova afegida a la nostra, un aliment ofert a la voracitat de la nostra intel·ligència i de la nostra sensibilitat.<sup>217</sup>

I, seguint el comentari d'anteriors ressenyadors, el crític indica que la novel·la representa un progrés notable en la producció de Xuriguera pel que té de superació –no del tot aconseguida encara– de defectes com l'absència d'acció, la repetició d'anècdotes o l'ús d'un lèxic artificios i poc apropiat. Montanyà també se centra en la construcció de la novel·la que integra, en un mateix pla, elements realistes, psicològics (l'anàlisi de les relacions entre els personatges) i poètics (que atenuen el que pugui tenir d'excessivament cruel el tema); així com en els procediments utilitzats (la presentació dels personatges mitjançant el diàleg):

El novel·lista descriu molts pocs paisatges i és extremadament sobri en els seus comentaris. Sembla examinar objectivament els fets que es desenrotllen i procedeixen a una relació contínua i minuciosa dels detalls de la vida de cinc o sis personatges units entre ells per vincles familiar o afectius. A aquest pla realista s'afegeix un segon pla, a la vegada poètic i psicològic, que canvia la disposició de l'obra i li dóna perspectives imprevistes. Aquest segon terme de la narració dóna al seu realisme més concret i més quotidià una vaga atmosfera de somni i de poesia, que alenteix el ritme de l'acció i atenua allò que té l'anàlisi de massa cru i precís. Sabem molt poca cosa de l'aspecte extern dels personatges de *Desordre*. Els coneixem pel que ens deixen comprendre els seus gestos i les seves paraules. És a través d'aquestes (les novel·les de Xuriguera són sempre molt dialogades) que el novel·lista ens revela els seus estats anímics. Cal afegir a aquest diàleg profús, un altre diàleg que continua en el seu esperit i que els il·lumina quan romanen silenciosos. Malgrat això són tots ells per a nosaltres, secrets. Tan secrets com els éssers que coneixem nosaltres mateixos i que no són de creació literària. I, no obstant, precisament potser per aquesta causa, ens semblen extraordinàriament vivents i deixen en el nostre esperit una imatge duradora.<sup>218</sup>

Montanyà culmina la seva anàlisi afirmant que, malgrat el progrés evident respecte a les obres anteriors, la novel·la necessita més treball i maduració:

En conjunt l'anàlisi que Xuriguera ha fet de llurs caràcters és lúcida i vigorosa. És el d'un esperit observador de raça que sap posar de relleu els incidents indispensables. Ell és el que dóna el seu sentit i la seva força a aquesta novel·la tan suggestiva, a la qual no manca altra cosa que una mica de maduresa i un treball, lent i personal, de depuració.<sup>219</sup>

---

<sup>217</sup> Lluís Montanyà, "Ramon Xuriguera", *Mirador*, núm. 390 (9-X-1936), p. 6.

<sup>218</sup> *Ibidem*, p. 6.

<sup>219</sup> *Ibidem*, p. 6. En un altre passatge de la ressenya Montanyà insisteix en aquests retrets a Xuriguera: "El principal defecte de *Desordre* és que la voluntat, l'esforç, són massa visibles. No es fa el gran pas que ha fet Xuriguera sense que es transparenti una certa fatiga. Cal, en el successiu, que ens mostri les mateixes qualitats amb més facilitat, amb més abandó, d'una manera més familiar i més íntima. La lectura del seu llibre, que ens interessa i emociona, no arriba a ésser encara prou exaltant ni prou desesperança. Tinc

Josep Janés i Olivé també ressenya *Desordre* en el primer número de la revista *Rosa dels vents*. I ho fa en uns termes molt elogiosos: es tracta “d’una novel·la densa de contingut humà i de document actual, única fins ara a les nostres lletres”, encara que no s’està d’advertir Xuriguera, això sí, de manera notablement distinta a com ho feia Teixidor, que no ha assolit totes les possibilitats que el tema li oferia:

La darrera obra de Ramon Xuriguera ha d’ésser valorada tenint en compte, tant la seva valor intrínseca, com les qualitats potencials que revela en el seu autor. Ens trobem amb una novel·la i, alhora, amb un esbós de novel·la. Si tenim en compte que l’autor ha declarat que es proposava pintar, essencialment, un complex d’inferioritat, hem de reconèixer que ha reeixit. I que ha reeixit de manera absoluta. Tant, que ha superat la primera intenció i ens ha ofert, en potència, una novel·la considerable en ambició i en proporcions; possiblement un dels temes més ambiciosos que s’han ofert darrerament en la novel·la catalana. I això, en certa manera, inconscientment. El fenomen es produeix a mesura que la novel·la avança. Els personatges que envolten la figura central adquireixen tant de relleu i tant d’interès que la intenció de l’autor es desdibuixa i sembla que vagi a adquirir proporcions molt més vastes. Mes la idea inicial limita la novel·la, i els horitzons que s’entreveïen resten simplement esbossats.<sup>220</sup>

De tota manera, Janés i Olivé acaba aconsellant a Xuriguera que no faci cas de les observacions efectuades per la majoria de crítics sobre el seu estil: “Nosaltres, tot i que no creiem que hagi trobat ja una expressió definitiva, considerem que és en ell [en l’estil] on més es troba la seva personalitat i, que, per tant, seria suïcida que es llancés per nous camins.”

Una opinió favorable sobre aquesta qüestió també l’expressa Ramon Vinyes a la Revista Nacionalista i Revolucionària *Pamflet*, on posa de relleu l’estil emprat a *Desordre*, pel que té de suggestiu: “l’estil de Ramon Xurigura va de fora a dintre, ficant paisatge a les ànimes, palpant dintre l’imprecís, descobrint mitjans expressius de mitges tintes. (...) un estil poèticament esponjós que es complau a fer endevinar imprecisions, enfonsant una llum dintre la boira.” L’estil “embolcallant, atmosfèric, envolainat,

---

la impressió que Xuriguera, del qual havem vist en *Volves grises*, com podia ésser entusiasta, íntim i calorós, ha volgut dominar-se una mica. I aquesta contenció imposada, afeixuga una mica l’estil i l’acció. Si faig totes aquestes observacions al seu llibre és precisament perquè Xuriguera acaba de passar a un estadi superior i per consegüent és lícit de demanar-li un esforç major encara. La nostra exigència amb alguns escriptors neix precisament de la confiança que els tenim. Hi ha indulgències que signifiquen, simplement, la nostra convicció que l’autor no podrà anar més lluny d’allà on ha arribat.”

<sup>220</sup> Josep Janés i Olivé, “*Desordre*”, *Rosa dels Vents*, núm. 1 (abril de 1936), p. 42.



constitueix l'originalitat més precisa de Ramon Xuriguera.”<sup>221</sup> Una ressenya elogiosa semblant a la de Vinyes és efectuada per Narcís Costa a les pàgines del setmanari *Ràdio Barcelona*, on Xuriguera havia col·laborat habitualment entre 1934 i 1935. El crític ressalta, com en altres textos que hem analitzat, l'afany de superació de Xuriguera respecte a obres anteriors, un procés que esdevé “una altra passa que l'autor ha donat vers la maduresa novel·lística”. *Desordre* és qualificat de novel·la “narrativament perfecta” pel tema i la construcció dels personatges, ja que Xuriguera “enfondeix en les preocupacions d'ordre moral i és amb força que dibuixa els caràcters.”<sup>222</sup>

Una de les crítiques més remarcables sobre *Desordre* l'efectua Ramon Esquerra a la secció “Els Llibres” de *La Veu de Catalunya*. I és que, de fet, el comentari de la novel·la esdevé el pretext per efectuar una reflexió sociològica sobre el món literari català. D'entrada, Esquerra reflexiona sobre la publicació de llibres que, des d'un punt de vista literari, són absolutament mediocres. Aquest fet és degut, primordialment, a dues causes: en primer lloc, l'entusiasme dels autors, la confiança en un mateix que, malgrat tot, “no constitueixen les garanties d'una qualitat literària” i, segonament, a “l'excessiva precipitació per part dels aspirants a autors.” Cal, per assolir uns productes reeixits, “un domini de la tècnica especial, fruit d'un estudi minuciós i pacient dels mestres en cada gènere.” I el crític posa de relleu l'absència de novel·la a Catalunya fins ben entrada la dècada dels vint i les conseqüències que es deriven d'aquest fet: “tothom tenia dret a escriure novel·les, sense preocupar-se gota de l'aprenentatge que hauria servit, si més no, per a eliminar molta gent que no servien per a novel·listes.”<sup>223</sup> Aquestes reflexions, matisades, Esquerra les aplica a *Desordre*. Així, considera que, tot i apassionar-se amb el tema que tracta, Xuriguera no li ha sabut treure el profit que calia. Les causes són diverses: el desig de realitzar una anàlisi psicològica excessivament minuciosa; un estil “que deixata la força de l'acció sota el mateix colorit” i, sobretot, “la manca de fixesa de la narració”, ja que l'autor desvia el que hauria de ser el focus principal de l'obra, el

---

<sup>221</sup> Ramon Vinyes, “*Desordre*, de Ramon Xuriguera”, *Pamflet*, núm.14 (11-IV-1936), p. 6. Val a dir que Vinyes oposa l'estil de Xuriguera al de Thomas Mann, “precís, burillat, de solc” i al de D. H. Lawrence, “ardent, bigarrat”, sense que el de l'autor català en cap moment surti perjudicat de la comparació.

<sup>222</sup> Narcís Costa, “*Desordre*”, *Ràdio Barcelona*, núm. 608 (18-IV-1936), p. 5.

<sup>223</sup> Ramon Esquerra, “Els Llibres”, *La Veu de Catalunya*, 22-V-1936. I puntualitza: “Els resultats d'aquelles temptatives gratuïtes tots els coneixem. Molts dels novel·listes de casa nostra són quelcom

personatge d'Helena, cap a les seves dues germanes. Uns personatges, a més, “gens treballats” i “mancats de vida.” És per tot això que la valoració que fa de la novel·la no pot ser, de cap manera, favorable:

El de *Desordre* és un gran tema novel·líctic desaprofitat. Si l'autor refés la novel·la cenyint-se al tema i deixant més lliures els personatges podríem tenir una obra del tipus de les que manquen a casa nostra.<sup>224</sup>

No és només la premsa barcelonina la que es fa ressò de la publicació de *Desordre*, sinó que també apareix comentada a diaris i revistes d'arreu del país. Humbert Torres, des del diari *L'Ideal* de Lleida, en la seva edició del 20 de març, li dedica l'editorial, titulat significativament “Ramon Xuriguera”. El text ve a ser una lloança de l'escriptor de Menàrguens. I la publicació de *Desordre*, “una obra que es llegeix amb un interès viu, diríem que apassionant”, n'és l'excusa perfecta. De fet, la finalitat de l'editorial de Torres és doble: d'una banda, el de reivindicar la cultura de les Terres de Ponent; de l'altra, el de situar Xuriguera al mateix nivell que figures ponentines com Magí Morera i Galícia, Josep Gaya i Tomàs, Josep Estadella o Jaume Agelet i Garriga. “Per això –clou Torres–, quan apareix un nou valor de casa, volem dir lleidatà, en sentim una alegria, si voleu egoista, però ben explicable, pel fet de l'amistat que ens hi lliga, i per enriquiment espiritual que comporta.”<sup>225</sup> El mateix dia apareix el comentari crític de *Desordre*, a càrrec de Màrius Torres, fill d'Humbert Torres, que el signa amb el pseudònim de Gregori Sastre<sup>226</sup>. Aquest remarca, una vegada més, el grau de maduració de l'obra respecte a la producció anterior, pel fet d'acabar-se a un tema d'innegable modernitat i per la novetat que representa dins la literatura catalana de l'època:

Tema important, hem dit, no per les seves dimensions sinó per la seva novetat en la literatura catalana. *Desordre* és a penes una història d'amor. No sé si alguns lectors sentimentals se

---

semblant als pintors de diumenge. Fan els seus llibres a estones perdudes sense preocupar-se massa de l'estil ni del muntatge. Els imprimeixen i endavant.”

<sup>224</sup> Ramon Esquerra, “Els Llibres”, *La Veu de Catalunya*, 22-V-1936.

<sup>225</sup> Humbert Torres, “Ramon Xuriguera”, *L'Ideal*, 20-III-1936. Torres escriu a Xuriguera el 29 d'abril de 1936 per donar-li notícies sobre l'atenció dispensada pel diari lleidatà: “Us dono les més expressives gràcies per la vostra atenció i a la vegada també les estenc a la tramesa del vostre *Desordre*. Per cert que l'amic Lluís Esteve m'ha fet a mans la vostra carta. *L'Ideal* es féu el deure de parlar del vostre llibre. Jo vaig fer l'editorial i el meu fill Màrius, “Gregori Sastre”, el comentari crític que us va frapar.” La carta, íntegra, la transcrivim a l'Annex V amb el número 215.

<sup>226</sup> Segons Margarida Prats, “La recepció de l'obra de Màrius Torres (1940-1950)”, *Urc*, núm. 7 (primavera de 1993), p. 16, “es tracta d'un pseudònim format pels dos renoms de les cases pairals dels avis paterns del poeta, sota el qual es presentà al premi Ignasi Iglésias l'any 1935.”

sentiran defraudats. M'apresso a dir, en previsió, que l'anècdota d'aquesta novel·la és prou interessant per passar-se d'aquest acreditat sentiment, i encara, hi hauria molt a dir. El suïcidi d'Helena, que tot, en la narració, ens val per atribuir a l'exasperació del seu sentiment d'inferioritat, podria ser que no fos més, al capdavall, que un suïcidi per amor. Prou: no vull fer a Ramon Xuriguera el mal servei d'explicar l'argument de la seva novel·la.<sup>227</sup>

De tota manera, Torres no s'està d'efectuar un parell de retrets a la novel·la de Xuriguera: la seva brevetat –que identifica, com altres crítics, amb esquematisme– i que provoca “que moltes coses, alguns personatges, hi són més insinuats que descrits”; i un estil, “potser més idoni al poema en prosa que a la novel·la.”

La revista de Balaguer *Pla i Muntanya* també comentarà l'obra de la mà de “Spider”, un crític que no hem pogut identificar. Aquest, igual que havia fet Humbert Torres, elogia, prèviament a l'anàlisi de *Desordre*, la tasca literària de Xuriguera. La ressenya, que qualifica la novel·la com el producte literari més reeixit del seu autor, no fa res més que remarcar una sèrie de trets recurrents que ja hem anat observant: la modernitat del tema tractat, “descriu en la novel·la, densa d'emoció i dramatisme, els complexos i reaccions de la vida moderna”; l'anàlisi psicològica dels personatges, “sap llegir, sap escrutar en els replecs més torturats de l'ànima les causes, els sentiments que motiven les accions i els posats més estranys; i l'estil, “polit i correcte, especialment, en el diàleg, on brolla viu i amb tota frescor.” I finalitza la crítica remarcant la filiació ponentina de Xuriguera i les seves aportacions al món cultural català: “també la sintaxi revela aviat la seva formació lleidatana que dóna lloc, tot sovint, a algunes construccions gramaticals inèdites avui encara en la prosa escrita de Catalunya i que Xuriguera, feliç innovador, aporta a la llengua i cultura nostrades.”<sup>228</sup>

Des de Terrassa, el diari adscrit a Esquerra Republicana *L'Acció* realitza, a càrrec de Joan Puig Pujol, un nou comentari sobre la novel·la. La ressenya se centra, sobretot, en el contingut de l'obra: un estudi psicològic dels “caràcters i dels temperaments dels personatges”, cosa que permet a Xuriguera crear un “clima moral” en què l'autor “realitza els seus meticulosos anàlisis i els seus experiments més reeixits.” “I és en la descripció de tot el que anima la novel·la, –culmina Puig Pujol– on Xuriguera obté uns resultats més positius i on les seves dots d'observador s'inspiren en voler convertir en

---

<sup>227</sup> Gregori Sastre [Màrius Torres], “*Desordre*”, *L'Ideal*, 20-III-1936.

<sup>228</sup> “Spider”, “Glossari”, *Pla i Muntanya*, núm. 269 (23-V-1936), p. 7.

angles vius allò que passa desapercebut per la seva fràgil realitat.”<sup>229</sup> També al diari d’esquerres de Girona, *L’Autonomista*, Manuel Valldeperes analitza el contingut de *Desordre*. Així, la novel·la, a banda de representar un guany respecte a la producció anterior de l’autor, destaca per “la força del seu tema, reflectiment fidel del desordre moral dels nostres dies.” I, per això, la qualifica de moralista ja que l’exemple dels protagonistes ve a ser “un crit a la reflexió i una invitació a l’esmena de l’error que ens empeny per un pendís de degeneració moral.” Tot plegat, fa de *Desordre* una obra “assenyaladora dels veritables camins de la nostra novel·la.”<sup>230</sup>

La darrera ressenya al voltant de *Desordre* que hem localitzat, la trobem a la revista, editada des de Madrid, *El Ideal del Magisterio*. De fet, l’anònim comentarista no aporta cap novetat significativa respecte a altres textos crítics: la valoració positiva del contingut –“un estudio psicológico humano” amb uns personatges “muy bien dibujados”– i de l’estil amb què és narrat –“la riqueza literaria de la prosa de Ramon Xuriguera, és a la vez riqueza de lenguaje, de idioma, de concepto, de expresión”–. L’únic retret que li fa, des d’una perspectiva moralista, és el desenllaç ja que “no hubiéramos querido leer el suicidio de Helena. Helena podía y debía vivir.”<sup>231</sup>

L’epistolari de Xuriguera ens serveix per a completar la recepció de *Desordre*. Així, Jaume Agelet i Garriga, el 10 de març de 1936, li indica que és una novel·la més densa que els llibres precedents. De tota manera, li remarca que el tractament del tema hauria de merèixer una major extensió:

El vostre estil, cenyit, harmoniós, exacte, ha fet guanys sensibles encara. La vostra prosa té una riquesa i una profunditat lírica que la fa d’un valor de primer ordre a casa nostra. L’assumpte de *Desordre* té al meu entendre molta més densitat que el dels llibres precedents. És subtil, penetrant. Heu creat, a més a més, en la vostra novel·la una atmosfera viva i il·luminada; sentiments, passions acolorides, vibrants. Potser l’amplada de les descripcions íntimes del començament demanarien una novel·la un xic més llarga. No hi ha res precipitat, però. El ritme hi és, tibant, vigorós, segur.<sup>232</sup>

---

<sup>229</sup> Joan Puig Pujol, “Els llibres”, *L’Acció*, 8-III-1936. Cal recordar que Puig havia comentat *Volves grises* al diari de Sabadell *El Poble* i que la valoració que efectuava d’aquesta novel·la no era, ni de bon tros, tan positiva com la de *Desordre*.

<sup>230</sup> Manuel Valldeperes, “*Desordre*”, *L’Autonomista*, 27-V-1936.

<sup>231</sup> [S/s], “*Desordre*”, *El Ideal del Magisterio*, 3-VIII-1936.

<sup>232</sup> En una carta datada el 6 de maig de 1936, Agelet mostra la seva alegria per l’acollida de *Desordre*. Anteriorment, Aurora Bertrana havia escrit a Xuriguera, el 5 de març de 1936, felicitant-lo per la publicació de la novel·la. Es tracta de les cartes 15 i 63, que reproduïm a l’Annex V.

També Joan Carrera, l'alcalde d'Agramunt –i amb qui Xuriguera, com ja hem vist, havia travat amistat arran del frustrat intent d'esdevenir diputat al Parlament de Catalunya– li escriu el 21 de març de 1936, donant-li la seva opinió sobre la novel·la. En destaca novament el tema, l'anàlisi dels personatges i l'estil; en canvi, pronostica que no assolirà gaire èxit perquè li “mancarà argument que apassioni”:

Si em demanes quelcom vos diria la meua crítica, però considerant-me mancat de condicions solament vos diré que en conjunt m'ha agradat força i en particular l'he trobat escrit amb una gran pulcritud i sobretot alguns paràgrafs que els he trobat admirables pel bell estil i justesa d'expressar els pensaments.

Trobo que en sapiguer explicar l'estat psicològic dels personatges, hi teniu una traça i un estil que crec que han d'ésser molt ben acollits en els medis literaris. Per l'ambient popular potser mancarà argument que apassioni, però tinc la convicció que si escriviu una obra amb un argument d'aquests que apassionen tindreu un gran èxit.<sup>233</sup>

Val a dir que el dia anterior Pere Xuriguera havia escrit al seu germà Ramon on, a més de felicitar-lo per la publicació de *Desordre*, assenyalava el ressò que havia tingut la novel·la en els cercles culturals de la ciutat de Lleida:

He llegit el teu darrer llibre. No sóc atrevit per jutjar el que és i el que representa, però sí que puc dir que m'ha agradat. De la posició dels quatre Xurigueres és la meua la més delicada. La major condició hereditària del nostre caràcter és la sensibilitat. Nosaltres, tots, havem sigut víctimes per aquesta condició i el tal motiu pel que té de bo, ha mantingut sempre la nostra actuació serena i entenimentada. Coneixedors del poc ajut que mai havem necessitat, no ens havem refiat mai de l'empenteta del “yo te empujo”, basant-nos sempre en la pròpia condició cada un per si, ha manifestat a l'exterior els seus neguits i el seu valer.

Jo a tu et conec com tu em coneixes a mi. La teua novel·la l'estimo perquè sense haver-la escrita també és meua. Han vingut ja a mi, varis amics nostres felicitant-me i demanant els dongués la teua adreça. La satisfacció que he sentit cada vegada de que he pronunciat l'avinguda Gaudí ha sigut diferent i sempre més emocionadora. L'Humbert Torres, pel carrer, em va donar paper i llapis perquè escrivís on residies. També en Pere Torres i l'Artur Hellín se n'han interessat per tu. En conec d'altres que han comentat *Desordre* en termes de major respecte.

Les crítiques de la premsa han contribuït amb un relleu marcat a acabar de resoldre la vàlua acceptadora del teu llibre. Ha estat l'avalament autoritzat pels respectius crítics que han estalviat de comentar el contingut de *Desordre* a bona part dels llegidors de Lleida, com una cosa mitjana o simplement de feina d'aprenent. Sense por d'equivocar-se i amb la valentia de la seguretat, diuen que ja tenim a Catalunya un altre mestre de la novel·la.<sup>234</sup>

---

<sup>233</sup> Es tracta de la carta 87, que reproduïm a l'Annex V.

<sup>234</sup> Es tracta de la carta 232, que editem a l'Annex V.

## 4. L'OBRA ASSAGÍSTICA

### 4.1. CASANOVAS<sup>235</sup>

#### 4.1.1. La col·lecció “Figures de la República”

Podem considerar els plantejaments de l'article “Vides novel·lades”, aparegut el 20 de gener de 1933 a *La Publicitat*<sup>236</sup>, com el punt de partida per a la col·lecció de biografies polítiques, que, sota el títol de “Figures de la República”, endaga Ramon Xuriguera a finals de 1933. Aquest, en una entrevista concedida al diari *La Humanitat* el 20 de desembre de 1933, assenyala la finalitat d'aquest projecte que integra, a un mateix nivell, història, política, catalanisme i biografia:

La idea d'aquesta col·lecció ha nascut del propòsit d'estudiar la història política de Catalunya d'aquests darrers trenta anys. (...) La col·lecció “Figures de la República” vol estudiar els fets, els homes, llurs posicions i les seves conseqüències en el camí dels esdeveniments que ens han portat a l'hora actual. La tasca no és fàcil. Per a fer viable aquest propòsit, he cregut que res tan a propòsit com historiar els fets a través dels homes més representatius. Cada un d'aquests homes s'ha distingit en aspectes diferents del moviment polític català en el que va de segle.<sup>237</sup>

Un altre dels motius de la col·lecció és el de donar a conèixer unes biografies polítiques que tinguin com a base una estricta documentació, cosa que evitarà que siguin més que un simple pamflet:

La bibliografia política a casa nostra, ultra no ésser quantiosa, manca en absolut de coordinació. Si es vol recórrer a un fet o a una època cal anar a les col·leccions de diaris i acarar-se amb les naturals dificultats d'una reconstrucció amb materials esparsos i incomplets. La constatació de posicions i la crítica metòdica, recolzada en el document, no ha tingut la continuïtat que hauria estat de desitjar. El llibre polític, entre nosaltres, ha estat, gairebé sense excepció, o bé una empresa tendenciosa i pamfletària o bé una digressió doctrinal.<sup>238</sup>

---

<sup>235</sup> Una síntesi del contingut d'aquest apartat es troba a Josep Camps i Arbós, “Entre el retrat, la política i la literatura: aproximació a l'obra biogràfica de Ramon Xuriguera”, dins Autors Diversos, *Memòria i literatura. La construcció del subjecte femení. Periodisme i autobiografia* (Alacant / València, Editorial Denes, 2002), p. 312-316.

<sup>236</sup> Aquest article de Xuriguera ha estat comentat a l'apartat 2. 1. d'aquest capítol de la tesi.

<sup>237</sup> [S/s], “Una col·lecció interessantíssima”, *La Humanitat*, 20-XII-1933. En un fullet de propaganda, atribuïble al mateix Xuriguera, s'acaben de copsar quins són els objectius de la col·lecció: “estudiar, a través dels seus homes més representatius, la història política de Catalunya des de la Solidaritat fins als nostres dies. La riquesa dels esdeveniments compresa en aquest període, emplenarà d'interès els volums que vagin apareixent. En aquest entreteixit laboriós de fets i de persones, el lector podrà reconstruir, des de diversos punts de vista, un dels moments més apassionants de la història política del nostre poble”.

<sup>238</sup> [S/s], “Una col·lecció interessantíssima”, *La Humanitat*, 20-XII-1933.

El primer volum de la col·lecció, *Casanovas*, del mateix Xuriguera, apareix a finals de novembre.<sup>239</sup> Malauradament, aquesta és l'única obra que arriba a veure la llum, malgrat que s'anunciaven com a imminents les biografies de Jaume Carner, Marcel·lí Domingo, Lluís Nicolau d'Olwer i Francesc Macià, a càrrec de Josep Maria Massip, Artur Perucho<sup>240</sup>, Domènec de Bellmunt i Joan Puig i Ferrer, respectivament. Altres polítics que tenia intenció Xuriguera d'incloure a la col·lecció eren Lluís Companys, Manuel Serra i Moret, Ventura Gassol, Amadeu Hurtado, Antoni Rovira i Virgili i Joaquim Maurín. I la nòmina d'autors que havien de signar aquestes biografies era prou representativa de la cultura catalana dels anys trenta: Lluís Capdevila, Joan Alavedra, Sebastià Juan Arbó, Domènec Guansé i Emili Granier-Barrera.

#### 4. 1. 2. Joan Casanovas i la Catalunya d'inici de segle

La publicació de *Casanovas* coincideix, com hem assenyalat en el comentari a l'article "Vides novel·lades", amb uns anys en què les biografies, i especialment les de caire polític, gaudeixen d'un notable predicament. El material que integra el llibre de Xuriguera presenta una doble ambivalència que ja es reflecteix, d'entrada, en el títol –*Casanovas*– i el subtítol –*Quinze anys de política catalana*–. És a dir, el recorregut d'una vida humana seguint un ordre cronològic, tot passant per les diferents etapes vitals –objectiu essencial de tota biografia– i el context en què aquesta s'insereix, cosa que permet mostrar-ne la importància històrica. En paraules de Georges May, "el biògrafo se interesa más en el término de la vida que narra que en sus orígenes, puesto que es en efecto a causa de este punto de llegada –es decir, de lo que su personaje

---

<sup>239</sup> La notícia procedeix d'una nota anònima apareguda a la secció "El correu d'avui" de *La Publicitat*, el 30-XI-1933, on s'afirma el següent: "S'ha posat a la venda el llibre *Casanovas*. Per les seves pàgines desfilen els darrers temps de la Mancomunitat, les repressions governatives, els processos socials a l'Audiència i la persecució dels advocats, les lluites socials a Barcelona, l'agitació preparatòria de l'adveniment de la República..." També el setmanari *El be negre*, núm. 139 (7-II-1934), p. 4, farà broma a propòsit del llibre: "Després del desastre de "Casas Viejas", ara en Xuriguera ens surt amb el seu *Casanovas*. Una desgràcia no ve mai sola".

<sup>240</sup> L'única biografia que possiblement va quedar enllestida, tot i no arribar a publicar-se, fou la de Marcel·lí Domingo, elaborada per Artur Perucho. Així, el setembre de 1933 aquest escriu a Xuriguera indicant-li que té "molt adelantat el llibre sobre en Domingo". El 8 de novembre li indica que "estic donant els darrers tocs a la biografia d'en Domingo". I, per últim, el 6 de desembre li comunica que "ja la tinc acabada" i que "les cartilles fan una muntonada evident". Reproduïm aquestes tres cartes, en els núm. 170-172, a l'Annex V.

realizó– por lo que la eligió y puede esperar ser leído”.<sup>241</sup> L’obra està dividida en nou capítols (“Els primers anys”, “Les eleccions provincials de 1919”, “Subversió”, “La dictadura”, “Ginebra-París”, “El govern Berenguer”, “República”, “L’efímera República Catalana” i “El Parlament Català”) d’una extensió desigual: mentre el primer capítol només té quatre pàgines, el setè –en què s’analitza el paper fonamental de Casanovas durant els primers mesos de la República, en té més de trenta. I l’explicació a aquest desequilibri rau en el fet que a mesura que el contingut de l’obra s’apropa al present, major és la informació que posseeix Xuriguera per a redactar-lo. Cal no oblidar, a més, que va ser testimoni de diversos dels episodis que relata –com les activitats desenvolupades a París entre 1928 i 1930– i que el 1931 va esdevenir el secretari particular de Casanovas, aleshores Conseller de Defensa de la Generalitat de Catalunya.

Ara bé, aquest desajustament en l’extensió dels capítols no és l’únic problema que pateix l’obra. Primerament, i aquesta és una diferència essencial amb *Els exiliats acusen*, l’abundant documentació (instàncies, cartes, actes, articles de diari, manifestos, citacions d’altres obres o de pròpies...) que aporta Xuriguera –sense anotar la seva procedència a peu de pàgina–, sovint entorpeix la lectura i acaba per ofegar el relat. Un fet que obeeix, seguint al peu de la lletra el que s’afirmava a “Vides novel·lades”, a l’intent de refermar verídicament l’autenticitat de tot allò que exposa, tot i que aquesta, òbviament, no arriba a ser total. En segon lloc, el retrat de Casanovas, en determinats moments, resta difuminat o, fins i tot, oblidat en detriment d’altres esdeveniments que l’autor ha volgut subratllar. En serien un exemple les nombroses pàgines destinades a la descripció de l’època del sindicalisme o a la consecució de l’Estatut d’Autonomia.

---

<sup>241</sup> Georges May, *La autobiografía*, p. 198-199. De fet, Xuriguera a l’hora de construir la biografia de Casanovas sembla tenir ben presents aquests mots d’André Maurois, procedents de l’assaig *Aspects de la biographie*: “Considero muy difícil interesar a un lector por hechos que no se presenten en el orden normal. Lo que presta a la vida su interés novelesco es precisamente la espera del futuro; es que todos los días nos encontramos al borde de un abismo que es Mañana, sin poder imaginar lo que encontraremos en él. Incluso cuando el hombre es ilustre, y el lector sabe perfectamente que el protagonista está destinado a ser, poco después, un gran general o un gran poeta, parece hartó absurdo explicárselo desde la primera frase de un libro. ¿Por qué empezar una biografía como Forster empieza la de Dickens? “Charles Dickens, el novelista más popular de este país y uno de los mayores humanistas que haya producido Inglaterra, nació en Portsea, en viernes, un 7 de febrero de 1812”. No, jamás ha nacido ningún novelista popular, ni gran humorista. Lo que nació el 7 de febrero de 1812 fue una sencilla criatura, lo mismo que el día del nacimiento de Wellington, o el día del nacimiento de Shakespeare, lo que nació fue un bebé”. Citem el paràgraf per l’edició d’*Aspectos de la biografía*, dins André Maurois, *Obras completas*, volum IV (Barcelona, Janés Editor, 1951), p. 1147.



La presentació de la figura de Casanovas està realitzada des de l'admiració personal i és mostrat, a més, com un model a imitar per la resta de polítics. Una innegable finalitat panegírica i propagandística que, per tant, allunya la biografia de la pretesa objectivitat que hauria de posseir:

Les campanyes portades a cap per Casanovas a la seva terra, li donen un relleu que no ha de tardar a entrar en joc. Els esguards de les comarques que han apreciat directament la seva actuació, l'assenyalen amb simpatia. La seva prestància física, el to batallador de la seva actitud, la qualitat renovadora de les idees que sustenta i l'optimisme jove amb què les amara, contribueixen poderosament a la significació que va guanyant.<sup>242</sup>

Casanovas, sovint, és comparat, en positiu òbviament, amb Francesc Cambó, el polític català que encarna un model oposat de catalanisme (monàrquic, mesell i en tot moment subjecte al govern de Madrid) –i amb això Xuriguera reprèn idees expressades en articles apareguts a *La Jornada* entre 1930 i 1931 com “El duet Cambó-Bugallal”, “Cambó i les notes” o “Prous enganys”, cosa que el desautoritza com a representant del poble català:

Prat de la Riba, el qual féu una feina constructora en mants aspectes de la vida nacional, s'assentia d'aquest esperit de reacció que privà del sentit de totalitat la seva obra. Quan Cambó vingué a substituir-lo en la direcció del catalanisme, ho féu aportant tots els defectes del seu antecessor sense cap de les seves qualitats. A l'hora d'entrar Casanovas a la Diputació, aquesta era francament reaccionària.<sup>243</sup>

I, de fet, aquest contrast entre Casanovas i Cambó no palesa res més que l'oposició entre els dos partits polítics més importants de la Catalunya de la primera meitat dels anys trenta: Esquerra Republicana de Catalunya –Xuriguera ofereix, en aquest llibre, material de primera mà per resseguir el procés de constitució d'aquest partit– i la Lliga Regionalista:

Aquest catalanisme –moderat, radical, esquerrà–, representava el punt de convergència de la dignitat del poble front al catalanisme oficial, revellit i malalt de tan arrossegar-se pels peus del Borbó i entre els esperons de les sabates dels militars. A la Diputació i a la Mancomunitat, Casanovas representava aquest catalanisme estretament vinculat a una significació d'esquerra. El fet nacional no podia ésser regressiu. La llibertat dels pobles no es comprèn si no hi ha, abans, la llibertat de l'home.<sup>244</sup>

---

<sup>242</sup> Ramon Xuriguera, *Casanovas*, p. 9.

<sup>243</sup> *Ibidem*, p. 37. A la p. 36, Xuriguera proporciona una imatge molt gràfica de la trajectòria del catalanisme polític en comparar-la amb el moviment de “les gomes desplaçades per una dilatació forçada, però que revénen a lloc un cop finida la força que ha provocat la seva dilatació”.

<sup>244</sup> *Ibidem*, p. 52.

Val a dir que un dels episodis que Xuriguera relata amb més detall és la creació d'un Front Únic que tenia com a meta aconseguir la unificació de les forces d'esquerra per tal de fer front a la Lliga, que aglutinava les de dreta, ja que la seva constitució havia de permetre el restabliment de la República. En aquest sentit, no s'ha de perdre de vista el maniqueisme que traspua el text a l'hora de presentar els polítics i sindicalistes lligats a opcions d'esquerra o de dreta: mentre que els primers –com Macià, Companys, Gassol, Layret o Seguí– reben constants elogis per la seva tasca; els segons –a més de Cambó, s'esmenten Alba, Bofill i Mates o Ventosa i Calvell– són objecte de fortes crítiques. Una oposició que també es reflecteix en el món de la premsa: així, *La Publicitat*, on Xuriguera col·laborava assíduament, és considerat com “l'únic diari de significació purament nacionalista”; en canvi, *La Veu de Catalunya* esdevé l'òrgan d'expressió dels sectors reaccionaris. No es pot atribuir a la casualitat, per tant, que l'únic comentari negatiu de *Casanovas* procedeixi d'aquesta darrera publicació.<sup>245</sup>

#### 4. 1. 3. Una biografia “interessada”

Glòria Casals estableix, a partir de la tasca exercida pels biògrafs, quatre maneres distintes de construir una biografia<sup>246</sup>: a) els que treballen com els científics, ja que busquen informació sobre l'individu de qui han de resseguir la vida, la comproven, l'ordenen i l'ofereixen sense extreure cap conclusió sobre el material trobat; b) els que segueixen un procés semblant a l'anterior, però que es distingeix d'aquells en el fet que la selecció i la interpretació de les dades ha de produir en el lector el mateix efecte que en el biògraf. Es tracta d'una biografia que és fruit d'una relació directa o molt pròxima

---

<sup>245</sup> Es tracta de l'article [S/s], “Estil xurigueresc”, aparegut a la secció “Llanterna política”, *La Veu de Catalunya*, 17-XII-1933. L'anònim comentarista assenyala a propòsit de *Casanovas*: “És un llibre que compendia la vida i no sabem si també els miracles del President del Parlament Català senyor Joan Casanovas i Maristany. Hem de confessar que encara no hem tingut temps de llegir-lo; només l'hem fullejat. Tot amb tot, ens permetem de fer-ne un comentari previ, perquè aquest llibre ens ofereix també una doble garantia prèvia. La garantia del personatge biografat, que no debades ha estat reputat com el Danton de la nostra revolució i encara, la garantia de l'autor del llibre que és un dels germans Xuriguera. Els germans Xuriguera són dos distingits escriptors catalans que cada any envien una novel·la al Concurs Crexells. Un any és el Xuriguera petit, l'any següent és el Xuriguera gran. Ara, un d'aquests dos Xurigueres, que és el secretari del senyor Casanovas, ha escrit un llibre sobre aquest senyor. Bon personatge per a un Xuriguera, el senyor Casanovas! Bon biògraf per al senyor Casanovas, un Xuriguera! Casanovas i Xuriguera són dos noms que restaran lligats perfectament”.

<sup>246</sup> Glòria Casals, “Notes sobre les biografies de Josep Pla”, *Els Marges*, núm. 33 (gener de 1986), p. 120-124.

entre el personatge i l'autor i obeeix a un impuls de "simpatia"; c) l'autobiògraf, aquell autor que, amb voluntat de justificació i amb finalitat didàctica, escriu sobre la seva vida; i d) l'autor, a cavall del biògraf i del novel·lista, que es distancia dels tres models anteriors pel que fa a la càrrega de veritat –implícita en tota biografia– i que resta al mateix nivell que la ficció.

*Casanovas* pertany al segon dels models descrits. Així, Xuriguera no modifica els fets reals sinó que parteix de la vida del personatge biografat però recreant-la estèticament. Es tracta, utilitzant l'expressió de Glòria Casals, d'una "biografia interessada", ja que respon "a les preocupacions i necessitats d'una època i d'una societat determinades i a la voluntat didàctica i/o artística de l'autor".<sup>247</sup> No cal dir que la procedència del material de què se serveix Xuriguera per construir la biografia de Casanovas està estretament relacionat amb motivacions com l'admiració o l'amistat, sense reserves, envers aquesta figura. Així, integra i combina a l'obra elements de procedència ben diversa que permeten la inserció de la personalitat de Casanovas en el context històric i polític corresponent: els seus records personals, fruit de la relació directa amb el personatge; la lectura de textos propis del biografat així com d'altres sobre la seva vida i obra; i, per últim, els testimonis de la gent que l'ha conegut (fonamentalment amics).

La biografia sobre Joan Casanovas significa, a més, la continuïtat del mètode de treball i dels recursos narratius iniciats a *Els exiliats acusen*: la utilització d'un narrador omniscient, l'oralitat –cal recordar que la majoria de la informació segurament procedeix de les converses mantingudes amb Casanovas– o l'estil planer i senzill qualificat sovint, a les ressenyes de l'obra, de periodístic. Xuriguera tampoc no deixa de banda l'ús de la frase llarga i travada, així com la utilització de tècniques manllevades a la narrativa breu i que ja hem comentat, a propòsit de la producció biogràfica anterior, a l'hora de presentar els esdeveniments. És el cas d'episodis com la visita del mariscal

---

<sup>247</sup> *Ibidem*, p. 121. A la p. 122 indica Casals "És un fet que des d'un punt de vista *artístic* les millors biografies corresponen, precisament, a homes de lletres. És un fenomen des de punt de vista sociològic fàcilment explicable (?). Un escriptor sent una atenció especial per un personatge de l'ofici en la mesura que ambdós tenen uns interessos comuns i s'enfronten a uns problemes igualment comuns. Sembla com si el biògraf volgués comparar la seva personal manera d'entendre i de fer literatura amb la del personatge que ha triat. Potser el terme "comparar" no és del tot exacte o és excessiu, però en qualsevol cas no crec que s'allunyi gaire de la realitat".

Joffre a Barcelona i els incidents que se'n deriven, l'adveniment de la dictadura, l'exili parisenc o la proclamació de la República. Una manera d'exposar els fets que, tal vegada per la seva agilitat i dinamisme, segons remarquen alguns textos crítics de l'època, té els fonaments en el món del cinema: així, Pere Foix, a la ressenya de l'obra, remarca que l'autor "com una cinta cinematogràfica ha fet passar davant els nostres ulls els esgarriuosos darrers anys de la monarquia"<sup>248</sup>, mentre que en el full volant que dona a conèixer la col·lecció "Figures de la República" s'assenyala que un dels motius per a subscriure-s'hi és "veure com en un film els darrers anys de política catalana." I és que, tal com indicava Xuriguera a "Vides novel·lades", cal que la veritat de la biografia sigui administrada "d'una manera plaent, ordenada, bella". Una biografia "interessada" (o científicoartística, tant és el nom) que s'emmarcaria dins el model que Glòria Casals defineix com a "retrat narratiu"<sup>249</sup>.

#### 4. 1. 4. La recepció

Entre desembre de 1933 i fins ben entrat el 1934 es publiquen a diaris i revistes diverses ressenyes sobre *Casanovas*. La majoria insisteixen en dos aspectes: d'una banda, l'amplitud i la imparcialitat en l'anàlisi de la personalitat política de Casanovas, perfectament imbricada en el seu context històric; i, de l'altra, l'estil, un "bon gust literari" que es reflecteix en la prosa en què és escrita l'obra. Un retrat "viu" en el sentit més extens de la paraula i que trenca amb la freda redacció del model de les biografies "científiques". Cal fer notar, a més, que la majoria de comentaris procedeixen de publicacions lligades a sectors d'esquerra: *La Publicitat*, *La Humanitat*, *La Rambla*, *El Diluvio*, *L'Opinió*, *Clam popular* o *Empordà federal*.

Els primers comentaris que hem localitzat sobre *Casanovas* són unes notes sense signar aparegudes als diaris *El Diluvio*, *El Noticiero* i *L'Opinió*. A més de consignar, totes tres, l'aparició de l'obra de Xuriguera, la primera remarca "el amplio e imparcial

---

<sup>248</sup> Pere Foix, "Figures de la República", *La Humanitat*, 2-I-1934.

<sup>249</sup> Glòria Casals, "Notes sobre les biografies de Josep Pla", p. 122, defineix el "retrat narratiu" en aquests termes: "és una biografia més llarga que l'anterior [el retrat o biografia breu, que seria el que trobem a *Els exiliats acusen*] en la qual l'autor –un narrador omniscient– participa d'una manera clara i directa. Com el novel·lista, el biògraf es val d'anècdotes i de detalls per treure'n –deduir-ne– alguna informació, per aclarir algun aspecte fosc o confús del personatge, alhora que, precisament, aquestes anècdotes o detalls són la seva font d'inspiració. En aquests retrats el biògraf està constantment analitzant i interpretant i, consegüentment, moralitzant".

estudio de la personalidad política del señor Casanovas, glosando los hechos más salientes de la actuación política del biografiado” i “que está escrita con el buen gusto de que siempre hace gala el señor Xuriguera”<sup>250</sup>; uns trets que es remarquen a la segona i que poden sintetitzar-se en la frase que la clou: “es por todos los conceptos un libro que será leído con interés por cuantos se preocupan de la cuestiones políticas”<sup>251</sup>; la tercera també insisteix en el tema, cosa que permet afirmar al comentarista que, amb aquesta obra, “Ramon Xuriguera, excel·lent periodista i escriptor dignament destacat de la literatura catalana, ha donat proves evidents d’ésser un bon biògraf i un remarcable comentarista polític”.<sup>252</sup>

El gener de 1934 comencen a aparèixer a la premsa les ressenyes de *Casanovas*. Tal vegada, les més interessants són les de Pere Foix, Agustí Esclasans i Domènec Guansé. Foix, des de les pàgines de *La Humanitat*, efectua un extens repàs del contingut del llibre de Xuriguera, del qual destaca tres períodes: 1910-1919 (la repressió que du a terme Martínez Anido en ser nomenat governador de Barcelona); 1923 (l’inici de la dictadura de Primo de Rivera i l’assassinat de Salvador Seguí) i 1930-1931 (la caiguda de la dictadura i la proclamació de la República). Són interessants les observacions que efectua sobre el tractament que dona Xuriguera a la informació –“el llibre ben escrit, com totes les coses que coneixem del batallador escriptor, ens ha fet patir angoixa”– i acaba posant de relleu quins són els probables destinataris d’aquesta obra i, en definitiva, el valor extraliterari que li atorga:

Compte, Ciutadans de Catalunya i Espanya! Les dretes volen fer recular la història del nostre poble. Els treballadors, més que cap altre estament, han de llegir aquest llibre i comparar els governs de la monarquia amb la República. Els homes de la monarquia amb els de la República.

La Revolució no pot paralitzar-se. Els treballadors i els polítics d’esquerra no poden perdre’l. Abans que el retorn dels temps passats, hem de preferir la mort. I si aquesta República de Santiago Alba i Alejandro Lerroux afavoreix els monàrquics, nosaltres, sense perdre temps, hem de proclamar la tercera república.<sup>253</sup>

També, a *La Humanitat*, Esclasans dirà la seva sobre *Casanovas*. D’entrada, lloa l’obra narrativa de Xuriguera: *Volves grises*, “l’he llegida cinc vegades i encara

---

<sup>250</sup> [S/s], “Un libro de Ramon Xuriguera”, *El Diluvio*, 20-XII-1933.

<sup>251</sup> [S/s], “Biografía del presidente”, *El Noticiero*, 21-XII-1933.

<sup>252</sup> [S/s], “Una biografía del presidente de la cambra”, *L’Opinió*, 23-XII-1933.

<sup>253</sup> Pere Foix, “Figures de la República”, *La Humanitat*, 2-I-1934.

persisteix en mi l'admiració total per l'art narratiu del seu autor", i *Espills dormits*. Aquests elogis, Esclasans els perllonga a la biografia de Casanovas. Així, defineix l'estil emprat com a "objectiu i nerviós, netament periodístic, lleument anecdòtic i àdhuc minucios quan convé" i que sintetitza amb l'expressió "to de reportatge". Alhora, el crític intenta caracteritzar el gènere utilitzat per Xuriguera:

Ja no cal dir que, en trobar-se davant d'una biografia de personatge polític, un intel·lectual no podrà estar-se mai de pensar, per exemple, en el perfecte *Disraelí* de Maurois. La matèria a treballar, en aquest cas, era excepcional. El *Casanovas* de Ramon Xuriguera, més que no pas una biografia novel·lada, és una sintètica interpretació, gairebé documental, de la vida i actuació del President del Parlament de Catalunya.<sup>254</sup>

A més, segons Esclasans, l'autor ha sabut esquivar amb habilitat l'escull de treballar sobre la vida i l'obra d'un personatge encara vivent i actiu ja que "ha interpretat amb gran tacte tot l'historial de l'actuació de Joan Casanovas".

Domènec Guansé, un dels crítics que seguia amb més atenció la trajectòria literària de Xuriguera al llarg dels anys trenta, dedicarà dos articles a *Casanovas*. En el primer, aparegut a *La Rambla*, la biografia escrita per Xuriguera es converteix en el pretext per reflexionar sobre la literatura política a Catalunya. Guansé es plany que, de llibres d'aquesta temàtica, "els catalans n'escrivim molt pocs" i que "la història i la crítica del moviment que ha portat la República i l'Autonomia són encara per fer"; la finalitat d'aquestes obres és que "el nostre poble conegui la història d'aquesta Barcelona i d'aquesta Catalunya del moment". I la col·lecció "Figures de la República" representa el primer pas en aquest camí cap a la normalitat. Pel que fa referència a *Casanovas*, Guansé insisteix en qüestions que ja havia apuntat a la ressenya d'*Els exiliats acusen*. Una d'elles és la seva vàlua com a document:

Xuriguera, en començar amb la de Joan Casanovas, ens ofereix ja, amb molts detalls poc coneguts o inèdits, un panorama de la Barcelona vermella de l'època de Martínez Anido, i el caràcter d'un home que ha sabut mostrar-se sempre coratjós i serè en els moments de responsabilitat i de perill.<sup>255</sup>

El segon article apareix a *La Publicitat*. Guansé hi desplega algunes de les idees que havia deixat apuntades a la ressenya anterior. Així, corrobora en el valor documental de

---

<sup>254</sup> Agustí Esclasans, "Converses literàries", *La Humanitat*, 6-I-1934. Esclasans finalitza la ressenya amb uns mots altament significatius: "Joan Casanovas pot estar satisfet d'haver trobat un interpretador tan discret i objectiu de la seva vida d'home d'acció i de realització."

la biografia. Altres trets positius de l'obra són, primerament, la presentació de la figura de Casanovas, malgrat que, en els darrers capítols, la proximitat dels fets ha impedit a Xuriguera no ser prou objectiu a l'hora d'explicar-los i comentar-los:

Ramon Xuriguera no ha oblidat que la finalitat principal d'una biografia és la de traçar un caràcter. Així a través de la narració d'esdeveniments tan múltiples, aconseguix d'oferir-nos, sinó un Joan Casanovas complet –performança difícil tractant-se de personatges vivents– d'un gran relleu, amb totes les seves qualitats essencials: això és, l'audàcia en els moments oportuns i el coratge i la serenitat en els perills.<sup>256</sup>

En segon lloc, Guansé també elogia la plasmació en el paper d'aquesta biografia: “la seva prosa planera pren un to dramàtic en evocar, amb indignació incontinguda, alguns d'aquests dramàtics episodis”, cosa que, a voltes, acaba provocant l'obligada implicació del lector: “hom trobarà en aquest volum moltes pàgines dramàtiques que no poden llegir-se sense sentir-se revoltat.”

També a *La Vanguardia*, de la mà d'un desconegut A. M.<sup>257</sup>, es comentarà l'obra de Xuriguera. La ressenya assenyala que es tracta d'un “libro de gran interés para conocer y estudiar los tres últimos lustros de la política catalana”. El text que, a judici del crític, pertany al gènere de la “biografía analítica”, destaca per la seva objectivitat i per un estil de caire cinematogràfic, un tret que també havia posat de relleu Pere Foix en el seu comentari:

Por la páginas de *Casanovas* desfilan com mucho vigor y bastante objetividad los quince últimos años de la política catalana tan convulsos y de tan acusada fuerza histórica. En estilo nervioso, periodístico, vemos pasar, de modo cinematográfico –pero minucioso y preciso– la visita del mariscal Joffre a Barcelona, con su secuela de incidentes, la época del sindicalismo y del terrorismo, el golpe de Estado, las dictaduras de Primo de Rivera y Berenguer y la consecución del Estatuto de Autonomía de Cataluña.<sup>258</sup>

La premsa comarcal també es farà ressò de la publicació de *Casanovas*. Així, Joan Basagaña transcriu, en el setmanari de tendència anarquista *Clam popular*, de Ripoll, extensos fragments de diversos capítols i els acompanya d'una lloança en què remarca

---

<sup>255</sup> Domènec Guansé, “Figures de la República”, *La Rambla*, 15-I-1934.

<sup>256</sup> Domènec Guansé, “*Casanovas*”, *La Publicitat*, 16-I-1934. Xuriguera ja n'era conscient de la manca de distanciament a l'hora de presentar els esdeveniments més actuals. Així, a la p. 211 de *Casanovas*, ho posa sobre la taula: “La proximitat a què ens trobem dels fets, excusa l'allargament d'aquest llibre. Quan es pretén parlar sense passió dels homes i dels fets, una raó de perspectiva s'imposa entre ells i el judici”.

<sup>257</sup> No hem pogut esbrinar a qui fan referència aquestes inicials. Segons Josep Rodergas, *Els pseudònims usats a Catalunya*, p. 7, podrien correspondre a un dels pseudònims de Jaume Massó i Torrents. No ens sembla, però, que aquesta ressenya se li pugui atribuir.

<sup>258</sup> A. M., “*Casanovas*”, *La Vanguardia*, 4-I-1934.

el detallisme descriptiu que posseeix la biografia; Xuriguera, conclou, “ha copsat, potser com ningú més podia fer-ho, la intensa i aferrissada vida del lluitador infatigable”.<sup>259</sup> A una conclusió semblant arriba l’anònim comentarista del diari d’avisos i notícies *El Heraldo de Tortosa*, que considera *Casanovas* com una “obra del máximo interés en la historia del republicanismo catalán contemporáneo”.<sup>260</sup> El setmanari republicà de Figueres, *Empordà Federal*, també ressenyarà l’obra, a càrrec d’un desconegut “Velivole”. Aquest, després de qualificar-la de “biografia viva” i de remarcar que és redactada amb “una prosa brillant i suggestiva”, analitza minuciosament el recorregut efectuat per Xuriguera de la vida de Casanovas, sintetitzable en els mots “República” i “Obrerisme”. La valoració final obeeix, òbviament, a motius extraliteraris:

Felicitem-nos que hagi sortit a la llum el llibre *Casanovas* que tots els bons catalans llegiran amb gust, els madurs perquè reviuran l’època més fecunda de la seva existència, els joves per aprendre a treballar per la pàtria i considerar com cal els qui per ella treballaren i es sacrificaren.

L’enhorabona al company Ramon Xuriguera per l’èxit assolit en aquell seu llibre, orgull de la nostra terra.<sup>261</sup>

La darrera ressenya que hem localitzat pertany al setmanari *Esquerra*, d’Olot. L’anònim articulista es plau de l’inici de la col·lecció “Figures de la República”, “imprescindible del tot en la nostra bibliografia”. De *Casanovas*, en destaca l’estil, “sobri i clar, tal com correspon a aquesta mena de treballs”, i la imbricació que es dona entre la trajectòria de Casanovas i els esdeveniments més importants del primer terç de segle. “Ramon Xuriguera –conclou– ha fet amb aquest volum, una obra modèlica dintre el gènere gens fàcil de la biografia”.<sup>262</sup>

A l’epistolari conservat de Ramon Xuriguera les referències a *Casanovas* són molt minses i, de fet, es redueixen a la carta que li envia Artur Perucho el 21 de desembre de 1933 en què li indica que “el llibre m’agrada molt”. En aquesta mateixa lletra li notifica, a més, que redactarà un comentari sobre l’obra per al diari *El Pueblo*, de València.<sup>263</sup>

---

<sup>259</sup> Joan Basagaña, “Figures de la República: *Casanovas*”, *Clam popular*, 27-I-1934.

<sup>260</sup> [S/s], “Libros nuevos”, *El Heraldo de Tortosa*, 5-II-1934. El comentarista, a més, remarca que l’obra és escrita “con sobriedad de estilo, con claridad y concisión de estilo”.

<sup>261</sup> “Velivole”, “Llegint llibres”, *Empordà Federal*, núm. 898 (8-IV-1934), p. 6.

<sup>262</sup> [S/s], “Llibres nous”, *Esquerra*, 11-VIII-1934.

<sup>263</sup> Es tracta de la carta 173 de l’Annex V. Lamentablement, no hem pogut localitzar l’article de Perucho publicat al diari valencià.



## 4. 2. L'APORTACIÓ DE L'OCCIDENT CATALÀ A L'OBRA DE LA RENAIXENÇA

### 4. 2. 1. La publicació i els precedents

A finals d'abril de 1936 apareix dins la “Biblioteca Catalana d'Autors Independents” (BCAI) que dirigia Eusebi Isern i Dalmau, l'assaig *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*. Una col·lecció amb uns objectius certament ambiciosos, tal com es desprèn d'aquestes paraules d'Isern, en una entrevista efectuada per Josep Sol amb motiu de l'aparició de l'obra de Xuriguera: “més aviat és una empresa de caràcter cultural; una acció cultural que tendeix a estimular la més alta i noble ambició civil de Catalunya, tot rectificanc i revalorant els diversos aspectes de la seva personalitat individual i col·lectiva i els problemes que li són essencials”.<sup>264</sup>

Ramon Xuriguera havia donat a conèixer, com hem apuntat en analitzar les seves col·laboracions a les publicacions periòdiques de la dècada dels trenta, entre els mesos d'agost de 1935 i març de 1936, diversos capítols de *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*. És el cas de tres articles apareguts a *La Publicitat*, “Magí Morera i Galícia”, que passarà a formar part del capítol tercer; “La Renaixença a Lleida”, que esdevindrà el capítol inicial; i “Els corrents lingüístic i floralesc” que integrarà el capítol quart. O bé “La Renaixença i la política a les terres de Lleida”, que veu la llum a la revista *Pla i muntanya* i que conformarà el capítol setè. Aquests articles –i l'assaig, evidentment– tenen com a precedent més directe diversos textos inserits a la revista *Lleida* entre 1927 i 1928 i, sobretot, els que pertanyen a la secció “Lleidatans

---

<sup>264</sup> Josep Sol, “La Biblioteca Catalana d'Autors Independents”, *La Humanitat*, 9-V-1936. En aquesta mateixa entrevista, Isern també dona notícia dels volums apareguts (*Madrid (L'adveniment de la República)*, de Josep Pla; *Política fiscal de la República*, del mateix Isern; *Fènix o l'esperit de la Renaixença*, de Joan Estelrich; *Per Catalunya! (Contra una antologia escolar)*, de Domènec Guansé; *Viatge a Catalunya*, de Josep Pla; *Catalunya, poble decadent*, de Josep A. Vandellós; *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, de Ramon Xuriguera; i el recull de conferències *L'obra de la BCAI*, dictades per Tomàs Roig i Llop, Salvi Valentí i Ernest Albert i Galter). Igualment, comentarà altres llibres d'imminent publicació: *Art i revolució social*, de Ferran Callicó; *L'anecdolari de Francesc Pujols*, de Miquel Utrillo i Vidal; *L'ànima i el mirall* de Carles Pi i Sunyer; i “un llibre de retrats de la gent que ha passat per Madrid aquest segon bienni”, a càrrec de Josep Pla, que, però, no van arribar a veure la llum. Isern, a més, ens informa de l'escassa acollida que tingué la col·lecció: “poseu que el públic no ha respost perquè no sent la curiositat per les coses intel·lectuals. Tant és així que a Girona la Biblioteca té dos subscriptors, a Tarragona, un, i a Barcelona no arriben a cinquanta, i això després d'haver publicat vuit volums que han tingut, tots, un fort ressò en la nostra vida intel·lectual”. Un comentari sobre les primeres quatre obres publicades en aquesta col·lecció es troba a l'esmentat recull de conferències, *L'obra de la BCAI*, aparegut el 1934.

d'ahir, lleidatans d'avui", on Xuriguera assajava, recordem-ho, de reconstruir la tradició cultural de les Terres de Ponent. Podem considerar, per tant, *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* com la culminació de l'interès de Xuriguera per la literatura desplegada a la Lleida vuitcentista. Cal recordar, a més, que el 1933, amb el pretext de la publicació, cent anys enrere, del poema de Bonaventura Carles Aribau "La Pàtria", s'havia celebrat a tot Catalunya el centenari de la Renaixença i que, amb aquest motiu, l'Ajuntament de Lleida va organitzar a l'hospital de Santa Maria una exposició amb el títol de "Records Lleidatans" (que, com el seu nom indica, incloïa, bàsicament, peces antigues de tota mena, com llibres, impresos, monedes, vestits, armes, instruments musicals, i fins i tot, "trastes de pagès")<sup>265</sup> i una convocatòria, *Festes commemoratives de la Renaixença*, que va tenir un cert ressò a la premsa. També Alfred Pereña i Pàmies, des de *La Jornada*, comentarà l'efemèride en els quatre articles agrupats sota el títol d'"El Renaixement català a Lleida"; especialment interessant és el que obre la sèrie, en què es plany de la manca d'estudis sobre la literatura vuitcentista lleidatana.<sup>266</sup> Tal vegada el llibre de Xuriguera<sup>267</sup>, així com el de Bonaventura Pelegrí Torner, *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*, aparegut a finals de 1935 i que comentarem a l'apartat següent, poden correspondre, ni que sigui amb un cert retard, a l'estímul d'aquesta celebració, a més d'omplir el buit a què feia referència Pereña.<sup>268</sup> Dues obres

---

<sup>265</sup> La informació procedeix dels anuncis inserits al setmanari *La Jornada* del 14-III-1933 i 9-V-1933. A l'exemplar d'aquest darrer dia es reproduïx el preàmbul de l'exposició: "L'exposició demana la col·laboració de tots per tal com és Lleida la que anem a glorificar i contemplar i, per aquesta raó, la Paeria ha volgut que fossin les entitats culturals les que tinguessin cura d'organitzar-la, sota els seus auspicis, i a tots els lleidatans els hi és pregat d'aportar-hi tot allò que obri en son poder i dongui fe d'una manifestació digna d'estima pels seus valors culturals, patriòtics, sentimentals, artístics, folklòrics, és a dir, que siguin fermaça d'un deler col·lectiu, d'un afany individual, d'un noble i ennoblidor neguit".

<sup>266</sup> Així, a l'article inicial aparegut a *La Jornada* el 27-VI-1933, Pereña assenyala significativament: "però amb tristesa hem de dir que a Lleida ningú no s'ha preocupat ni tan sols una mica de com aquella alenada de patriotisme arribà a les nostres contrades. Ningú no ha gosat posar a la llum unes paraules en remembrança dels nostres homes, que en aquells temps foren els animadors d'aquell moviment. Ningú no ha dit res. Ningú no se n'ha interessat. És una feina difícil, confessem-ho, expressar només els trets fonamentals dels homes, obres, publicacions, que podríem dir que van ésser la veu del renaixement català a les terres de Lleida. Però, tanmateix, considerem d'acord amb ço que diu Bernard Shaw, que la indiferència és el pitjor mal que es pot fer a un home, que silenciar l'obra d'aquells conciutadans, seria pitjor que criticar-los". Els altres tres articles, apareguts els 18-VII-1933, 15-VIII-1933 i 12-IX-1933, estan dedicats, respectivament a Lluís Roca i Florejachs, Josep Pleyan de Porta i Magí Morera i Galícia.

<sup>267</sup> Cal recordar que Xuriguera havia pres part en l'enquesta que sobre la Renaixença havia publicat, el juny de 1933, *La Revista* de Josep M. López-Picó, amb motiu del centenari d'aquest moviment.

<sup>268</sup> No podem oblidar que el 1933 el Centre de Lectura de Reus havia donat a conèixer l'antologia de textos *La Renaixença literària i l'aportació dels reusencs*. No sé si és casualitat, però el títol d'aquesta obra recorda vagament el de l'assaig de Xuriguera.

que exemplifiquen diferents punts de vista sobre la literatura del vuit-cents, relacionades, com ja veurem, amb opcions ideològiques i polítiques diverses.

Cal assenyalar, però, que l'interès de Ramon Xuriguera envers el segle XIX no disminuirà després de la publicació de *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, ans al contrari, s'intensificarà durant els anys d'exili a França. Així, a la revista *Pont Blau*, dedicarà estudis a narradors vuitcentistes com Antoni de Bofarull o Josep Pin i Soler –que amb l'anàlisi de figures com Narcís Oller o Raimon Casellas havien de configurar l'assaig *Novel·les i novel·listes catalans*–; una atenció cap a una època que tindrà el punt més àlgid en *Jacint Verdaguer. L'home i l'obra*, un text reelaborat constantment per Xuriguera durant els darrers vint anys de la seva vida i que serà publicat pòstumament el 1971 pel seu germà Joan Baptista.

Per últim, cal remarcar que Xuriguera presentarà *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* al premi d'assaig “Joan Maragall”, que atorgava la Generalitat de Catalunya, en la seva edició de 1936. Tot i que l'obra de Xuriguera comptava entre les favorites<sup>269</sup>, el jurat –integrat per Jaume Serra Húnter, com a president, Antoni Rovira i Virgili, Josep Farran i Mayoral, Joan Ors i Jaume Bofill i Ferro, oficiant de secretari– l'eliminarà a la primera votació. Agustí Esclasans, amb *La ciutat de Barcelona en l'obra de Jacint Verdaguer*, s'acabarà emportant el guardó.<sup>270</sup>

#### 4. 2. 2. Lectures diferents per a una mateixa època: els estudis de Felip Solé i Olivé i de mossèn Bonaventura Pelegrí i Torné

---

<sup>269</sup> Així, en l'edició del 22-XII-1936 del diari *Última hora*, trobem la següent nota sense signar sobre el premi “Joan Maragall”: “A l'hora de tancar aquesta edició es troba reunit, deliberant en una dependència del Negociat de la Generalitat de Catalunya, el Jurat que ha d'atorgar el Premi Joan Maragall al millor assaig. Encara que per aquest motiu es desconeix el nom de l'autor, corre amb insistència el rumor d'ésser Ramon Xuriguera un dels autors que té mes probabilitats de guanyar aquest premi”.

<sup>270</sup> [S/s], “Els premis de la Generalitat”, *La Publicitat*, 26-XII-1936.

El setembre de 1929, Felip Solé i Olivé<sup>271</sup>, des de la revista *Vida Lleidatana*, du a terme amb l'article "La Renaixença lleidatana" la primera aproximació global d'aquest fenomen a les Terres de Ponent.<sup>272</sup> Cal recordar, com hem vist en el segon capítol d'aquesta tesi, que una revisió semblant sobre alguns escriptors de la Lleida vuitcentista es duia a terme en aquests mateixos anys des de la revista *Lleida* amb la secció "Lleidatans d'ahir, lleidatans d'avui". Solé divideix la trajectòria de la Renaixença en tres etapes. La primera, la dels precursors, transcorre des de 1850 fins a 1890 i representa la incorporació de Lleida a la Renaixença; les principals figures del període són els historiadors, doblats de poetes, Josep Pleyan de Porta i Lluís Roca i Florejachs. La segona, "que comprèn els darrers anys del passat segle i un parell de dècades d'aquest", representa un aprofundiment en les directrius que regien la primera, al mateix temps que la creació literària assoleix una major embranzida i qualitat:

En aquests cinc lustres, persisteixen les directrius de la primera embranzida, la mateixa calor i la mateixa pruïja que sollevaren els ànims dels precursors; però el treball s'afina, les aficions comencen a especialitzar-se, el contingut és més consistent i els materials són més abundosos, s'intenta la difusió de les idees germinadores entre la massa i qualque institució pren forma vital i es consolida.<sup>273</sup>

Solé cataloga la producció dels autors d'aquesta etapa segons el gènere conreat: els historiadors (Rafael Gras, Enric Arderiu), els poetes (entre els quals sobresurt Magí

---

<sup>271</sup> Pot donar una idea del tarannà de Solé i Olivé, l'article sense signar "Denunciem", aparegut a la revista *Crítica*, núm. 10 (10-XII-1931), p. 2, a propòsit del dia de la Immaculada que havia passat de ser un dia festiu a laborable: "Durant el dimarts 8 d'aquest mes, dia que altres anys era destinat a poguer els clericals lluir el seu garbo pels carrers, dia que els altres anys de domini clerical dins el ministeri d'Instrucció Pública, declarada festa, aquest any un professor de l'Escola Normal, el senyor Felip Solé i Olivé, també ha volgut posar de manifest el seu esperit cavernícol, la seva mentalitat rudimentària, la seva ràbia per la implantació de la República i per l'augment de la mentalitat laica entre els estudiants de Magisteri, fent servir aquest dia la seva superioritat com a professor per insultar els alumnes que acudiren com un dia normal a les classes respectives d'acord amb les normes del ministre Marcel·lí Domingo i amb l'esperit de la República. *Crítica* protesta que un professor pugui obrar d'aquesta manera i encoratja els estudiants a portar una acció, allà on sigui, contra un professor que dins la República no hi pot tenir cabuda, puix no està d'acord amb el seu esperit i, per tant, no pot ensenyar amb profit, quan només es pot fer sectarismes".

<sup>272</sup> Un altre crític, Jesús Sanz, publicarà a *Vida Lleidatana*, núm. 93 (5-V-1930), p. 158-159, l'article "Els Jocs Florals de Lleida", tractant també el tema de la Renaixença lleidatana. Sobre la literatura vuitcentista a les Terres de Ponent, vegeu els estudis de Josep Borrell, *Escriptors contemporanis de Ponent 1859-1980*, p. 11-69, "La Renaixença a Lleida", dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, volum I (Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1992), p. 253-266; i "Introducció" a *La Renaixença a Lleida* (Lleida, Biblioteca Literària de Ponent, 1998), p. 9-72, aquest darrer amb la col·laboració de Paquita Sanvicén. També són de gran interès les observacions de Joan Ganau a *La idea de ciutat a Lleida*, p. 41-74.

Morera i Galícia, “la personalitat poètica del qual omplena per demés les planes d’aquest segon període”), i els prosistes (encapçalats pel costumista Manuel Gaya i Tomàs). A més, en aquest període, destaquen les institucions dels Jocs Florals i de la Real Academia Bibliográfico-Mariana, i, d’entre la premsa, *La comarca de Lleida* i *La Veu del Segre*. Sobre la tercera i darrera etapa, “el període contemporani” (és a dir, els anys vint), Solé per evitar “suspiciacions i oblits” omet els noms dels literats més representatius i es limita a indicar només quins són els trets que, a judici seu, conformen els diversos gèneres. Especialment remarcables són les reflexions a propòsit dels corrents poètics (jocfloralisme, popularisme, avantguardisme...) <sup>274</sup> o la classificació de les diferents propostes narratives (des del costumisme més ranci fins al “novel·lista que planteja els problemes de la vida i els resol segons el temperament propi”).

Aquesta periodització de l’època de la Renaixença l’aplicarà mossèn Bonaventura Pelegrí Torné <sup>275</sup>, professor del seminari de Lleida i ideòleg de la Lliga Regionalista, a *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*. <sup>276</sup> L’objectiu fonamental de l’assaig és resseguir la continuïtat de la tradició catòlica des de mitjans del segle del XIX fins als inicis de la dècada dels trenta. La literatura “genuïna” –com la defineix Pelegrí– és, per tant, aquella que prové del catolicisme tradicional. I aquest és el que criteri que aplicarà a l’hora de valorar les obres produïdes durant aquells anys.

---

<sup>273</sup> Felip Solé i Olivé, “La Renaixença lleidatana”, *Vida Lleidatana*, núm. 77-78 (setembre de 1929), p. 343.

<sup>274</sup> Així, a les p. 344-345 de l’article, Solé efectua aquestes interessants reflexions sobre la lírica lleidatana de finals dels anys vint: “En el clos fantasiós de la poesia, la collita és abundant i copiosa; hi ha qui encara resta enamorat de les formes i assumptes tradicionals de la floralia; no hi manca qui rep l’encís de la musa popular i li lliura vistosos i cisellats pomells que serven tot l’agredolç de la sentimentalitat terral entremig de virolades flors de la més pura i fervent lleidatania; hi ha qui sent les noves inquietuds de l’avantguardisme i li ofrena un homenatge sense parió en les lletres nostrades; la muntanya i sos misteris troba son cantor d’imatges engrapades al contacte dels cingles escarpats i de sos abims insondables, i la plana càlida o boirosa oeix el remoreig de veus amigues que contenen les somnioses cobejances que l’enronden; i al costat dels que adquiriren un mestratge prestigiós en aferrissada lluita, hi polsa les primícies de sa lira el jovincel qui és esperança de futures eficiències. El quadre és ple, formós i encoratjador alhora.”

<sup>275</sup> Sobre la figura de Pelegrí, vegeu Jaume Barrull Pelegrí, “Bonaventura Pelegrí i Torné: filosofia i política del Renaixement català”, *Miscel·lània. Homenatge a Josep Lladonosa* (Lleida, Institut d’Estudis Ilerdencs, 1992), p. 643-650. Com a curiositat, podem indicar que, entre 1913 i 1914, Pelegrí va publicar a la premsa nombrosos articles atacant despietadament el Liceu Escolar, la institució renovadora de l’ensenyament lleidatà, on havien estudiat els germans Xuriguera.

<sup>276</sup> Bonaventura Pelegrí i Torné ja havia presentat als Jocs Florals celebrats a Lleida el 1914 l’estudi “La prosa literària del Renaixement”, que bé pot considerar-se un precedent de *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*. En aquest text, Pelegrí passa revista a narradors com Narcís Oller, Raimon Casellas, Víctor Català, Joaquim Ruyra o Prudenci Bertrana des d’una òptica moralista i conservadora.

El mètode seguit per Pelegrí a l'hora de redactar els capítols que integren l'assaig és el de juxtaposar monografies sobre els autors que considera més representatius de les seves idees –el contingut de les quals sovint és limitat a la simple compilació de textos crítics sobre aquestes figures–, poc o gens contextualitzades i sense seguir una ordenació de gèneres ni cronològica. Una relació d'autors i d'institucions confeigida amb materials de premsa, com els procedents de *Vida Lleidatana*, o dels Annals de la Real Academia Bibliográfico-Mariana. A més, con indica el títol de l'assaig, Pelegrí assigna al terme “Renaixença” un significat estrictament literari, tot i que el seu concepte de literatura és prou ampli per a encabir-hi manifestacions com la història o, sobretot, la teologia. I aquest serà un dels trets, a banda del diferent abast cronològic del fenomen de la Renaixença, que distingirà aquest assaig del publicat per Xuriguera.

L'obra de Pelegrí s'inicia amb una breu introducció sobre la cultura a Lleida abans del Renaixement –un concepte que per a l'assagista és sinònim de Renaixença. A continuació, delimita els tres períodes en què divideix la Renaixença: el dels precursors (que abasta des de mitjan segle XVIII fins a la primera meitat del segle XIX i que té com a figures representatives els il·lustrats Jaume Nadal i Francesc González Puig); el dels promotors (que s'estén per la segona meitat del segle XIX) i el de plenitud (que correspon a les tres primeres dècades del segle XX).

És especialment interessant l'anàlisi efectuada per Pelegrí dels dos darrers períodes. Així, en el segon, les figures centrals són comentades en funció de la ideologia catòlica subjacent: Lluís Roca i Florejachs, promotor de la Renaixença a Ponent, és valorat per la temàtica religiosa dels seus poemes en detriment d'altres elements com els històrics, ja que “la fe era la principal arrel del seu patriotisme, tant més intens quant més estretament es reduïa a la seva ciutat nadiua, al bressol de sa infantesa”<sup>277</sup>; Josep Pleyan de Porta, que exemplifica la fusió entre Fe i Pàtria, és autor d'una obra poètica que “revela el seu esperit i les seves enyorances de restaurador de la Lleida cristiana i clàssica”<sup>278</sup>, o Manuel Gaya i Tomàs, de qui remarca el sentit de la llengua i el gust per

---

<sup>277</sup> Bonaventura Pelegrí i Torné, *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*, p. 39. Una afirmació que pot corroborar-se en aquest passatge de la pàgines 36-37: “El perfum d'aquest ramell de flors és, no cal dir-ho, pregona i autènticament cristià, i constitueix una mostra vivent de com en Lluís Roca i Florejachs sentia i amava la tradició nostrada, l'ideari i els sentiments de la qual tan bellament encertava a reflectir en els seus poemes. En Lluís Roca i Florejachs era un home de molta fe i de molt cor.”

<sup>278</sup> *Ibidem*, p. 58.

l'anècdota. També comenta la producció d'historiadors –de qui, però, s'excusa per la seva escassa dedicació a la literatura– com Agustí Prim, Enric Arderiu o Rafael Grases. I, fins i tot, arriba a incloure a la llista de promotors de la Renaixença, Ignasi Simon, autor d'un estudi sobre Magí Pontí i Ferrer, organista de la catedral de Lleida entre 1833 i 1881. Contràriament, no mostra cap interès pel gènere teatral fins al punt que no esmenta la peça humorística, de gran èxit a l'època, *Los tres reis bufos*, de Josep Wehrle, segurament perquè es tracta d'una paròdia religiosa.

Pel que fa referència a la tercera etapa, aquesta s'inicia amb la producció poètica de Morera i Galícia, de qui Pelegrí remarca els elogis que mereix la seva obra catalana a intel·lectuals com Maragall, Carner o Solé i Olivé. El crític considera que formen part d'aquest període de plenitud autors ben diversos, sovint sense cap mena de connexió entre ells: poetes com mossèn Antoni Navarro, “quant al tema, té dues facetes ben destacades: és un descriptiu de l'escola de Verdaguer, i és un psicòleg de l'escola de Maragall”<sup>279</sup>, Josep Estadella, Jaume Agelet i Garriga, “un poeta de tècnica completament nova en terres lleidatanes”<sup>280</sup>, o Joan Duch i Arques, els poemes del qual es troben a mig camí “entre la lírica descriptiva rural dels verdaguerians i la lírica conceptuosa i psicològica dels noucentistes”<sup>281</sup>; narradors costumistes seguidors de Gaya i Tomàs com Felip Pleyan Condal o, fins i tot, Joan Santamaria, un escriptor “sempre amatent a l'observació dels costums terrals i dels tipus populars, els trets i els moviments dels quals dibuixa d'una manera mestrívola”<sup>282</sup>; folkloristes com Valeri Serra i Boldú; historiadors com Manuel Herrera, Alfred Pereña, mossèn Joan B. Altisent, Joan Bergós, fra Pere Sanahuja, Salvador Roca Lletjós o Elies Serra Ràfols;

---

<sup>279</sup> *Ibidem*, p. 116.

<sup>280</sup> *Ibidem*, p. 144. A la mateixa pàgina, Pelegrí aprofundeix en aquesta afirmació: “El fons de la seva poesia és la visió transfigurada de la natura i de la humanitat en els seus caires de rusticitat i simplicitat més pura. Quant a la forma, fuig per instint de la composició llarga que dilueix el pensament, i l'ofereix comprimit en nòtules breus que semblen miniatures de poema. La seva tècnica predilecta és un joc de transferència d'atributs, alguna vegada, potser massa subjectiu, però generalment encertat i d'una forma expressiva meravellosa.”

<sup>281</sup> *Ibidem*, p. 156.

<sup>282</sup> *Ibidem*, p. 143. De fet, la lectura de Pelegrí de l'obra de Santamaria prima els volums de les *Visions de Catalunya* en detriment de les *Narracions extraordinàries* o de novel·les com *Ma vida en doina* o *La filla del tartarí*. A més, també posa de relleu el llibre *Formulari jurídic català*, perquè tracta “dels aspectes pràctics de la vida.”

musicòlegs com mossèn Josep M. Llorenç Ventura<sup>283</sup>; filòlegs com Samuel Gili Gaya o crítics literaris com Felip Solé i Olivé. De fet, aquesta extensa llista d'autors evidencia dos dels eixos al voltant dels quals Pelegrí construeix *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*: d'una banda, la preeminència d'autors estretament relacionats amb el catolicisme (sigui per la seva condició de membres de l'església o per la temàtica conreada) i, de l'altra, el major interès que demostra pels erudits en detriment dels literats (un exemple evident: dedica el mateix nombre de pàgines a analitzar les obres de Joan B. Altisent i de Joan Santamaria), cosa que corrobora el significat que atorgava al concepte de literatura. I un aspecte digne de menció de la panoràmica que traça Pelegrí de les primeres dècades de segle és el fet de no esmentar en cap moment l'obra literària dels germans Xuriguera que, a finals de 1935, posseïa ja una notable entitat (Ramon havia publicat la novel·la *Volves grises*, les narracions *Espills dormits* i l'assaig *Casanovas*, mentre que Joan Baptista les novel·les *Desembre* i *Hilde*). Potser l'explicació a aquesta mancança –gens involuntària, pensem– rau en les afirmacions que efectua a l'epíleg, una declaració de principis en què Pelegrí revela l'escàs interès que li desperta la societat contemporània, excessivament lligada al materialisme. Unes consideracions que no estarien gaire allunyades de la crítica, que en nom de la moralitat havia fet Manuel de Montoliu a propòsit de *Volves grises*. I tampoc la temàtica social de les dues novel·les de Joan Baptista Xuriguera –*Setembre* duia com a subtítol “La novel·la de la revolució espanyola”– deuria despertar-li el més mínim interès:

Mirada en conjunt aquesta producció, hom pot constatar fàcilment la seva inspiració i procedència autènticament racial, i com és exempta d'extravagàncies i exotismes, degut segurament a què la nostra ciutat s'ha vist menys influenciada per les ideologies i sentimentalismes aliens a la nostra ànima, als quals es deuen les comptades desviacions que hom hi pot assenyalar.

L'època contemporània, absorta gairebé totalment pel caire material de la vida, no és gaire propícia a l'espiritualitat.

Lleida no és pas una excepció; i ens hem de captenir els lleidatans de que la nostra ciutat s'engrandeixi tant d'ànima com de cos.

És l'imperatiu dels nostres il·lustres avantpassat, amants de la Lleida clàssica.<sup>284</sup>

---

<sup>283</sup> Pelegrí no esmenta Emili Pujol, el musicòleg lleidatà de més prestigi a l'època, amic de Ramon Xuriguera. Aquest darrer, recordem-ho, des de la revista *Lleida* el proposava com un dels models de la nova intel·lectualitat ponentina dins la secció “La joventut que treballa”. Un oblit que no creiem que pugui atribuir-se a la casualitat.

<sup>284</sup> Bonaventura Pelegrí i Torné, *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*, p. 175.



*Lleida en la Renaixença literària de Catalunya* finalitza amb un capítol dedicat a les institucions i a la premsa. Pel que fa referència a les primeres, Pelegrí, òbviament, atorga un gran valor al paper desenvolupat per la Real Academia Bibliográfico-Mariana, una entitat destinada al conreu de les lletres i de les arts en honor a la Verge Immaculada<sup>285</sup>, i que contrasta amb l'escassa importància que dóna a la plataforma dels Jocs Florals, de la qual es limita a donar el nom d'alguns dels mantenidors, malgrat afirmar que “han tret una florida esplèndida en tots els ordres literaris; en la poesia lírica, en la prosa històrico-crítica, en el conte...”.<sup>286</sup> Sobre la premsa, Pelegrí efectua una selecció arbitrària de les publicacions lleidatanes sorgides des de 1850, sense tenir en compte la llengua en què van ser redactades ni els objectius que es proposaven (així, inclou en la seva llista premsa poc susceptible de formar part de la Renaixença per la defensa d'uns valors conservadors i gens catalanistes, com *La voz de Lérida católica* o *Criterio católico*; o, senzillament, perquè la seva pretensió només era humorística, com *La rialla*). Tal vegada, el més remarcable del capítol és la visió que ofereix de *Lleida i Vida Lleidatana*, les dues publicacions que considera més destacades del període de plenitud. Mentre que de la revista dirigida per Ramon Xuriguera es limita a fer una descripció sumària de les seccions i dels col·laboradors, la segona és objecte de tota mena d'elogis:

La revista *Vida Lleidatana*, feta amb l'utilatge de la gràfica moderna, realitzà, en pocs anys, una formidable tasca de divulgació de la cultura catalana i lleidatana, d'aportació de dades referents a la història de les nostres lletres i de les nostres arts, d'intervenció orientadora en els afers públics de la nostra urbs, i d'iniciació en la cultura general.<sup>287</sup>

---

<sup>285</sup> Malgrat la valoració positiva que fa Pelegrí de l'Acadèmia Bibliográfico-Mariana, aquesta institució va mostrar una total indiferència pel moviment de la Renaixença. Així, en els *Anales* de l'esmentada institució editats el 1901 s'indica que de les 109 composicions presentades a concurs, només dues són escrites en català. La informació procedeix de l'assaig de Ramon Xuriguera, *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, p. 170.

<sup>286</sup> Bonaventura Pelegrí i Torné, *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*, p. 163. A la p. 162 Pelegrí justifica l'escàs relleu al paper dels Jocs Florals amb aquests mots: “No cal esmerçar gaires paraules en demostrar la influència que ha tingut aquesta institució nostrada en el desvetllament i foment de la renaixença literària en terres lleidatanes”.

<sup>287</sup> *Ibidem*, p. 171. Aquesta visió contraposada de les dues revistes lleidatanes s'ha mantingut en la bibliografia fins als nostres dies. En són una prova els estudis *150 años de prensa en Lérida*, de Romà Sol; *Escriptors contemporanis de Ponent. 1859-1980*, de Josep Borrell; i *La revista “Art” de Lleida*, Valeri Malloll. Valguin, com a exemple d'aquesta interpretació, les afirmacions de Josep Vallverdú, extretes de l'article “Sobre *Vida Lleidatana*”, dins *De Morera i Galícia a Guillem Viladot*, p. 59: “Opino que ens trobem davant la revista més objectivament ben orientada, equilibrada i assolida que Lleida ha tingut”.

I és que darrera la valoració tan distinta de les dues revistes traspua la ideologia conservadora de Pelegrí. No en va *Lleida* havia esdevingut en els darrers números una revista de marcat caràcter polític, defensora del front d'esquerres; *Vida Lleidatana*, en canvi, es va mantenir fidel a una línia cultural i políticament indefinida. A més, cal no oblidar que intel·lectuals com Serra Ràfols, Solé i Olivé, Gili Gaya, Altisent o Sanahuja –que segons Pelegrí són alguns dels màxims representants dels anys de plenitud de la Renaixença– eren col·laboradors habituals de *Vida Lleidatana*. I, segurament, aquesta anàlisi esbiaixada d'ambdues publicacions deuria esperonar Xuriguera a posar fil a l'agulla per completar el seu assaig sobre el mateix període.

#### 4. 2. 3. Una anàlisi del segle XIX a Ponent

*L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* reflecteix la visió que tenia Ramon Xuriguera sobre la cultura lleidatana vuitcentista. Els objectius de l'obra els assenyala el mateix Xuriguera en una entrevista a Joan Alegret el novembre de 1935:

La titulo *Aportació de la Catalunya occidental a l'obra de la Renaixença* i és un recull molt complet i molt interessant de la col·laboració que, en tots els aspectes, han prestat els homes de la Catalunya occidental a la Renaixença de Catalunya. Emmudit el català després d'haver parlat per darrera vegada –i, justament a Lleida– el Rector de Vallfogona, quan encara teníem la Universitat, no reneix fins al segle passat amb Roca i Florejachs, que inicia el meu llibre. A partir d'ell es desvetllen totes les forces espirituals que hi havia latents a Catalunya, reprenen el nostre idioma i preparen la magnífica esplendor d'avui.<sup>288</sup>

L'assaig presenta dues diferències notables respecte al de Bonaventura Pelegrí. En primer lloc, el concepte de Renaixença remet a un moviment complex i plural que integra diversos àmbits (llengua, literatura, història, política...) i, per tant, no reduïble a una única opció cultural, la literària, ni a una única direcció ideològica. Segonament, restringeix la seva significació temporal: la seva fi es dona a inicis del segle XX, amb l'aparició de la figura de Morera i Galícia que, alhora, n'és el punt culminant.<sup>289</sup> De fet, la cronologia de la Renaixença proposada per Xuriguera coincideix amb l'assenyalada per Josep Borrell: “en el cas de les Terres de Ponent, aquests límits cal ajustar-los, creiem, entre aquestes dues dates: 1859, en què apareix *El Alba Leridana*, la primera

---

<sup>288</sup> Joan Alegret, “Ramon Xuriguera, al Premi Crexells”, *Última hora*, 26-XI-1935.

<sup>289</sup> De tota manera, tal com es desprèn de l'entrevista de Josep Sol, “Una estona amb Ramon Xuriguera”, *La Humanitat*, 5-XII-1935, aquest tenia la intenció d'escriure un segon volum destinat a “emprendre

revista que tradueix uns interessos contemporanis i on s'expressen els primers lletraferits lleidatans, tocats per un romanticisme conservador, o millor dit, per un estereotip de romanticisme; i 1908, data de la publicació d'*Hores Il·luminoses*, de Magí Morera i Galícia, poemes que entronquen ja amb la poètica maragalliana”.<sup>290</sup>

L'assaig de Xuriguera consta de nou capítols. “Característiques generals del renaixement lleidatà”, el capítol inicial, sintetitza el contingut de l'obra: els orígens del moviment de la Renaixença a Ponent cal cercar-lo en l'interès per la història que afavoria el Romanticisme, “al calor d'aquestes idees es desvetllava el passat”<sup>291</sup>, i en la figura de Lluís Roca i Florejachs, que integra, en la seva producció, la dignificació literària del català i la reivindicació de la història catalana de l'edat mitjana. Gradualment, els horitzons de la Renaixença s'eixamplaran amb la reivindicació política: “en això segueixen el procés generalitzat a Catalunya que comença amb la vacil·lació lírica i acaba amb l'afirmació política”.<sup>292</sup> Xuriguera, com hem apuntat, no concep la Renaixença com un fenomen estrictament literari sinó que es manifesta en vessants tan diversos com la història o, sobretot, la política. I és a partir d'aquesta concepció que Xuriguera, progressivament, desplega el contingut de *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, que no és altre que el de definir la identitat catalana a Ponent durant el segle XIX. De fet, com indicava Màrius Torres –de nou sota el pseudònim de Gregori Sastre, com en el comentari de *Desordre*– a la ressenya publicada a *L'Ideal* de Lleida, es tracta “d'un desvetllament total de la personalitat de Catalunya”.<sup>293</sup> També en aquest mateix capítol, Xuriguera passa revista a indrets emblemàtics i mitificats per la literatura lleidatana vuitcentista –la Seu, la Paeria o l'horta (d'aquest darrer indret s'extreu el gust per la sensualitat i el color que domina la poesia i la prosa costumista)– així com altres elements comuns a la producció literària –el tipisme (la descripció dels costums) o la utilització d'una llengua amarada de dialectalismes–; uns elements que són els que li donen la seva personalitat característica

---

l'estudi de les valors actuals, entre les quals n'hi ha de destacadíssimes en l'actual moviment literari català.”

<sup>290</sup> Josep Borrell, *Escriptors contemporanis de Ponent 1859-1980*, p. 13.

<sup>291</sup> Ramon Xuriguera, *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, p. 10.

<sup>292</sup> *Ibidem*, p. 14.

<sup>293</sup> Gregori Sastre [Màrius Torres], “Llibres lleidatans”, *L'Ideal*, 5-VI-1936.

i, per tant, “l’aire de localisme que pren a Lleida tot el moviment renaixentista”.<sup>294</sup> Tot plegat, serveix a Xuriguera per reivindicar les aportacions ponentines al moviment general de la Renaixença:

Si quant al grau d’abrandament la contribució lleidatana no té res a envejar a les més decidides aportacions d’altres indrets de Catalunya, quant a la valor absoluta del seu contingut no és ni més ni menys important tampoc que la mitjana de l’aportació col·lectiva.<sup>295</sup>

El segon capítol, “El factor històric”, se centra en les figures dels erudits que s’han dedicat a estudiar la història local i que han convertit aquesta disciplina en una ciència, traient-la del domini de la literatura; “els homes –resumeix Xuriguera– que han passat del sentiment a la investigació”.<sup>296</sup> Les biografies traçades són les de Lluís Roca i Florejachs, Josep Pleyan de Porta, Agustí Prim Tarragó i Enric Arderiu.

“La lírica” és el capítol més extens i, tal vegada, el més interessant de l’estudi. Xuriguera ressegueix la trajectòria d’aquest gènere fins a la tercera dècada del segle XX, tot dividint-la en tres etapes: una primera, marcada per la unió entre poesia i història i dominada, en conseqüència, per temes jocfloralescos com la fe i la pàtria, mentre que la temàtica amorosa resta en un terreny secundari; una segona, dominada per la creació dels Jocs Florals a Lleida, el 1895, que estimulen la quantitat i la qualitat de les composicions poètiques i que tenen, com a valor afegit, haver donat a conèixer Magí Morera i Galícia; la tercera, la producció dels anys vint i trenta, dominada pels reculls de Josep Estadella, el més ferm seguidor del jocfloralisme; de Jaume Agelet i Garriga, el més sensible als corrents renovadors; i de Joan Duch i Arqués, autor d’una obra que esdevé una síntesi de les dues concepcions esmentades. Són especialment interessants les reflexions de Xuriguera a propòsit dels corrents poètics actuals:

Des de que la lírica entra en aquest grau de personalitat, la significació dels Jocs Florals cau en una fase de debat. Aquest fenomen, general a tot Catalunya, percudeix sensiblement a les terres lleidatanes també. Els dos representants més caracteritzats de la lírica actual, Josep Estadella i J. Agelet Garriga, assenyalen simptomàticament el fons psicològic d’aquest debat. El primer, exclusivament nodrit de substància local, Mestre en Gai Saber, apareix com un continuador de la lírica retòrica i flouresca. L’altre, empeltat de motius universals, antiretòric, poua del seu món sensible les essències que conté la pròpia creació. El poema viu d’ell mateix, de la seva personalitat lírica, i el poeta no ha concorregut mai a cap concurs flouresc.

---

<sup>294</sup> *Ibidem*, p. 21-22.

<sup>295</sup> *Ibidem*, p. 13.

<sup>296</sup> *Ibidem*, p. 30.

Participant de l'una i l'altra modalitat, J. Duch i Arqués inicià una producció que la mort, en plena joventut, no li deixà continuar.

Això a part, que consignem per tal de deixar dibuixades les línies actuals de la lírica lleidatana, els poetes a Lleida no han fet escola. No hi ha deixebles de Roca ni de Pleyan ni de Morera. Cadascú –fins ara, s'entén– ha viscut i ha mort en la pròpia obra.

Malgrat la forta personalitat d'algun d'ells, els conreadors de la lírica nascuts de les més promocions més noves, no porten, en el seu contingut cap traça de filiació al llevat dels seus il·lustres antecessors. En termes generals, però, s'hi entreveuen les essències locals més o menys sortosament vestides d'aquest regust d'interior sensible i l'esguard a l'universal que constitueixen un dels trets més sobresortints de la lírica dels nostres dies.<sup>297</sup>

Després d'aquest esquemàtic recorregut per la lírica ponentina dels darrers vuitanta anys, Xuriguera presenta la vida i obra de quatre poetes: Roca i Florejachs, Pleyan de Porta, –analitzats també en la seva vessant d'historiadors, que considera molt més interessant–, Ezequiel Llorach i Morera i Galícia. I la seva atenció se centra en els dos darrers. La significació de Llorach –un poeta d'expressió castellana, però “no menys cert que els motius que li serveixen de base, són segellats per l'esperit de la terra”<sup>298</sup>– rau en el fet que es tracta del primer poeta lleidatà que abandona la temàtica històrica i la substitueix –i aquesta és la gran novetat de la seva poesia– per un lirisme íntim i melangiós. Pel que fa referència a Morera i Galícia, Xuriguera classifica la seva producció en tres eixos estretament relacionats: la castellana, influïda estretament per Campoamor; la catalana; i les traduccions de Shakespeare. Les seves poesies catalanes simbolitzen la integració de les comarques de Ponent dins la cultura catalana del nou-cents per la novetat que representa la superació dels temes històrics i els típics de la tradició local. I és que Morera i Galícia representa el pas del lletraferit, propi del segle XIX, a l'escriptor professional, en el sentit de l'autor que viu per a la literatura:

Els poemes de Morera i Galícia són àgils, vincladissos. Al seu costat els altres s'entelen d'una ombra de vellúria. La retòrica castellana emmotllada en l'austera capacitat de les formes catalanes, ductilitza el vers i el pensament. S'escorre d'una manera nova per la medul·la del poema fins a l'extrem que fa dir a Maragall que ha enriquit la poesia de Catalunya. Els motius prenen direccions més vastes també. Al costat de les visions de l'horta hi ha suggestions musicals, alès marítims, paisatges i recreacions forasteres. La història va deixant pas al motiu interior, a la complaença pura del paisatge. La lírica lleidatana entra en el seu camp específic, traspasa el llindar de la localitat, esdevé nacional, universal.<sup>299</sup>

---

<sup>297</sup> *Ibidem*, p. 70-71.

<sup>298</sup> *Ibidem*, p. 82.

<sup>299</sup> *Ibidem*, p. 101. Cal recordar que Xuriguera ja s'havia interessat per Morera i Galícia, amb motiu de la seva mort el 1927, des de les pàgines de la revista *Lleida*, amb els articles “Uns mots de record” i “El nostre dol”.

El capítol quart, “Els corrents lingüístics; floualesc i popular”, és una anàlisi del llenguatge emprat en els textos vuitcentistes de Ponent. Xuriguera distingeix dues tendències: “d’una part s’enravena d’expressions desusades, d’aportacions sàvies; d’una altra, resta deformada i envilida en l’ús corrent de la conversa.”<sup>300</sup> El primer corrent, qualificat d’històric, respondria al model de llengua propugnat des de la institució barcelonina dels Jocs Florals i tindrà com a màxims exponents Josep Pleyan de Porta i Lluís Roca i Florejachs; el segon, que rep el nom de folklòric, parteix de les concepcions del “català que ara es parla” i, més en concret, de la figura de Frederic Soler, i té com a representant més destacat Salvador Revés. “La via acadèmica i la via popular –conclou Xuriguera– es troben, a Lleida, amb la prosa de Gaya i Tomàs i sobretot amb la incorporació de Morera i Galícia. (...) La llengua té ja la consciència de l’ample horitzó de les seves possibilitats.”<sup>301</sup>

El capítols cinquè i sisè, “La prosa” i “El teatre”, força breus, estan destinats a l’estudi d’ambdós gèneres al llarg del segle XIX. Sobre aquest darrer, Xuriguera posa de relleu la seva migradesa, com ho exemplifica l’única obra digna de ser esmentada, *Los tres reis bufos*, de Josep Wehrle. Pel que fa a la prosa, l’aportació no és gaire més positiva, ja que només li mereix una atenció especial la producció costumista de Manuel Gaya i Tomàs, un autor que ve a ser la contrafigura, a les terres de Lleida, d’un Emili Vilanova. La prosa lírica de Gaya i Tomàs, d’una gran sensualitat i plasticitat, influirà en gran manera, segons Xuriguera, en el “barroc exultant” de què participen els textos de Joan Santamaria. Una importància en la narrativa lleidatana similar a la desenvolupada per Morera i Galícia en el terreny de la poesia:

El que sí que hom pot afirmar, és que el reduït mostrari de la seva producció, porta el germen de totes les bones qualitats de la prosa més actual i reeixida. [...] Després d’això, la prosa lleidatana resta oberta a totes les ambicions literàries. La seva incorporació a la prosa nacional, és un fet consumat.<sup>302</sup>

Aquest repàs al fenomen de la Renaixença es complementa amb el capítol titulat “L’acció”, en què es ressegueix la trajectòria del catalanisme polític lleidatà des d’una òptica eminentment d’esquerres (destaca els noms de Frederic Renyé, Enric Arderiu,

---

<sup>300</sup> *Ibidem*, p 111.

<sup>301</sup> *Ibidem*, p 118.

<sup>302</sup> *Ibidem*, p 134.

Joan Bergós i Joan Llorens, que representen la fusió entre el món literari i el polític). Un procés de reconstrucció i de conscienciació del catalanisme que culmina amb la creació de Joventut Republicana –recordem que es tracta del partit on militava Xuriguera– i amb la figura d’Alfred Pereña, el seu principal artífex.

Els dos darrers capítols, “Institucions” i “Premsa”, són un repàs sumari a les entitats i publicacions relacionades amb la Lleida de la Renaixença. Així, assenyala el paper fonamental que desenvolupen, malgrat el seu anacronisme, els Jocs Florals, pel que tenen d’estímul per als creadors locals i pel prestigi que han assolit fora de l’àmbit ponentí, com ho prova el renom dels literats que han exercit el càrrec de president (Jacint Verdager, Narcís Oller, Josep Carner, Prudenci Bertrana...); la significació que atorga a la Real Academia Bibliográfico-Mariana, en contra de les afirmacions contingudes a l’assaig de Pelegrí, és mínima. Pel que fa referència a les publicacions aparegudes durant el període estudiat, Xuriguera en proporciona una extensa llista –que, discrepant novament de Pelegrí, només inclou les escrites en català– que s’inicia el 1883 amb *Lo Garbell* i finalitza el 1906 amb *El Ideal*. No és cap casualitat que aquest diari esdevindrà, amb el pas dels anys, l’òrgan de Joventut Republicana.

Per últim, val la pena assenyalar que les fonts emprades per Xuriguera a l’hora de construir *L’aportació de l’occident català a l’obra de la Renaixença* són ben diverses. Part del material divulgat, com hem anat apuntant, procedeix de *Lleida* i, sobretot, de la secció “Lleidatans d’ahir, lleidatans d’avui”. En són una mostra les biografies de Roca i Florejachs i Pleyan de Porta (escrites pel mateix Xuriguera) o les d’Enric Arderiu, Rafael Gras i Manuel Gaya i Tomás. També extreu informació, en menor grau, d’articles procedents de *Vida Lleidatana*, com els estudis sobre literatura de Jesús Sanz (tot i que no s’està de criticar-los) o els dedicats a Magí Morera i Galícia. I, fins i tot, com a bon investigador, indica, en algunes de les escasses notes que trobem a peu de pàgina, els arxius i les hemeroteques que ha consultat per redactar alguns passatges. En canvi, Xuriguera no fa cap esment a l’obra de Bonaventura Pelegrí, *Lleida en la Renaixença de Catalunya*.

#### 4. 2. 4. La recepció

Entre els mesos de maig i juliol de 1936 apareixen a la premsa diverses ressenyes sobre *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*. Aquests comentaris coincideixen, bàsicament, en dos punts: d'una banda, remarquen l'interès que desvetlla l'assaig de Xuriguera pel que representa d'anàlisi d'un fenomen poc estudiat, com és el de la Renaixença a les Terres de Ponent; de l'altra, posen de relleu l'escassa entitat –exceptuant Morera i Galícia– dels literats comentats a l'obra.

La primera ressenya que hem localitzat és de Domènec Guansé des de la seva habitual columna “Vida literària” a *La Rambla*. Guansé remarca la novetat que l'estudi de Xuriguera no se centri en el paper desenvolupat per Barcelona en la cultura catalana vuitcentista, “on han convergit tots els esforços dels estudiosos de la Renaixença”, cosa que ha provocat que la crítica consideri la ciutat comtal com un “un ric i frondós jardí envoltat d'un erm”. De tota manera, insisteix que l'aportació literària dels autors comentats per Xuriguera “no és gaire important, d'una manera intrínseca”. Malgrat tot, la valoració final de l'assaig és eminentment positiva: “clara i ordenada”, “competent i completa”, són els adjectius amb què el qualifica. L'únic retret que li fa Guansé és l'excessiva atenció a la poesia d'Ezequiel Llorach, en detriment de la de Morera i Galícia:

Només potser és llàstima que no hagi aprofitat l'avinentsa per oferir-nos un estudi més complet de Morera i Galícia, l'obra del qual tan pocs escolis ha tingut. Sense estendre's més, hauria pogut cedir-li part del lloc que consagra a l'estudi del poeta lleidatà, de llengua castellana, Ezequiel Llorach que, a desgrat de tot el subjectivisme que li atribueix Xuriguera, ens sembla –potser la impressió és massa superficial– un eco desmanyotat d'Espronceda.<sup>303</sup>

Josep Sol, des de les pàgines de *La Humanitat*, elogia *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, “un assaig per a tots conceptes admirable” i que situa Xuriguera “a la primera fila entre els nostres autors joves”. Sol ressegueix el contingut del llibre i la seva finalitat: fer conèixer al lector “un seguit de personalitats lleidatanes que, segurament, són desconegudes per a la immensa majoria de la gent”. I, conclou: “El bo del llibre és que ens les fa estimar amb el mateix entusiasme que els professaríem si nosaltres fóssim lleidatans.”<sup>304</sup>

---

<sup>303</sup> Domènec Guansé, “Vida literària”, *La Rambla*, 15-V-1936.

<sup>304</sup> Josep Sol, “Un assaig admirable”, *La Humanitat*, 16-V-1936. Cal recordar que Xuriguera, al setmanari *L'Horitzó*, havia ressenyat favorablement el recull de contes de Sol, *Elionor*.



La ressenya de *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* que apareix a la revista *Rosa dels vents*, on col·laborava de manera habitual Xuriguera, du la signatura de Martí de Riquer, que destaca, per sobre de tot, la “documentació rica” i el “criteri competent” emprat a l'hora de seleccionar el material. El crític exemplifica aquesta asseveració amb el comentari minuciós de dos capítols. Un d'ells és l'inicial ja que “ens dóna una de les millors observacions que s'han fet de la Renaixença”: “en el renaixement lleidatà observem, en petita escala, els mateixos processos que caracteritza la renaixença general”, és a dir, el pas de la lírica històrica a l'afirmació política. L'altre, el tercer, dedicat a l'anàlisi de la lírica és, a judici de Riquer, on Xuriguera fa les aportacions més interessants, “poetes només al·ludits en obres anteriors o totalment desconeguts són emmarcats i vistos de cos sencer”; al mateix temps, reclama, com Guansé, un comentari més aprofundit de la figura de Magí Morera i Galícia. Per últim, destaca, positivament, l'estil utilitzat per Xuriguera a l'hora de redactar l'assaig, molt diferent del que hom troba a les seves novel·les i narracions:

Hem de remarcar l'estil de Xuriguera en obres d'erudició. L'afany d'imatgeria i d'abstracció que tal vegada entela les seves novel·les, aplicat a aquest llibre produeix un bon efecte car s'aparta de l'eixutesa que generalment afeixuguen obres d'aquest gènere i li dóna una vivesa que, ultra fer agradabilíssima la lectura, ajuda en molta de manera a la comprensió de les personalitats i del conjunt.<sup>305</sup>

Maurici Serrahima, a *El Matí*, insisteix en alguns dels aspectes comentats fins ara. Així, assenyala que, tot i la novetat del tema, Xuriguera no sobrevalora l'aportació dels intel·lectuals ponentins a la Renaixença catalana, sinó que “la posa al lloc que li correspon però, gràcies a les noves que ens dóna, una pila de fets interessantíssims es faran visibles”. Un assaig que, a més, no aspira a l'exhaustivitat: “no ha volgut Xuriguera fer una obra de crítica profunda, sinó una enumeració o inventari, només amb les notes crítiques per a orientar el lector”. Tot plegat, conclou Serrahima, “per a l'estudi de la Renaixença, la consulta d'aquesta obra es fa indispensable”.<sup>306</sup>

El comentari aparegut a *L'Ideal* de Lleida porta, com ja hem assenyalat, la signatura de Màrius Torres, que para esment, d'antuvi, en el fet que l'assaig, com també indicava Guansé, no és “un inventari erudit i pretencios”. L'aspecte que Torres considera més

---

<sup>305</sup> Martí de Riquer, “Crítica”, *Rosa dels vents*, núm. 2 (maig de 1936), p. 102.

<sup>306</sup> Maurici Serrahima, “Les lletres”, *El Matí*, 5-VI-1936.

rellevant de la lectura de Xuriguera sobre el fenomen de la Renaixença a les Terres de Ponent és que aquesta no se cenyeix a un àmbit estrictament literari; un tema, a més, tractat “sense parcialitat, sense crueltat, amb simpatia”. Finalment, el crític remarca algunes de les observacions de Xuriguera sobre la producció literària vuitcentista i que mereixerien ser tingudes en consideració pels estudiosos de la literatura: el caràcter localista, la influència del paisatge de l’horta, o l’ús de mots i locucions dialectals “que –indica Torres– el mateix Xuriguera porta a la seva prosa”.<sup>307</sup>

La ressenya més extensa i, possiblement, la més aprofundida sobre *L’aportació de l’occident català a l’obra de la Renaixença* la realitza Josep M. Miquel i Vergés per a *La Publicitat*. En primer lloc, contextualitza l’assaig de Xuriguera: aquest té la vàlua d’assenyalar la contribució de les Terres de Ponent al fenomen de la Renaixença i, sobretot, la virtut “d’ajudar a treure de l’anonimat noms vuitcentistes dels quals no restava altre record que el que consignaven estudis parcials, oblidats en els prestatges de la vella ciutat catalana”.<sup>308</sup> Seguidament, analitza, fil per randa, el contingut dels diversos capítols que integren l’obra, que, per la complexitat de la temàtica tractada, “separadament podrien constituir un assaig de les proporcions del llibre”; i, en conseqüència, “el conjunt resta una mica esquemàtic”. Malgrat tot, Miquel i Vergés destaca tres de les aportacions de Xuriguera en els primers capítols: la presentació, per separat, dels sentiments lingüístic i patriòtic, que, amb el transcurs de les dècades, acabaran fusionant-se; i la panoràmica de la lírica del segle XIX i l’èmfasi posat en les figures de Roca i Florejachs, Pleyan de Porta, Llorach, i Morera i Galícia. I, a més, lloa l’actitud de Xuriguera de no incorporar, a diferència de Bonaventura Pelegrí a *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*, els noms dels literats de les últimes fornades, “sobre els quals la crítica, en sospesar el mèrit intrínsec de llur produccions, ha de dir encara la darrera paraula”. Miquel i Vergés també aprofita la ressenya de l’assaig de Xuriguera per a reclamar una història de la Renaixença catalana que integri tots els territoris de parla catalana:

---

<sup>307</sup> Gregori Sastre [Màrius Torres], “Llibres lleidatans”, *L’Ideal*, 5-VI-1936.

<sup>308</sup> Una afirmació semblant, l’havia efectuada Miquel i Vergés a la ressenya del llibre de Bonaventura Pelegrí, *Lleida en la Renaixença literària de Catalunya*, apareguda a la secció “Un llibre cada dia” de *La Publicitat*, 29-I-1936. L’assaig de Pelegrí “evidencia la tasca de molts ignorats catalans del vuit-cents enamorats de l’ideal redemptor al qual sacrificaren, potser, una popularitat fàcilment assolible en aquell moment, quan encara degotava la darrera escorrialla del romanticisme espanyol”.

En llegir aquest volum, que hauria de tenir imitadors entre els estudiosos de les diverses ciutats de Catalunya, hom es dóna compte de l'esforç que des de tots els indrets de la pàtria es realitzà en el segle XIX per la renaixença de la llengua i de la qual havia de sortir la reconstrucció nacional. Aquests assaigs particulars que en algun aspecte demostren característiques literàries que fan ajuntar dintre el conjunt de la tasca realitzada a Catalunya, trets específics, que Xuriguera explica, en el cas concret de Lleida, pel fet que geogràficament la ciutat resti separada de Barcelona, han d'ajudar, un cop s'hagin reparat els oblits, a l'obra encara inèdita d'una història de la renaixença catalana, en la qual cap figura no sigui oblidada, ni cap nom, dels qui donaren l'exemple, omès en el catàleg d'heroics precursors.<sup>309</sup>

*L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença*, igual que *Casanovas*, apareix escassament referenciada a l'epistolari de Xuriguera. Humbert Torres el felicita en una carta datada el 29 d'abril de 1936, poc després de l'aparició del llibre i, de passada, comenta amb ironia, com també farà la crítica, la poca entitat dels literats lleidatans vuitcentistes:

El correu em porta abans d'ahir el vostre darrer llibre sobre l'aportació de l'occident català a la nostra renaixença. El vaig llegir d'un raig i em va agradar molt. És una visió completa i ben ordenada on cada aspecte adquireix fesomina neta. Si el llibre no és millor és perquè la matèria no dóna més de si. Vull dir que com que la nostra aportació ha estat pobra... ja em compreneu.<sup>310</sup>

En uns termes semblants, Jaume Agelet i Garriga li escriu, des de París, el 6 de maig de 1936, elogiant-lo per la publicació d'un assaig que proporciona uns "judicis nous i crec justos sobre moments de la nostra història cultural, sobre homes representatius". A més, Agelet valora, d'una manera especial, el capítol inicial i la presentació de la poesia d'Ezequiel Llorach. I, òbviament, les breus notes que dedica Xuriguera a la seva producció poètica:

Heu fet una obra bella i útil en la que amb criteri modern i per al meu gust ben orientat, presenteu un pretèrit animat per figures, algunes encara vives i d'altres amb una valor d'antecedents gens negligible. Us felicito. Us agraeixo molt els cordials mots que adreceu als meus esplais lírics. Vers la fi del llibre, en alguns capítols pel seu *sujet* no poden atènyer ni la bellesa ni la intensitat de la resta del llibre, però, com no podrien mancar a l'obra, cal felicitar-vos d'haver sabut escriure amb una traça que els fa amables.<sup>311</sup>

Una altra valoració positiva de l'obra, la realitza el musicòleg Emili Pujol. En la seva carta del 30 de juny de 1936, remarca l'exposició i l'anàlisi crítica del contingut de l'assaig i també de l'estil amb què aquest és presentat per Xuriguera:

---

<sup>309</sup> Josep M. Miquel i Vergés, "Un llibre cada dia", *La Publicitat*, 5-VII-1936.

<sup>310</sup> Es tracta de la carta 215, que reproduïm a l'Annex V.

<sup>311</sup> Es tracta d'un passatge de la carta 15, que reproduïm íntegra a l'Annex V.

He pogut llegir amb viu interès i amb gran goig *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* i el felicito entusiàsticament. L'exposició tan clara i ordenada i el sentit analític i crític fet amb tanta penetració i seny, tot dit amb aquest estil tan ric i espiritual que el personalitzen, s'apodera de l'atenció de qui el llegeix guanyant-li la més profunda admiració i simpatia. És un gran i utilíssim esforç que tots li agraiïm sincerament.<sup>312</sup>

## 5. LES TRADUCCIONS

### 5.1. *ELS INFANTS TERRIBLES*, DE JEAN COCTEAU

El març de 1934 veu la llum la traducció efectuada per Ramon Xuriguera de la novel·la de Jean Cocteau, *Els infants terribles*, dins la col·lecció “A Tot Vent” d'Edicions Proa.<sup>313</sup> La versió anava precedida d'un pròleg –un fragment del qual havia aparegut prèviament al diari *Avui* el 27 d'octubre de 1933– en què Xuriguera contextualitza la figura i l'obra de l'intel·lectual francès, alhora que justifica els motius pels quals ha decidit traduir aquesta novel·la. De fet, algunes de les reflexions que formula a la introducció, ja les havia apuntat en diversos articles sobre la literatura francesa posterior a la Primera Guerra Mundial, apareguts a *Lleida*, *La Publicitat* i *La Veu de Balaguer* a finals de la dècada dels vint<sup>314</sup>; un interès per la cultura de l'estat veí que culminarà amb l'assaig de 1961, *La idea de l'home en la novel·la francesa*. Xuriguera considera Cocteau com un dels intel·lectuals més destacats d'entre els sorgits a França després de la Gran Guerra, un període marcat per la renovació de les lletres i per l'atac a la tradició oficial duta a terme pels literats més joves i que té el seu paral·lelisme en els terrenys de les arts plàstiques i del pensament; Cocteau és, en definitiva, “un dels exemplars més característics de tota aquesta època de convulsió literària que va des dels dies tenebrosos de la guerra als no més reposats de l'hora en

---

<sup>312</sup> Es tracta de la carta 183, que reproduïm íntegrament a l'Annex V.

<sup>313</sup> Aurora Bertrana, a *Memòries fins al 1935* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1973), p. 745, assenyala que la traducció de Xuriguera va ser promoguda el dia de la Festa del Llibre, juntament amb el seu llibre de relats *Peikea, princesa caníbal* i una novel·la de Xavier Benguerel (segurament *La vida d'Olga*). És ben estrany que, al llarg dels dos densos volums de memòries d'Aurora Bertrana, aquest sigui l'únic esment de Xuriguera, tenint en compte, a més, que al fons Ramon Xuriguera es conserven diverses cartes de l'escriptora gironina, datades entre 1935 i 1948, que revelen una certa familiaritat entre ambdós literats.

<sup>314</sup> Es tracta dels articles, ja esmentats diverses vegades, “Literatura de postguerra”, *Lleida*, núm. 100 (25-VII-1929), p. 3; “Llibres, autors i públic”, *La Publicitat*, 25-XII-1929; i “Mosaic”, *La Veu de Balaguer*, núm. 38 (3-XI-1929), p. 4.

què vivim”. L’originalitat –i la modernitat– de Cocteau resideix en el lligam indissoluble entre vida i literatura. I són aquests els valors pels quals Xuriguera decideix traduir *Els infants terribles*:

Les seves originalitats com a home s’entrelliguen constantment a l’esperit de la seva producció. Aquesta concordança del gest personal amb el gest literari ha bastit el peu i ha donat dimensions a una llegenda d’inconformismes, de passions, de lassituds, de rampells, de vicis, de lirismes i de perversitats en la qual el poeta es troba irremeiablement abocat.

Cap marc no era tan a propòsit com el dels anys de la postguerra perquè els elements d’aquesta llegenda s’emplenessin de sentit i actuessin en el camp literari de bracet amb el corrent renovador alimentat per tots els esperits joves de l’època.

En aquesta onada de renovació de les lletres, Cocteau ha deixat una empremta ben marcada. És el primer a adonar-se que certes valors, considerades intangibles, comencen a ésser somogudes, i endevina que del principi d’instabilitat dels mètodes estatuits ha de sorgir una revisió violenta i abassegadora.<sup>315</sup>

Aquesta contextualització serveix de punt de partida a Xuriguera per analitzar la trajectòria literària de Cocteau en què remarca, de nou, els dos trets que l’erigeixen en el capdavanter dels joves intel·lectuals francesos: “les preocupacions avantguardistes” i “l’oposició acarnissada de tots els conceptes tradicionals”. Una lluita contra “la carrincloneria i el sentimentalisme” que abasta els més diversos gèneres literaris (poesia, novel·la, teatre i crítica); una producció que no deixa ningú indiferent ja que “hi ha defensors ardits i detractors irreconciliables”. A més, Xuriguera també remarca els problemes que presenta l’intent de classificar la seva obra dins una de les tendències que integren l’Avantguarda, a causa de l’inconformisme i de la constant experimentació: “Cocteau n’ha inventades cada dia, de postures, i no s’ha quedat en cap”. Finalment, d’entre les seves abundants i variades realitzacions, Xuriguera destaca *Els infants terribles*, comparable per la seva temàtica i qualitat amb la novel·la *El gran Meaulnes*, d’Alain Fournier:

Amb aquest llibre Cocteau arriba al cim de la seva significació literària. La crítica de tendència i la conservadora s’adonen que es tracta d’un document important i l’acullen sense reserves.

En la literatura francesa hi ha dos llibres d’infants de la més alta qualitat dins les lletres contemporànies. L’un és *Le grand Meaulnes*; l’altre és *Les enfants terribles*.

Els infants de l’un i l’altre llibre no s’assemblen en res. Els primers són galta-rosats i es mouen dins un misteri celestial. Els segons juguen amb la perversitat i s’organitzen en el desordre i el malefici.<sup>316</sup>

---

<sup>315</sup> Ramon Xuriguera, “Pròleg” a Jean Cocteau, *Els infants terribles* (Barcelona, Edicions Proa, 1934), p. 6.

<sup>316</sup> *Ibidem*, p. 13. Al fons Ramon Xuriguera de l’Arxiu Nacional de Catalunya es conserva una traducció inèdita de Xuriguera de la novel·la *El gran Meaulnes*.

Un text basat en la infantesa parisenca de Cocteau (estretament lligada a la perversitat i a la malaltia) i que posseeix tres elements destacats: la psicologia dels personatges que li donen títol, l'atmosfera desplegada, i l'estil amb què és escrit, “viu, nerviós i ple d'imatges de gran bellesa”. Tot plegat, fa que *Els infants terribles* esdevingui “un dels documents més importants d'aquest estat d'esperit”.<sup>317</sup>

La traducció d'*Els infants terribles* serà objecte de diverses ressenyes que, a banda d'analitzar el contingut de la novel·la, valoren la tasca de Xuriguera. Agustí Esclasans, a la secció “Converses literàries” que publicava a *La Humanitat*, considera, igual que Xuriguera, Jean Cocteau com “el renovador més autènticament proteic i animador de somnis de la literatura parisenca del quart de segle”. De tota manera, la valoració que efectua de *Els infants terribles*, malgrat la interessant i reeixida anàlisi psicològica dels protagonistes, no és excessivament positiva: “sembla un fragment de matèria rica treballada per un tècnic impecable, però no passa de fragment i mancat”. Per a Esclasans, el millor de l'obra literària de Cocteau és la seva producció poètica, “Jean Cocteau, més que novel·la, fa poesia de novel·la”. Malgrat els retrets a la novel·la, la traducció de Xuriguera, en canvi, li mereix un encès elogi:

Per això ens sembla una bona obra el fet que la Biblioteca A Tot Vent (Edicions Proa) hagi incorporat al català *Els infants terribles*, en la traducció curosa, difícil i àdhuc una mica literalment premiosa de Ramon Xuriguera, l'autor delicadíssim d'aquelles inoblidables *Volves grises* editades a la mateixa col·lecció.<sup>318</sup>

Jordi Jou Jou, des de les pàgines de la revista *Clarisme*, també exposa la seva opinió sobre Cocteau. Així, el situa dins les files literàries del surrealisme (amb Dalí i Picasso) per la seva tendència a “volar amb la fantasia desencadenada cap a les regions més belles del somni” i el considera com “el més representatiu de les tendències posades en voga de la guerra europea ençà”. Pel que fa referència a *Els infants terribles*, seguint en la mateixa línia que Esclasans, destaca, com a tret més representatiu, la psicologia dels infants protagonistes. La versió de Xuriguera és objecte, al mateix temps, d'una valoració positiva:

---

<sup>317</sup> La traducció de *Els infants terribles* es reeditarà el 1964 per part d'Edicions Proa. Xuriguera no hi farà cap esmena i optarà per mantenir el mateix pròleg. Hi incorporarà, però, un segon pròleg en què, com ja veurem, continua defensant la modernitat de la novel·la.

<sup>318</sup> Agustí Esclasans, “Converses literàries”, *La Humanitat*, 15-III-1934.

Xuriguera, l'ha traduït bellament i esperem que ens n'ofrirà algun altre com, per exemple, *Thomas, l'imposteur*, que també és una obra considerable de Cocteau. Ens felicitem de la seva aparició dins de la novel·lística catalana no solament pel seu valor sinó perquè, per a molts, haurà estat una agradable sorpresa de trobar-se amb aquesta singular novel·la.<sup>319</sup>

Domènec Guansé, des de *La Publicitat*, a diferència d'Esclasans i de Jou Jou, considera *Els infants terribles* més a prop dels clàssics grecs que no pas de “les escoles novíssimes”. L'explicació rau en el tema tractat per Cocteau: l'incest, prototípic de les tragèdies de l'antiguitat; “els personatges tenen, si no alguna cosa de déus, com els personatges de les tragèdies, molt d'àngels”. I, manllevant l'expressió a Xuriguera, qualifica l'obra de “document psicològic de primer ordre: que poques vegades hom s'haurà acarat amb més lucidesa amb la vida dels infants”. Pel que fa referència a la traducció, Guansé no s'està de criticar-ne l'excessiva literalitat respecte a l'original:

La prosa del traductor ens sembla més madurada –pels fragments que n'hem llegit– que en la seva producció original. Si alguna cosa calgués reprotxar-li seria una excessiva servitud al text de Cocteau. Però troba sovint harmonies i reverberacions poètiques que permeten perfectament fer-se càrrec de la prosa immaculada amb què són escrits *Els infants terribles*.

Altrament, el traductor l'encapçala amb unes paraules proemials que palesen una bona informació fervorosa i comprensiva d'aquest gran i singular escriptor dels nostres temps.<sup>320</sup>

Rafael Tasis, a *Mirador*, ressenyarà la versió catalana de *Els infants terribles*, conjuntament amb *Dues o tres gràcies*, d'Aldous Huxley, traduïda per Maria Teresa Vernet; les obres de “dos dels escriptors més representatius del nostre temps”. Sobre Cocteau, Tasis manté una posició a mig camí entre l'elogi i el retret: es tracta d'una figura “enormement intel·ligent, però sempre amb un punt d'esnobisme, d'afany d'*épater le bourgeois*, de fer la tombarella gratuïta i d'evadir-se a un paradís artificial per dur-ne unes quantes imatges inèdites: un comediant perfecte”; unes característiques que es troben a *Els infants terribles*, en què s'expressa amb “mots moderns i sentiments eterns la tragèdia de llur destí”. Del treball realitzat per Xuriguera a partir de la novel·la, en valora positivament la presentació, “molt justa i amb els mots que cal”; la traducció, però, presenta algunes deficiències importants:

---

<sup>319</sup> Jordi Jou Jou, “*Els infants terribles*”, *Clarisme*, núm. 24 (31-III-1934), p. 4. Són interessants també les reflexions de Jordi Jou Jou en aquest mateix article sobre J. V. Foix: “Llegint aquest llibre, hom no es pot estar de pensar en la novel·la que un dia o altre ens donarà a conèixer J. V. Foix, el màxim poeta de l'evasió a Catalunya”.

<sup>320</sup> Domènec Guansé, “Els llibres nous”, *La Publicitat*, 7-IV-1934.

Si en aquest aspecte [el pròleg] la feina de Maria Teresa Vernet i de Ramon Xuriguera mereix les més sinceres lloances, potser en l'aspecte de la traducció hi ha algunes deficiències que una correcció més severa hauria segurament eliminat. Jo comprenc que traduir la prosa de Jean Cocteau és una tasca molt difícil, però és inadmissible en un bon coneixedor del francès que traduixi *un sacré bruit* com *un soroll sagrat*.<sup>321</sup>

Un pròleg i una versió que Jaume Agelet i Garriga, en una carta a Xuriguera el 29 de març de 1934, considera, a diferència de Guansé i Tasis, plenament aconseguits:

En retornar a La Haia trobo el llibre de Cocteau tan bellament traduït per vós i que heveu tingut la gentilesa de trametre'm. Gràcies moltíssimes. El llibre serva la seva calor vibrant, el seu alt lirisme. Us felicito d'haver reeixit tan plenament a donar al nostre públic un Cocteau sencer i ben autèntic. No és pas fàcil traduir tants tons difícilíssims. Cal estar joiós de retrobar-los en llengua catalana, tan irisats i vius. Molt em plau el pròleg i sóc del parer que les vostres apreciacions personals són ben encertades.<sup>322</sup>

L'única crítica negativa a *Els infants terribles* –on no es comenta en cap moment, però, la versió de Xuriguera–, la du a terme M. S. (versemblantment Maurici Serrahima) al diari *El Matí*. Recolzant-se en criteris estrictament morals, presenta Cocteau com “un home sense control” i defineix la novel·la amb el mateix qualificatiu que Guansé havia aplicat a *Desordre*: un “document de la seva època”, tant pel tema plantejat, la perversitat dels infants, com per la manera de desenvolupar-lo; tot plegat és una mostra per a Serrahima de “l'esgarrifosa desorientació de la literatura en certs mitjans de França”:

La tesi prou coneguda de la perversitat dels infants li serví de tema, i oblidant àdhuc que els seus personatges es feien grans en el curs del llibre i havien de tenir consciència normal de llurs interioritats, els llança per un pendent d'instints desenfrenats, de tensions nervioses insuportables, dintre d'uns ambients falsos o de laboratori, i conta llur història, plena de delicadeses morboses i d'horribles desviacions morals amb un estil tallat, personal, estranya barreja de llampecs de geni, d'observacions pregonas i de llocs comuns d'una moda.<sup>323</sup>

## 5. 2. MASAKO, DE KIKOU IAMATA

El setembre de 1935 apareix la segona traducció que publica Ramon Xuriguera al llarg de la dècada dels trenta. Es tracta de la novel·la *Masako*, de l'escriptora francesa

---

<sup>321</sup> Rafael Tasis i Marca, “Els llibres”, *Mirador*, núm. 285 (19-VII-1934), p. 6.

<sup>322</sup> Es tracta de la carta 9, que reproduïm íntegra a l'Annex V. No es conserva, en canvi, cap carta d'Agelet i Garriga valorant la traducció de *Masako*, de Kikou Iamata.

<sup>323</sup> M[aurici] S[errahima], “*Els infants terribles*, de Jean Cocteau”, *El Matí*, 4-IV-1934. Cal tenir present que un dels models novel·lístics francesos potenciat per Serrahima era el de Maurice Baring: el model del que anomenava “novel·la normal”, una novel·la que tractava la realitat de manera senzilla, evitava els



d'origen japonès Kikou Iamata, que s'edita a la col·lecció "Quaderns Literaris", dirigida per Josep Janés i Olivé. El motiu d'aquesta versió és el mateix pel qual havia donat a conèixer *Els infants terribles*: el de presentar al públic català les obres dels autors més representatius –i, alhora, moderns– de la narrativa francesa contemporània. Xuriguera, de la mateixa manera que amb *Els infants terribles*, encapçala la traducció amb un breu pròleg –que amb el títol "Orient i Occident" ja havia publicat amb anterioritat el maig de 1935 a la revista *Ràdio Barcelona*– en què introdueix als lectors la figura de Kikou Iamata. Aquesta introducció ressegueix la trajectòria biogràfica i literària d'una narradora que Xuriguera va conèixer personalment a París<sup>324</sup> –el text s'inicia amb la descripció detallada de la seva habitació de treball–. De l'obra d'Iamata, en ressalta el punt de partida dels relats, així com els temes que aquests mostren:

Kikou Iamata no escriu solament de records. Totes les experiències li interessaven. Prefereix l'observació directa al producte mort de les lectures. Els seus llibres en són una prova. El Japó tradicional i dinàmic, sensible i audaç, és a la base de tota la seva creació. Hi està lligada per la família i pels llibres. Tracta de donar-ne els aspectes més vius. Per aquest motiu es dol que els crítics assenyalin tant *Masako* entre tots els seus llibres. *Masako* representa la tradició, el detall exòtic i ella s'esforça principalment a descriure la vida moderna del país.<sup>325</sup>

Xuriguera, aprofita la introducció per remarcar la fama assolida per l'autora amb *Masako*, una obra traduïda a l'anglès, el noruec i l'alemany al llarg dels anys vint i trenta. I gràcies a aquest èxit, "avui entra a Catalunya amb el seu llibre més característic". *Masako*, a diferència de *Els infants terribles*, no va tenir una excessiva fortuna crítica. De fet, només hem pogut localitzar el comentari de Joan Puig i Ferrer, emprant el pseudònim d'Antoni Ardèvol, al setmanari *L'Horitzó* –del cos de redacció del qual Xuriguera, recordem-ho, formava part– limitant-se a parafrasejar algunes de les afirmacions que conté la introducció. Sobre la versió, Puig i Ferrer només afirma parcament que "la bellesa de la forma ha sabut ésser conservada pel traductor en tota la seva frescor".<sup>326</sup>

---

dramas excepcionals, i, en definitiva, considerava l'argument com la base del gènere. Sobre aquesta qüestió, vegeu Carles Lluch, *La novel·la catòlica a Catalunya*, p. 142-147.

<sup>324</sup> Així ho indica a l'entrevista de Joan Alegret, "Ramon Xuriguera, al premi Crexells", *Última hora*, 26-XII-1935.

<sup>325</sup> Ramon Xuriguera, "Pròleg" a Kikou Iamata, *Masako* (Barcelona, Quaderns Literaris, 1935), p. 8.

<sup>326</sup> A[nтони] A[rdevol] [Joan Puig i Ferrer], "*Masako*", *L'Horitzó*, núm. 10 (5-X-1935), p. 3.

**VI. LA LLUITA PER UN PAÍS  
(1936-1939)**



## 1. LES ACTIVITATS POLÍTIQUES I CULTURALS<sup>1</sup>

Durant els anys en què transcorre la Guerra Civil espanyola, Ramon Xuriguera continua desplegant una notable activitat política i cultural al servei de Catalunya i de la República. Així, el 7 d'agost de 1936, poc després d'iniciar-se la contesa, esdevé un dels membres, conjuntament amb Francesc Trabal, Mercè Rodoreda, Joan Oliver, Xavier Benguerel, Jeroni Moragues i Joan Santamaria, del nucli organitzador i fundador de l'Agrupació d'Escriptors Catalans (AEC) –una entitat estretament relacionada amb la Unió General de Treballadors (UGT), atès que la sindicació era obligatòria– i que reunia entre els seus afiliats la majoria dels escriptors catalans que restaren a Catalunya durant el conflicte bèl·lic.<sup>2</sup> Uns literats que en la seva majoria procedien del “Club dels Novel·listes”, ideat per Trabal a principis de 1935. El 3 de setembre és elegit, en el transcurs de l'assemblea general de l'AEC, membre del Comitè Directiu, presidit per C. A. Jordana, i encarregat, conjuntament amb Jaume Terrades i Xavier Escoda, de la Comissió del Llibre i Publicitat.<sup>3</sup> La tasca que desenvoluparà Xuriguera en aquesta comissió serà triple: en primer lloc, organitzar i dur a terme, amb la col·laboració de l'Escola de Bibliotecàries, la tramesa de llibres al front, als hospitals de sang i a les biblioteques populars (així, l'1 de novembre de 1936 acompanya Jaume Miravittles, Josep Pous i Pagès, Josep Carner Ribalta, Francesc Trabal, Ramon Vinyes i Joan

---

<sup>1</sup> A diferència d'altres capítols de la tesi, la documentació que es conserva al fons Ramon Xuriguera a l'ANC sobre el període de la Guerra Civil és molt escassa. És per això que ja assenyalam, d'entrada, que el seguiment de la trajectòria de Xuriguera durant aquest període és força incompleta i els resultats, per tant, són del tot provisionals.

<sup>2</sup> Dins l'òrbita de la UGT cal destacar noms com els de Joan Sacs, Joan Merli, Carles Riba, Lluís Montanyà, Antoni Rovira i Virgili, Domènec Guansé, Ferran Canyameres, Pere Calders i Alfons Maseras, entre d'altres. Sobre l'afiliació dels escriptors catalans a un sindicat, Aurora Bertrana escriu a Ramon Xuriguera l'1 de setembre de 1936 (Annex V, carta 64): “Benvolgut amic: ja fa unes quatre setmanes que sóc en aquest poblet dels Pirineus [es tracta de Vilada, al Berguedà] refent els meus nervis cansats. Encara penso romandre-hi fins al setembre. Em plauria que em diguéssiu com va aquell afer de l'entrada dels escriptors a la UGT i si cal fer alguna cosa que sigui factible des de Vilada. Com es presenta el pervindre dels escriptors catalans?”.

<sup>3</sup> Sobre l'Agrupació d'Escriptors Catalans i els aspectes politicoculturals, especialment les plataformes d'actuació dels intel·lectuals que conformen aquest període, és de lectura obligada l'estudi de Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, (Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994). La majoria de dades que emmarquen la trajectòria de Xuriguera entre 1936 i 1939 procedeixen d'aquest assaig. Maria Campillo reporta, a la p. 63, una impagable anècdota, deguda a Joan Jordana (fill de C. A. Jordana) a propòsit del noble-andròmina que va cedir Xuriguera per a la seu de l'AEC que, fins a mitjans de 1937, es trobava situat al Palau Robert, de Barcelona: “Pel que es veu, Trabal va fer algunes observacions sarcàstiques sobre la

Junyer, a l'acte de donació d'un camió-impremta –que permetia oferir sessions de cinema i que, alhora, posseïa un taller gràfic per a editar diaris o fulls destinats a les tropes– proporcionat per Ilya Ehreburg, Charles Vildrac i Tristan Tzara, en representació de l'Associació Internacional de Cultura i destinat al Front d'Aragó); segonament, fer-se càrrec de la recepció dels periodistes, escriptors i delegats culturals estrangers i facilitar-los els contactes indispensables per dur a terme les seves tasques; per últim, endegar revistes i opuscles de divulgació sobre les activitats de la Catalunya republicana. Un d'aquests darrers serà redactat pel mateix Xuriguera, el 1937, amb el títol significatiu de *La repressió contra els obrers a Catalunya*. Simultàniament, esdevé el representant de l'AEC al Comissariat de Propaganda, creat el 5 d'octubre de 1936 i dirigit pel periodista i polític Jaume Miravittles.<sup>4</sup>

Una de les actuacions immediates de l'AEC va ser la d'iniciar un cicle de conferències radiofòniques setmanals per a la Direcció General de Radiodifusió sobre temes d'actualitat, convinguts prèviament pels afiliats (la secció duia el nom de "L'escriptor i el moment actual"). Entre els literats que hi van participar destaquen Josep Pous i Pagès, Francesc Trabal, Jaume Terrades, Josep M. Francès i Mercè Rodoreda. Xuriguera pronuncia la seva allocució el 28 de setembre de 1936 amb el títol de "L'esdevenidor de la novel·la catalana"; el tema tractat entra de ple en un dels debats centrals del període: les relacions entre literatura i societat.<sup>5</sup> Amb un to directe i divulgatiu, Xuriguera analitza els lligams entre l'escriptor i el món que l'envolta; la tesi que exposa és diàfana: reclamar, una vegada més i com ja havia fet en diversos textos escrits arran de la dictadura de Primo de Rivera, que els intel·lectuals estiguin al costat del poble, "car l'intel·lectual no es pot desvincular del poble; i quan es perd aquest contacte s'eixarreeix i es deshumanitza". Un compromís polític, civil i històric amb la

---

utilitat de l'aportació. Xuriguera es va enfurismar. Va salvar la situació el proverbial humor d'Àngel Ferran que proposà, sembla, incloure en els estatuts de l'entitat la magna presència del moble en qüestió."

<sup>4</sup> Al fons Ramon Xuriguera (arxivador núm. 9) es conserva una nota sense datar (tot i que pel que context en què va ser escrita podria ser de finals de 1936) que Jaume Miravittles adreça a Carles Soldevila en què li comunica que "el company Xuriguera ha estat designat per l'Associació d'Escriptors Revolucionaris per a representar-los al Comissariat de Propaganda". Pel que fa a aquest darrer organisme, és de gran utilitat la informació de primera mà que aporta Carles Fontserè a *Memòries d'un cartellista català (1931-1939)* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1995), p. 303-352.

<sup>5</sup> D'aquesta conferència, se'n van fer ressò els diaris *Última Hora*, 29-IX-1936, *Treball*, 29-IX-1936, que la reproduïen en la seva integritat; i *La Humanitat*, 30-IX-1936, que en proporciona només els paràgrafs finals.

realitat que, no cal perdre de vista, és el dels literats agrupats sota la bandera de l'AEC. I, alhora, expressa el rebuig als anomenats “escriptors burgesos” per la manca de combativitat davant la situació present i que es palesa en l'allunyament de la societat –o en la inhibició davant d'aquesta– que traspuen les seves obres:

Les obres, com les ideologies, quan no arrenquen del poble o no tendeixen al poble, són infecundes. Aquest és un bell principi que no ens cansarem de repetir i que troba la seva confirmació a cada nova recolzada de la història. Tots els intel·lectuals que s'han girat d'esquena als esdeveniments i s'han tancat en l'individu, vivint en el que hem convingut d'anomenar-ne torre de vori, han acabat separant-se de la realitat, desconeixent-la. I no hi ha pecat més greu per a un animador de les idees que aquest isolament i aquesta desvinculació.<sup>6</sup>

A partir d'aquesta premissa, Xuriguera assenyala quin ha de ser el treball a acomplir per part del novel·lista (un terme que, en aquesta conferència, és equivalent al d'intel·lectual) i quina és l'obra literària vàlida per a les circumstàncies en què es viu.<sup>7</sup> La tasca consisteix a realitzar obres que esdevinguin un referent per al conjunt de la societat, “el regust vital que les fa bategants es manifesta quan surten de la reclusió de l'home individual i prenen transcendència col·lectiva quan en l'home poden endevinar-s'hi altres homes”. Xuriguera també indica el camí a seguir per la narrativa catalana, que s'ha de considerar com una forma més de lluita contra el feixisme i de compromís amb la societat del seu temps: “narrar els esdeveniments presents”, és a dir, reflectir “l'experiència crepitant que ara s'està desenrotllant”. Una tipologia de novel·la que ha d'emmirallar-se en models narratius foranis<sup>8</sup> i que deixi enrere “la creació pura”:

El que compta avui de la novel·la catalana ha nascut d'aquesta conjunció. La novel·lística futura, la que fatalment sorgirà, portarà també aquest signe recollit en les hores intenses que vivim. Donarà la substància fresca dels esdeveniments, estergirà una vida heroica i ambiciosa i el tumult complex de la seva gestació. Tots som espectadors d'uns fenòmens que no tenen cap

---

<sup>6</sup> Ramon Xuriguera, “L'esdevenidor de la novel·la catalana”, *L'Instant*, 29-IX-1936. En un altre passatge de la conferència, Xuriguera insisteix en aquest mateix aspecte: “Això ho sap sobretot el novel·lista. El novel·lista extreu els seus elements de la vida i no ignora que només quan sap flairar i encertar el que passa, el que hi ha, el que es pensa, el que es fa i el que se sent, és quan la seva obra s'emplena de sentit.”

<sup>7</sup> Unes idees semblants a les que exposa Xuriguera seran defensades per Joan Oliver en el seu article “Literatura de guerra”, *Meridià*, núm. 9 (11-III-1938), p. 1. A banda de l'estudi de Maria Campillo, un breu comentari d'aquest article de Joan Oliver es troba a Manuel Llanas, “La revista *Meridià* (1938-39) en la vida intel·lectual catalana de la guerra civil”, *Miscellanea Barcinonensia*, núm. XLIX (1978), p. 100.

<sup>8</sup> Tot i que Xuriguera no esmenta quins són aquests models narratius estrangers a imitar, suposem que deuria tenir ben presents els noms d'Erich Maria Remarque, Ernst Glaeser, Henri Barbusse, Jean Richard Bloch o Romain Rolland. Cal recordar també, com hem insistit a bastament, l'interès de Xuriguera, des de finals de la dècada dels vint, a través dels articles publicats a la premsa (*Lleida*, *La Veu de Balaguer*, *La Publicitat*) per la narrativa generada sobre la Primera Guerra Mundial.

semblança en el passat. Aquesta consciència és la que donarà sentit a la futura producció. L'experiència crepitant que ara s'està desenrotllant deixarà rastres intensos. Aquests rastres que de moment aviven l'atenció d'actors i espectadors, traspuaran amb reverbers esclatants en la novel·la de demà. La jove generació de novel·listes catalans s'adona que el que ara passa davant dels seus ulls no és fortuït, sinó essencial. Ja no serà més possible produir novel·les de cara als interessos resclosits, meraments esteticistes i ignorants de les convulsions vives del nostre poble. Fins ara havien estat en preferència els escriptors estrangers els que s'aprofitaven dels nostres moviments socials per a donar llibres al mercat. D'ara endavant serem nosaltres mateixos. La sacsejada ha estat tan forta que totes les consciències se n'han sentit desvetllades.<sup>9</sup>

La narrativa, per tant, s'ha d'apropar als temps presents, però ha d'evitar caure en una expressió merament de circumstàncies, ja que la obligació primordial d'un escriptor és la de produir una literatura qualitativament interessant perquè aquesta és, en darrer terme, la seva eina de combat. En altres paraules, la literatura s'ha de posar al servei dels moments històrics actuals però no ha d'esdevenir un mer sinònim de pamfletarisme. I, per aquesta raó, Xuriguera reclama del narrador, a més d'una atenció al món que l'envolta, una notable exigència artística:

I tenen aquell punt substancials que acredita els escrits destinats a perdurar, car són llegides amb igual fruïció a les línies de combat que a les ciutats del darrera, igualment admirades i estimades per les masses combatents que pels degustadors de distincions literàries. I tot just som al començament. L'escriptor no roman pas inactiu en aquesta contesa. El del front i el de la rereguarda, l'observador i l'actor posaran vibracions inèdites en les seves produccions. La novel·la sortirà dels seus límits estrets per abastar horitzons més ambiciosos. Si mai s'ha pogut parlar d'una nova aurora en l'esdevenidor de la novel·la catalana, és precisament ara. La gestació està en marxa. Els fruits no es faran esperar.<sup>10</sup>

“L'esdevenidor de la novel·la catalana” no és, però, l'única emissió radiofònica efectuada per Ramon Xuriguera: el 31 de desembre d'aquest mateix any llegeix un conte inèdit i el 17 de febrer de 1937 participa dins la sessió “Lletres i Arts”.<sup>11</sup> Una

---

<sup>9</sup> Ramon Xuriguera, “L'esdevenidor de la novel·la catalana”, *L'Instant*, 29-IX-1936.

<sup>10</sup> *Ibidem*. A més, Xuriguera planteja, indirectament, la impossibilitat d'escriure obres sobre la guerra a causa de la manca de perspectiva sobre els fets i, per aquesta raó, les millors novel·les sobre el període s'haurien d'escriure anys després de l'acabament de la lluita. Uns arguments semblants als que també expressaran Agustí Esclasans, Osvald Cardona i Rafael Tasis, en sengles articles a la revista *Meridià*. La formulació més diàfana la manifestarà aquest darrer a “Literatura de guerra”, *Meridià*, núm. 28 (2-VII-1938), p. 6: “Una novel·la ha de ser pensada i construïda, escrita amb temps i repòs. Les novel·les més bones sobre la nostra guerra, com les més sensacionals que es publicaren sobre la del 14, s'escriuran uns anys després que s'hagi extingit el caliu de la lluita. Serà aleshores quan l'experiència, madurada, donarà la seva collita magnífica. Serà aleshores quan podrem tenir una veritable literatura de guerra (...). Els nostres Remarque, els nostres Glaeser, els nostres Tomlison, tardaran uns quants anys a sorgir. Però sorgiran”.

<sup>11</sup> La notícia de les dues emissions radiofòniques de Xuriguera procedeix de l'estudi de Maria Campillo, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, p. 67. Entre els papers dipositats al fons Ramon Xuriguera no s'ha conservat, però, cap rastre del contingut d'aquestes dissertacions.

activitat estretament relacionada, com analitzarem a l'apartat següent, amb la redacció d'articles per a les revistes *Mirador*, *Moments* o *Nova Ibèria*.

El 9 d'octubre de 1936, el setmanari *Mirador* reproduïx el manifest que l'AEC adreça al diari *The Times* en resposta al document col·lectiu publicat a la premsa de Londres per diversos intel·lectuals anglesos (entre d'altres, esmentem els noms de E. M. Forster, H. G. Wells o Virginia Woolf) en defensa dels governs antifeixistes d'Espanya i Catalunya. Xuriguera signa aquest manifest al costat de C. A. Jordana (possiblement l'inspirador i autor del text), Francesc Trabal, Lluís Montanyà, Jeroni Moragues, Xavier Benguerel, Josep Pous i Pagès, Mercè Rodoreda, Josep Roca i Roca i Joan Oliver.

A les acaballes d'aquest any, Ramon Xuriguera, en representació de l'AEC, col·labora en la breu estada d'Erwin Piscator a Catalunya.<sup>12</sup> El cèlebre director teatral alemany arriba a Barcelona el 4 de desembre procedent de París, on residia, convidat per la Generalitat de Catalunya, en qualitat de president de l'Associació Internacional de Teatre Obrer. El responsable oficial d'aquesta estada va ser Josep Carner Ribalta, que ostentava el càrrec de comissari d'Espectacles Públics, i tenia com a objectiu el voler comptar amb un realitzador de prestigi internacional que incités els professionals del món teatral català a dur a terme una renovació escènica que potenciés un teatre d'idees, compromès amb les circumstàncies actuals.<sup>13</sup>

Pocs mesos abans, el 24 d'agost, Ramon Xuriguera, conjuntament amb Domènec de Bellmunt, planeja la creació d'una Oficina Catalana d'Informació i Propaganda a París (OCIP), tal com es desprèn de la nota que aquest darrer adreça a Lluís Companys. L'oficina restaria sota la direcció de Domènec de Bellmunt, Ramon Xuriguera, Alfons

---

<sup>12</sup> . Entre els retalls de premsa que es conserven al fons Ramon Xuriguera, n'hi ha un de procedent de *La Humanitat* (5-XII-1936) que conté una fotografia de Piscator adreçant-se als periodistes acompanyat de Josep Carner Ribalta, Oliver Brachfeld i el mateix Ramon Xuriguera. Sobre les activitats desenvolupades per Piscator a Barcelona, són de gran utilitat els articles de Francesc Foguet, "Erwin Piscator a Catalunya (1936)", *Serra d'Or*, núm. 460 (abril de 1998), p. 72-75, i Anna Rossell, "Vingué Erwin Piscator a Catalunya el 1936? De la Unió Soviètica als EUA passant per París i Barcelona", *Els Marges*, núm. 63 (maig de 1999), p. 89-104. També pot consultar-se l'estudi de Francesc Foguet, *El teatre català en temps de guerra i revolució (1936-1939)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999), p. 62-66.

<sup>13</sup> Sobre aquest assumpte seria bo tenir present que Carner Ribalta va tenir, com a mitjancer a París, Julián Gómez, "Gorkin", director del diari del POUM, *La Batalla*; un vell amic de Xuriguera des de la seva primera estada a la capital francesa. Pel que fa referència a la relació entre Xuriguera i Julián Gómez, vegeu les cartes adreçades pel segon, entre l'abril i el juliol de 1930 (Annex V, núm. 104-105), a propòsit de l'obra *Els exiliats acusen*.



Maseras i C. A. Jordana.<sup>14</sup> En el *rapport* que acompanya la nota, escrit a quatre mans per Xuriguera i Domènec de Bellmunt, se'ns indica, en primer lloc, quina ha de ser la missió de l'OCIP. Les tasques a realitzar queden estructurades en aquests cinc punts:

Primer. Fornir informació de la situació política i de guerra de Catalunya i Espanya a les Agències de Premsa (Havas, United, Reuter, etc).

Segon. Assegurar fins on es pugui el control de les informacions que les agències o els diaris rebien directament d'Espanya, recorrent, si cal, a cercar la influència del Front Popular francès.

Tercer. Servei d'informació especial de Propaganda als corresponents estrangers de París.

Quart. Informació directa a premsa afecta i simpatitzant de França, Bèlgica, Suïssa, Anglaterra. (*L'Humanité, L'Oeuvre, Le Populaire, Le Petit Parisien, Journal de Genève*, etc).

Cinquè. Explorar l'actitud de la premsa de gran tiratge susceptible d'ésser utilitzada (*L'Intran, Le Temps, Paris Soir, Le Jour*, etc).

A continuació, es comenten les relacions que hauria de mantenir l'OCIP amb els organismes del Front Popular francès:

Primer. Ajut en les iniciatives de Propaganda en favor del nostre país i contra el feixisme que organitzi el Front Popular francès o entitats simpatitzants amb el nostre moviment. (Facilitació de dades, documents, *rapports*, fullets, etc, etc.).

El mateix pel que afecta a conferències, mítings, etc.

Segon. Edició de fullets, cartells, resums, estadístiques, per tal d'ésser lliurats i fixats en els actes de propaganda antifeixista i en els centres simpatitzants.

Tercer. Fornir informació gràfica a premsa i organismes del Front Popular.

I, també, els lligams amb el govern de la Generalitat:

Primer. L'OCIP estaria en contacte directe amb el Govern de Catalunya mitjançant ordres que rebria d'aquest per carta, telegrama xifrat, conferència telefònica o altres conductes.

Segon. L'OCIP trametria diàriament al Govern, per conducte del seu president, *rapport* confidencial de la situació política internacional i de totes aquelles dades que poguessin ésser útils i interessants.

Per últim, es planteja la creació d'una oficina de l'OCIP a Barcelona, sota el comandament de Ferran Soldevila, Joaquim Ventalló i Manuel Valldeperes, amb "l'única i rigorosa missió de fornir informació i documentació per a l'ús exclusiu de l'oficina de París":

---

<sup>14</sup> Un dels temes que plantegen Xuriguera i Domènec de Bellmunt a Lluís Companys és el del manteniment del lloc de treball: "Ja no cal dir que cas d'ésser acceptada la nostra missió a París, com que s'escau que tot l'equip de l'OCIP som funcionaris de la Generalitat i el Parlament i donada la transitorietat de les funcions, hauria de quedar ben entès que seríem a l'estranger en comissió de servei, amb tots els drets als nostres respectius càrrecs per tal de tornar a ocupar-los un cop acabada la nostra missió a París. Ja veus que es tracta d'una cosa elemental." Tant el text de la nota com el *rapport* de la documentació es conserven al fons Ramon Xuriguera (arxivador núm. 18). Sorprenentment, Domènec de Bellmunt en els seus llibres de memòries, *Cinquanta anys de periodisme català* i *Anecdotari inèdit de cinquanta anys de periodisme català*, no esmenta en cap moment la creació d'aquesta OCIP.

A tal objecte, l'apèndix de Barcelona trametria diàriament i pels mitjans més ràpids, discrets i eficaços les notícies que calgués divulgar. Trametria igualment discursos i declaracions polítiques considerades útils pel govern, informació gràfica, moviment d'operacions, cartes geogràfiques, etc. Aquesta oficina de Barcelona podria ésser integrada per Ferran Soldevila, Joaquim Ventalló i Manuel Valldeperes, sota la direcció del primer. Fa pensar en el primer d'aquests noms el fet dels importants serveis similars que prestà durant l'època de la dictadura.<sup>15</sup>

És molt possible que aquest projecte de crear una oficina d'informació i de propaganda –almenys tal com la van concebre Ramon Xuriguera i Domènec de Bellmunt– no arribés a quallar.<sup>16</sup> No sabem tampoc amb certesa si la felicitació que rep, el 22 de gener de 1937, de Francesc Trabal, com a president de la recentment constituïda Comissió de les Lletres Catalanes<sup>17</sup>, per les gestions realitzades a París, “prop dels editors francesos i prop d'amics de les lletres catalanes i que seran d'alt interès per la tasca a profit dels escriptors catalans”, es pot referir a l'OCIP.<sup>18</sup> Pocs dies després, Xuriguera pren la decisió de dimitir del càrrec de delegat de l'AEC al Comissariat de Propaganda, com es desprèn de la resposta que li adreça Lluís Montanyà, secretari de l'AEC, el 16 de febrer, a una carta seva datada quatre dies abans:

---

<sup>15</sup> La darrera qüestió que és planteja en el *rapport* és la dotació econòmica per posar en funcionament l'oficina: “La naturalesa especialíssima d'aquesta Oficina i el caràcter complex de la missió que hauria d'acomplir, no permet fixar exactament la quantia de les despeses de la seva organització i funcionament. Malgrat tot, les despeses inicials indispensables per al muntatge de l'Oficina i per al seu funcionament durant el primer mes, podrien ésser cobertes, salvant possibles rectificacions posteriors, amb un total que oscil·laria entre 30.000 i 40.000 francs (lloguer d'estatge independent, amoblament, material d'oficina, emolument dels quatre redactors, telèfon, edicions, conferències, telegrams, imprevistos, etc.). Un cop en marxa l'Oficina, podria fer-se un pressupost detallat el qual seria sotmès al Govern.”

<sup>16</sup> No creiem que l'article d'un desconegut “Fidel”, “La propaganda catalana a París”, *La Rambla*, 13-VI-1937, faci referència a l'oficina projectada per Xuriguera i Domènec de Bellmunt: “A França, avui, si voleu fer alguna cosa útil al nostre país, útil a Catalunya, cal que ho feu per mitjà del consolat d'Espanya. No queda cap altre camí. I que ningú ho cregui que faig aquesta constatació amb joia. Ho faig amb les galtes enceses de coratge i de vergonya. El desig meu, com de tots els catalans dignes, és que haguéssim tingut a París unes organitzacions de propaganda que ens haguessin estat més útils, més eficients que la de tots els cònsols espanyols plegats, haguts i per haver. Res d'estrany a nosaltres s'hi ha oposat. Per què no ho hem fet? Per què no ho fem encara?”

<sup>17</sup> Cal tenir present que la Comissió de les Lletres Catalanes integrava escriptors que pertanyien tant a la UGT com a la CNT. Les funcions que tenia aquest organisme eren dues: a) “enquadrar els escriptors en la nova organització social, i organitzar l'ajut als treballadors de les Lletres Catalanes” i b) “expandir la literatura catalana dintre i forma de Catalunya”.

<sup>18</sup> Es tracta d'una breu nota manuscrita que es conserva al fons Ramon Xuriguera (arxivador núm. 9). Al mateix arxivador, hi ha una nota interna de l'AEC, sense datar, amb una “llista d'obres catalanes a traduir”, que reproduïm íntegrament: “*Jordi Friginals* J. Pous i Pagès; *Els tres al·lucïnats* J. Puig i Ferrer; *Josafat* Prudenci Bertrana; *Fanny Carles* Soldevila; *La filla del Tartari* Joan Santamària; *L'incest* C. A. Jordana; *Laura a la ciutat dels sants* Miquel Llor; *Terres de l'Ebre* S. J. Arbó; *Desordre* Ramon Xuriguera; *Suburbi* Xavier Benguerel; *Cartes de lluny* Josep Pla; *Vals* Francesc Trabal; *Antologia*

Distingit amic: la vostra atenta carta del 12 del corrent al president de la nostra Agrupació fou llegida en la reunió setmanal del Comitè Directiu celebrada el dissabte darrer.

El Comitè acordà demanar-vos que tinguéssiu l'amabilitat de comunicar-li els motius a què obeeix la vostra determinació de cessar en el càrrec de delegat de la nostra Agrupació a la Comissaria de Propaganda, ja que per la seva banda no hi ha el menor motiu que l'indueixi a acceptar aquesta dimissió.

Al mateix temps us agrairíem molt que en féssiu un petit report de la vostra actuació al front d'aquesta delegació fins a la data.<sup>19</sup>

A partir d'aquest moment, Xuriguera anirà abandonant progressivament les activitats polítiques i culturals sense que, però, n'hàgim arribat a esbrinar els motius.<sup>20</sup> Així, a la tardor de 1937, no és un dels membres que constitueixen, per encàrrec del Conseller de Cultura, Carles Pi i Sunyer, la Institució de les Lletres Catalanes –l'organisme cultural de més entitat del període i que intervindrà de manera activa fins a l'acabament del conflicte bèl·lic– ni tampoc forma part de cap de les seccions que la integren.<sup>21</sup> Malgrat tot, el desembre és elegit per formar part del jurat del premi de narrativa “Narcís Oller”, instituït per la Generalitat de Catalunya. Presidit per Joan Oller i Rabassa, comptava, a més, amb la presència de Joan Santamaria, Ernest Martínez Ferrando i Josep M. Francès, que actuava com a secretari. El premi, l'obté Lluís Ferran de Pol amb el recull *Tríptic: El Sàtir-El frare-La donzella* –una obra que revelava un autor pràcticament desconegut–, mentre que Agustí Bartra en resta finalista amb *Un dia de primavera*. També a finals de 1937, un article periodístic de Xuriguera és recollit en el llibre *Presència de Catalunya*, una extensa antologia sobre el paisatge català seleccionada per Josep Janés i Olivé i il·lustrada per Enric Climent, que oferia una variada mostra de poesia i prosa d'un ampli ventall d'autors de diferents contrades de la

---

*de poetes; Antologia de contes*”. Desconeixem, però, si aquesta llista d'obres està relacionada amb la felicitació de Trabal o bé amb una de les activitats de l'OCIP.

<sup>19</sup> Annex V, núm. 139. La lletra de Ramon Xuriguera a Lluís Montanyà, malauradament, no s'ha conservat. No hem pogut esbrinar, tampoc, els motius de la renúncia de Xuriguera. De tota manera, el Comissariat de Propaganda li publicarà, malgrat tot, el mes de juliol, l'assaig *Goya, pintor del poble*.

<sup>20</sup> Desconeixem si aquesta disminució de les activitats de Xuriguera pot estar relacionada amb la trajectòria política de Joan Casanovas, de qui Xuriguera, recordem-ho, havia estat secretari durant el període de la República. Casanovas, el juliol de 1937, retorna a Barcelona i pren part en un intent, que fracassa, de declarar la neutralitat de Catalunya i posar-la sota la protecció de la Gran Bretanya i França. Mesos després, el març de 1938, dimiteix del càrrec de president del Parlament de Catalunya i s'exilia definitivament a París per evitar les repressions del govern central.

<sup>21</sup> Cal recordar que entre els membres vinculats a la Institució de les Lletres Catalanes, hi havia literats que provenien de l'AEC, com Francesc Trabal, Mercè Rodoreda, Armand Obiols, C. A. Jordana, Lluís Montanyà, Xavier Benguerel o Joan Oliver, entre d'altres. Sobre aquesta qüestió, vegeu Maria Campillo, *La Institució de les Lletres Catalanes 1937-1939* (Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1999).

Renaixença ençà. L'obra, publicada pels Serveis de Cultura al Front, anava destinada principalment als soldats i pretenia conscienciar-los dels ideals de defensa de Catalunya mitjançant l'exaltació de la terra. El text reproduït és "Vers la conquesta de la muntanya", un relat de temàtica excursionista, centrat en el trajecte de Balaguer a la Vall d'Aran, i que havia aparegut a *La Publicitat*, el 9 d'octubre de 1929.

No hem pogut localitzar cap activitat pública desenvolupada per Ramon Xuriguera al llarg de 1938. Tot i residir a Barcelona, almenys fins a l'agost –mes en què, possiblement, es trasllada a París<sup>22</sup>, no efectua cap col·laboració al setmanari *Meridià* –com sí que realitzaran la majoria de la junta directiva de l'AEC–, el primer número del qual apareix el 14 de gener. L'única notícia relacionada amb la seva figura que podem consignar és la publicació, durant el mes d'agost, de la novel·la *Destins*.

A les darreries de 1938, esdeveniments tràgics deixaran una profunda empremta en la família Xuriguera. A la batalla que es desenvolupa al Front de l'Ebre, hi perd la vida Pere Xuriguera.<sup>23</sup> El germà petit, Pau, morirà en un batalló de càstig a Extremadura; segons Joan Baptista Xuriguera, executat per membres del SIM (Servei d'Investigació Militar) –uns "elements fanàtics i sicaris obedients d'un determinat sector polític [...] el sectarisme estalinista que s'havia apoderat de l'exèrcit"–, acusat d'haver mantingut contactes amb organitzacions feixistes, per bé que oficialment és donat per desaparegut en acció de guerra el 4 d'octubre.<sup>24</sup>

Com es dedueix dels paràgrafs anteriors, és difícil escatir amb seguretat el moment precís en què Ramon Xuriguera creua la frontera en direcció a l'exili. La primera notícia

---

<sup>22</sup> Josep Queralt, en una carta que li adreça el 16 d'octubre de 1938 (Annex V, núm. 184), ens indica que li envia, mitjançant un paquet postal dos exemplars de *Destins* –li comunica, també, que la novel·la havia aparegut feia més d'un mes– i la crítica que va escriure Rafael Tasis a *La Publicitat*. No seria gens lògic suposar que si Xuriguera residís a Barcelona per aquestes dates es fes arribar aquest material per correu. Les referències que ens proporcionen les cartes adreçades a Joan Baptista Xuriguera durant els primers mesos de 1939 ens corroboren el fet que Ramon Xuriguera es trobava instal·lat a la capital francesa des de mitjan 1938.

<sup>23</sup> Segons notícia facilitada per Pau Xuriguera i Solà, Pere Xuriguera, propietari d'una fàbrica de caramels a Lleida, s'allistarà a l'exèrcit republicà a causa d'una disputa amb la seva mare, Brígida Parramona.

<sup>24</sup> Joan Baptista Xuriguera, *Diari del primer any d'exili a França* (Barcelona, Editorial 7 i 1/2, 1981), p. 72. Les pàgines 67-86 d'aquest diari ofereixen un esbós biogràfic de Pau Xuriguera i Parramona.

seva en territori francès és una carta datada a París el 30 de gener de 1939, quatre dies després de la caiguda de Barcelona, i adreçada al seu germà Joan Baptista.<sup>25</sup>

## 2. L'OBRA PERIODÍSTICA <sup>26</sup>

### 2. 1. ELS ARTICLES DE *MIRADOR*

Ramon Xuriguera, com hem analitzat en els capítols tercer i cinquè de la tesi, havia col·laborat activament, entre 1929 i 1932, a *Mirador*, amb articles que tractaven temes tan diversos com la literatura, l'art, la pedagogia o la música. El 16 de juliol de 1936, el prestigiós setmanari sofreix una breu interrupció fins al 13 d'agost. La represa dura escassament dues setmanes i finalitza a causa del cessament del seu director, Just Cabot. El fet provoca una segona desaparició més llarga que es perllonga fins al 9 d'octubre, quan reapareix amb l'epígraf de "Segona època" i "Al servei del poble". La publicació havia estat incautada pel PSUC, partit que havia atorgat la direcció al periodista Artur Perucho, un vell amic de Ramon Xuriguera. Perucho dotarà la revista d'una nova orientació en què s'intentaran reflectir les conseqüències que els canvis polítics haurien de tenir en el terreny cultural. Aquesta segona època de *Mirador* no va gaudir, però, de la bona acollida que tradicionalment havia tingut i el setmanari va tancar les portes, definitivament, el 10 de juny de 1937.

L'amistat de Xuriguera amb Perucho deuria ser un dels dos factors –tal vegada el principal– que induís l'intel·lectual ponentí a col·laborar de nou a *Mirador*, quatre anys després de la publicació del darrer article. L'altre és, amb tota seguretat, la incorporació a la revista d'un sector significatiu de l'Agrupació d'Escriptors Catalans, encapçalat per

---

<sup>25</sup> Joan Baptista Xuriguera, tot i treballar a l'ajuntament de Barcelona, residia amb la seva família des del març de 1938 al poble empordanès de la Vajol, on s'havia traslladat després de la caiguda de la ciutat de Lleida, d'on havia estat regidor de Cultura fins a l'entrada de les tropes feixistes. Quatre dies abans de rebre la carta de Ramon Xuriguera, el 26 de gener, havia creuat la frontera. Les vicissituds passades per Joan Baptista Xuriguera entre 1936 i 1939 es troben reflectides al dietari *Els núvols de l'Empordà* i a *La Guerra Civil* (Barcelona, El Llamp, 1986), un relat autobiogràfic sota la forma de novel·la i que pertany al cicle "La vida d'en Joan Ventura", un personatge fictici que esdevé la contrafigura del seu autor. Val a dir que és, si més no, sorprenent l'afirmació del mateix Joan Baptista Xuriguera en el prefaci de la novel·la quan indica que "fou escrita, en una bona part, mentre encara durava la Guerra Civil, i la documentació utilitzada i també l'estil literari correspon a aquella època". Sobre aquesta novel·la, vegeu Jaume Barrull, "Memòria i ficció: la imatge de la guerra civil a les comarques lleidatanes", dins *Literatura de la guerra civil. Memòria i ficció* (Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2001), p. 141-142.

Oliver, Trabal, Montanyà i Benguerel, i que representa, en paraules de Maria Campillo, “la integració de les lletres catalanes en la primera iniciativa d’intervenció política (i de partit) en el terreny de les publicacions periòdiques dedicades a la cultura”.<sup>27</sup> La revista es convertirà, per tant, en una plataforma en què es donaran a conèixer debats de caire polític i cultural.

Dins aquesta darrera etapa de *Mirador*, Xuriguera hi donarà a conèixer tres textos. El primer d’ells és la traducció del conte “Minaires d’Astúries”, de l’escriptor soviètic Ilya Ehrenburg<sup>28</sup>, probablement realitzada a partir d’alguna versió francesa; un autor presentat com un model a imitar, perquè uneix, a un mateix nivell, literatura i integritat moral. La narració, que presenta un marcat caràcter revolucionari i propagandístic, explica la presa de consciència d’un membre de la legió estrangera enviat a Astúries a inicis de la guerra civil per tal de reprimir una revolta dels miners. Ho evidencia el paràgraf final del conte, tota una declaració de principis: “La vella Dolors aixecà el braç, tancà el puny i mormolà alguna cosa en el silenci de la tarda plujosa”.<sup>29</sup>

Els altres dos textos tracten temes de crítica literària. Així, “Influència de la literatura russa a Catalunya” és un documentat article en què Xuriguera ressegueix la recepció que han deixat els autors russos en la producció catalana contemporània.<sup>30</sup>

---

<sup>26</sup> Sobre les revistes en què va col·laborar Xuriguera, i que són esmentades en aquest apartat, em remeto a les pàgines que hi dedica Maria Campillo a l’estudi *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*.

<sup>27</sup> Maria Campillo, “De com fer la revolució sense aterrar els fanals. La posició dels intel·lectuals catalans”, *Serra d’Or*, núm. 438 (juny de 1996), p. 18.

<sup>28</sup> El nom de l’escriptor soviètic apareix amb freqüència a la premsa de l’època: així, el novembre de 1936, presideix, conjuntament amb el cònsol soviètic Antonov Ovseenko, l’homenatge a la URSS celebrat al Palau de la Música, amb motiu del XIX aniversari de la revolució russa; mentre que el desembre d’aquest any, en el primer número de la revista *Moments*, Pere Calders escriu sobre la seva figura i se’n tradueix un poema. Aquesta composició serà recollida per Josep Carner Ribalta el 1937 a la seva antologia *Poetes russos de la revolució*. També el núm. 11 (25-III-1938) del setmanari *Meridià*, un desconegut R. efectuarà una ressenya elogiosa de l’obra *Estampas de España* d’Ilya Ehrenburg.

<sup>29</sup> Ilya Ehrenburg, “Minaires d’Astúries”, traducció de R[amon] X[uriguera], *Mirador*, núm. 390 (9-X-1936), p. 5.

<sup>30</sup> No seria sobrer recordar que, uns anys abans de la publicació d’aquest article, s’havien publicat altres textos que tractaven una temàtica semblant: un sense signar amb el títol de “La literatura de la Rússia Soviètica”, *La Publicitat*, 16-IX-1932; Artur Perucho havia donat a conèixer a l’Editorial Barcino un interessant *Resum de literatura russa*, el 1933; i, per últim, les notes d’Andreu Nin “Grandesa i decadència de la novel·la soviètica”, *Revista de Catalunya*, núm. 78 (maig de 1934), p. 99-117. A més, per acabar de contextualitzar adequadament l’article de Xuriguera, cal no perdre de vista que *Mirador* havia concedit un interès especial als models soviètics i, és per això, que les pàgines dedicades a les manifestacions artístiques de la URSS van esdevenir habituals al setmanari: la cultura (Charles Vildrac, “L’esforç cultural a la URSS”), les arts plàstiques (F. F. Serrataco, “Les arts plàstiques a la URSS”), el

D'entrada, afirma que la influència de la literatura russa a Catalunya “pot mesurar-se més aviat per la seva extensió que per la seva profunditat”, ja que “cap altra literatura, potser no ha penetrat al nostre poble tan violentament com aquesta; cap no ha creat un nombre tan considerable de lectors apassionats”. L'èxit d'aquesta literatura resideix en el fet d'accedir a amplis sectors de la societat: “l'home de totes les condicions extreu dels llibres russos ressons que el revelen i el sacsegen”. La seva influència en el terreny de la literatura catalana, en canvi, és escassa i, de fet, es redueix a la producció novel·lística de Joan Puig i Ferrer i de Sebastià Juan Arbó, tot i que Xuriguera no s'està de marcar diferències respecte als dos autors:

No crec arriscar-me massa dient que es limita essencialment a Puig i Ferrer i a Sebastià J. Arbó. Ambdós de vena perfectament rural i ambdós agradata de submergir-se en les passions violentes dels homes.

La influència russa en Puig i Ferrer ho és en forma potencial. Viu en certs ressons dels seus llibres, en la factura de certes escenes, en alguns diàlegs dels seus personatges. No recorden aquest o l'altre sinó el denominador comú de la literatura russa.

En Sebastià J. Arbó aquesta influència és considerable sobretot en *L'inútil combat*, el seu primer llibre. Exhala tot ell un regust gorkià enmig del qual apunta el novel·lista que després tots hem reconegut. En els llibres posteriors, aquest autor, amb més domini de la seva personalitat, ha anat desfent-se d'influències precises. Així i tot, però, el perfum de les lectures russes resta en les seves pàgines com un matís difícil de separar.<sup>31</sup>

Seguidament, Xuriguera passa revista a les traduccions d'autors russos anteriors a la revolució de 1917 efectuades en català. I, d'entre aquestes, elogia especialment les realitzades per Andreu Nin de les novel·les *Crim i càstig* i *Ana Karenina*. Dues són les raons que expliquen aquesta valoració: d'una banda, es tracta d'obres traduïdes directament del rus –i “explanades en un català digníssim”– quan la majoria de les versions provenien del francès; de l'altra, presenten el text en la seva integritat, quan el més habitual era la seva publicació amb mutilacions importants. La qualitat de les traduccions de Nin ha tingut, a més, com a conseqüència la consolidació dels autors russos dins el món literari català. I per tal de refermar aquesta afirmació, Xuriguera proporciona una llista força exhaustiva de les obres russes traduïdes a la nostra llengua

---

teatre (J. M. Niconov, “El teatre a la URSS”) o el cinema (reflexions a partir de les darreres estrenes de films soviètics).

<sup>31</sup> Ramon Xuriguera, “Influència de la literatura russa a Catalunya”, *Mirador*, núm. 395 (19-XI-1936), p. 9. Cal recordar, pel que fa referència a Sebastià Juan Arbó, que Xuriguera, a la ressenya de *Camins de nit*, publicada a *L'Horitzó*, l'agost de 1935, ja apuntava aquesta influència. Xuriguera, en aquest mateix article, també comenta la influència de Gorki en un bon nombre de proses catalanes (tot i que no especifica en quines); amb tot, conclou que no hi ha cap autor català “de factura netament gorkiana”.

des d'inicis de segle i les editorials que les han publicades. Tot plegat esdevé el paradigma de l'èxit de què gaudeix, entre el públic català, la literatura russa:

Aquest és el resultat visible del ressò que les lletres russes han trobat en la literatura catalana; una literatura jove quant al temps, però que tanmateix afegeix a la glòria de la pròpia elaboració la de saber retenir en el seu marc els bells exemples del pensament universal amb la mateixa dignitat de la llengua amb què foren escrits.<sup>32</sup>

“*El Marroc sensual i fanàtic*”, l'altre article, és un comentari del llibre del mateix títol d'Aurora Bertrana, una obra i una autora d'estricta actualitat, i amb qui havia compartit l'experiència de publicar a la “Col·lecció Balagué”.<sup>33</sup> Xuriguera delimita al llarg de la ressenya els elements constitutius de la narrativa de viatges de l'escriptora gironina. Un d'ells és la fidelitat “entre el fet i la seva descripció”; en altres mots, la veritat i la sinceritat a l'hora d'acabar-se amb els esdeveniments que presenta al lector:

La millor qualitat d'Aurora Bertrana viatgera és la seva independència. Veu les coses sense prejudicis, sense “literatura”. Les seves visions de persones i d'indrets, d'ambients i d'anècdotes, són productes naturals, gairebé exempts de cuina. Un desig de veritat les fa viure damunt les frases ordenades del paper. La geografia i l'etnologia surten si voleu. No constitueixen, però, per a ella cap preocupació. El seu plaer i també la seva gràcia consisteixen a dir allò que li ha entrat pels ulls. Essent la química elemental, les impressions resulten fresques, vives. I per damunt de tot sinceres.<sup>34</sup>

L'altre dels trets en què excel·leix Bertrana és la presència del jo narratiu en totes les impressions que plasma del colonialisme francès, “l'anècdota no li ve sola, ans bé barrejada amb ella mateixa”. És, per això que, a judici de Xuriguera, l'observació directa –i la reflexió, que aquesta porta implícita, fonamentada en la confrontació entre cultures i tradicions tan diferents com l'europea i la musulmana– esdevenen les

---

<sup>32</sup> Ramon Xuriguera, “Influència de la literatura russa a Catalunya”, p. 9. Per a una aproximació a aquesta qüestió, pot consultar-se l'article de Ramon Pinyol i Torrents, “Les traduccions de literatura russa a Catalunya fins a la guerra civil. Esbós d'una bibliografia”, *Traducció i literatura* (Vic, Eumo Editorial 1997), p. 247-264.

<sup>33</sup> Hem de tenir present que els estudis sobre literatura catalana recent són escassos en la segona etapa de *Mirador*. Entre aquests, cal assenyalar, de tota manera, que en el primer número de la nova etapa Lluís Montanyà dedica un extens article a l'anàlisi de *Desordre*, publicada feia poc per Xuriguera, i que hem comentat a l'apartat 3. 3. 5. del capítol cinquè d'aquesta tesi.

<sup>34</sup> Ramon Xuriguera, “*El Marroc sensual i fanàtic*”, *Mirador*, núm. 396 (26-XI-1936), p. 5. Xuriguera remarca també la diferència entre Bertrana i altres autors de llibres de viatges, que traeixen un excés d'imaginació, seguint la línia del que havia afirmat a la ressenya de les *Cartes de navegar*, de Guillem Díaz-Plaja, apareguda a *La Publicitat* el 16-XI-1935: “Sovint, els temes donen ocasió d'evadir-se, d'ésser reduïts a purs pretextos, just per recolzar-hi la imaginació i inventar. D'altra banda, és el que fan la majoria de cronistes de viatge. Aurora Bertrana no cau mai en aquests paranys. La seva sinceritat l'en preserva. No trairà el document. Restarà fidel a “la visió personal de l'autor”. I sobretot a “les circumstàncies que l'acompanyen”.



característiques més destacades d'*El Marroc sensual i fanàtic*. Una observació i reflexió que, a més, vénen falcades per un llenguatge “desempallegat i acolorit”. La valoració final d'aquest llibre de viatges és, en definitiva, del tot positiva i, segons Xuriguera, resisteix perfectament la comparació amb l'obra més cèlebre de l'autora, *Paradisos oceànics*:

Amb *El Marroc sensual i fanàtic*, Aurora Bertrana no ha fet més que confirmar les seves dots de narradora distingida, fresca i vivent.

Del fons del llibre puja una ànima musulmana desconfiada, misteriosa, vaga, impenetrable. Es perfilen també amb un accent d'una sinceritat impressionant les dificultats de la viatgera, els obstacles invencibles i la polida obstinació d'una raça a no deixar-se veure ni a mostrar res; els esforços d'una societat entestada a mantenir la seva impenetrabilitat, contra els quals els recursos més audaços de la curiositat occidental resten malauradament sense efecte.

Això de banda, el profit del llibre d'Aurora Bertrana pot afegir-se dignament a l'inoblidable *Paradisos oceànics*.<sup>35</sup>

## 2. 2. DUES REVISTES SIGNIFICATIVES: *MOMENTS I NOVA IBÈRIA*

Ramon Xuriguera també col·labora en dues publicacions sorgides durant la Guerra Civil. La primera, el magazín *Moments*, que veu la llum el desembre de 1936 i l'editaven quatre entitats afiliades a la UGT: el Sindicat de Dibuixants Professionals, l'Agrupació d'Escriptors Catalans, l'Agrupació Professional de Periodistes i el Sindicat d'Agents i Tècnics de Publicitat. Sota la direcció de Manuel Cano, comptava, entre els seus col·laboradors, amb Alfons Maseras, Josep M. Francès, Maria Teresa Vernet, Aurora Bertrana, Rafael Tasis i Pere Calders. Xuriguera hi dóna a conèixer dos textos. El primer apareix dins la secció “Gent d'Ara” i es tracta d'un panegíric dedicat a Julio Álvarez del Vayo, ministre d'estat de la República i comissari general de guerra, per la seva tasca de defensar el govern republicà i, al mateix temps, d'atreure l'atenció sobre el drama que vivia Espanya davant de la Societat de Nacions, un organisme polític que tenia la seu a Ginebra:

L'èxit diplomàtic d'Álvarez del Vayo té, entre altres conseqüències importants, la d'haver decidit l'organisme ginebrí a reconèixer d'una manera precisa el govern espanyol com a únic

---

<sup>35</sup> Ramon Xuriguera, “*El Marroc sensual i fanàtic*”, p. 5. A unes conclusions semblants arriba Joan Nogué en el seu article “*El Marroc sensual i fanàtic* (1936) d'Aurora Bertrana i el Protectorat espanyol al Marroc”, dins *Aurora Bertrana, una dona del segle XX* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), p. 75: “Ens trobem, per tot plegat, davant d'un llibre atípic, d'una dona atípica en el context català i espanyol dels anys trenta. El seu viatge no té cap funció legitimadora, cap voluntat patriòtica. La mou el coneixement de l'altre, un altre amb dues dimensions: el món musulmà i la dona musulmana”.

bel·ligerant legal en el conflicte interior del país. Pas importantíssim, aquest, els resultats del qual no tardarem a conèixer.

Després de les deliberacions de Ginebra, la tragèdia espanyola ha entrat a la consideració del món des d'un altre punt de vista. Les posicions internacionals dels rebels s'esfondren tant per les seves complicitats exteriors i la seva impotència com per la sensació de seguretat i de direcció dels poders legítims del país. El sibil·lí mecanisme de les cancelleries europees ha emprès una tanda de rectificacions. Es parla fins i tot d'elaborar uns nous principis que serveixin de base a una S. de les N. més eficaç.

Quan s'estudiï la història dels darrers temps de l'organisme ginebrí, l'actitud de dignitat i de transparència d'Álvarez del Vayo restarà com un bell exemple a oposar als sistemes decadents de la diplomàcia europea.<sup>36</sup>

El segon text que publica a *Moments* és el conte "Malentès". No es tracta, però, d'una narració inèdita, ja que havia estat donada a conèixer a *La Humanitat* el 23 de setembre de 1934 amb el títol de "El resultat d'un dubte". Xuriguera aprofita l'ocasió per a introduir-hi nombrosos canvis estilístics –sobretot abreuja alguns paràgrafs descriptius massa prolixos per tal d'aconseguir una major simplicitat– que no afecten, en excés, el contingut d'una trama que, com hem analitzat anteriorment, gira al voltant d'una qüestió sentimental.

L'altra revista en què trobem la signatura de Ramon Xuriguera és *Nova Ibèria*. Dirigida per Pere Català i Pich, i depenent del Comissariat de Propaganda, s'editava en català, castellà, anglès i francès. Sobre aquesta publicació, assenyala un dels seus col·laboradors, C. Mas de la Riba, que "constitueix una joia de les arts gràfiques del nostre país, malgrat les dificultats presents. Amb ella l'home que s'interessi per la nova estructuració de tots els aspectes de la vida en la revolució, pot formar-se una consciència sòlida basada en les realitats modèliques del nostre país".<sup>37</sup> En el primer número, aparegut el gener de 1937 –i on trobem l'únic article de Xuriguera, "Els escriptors catalans i la revolució"–, s'analitza la situació provocada per la guerra en els diferents àmbits de la societat (per exemple, Nicolau Maria Rubió comenta la política internacional, mentre que Eduard Fontserè s'encarrega de la vessant científica). Xuriguera reflexiona sobre l'àmbit literari i, de nou, sobre el paper que han de

---

<sup>36</sup> Ramon Xuriguera, "Álvarez del Vayo", *Moments*, núm. 2 (31-XII-1936), p. 8.

<sup>37</sup> C. Mas de la Riba, "Actuació del Comissariat de Propaganda", *Moments*, núm. 4 (maig de 1937), p. 39. Maria Campillo a *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, p. 150, posa de relleu la qualitat assolida per la revista: "el contingut de la informació d'actualitat i, encara més, el format atractiu, la presentació excel·lent, la modernitat tipogràfica i de compaginació, la gran quantitat d'il·lustracions (dibuixos, reproduccions, mapes, gràfics) i, molt especialment, la qualitat de les fotografies, en fan un producte emblemàtic de Propaganda".

desenvolupar els intel·lectuals al llarg del conflicte bèl·lic. I aquest no és altre que el de col·laborar en la lluita contra el feixisme:

Ni un sol escriptor català ha fet causa comuna amb els rebels. Per contra, en les files de combatents populars l'home de lletres ha anat a defensar l'esperit amb el fusell.

De tal manera l'escriptor català s'adona que no podia romandre inactiu en aquesta lluita decisiva, que des dels primers moments el trobem col·laborant en diversos llocs del front i de la rereguarda.

Col·lectivament dóna vida a l'“Agrupació d'Escriptors Catalans”. Aquest organisme, posat per enter al servei del moviment antifeixista, ve acomplint sota les vicissituds de la lluita, la doble missió de servir les necessitats de la guerra i de preparar les línies principals damunt les quals haurà de caminar, demà, la vida literària de Catalunya.<sup>38</sup>

Xuriguera aprofita el text per a informar de les activitats organitzades per l'AEC i el Comissariat de Propaganda i, per tant, per a difondre les accions realitzades des de la Catalunya republicana. També notifica la propera aparició d'uns opuscles destinats a exposar els “antecedents, fases, problemes i realitzacions del moviment, constituint així un arxiu de dades del més alt interès per a tot aquell que se senti interessat per la revolució espanyola”.<sup>39</sup> El darrer paràgraf és una síntesi de tot allò que ha exposat i, alhora, ens dóna la seva opinió sobre quin hauria de ser el nou teixit literari a Catalunya:

En l'aspecte d'organització de la nova vida literària catalana, l'Agrupació d'Escriptors Catalans realitza una tasca realment coratjosa. És aquest indubtablement el caient més important de totes les seves activitats. Ultra el pla d'edicions que ja té confeccionat i del qual tenen coneixement els organismes competents, abasta encara les solucions que afecten els problemes professionals i la vida material de l'escriptor.<sup>40</sup>

### **3. L'OBRA ASSAGÍSTICA I NARRATIVA**

#### **3. 1. LA REPRESSIÓ CONTRA ELS OBRERS A CATALUNYA**

El 16 de març de 1937, el diari *La Publicitat* informa la propera aparició d'una sèrie d'obres a càrrec de les Edicions del Comissariat de Propaganda. Un d'aquests textos és *La repressió contra els obrers a Catalunya*, del qual era autor Ramon Xuriguera. La sinopsi que acompanya l'anunci ens indica de manera diàfana quin n'és el contingut: “En aquest llibre, Ramon Xuriguera fa un estudi històric de la profunda lluita entre el

---

<sup>38</sup> Ramon Xuriguera, “Els escriptors catalans i la revolució”, *Nova Ibèria*, núm. 1 (gener de 1937), s/p.

<sup>39</sup> Sobre aquests opuscles, vegeu la nota 44 d'aquest capítol de la tesi.

<sup>40</sup> Ramon Xuriguera, “Els escriptors catalans i la revolució”, s/p. Les línies que clouen l'article defineixen a bastament els objectius de Xuriguera: “La vida nova que prometen els fets, trobarà en els escriptors catalans uns paladins que ajudaran a modelar-la, tal com ara ajuden abnegadament a portar a bon terme la

triumvirat: Clerecia, Militars i Latifundistes, i l'element obrer català, des de l'assassinat de Francesc Layret fins a la caiguda de la Dictadura".<sup>41</sup>

L'assaig de Xuriguera és el primer número de la col·lecció "Antecedents i documents", uns fascicles de propaganda que, segons Rafael Tasis, estaven "destinats a conèixer no solament aquí, sinó a tot el món, els antecedents de la guerra civil i la Revolució i els documents que poden servir per a aclarir i justificar l'actuació d'homages i institucions durant el gran trasbals que vivim".<sup>42</sup> Els diversos opuscles que constituïren la col·lecció es van editar, com la revista *Nova Ibèria*, en quatre llengües –català, castellà, francès<sup>43</sup> i anglès– cosa que els proporcionava una major difusió i permetia d'utilitzar-los com uns eficaços instruments de propaganda en diversos països.<sup>44</sup>

*La repressió contra els obrers a Catalunya* és un breu text de caire polític –només té 29 pàgines–, una temàtica que Xuriguera ja havia conreat anteriorment a *Els exiliats acusen* i *Casanovas*, tot i que aquestes dues obres podrien inserir-se també dins el gènere biogràfic. A més, no podem deixar de banda els articles sobre qüestions polítiques apareguts en les revistes i diaris *Lleida*, *La Jornada*, *La Publicitat* o *La Rambla*, entre d'altres, i d'on, segurament, extreu la matèria primera per a redactar aquest opuscle. El contingut està estructurat en un seguit de capítols breus, cadascun d'ells encapçalat per un títol d'allò més explícit ("El paper de la burgesia catalana", "Els advocats perseguits", "La llei de fugues", "L'assassinat de Francesc Layret"...). L'objectiu principal no és altre que el d'evidenciar com la lluita de les classes obreres catalanes contra l'oligarquia, al llarg de la dècada dels vint, és un antecedent de la

---

contesa. La llibertat de l'esperit ho reclama i aquesta és una bandera que no han traït mai els escriptors dignes de Catalunya".

<sup>41</sup> Les altres obres del Comissariat de Propaganda que s'anunciaven a *La Publicitat* del 16-III-1937 eren *El pla Tarradellas: l'obra normativa de la Generalitat de Catalunya*, *La política financera de la Generalitat durant la Revolució i la guerra (19 de juliol-19 de novembre)*, *Ciudadà: què has de fer davant la guerra aèria?* i *Madrid*. De cap d'aquestes quatre obres, se'ns indica qui n'és el seu autor.

<sup>42</sup> Rafael Tasis, "Els llibres", *La Publicitat*, 20-V-1937.

<sup>43</sup> El diari *Le Journal de Barcelona*, editat a París, es fa ressò, el 26-III-1937, de l'opuscle de Xuriguera reproduint un passatge de la versió francesa. El fragment se centra en la figura de Severiano Martínez Anido, governador civil de Barcelona durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera.

<sup>44</sup> Alguns dels títols publicats en aquesta col·lecció són: *L'organització de l'exèrcit espanyol*, de J. Roure-Torent; *La Revolució en els ajuntaments*, de Rafael Tasis; *La Revolució i l'Assistència social*, de Domènec de Bellmunt; *La Revolució al camp de Catalunya*, de Josep M. Murià; o *La ideologia i la barbàrie dels rebels espanyols*, de Ramon Vinyes. En preparació hi havia títols com *El 6 d'octubre i el 19 de juliol*, d'Anna Murià; *Història dels moviments obrers a Catalunya* i *Els refugiats a Barcelona*, ambdós

Guerra Civil (i en aquest sentit, és altament significativa la portada de l'assaig que reproduïx la fotografia d'un obrer estès a terra, mort d'un tret al cap). Una pretensió que Xuriguera ja indica a bastament en els paràgrafs inicials:

Per tal d'explicar-se el veritable significat de la Guerra Civil que ensangona actualment el territori espanyol, cal tenir en compte certs antecedents que han influït poderosament el joc de forces i interessos que han emplenat la vida pública espanyola d'aquests darrers anys. Sense aquest aclariment, el litigi que avui s'està ventilant al carrer i que reté l'atenció de la humanitat entera, no tindria la transparència que li cal per a la seva justa comprensió. En aquest plet, les forces obreres hi tenen una part considerable. Això s'explica perquè de tostemps elles han estat sotmeses a les envestides d'una Espanya pretoriana, gelosa dels privilegis que li atorgava la seva estructuració feudal. La lluita que les classes obreres han hagut de sostenir per sortir de la indignació moral i econòmica de la seva condició, presenta ressons tràgics, dels quals el món encara no té cap idea. Certament, el problema era ardu. No es dialoga fàcilment amb un conglomerat d'interessos fortament entrelligats com els que constituïen a Espanya, l'Església, l'exèrcit i els latifundistes. Aquest triumvirat, de força secular i omnímoda, mantenia Espanya en una divisió ominosa d'estaments. D'una banda els privilegiats, de l'altra, els obrers. Els primers anaven destinats als càrrecs públics, *als llocs de comandament*, subjugaven la consciència des de les esglésies i establien una barrera infrangible a les Universitats. Els altres vivien arrapats a la terra, embrutits als tallers, embolcats d'una ignorància espessa.<sup>45</sup>

Tal com es desprèn d'aquestes línies, una de les causes –potser la més important– de la situació actual és, com indicava també la sinopsi de *La Publicitat*, el front comú constituït per l'església, l'exèrcit i els terratinents contra el govern de la República. Amb la finalitat de resseguir els orígens d'aquesta aliança, Xuriguera reconstrueix episodis claus en la lluita de la classe obrera. Un d'ells és l'assassinat de Francesc Layret a mans dels sicaris del governador civil de Barcelona, Severiano Martínez Anido, ja que el líder sindicalista tenia la intenció d'incorporar el proletariat a la vida política (un tema que Xuriguera ja havia tractat a l'article “La consciència obrera i el sufragi”, publicat a *L'Horitzó* un parell d'anys enrere).<sup>46</sup> La descripció minuciosa dels fets delictius de Martínez Anido –qualificat sovint amb l'adjectiu “criminal” i de qui ja havia parlat de manera extensa a *Els exiliats acusen* (sobretot en el retrat dedicat al

---

de J. Oller i Rabassa; *Història del Front Popular espanyol*, d'Artur Perucho; o *Maneigs nazis anteriors a la revolta feixista*, d'Armengol de Roger.

<sup>45</sup> Ramon Xuriguera, *La repressió contra els obrers a Catalunya* (Barcelona, Edicions del Comissariat de Propaganda, 1937), p. 3. Per a una anàlisi del fenomen obrer en aquest període, vegeu Borja de Riquer, “Aproximació al paper de les forces polítiques i sindicals”, dins Autors Diversos, *Catalunya i la Guerra Civil (1936-1939)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988), p. 83-98.

<sup>46</sup> Xuriguera tornarà a rememorar la figura de Francesc Layret en una conferència pronunciada al Casal Català de París l'octubre de 1960 sobre l'assassinat de Lluís Companys. L'article de Juan Ferrer, “Interesa la historia, no la novela”, aparegut a la publicació parisenca *Solidaridad Obrera*, 3-XI-1960, comenta aquesta qüestió.

general Eduardo López Ochoa) i a *Casanovas*— constitueix, l'eix vertebrador del llibre. I, d'aquesta manera, Xuriguera s'explana en la presentació d'algunes de les seves activitats com l'afavoriment, juntament amb el cap de policia Miguel Arlegui, de les agrupacions de pistolers i dels sindicats lliures contra la CNT; o bé, la implantació de la cèlebre Llei de Fugues. Els dos passatges següents de l'opuscle, en què Xuriguera ens dibuixa un retrat precís del caràcter de Severiano Martínez Anido així com de l'ambient que es respirava a la Barcelona dels anys vint, exemplifiquen tot el que anem afirmant:

Amb Martínez Anido el poder feudal de la meseta assolí la seva màxima representació. Era el tipus de general que s'havia fet un nom amb la història de la seva ferotgia i dels seus procediments expeditius. Hom l'indicava com a providencial per al lloc que li acabava d'ésser confiat. Ell mateix es creia indispensable. I per tal de fer-se digne de la pròpia fama, disposà de tots els ressorts del poder per cometre tota mena de desvaris sense altre control que el de la seva única i exclusiva voluntat. Havia vingut a Barcelona amb carta blanca. [...]

Mancats de seguretat personal, els ciutadans de Barcelona vivien en una constant angoixa. El Govern Civil s'aixecava com un edifici sinistre amenaçant els drets més elementals de la ciutadania. La vida als carrers de Barcelona era un risc i l'existència no ofería cap garantia.<sup>47</sup>

A més, Xuriguera reprèn a *La repressió contra els obrers a Catalunya* aspectes de l'època que ja havia tractat a *Casanovas*, ara amb més detall. Així, insisteix en l'estreta col·laboració de la Lliga amb la dictadura de Primo de Rivera per tal de reprimir el moviment obrer, o en l'atac i la censura de què és objecte la premsa:

Anar a informar a l'Audiència, en aquelles condicions, no era gaire còmode. L'haver de posar de relleu en les defenses l'actuació dels elements que pertorbaven la tranquil·litat pública, l'haver de donar noms d'homes que després un trobava al carrer proveïts de pistoles i amb la garantia de la impunitat al darrera, era una empresa que no deixava de ser inquietadora.

I malgrat tot, era al tremp i a l'habilitat de les defenses que hom devia l'escatiment i sobretot l'estat públic que aquelles anomalies prenien. La premsa no en podia parlar. Reduïda per la coacció i intervinguda per la censura, no podia donar dels fets aquella exposició clara que hauria estat de desitjar.

No cal oblidar que en aquests tripijocs jugaven un gran paper els confidents i els agents provocadors els quals, manejats estratègicament pels dirigents de la repressió, contribuïen a accentuar la confusió d'aquell període sagnant.<sup>48</sup>

Gairebé no caldria indicar que Xuriguera, a les conclusions de l'assaig, critica, una vegada més, la dictadura militar de Primo de Rivera i la seva campanya de difamació contra els polítics d'esquerra i els intel·lectuals i, de retop, contra la classe obrera:

La dictadura militar espanyola, com tothom sap, fou una mostra incomparable del cretinisme militar del país. Feia somriure a fora i semblava la tragèdia a dins. La manca de popularitat de

---

<sup>47</sup> Ramon Xuriguera, *La repressió contra els obrers a Catalunya*, p. 12 i 14.

<sup>48</sup> *Ibidem*, p. 22-23.

què gaudia portà els militars a ultratjar els homes civils, sobretot els polítics d'esquerra i els intel·lectuals. Llançaren damunt d'ells una campanya indigna de difamació. Passaren a ocupar els seus llocs. Hom veia militars per tot: als governs civils, a les alcaldies, fins als caps de districte amb el nom de Delegats governatius. No es podia pensar, ni escriure, ni parlar. La repressió era emprada per totes les autoritats a l'hora. Fou una disbauxa sense nom. Amb tots els ressorts del poder a les mans i recolzats per l'Església i l'alta burgesia, aquest triumvirat podia desplegar desenfrenadament la repressió contra els obrers iniciada a Barcelona i estesa de cop i volta a tots els homes d'esquerra de la península.<sup>49</sup>

Una crítica que Xuriguera imbrica amb els fets de la més estricta actualitat. En els dos darrers paràgrafs de l'opuscle, adreça una invectiva contra el bàndol feixista perquè, en el fons, no ve a ser res més que una nova manifestació de l'eterna "Espanya negra i ultramuntana". Un blasme que, en definitiva, li serveix per a unir passat i present:

Ara s'ha tornat a aixecar. Són els mateixos de sempre, els dels desastres de Cuba, de Filipines i del Marroc, els de la restauració monàrquica d'Alfons XII, els de les repressions socials a Barcelona, els de la dictadura militar del 1923 al 1931, els propagadors del feixisme amb l'Església catòlica per una banda i els interessos feudals per una altra, l'Espanya negra i ultramuntana que no es resigna a deixar pas a la vida que amb inaudit esforç el poble espanyol volia crear-se amb la República.

Per això, aquest, s'ha aixecat disposat a tot: a dessagnar-se, a morir. Tot menys tornar a caure a les mans d'una casta que l'ha vingut oprimint secularment.<sup>50</sup>

Un assaig que, cal tenir-ho present, cerca d'arribar al màxim nombre de lectors possible. I és amb aquesta finalitat divulgativa que l'estil emprat per Xuriguera pot qualificar-se de directe, senzill i, alhora, combatiu i, sovint, recorda, pel to, l'emprat en els editorials de *La Jornada*. A més, la incorporació de diverses anècdotes en el teixit argumental li proporciona una notable vivacitat.<sup>51</sup> I, per últim, tal com havia propugnat a l'article "Vides novel·lades", dota de veracitat al text reproduint alguns documents com, per exemple, la nota dels acords presos per la patronal en què es demana a Martínez Anido mà dura contra les organitzacions obreres.

L'únic comentari crític que hem localitzat sobre *La repressió contra els obrers a Catalunya*, l'escriu Rafael Tasis per a *La Publicitat*.<sup>52</sup> Es posa de relleu, sobretot, la vàlua social i pedagògica de l'obra:

---

<sup>49</sup> *Ibidem*, p. 28-29.

<sup>50</sup> *Ibidem*, p. 29.

<sup>51</sup> Una mostra d'aquesta vivesa la trobem a la p. 24, en què se'ns explica els avatars de Domènec Parra: "Unes vegades els detinguts cauen en ésser conduïts de Prefectura a la Presó Model. Altres desapareixen misteriosament de les cel·les de la presó. Un dels "fugats", aconsegueix sobreviure pel fet que, en caure greument ferit, se li acut de fer el mort i *ressuscita* després al dipòsit de cadàvers de l'Hospital Clínic".

<sup>52</sup> L'escàs nombre de ressenyes sobre les obres de Xuriguera aparegudes a les publicacions periòdiques de l'època és també una constant en la majoria d'escriptors. La causa principal cal cercar-la la transformació

*La repressió contra els obrers a Catalunya*, de Ramon Xuriguera, relata tota la trista història d'uns anys vergonyosos: els que simbolitza la figura repugnant de Martínez Anido. La persecució sistemàtica contra els homes d'idees avançades, la lluita sagnant contra els obrers i els homes liberals és descrita amb concisió, però amb una gran profusió de documents en aquestes pàgines de Ramon Xuriguera, que no per referir-se a coses molt conegudes han d'ésser negligides per qui vulgui judicar la història de Catalunya i d'Espanya en els darrers vint anys.<sup>53</sup>

### 3. 2. GOYA, PINTOR DEL POBLE

Pocs mesos després de veure la llum *La repressió contra els obrers a Catalunya*, el juliol de 1937, el Comissariat de Propaganda publica un segon assaig de Ramon Xuriguera, *Goya, pintor del poble*. També es tracta d'una breu monografia (28 pàgines) i editada, com l'obra anterior, en català, castellà, francès i anglès. El text, falcat per unes belles il·lustracions (fotografies de la casa on va néixer el pintor, reproduccions de quadres com “Els afusellaments del 3 de maig de 1808” o “La família de Carles IV”...), respon a un altre dels interessos del seu autor: el món de la creació artística.

Partint de la classificació establerta per Glòria Casals sobre els diferents models biogràfics<sup>54</sup>, *Goya, pintor del poble* –com també *Casanovas*– s'inclou dins el que es coneix amb el nom de biografia “interessada”, i respon a una intencionalitat didàctica i, fonamentalment, propagandística. No en va anava adreçada, com *La repressió contra els obrers a Catalunya*, a àmplies capes lectores de la societat. El pretext de Xuriguera per a escriure-la no és altre que el de l'alliberament de la població natal del pintor aragonès, Fuendetodos, per part de l'exèrcit de la República el 2 d'octubre de 1936. Un mateix esdeveniment que ja havia servit de punt de partida, mesos abans, a Francesc Domingo per al seu article “Goya i l'art revolucionari”, aparegut a *Mirador*<sup>55</sup>, en què

---

de la premsa: la supressió d'alguns diaris (com *La Veu de Catalunya*) o la confiscació d'altres per part d'algunes organitzacions polítiques, com és el cas de *La Rambla*, que va passar al PSUC al setembre de 1936, i dos anys després a les Joventuts del mateix partit. Contràriament, els diaris vinculats a la tradició catalanista, com *La Publicitat* o *La Humanitat*, van sortir regularment fins al final de la Guerra.

<sup>53</sup> Rafael Tasis, “Els llibres”, *La Publicitat*, 20-V-1937. És d'estranyar que Tasis, un ressenyador habitual de l'obra de Xuriguera, no efectuï cap comentari sobre la seva producció narrativa o assagística a l'estudi aparegut el mateix 1937, *La literatura catalana moderna*, quan sí que esmenta autors com Josep Selva o Carme Monturiol, de la mateixa promoció que Xuriguera. Val a dir que tampoc no l'havia esmentat el 1935 en el seu conegut estudi *Una visió de conjunt de la novel·la catalana*.

<sup>54</sup> Sobre la distinció entre les diferents maneres d'explicar una biografia, vegeu l'apartat 4.1.3. del cinquè capítol d'aquesta tesi.

<sup>55</sup> En aquest article, Domingo du a terme una utilització panegírica de la figura de Goya semblant a la realitzada per Xuriguera. Així, arriba a idèntiques conclusions quan analitza les relacions del pintor amb el poble: “Qui ho havia de dir, ara que nosaltres hem deslliurat el poble on va néixer, fa quasi dos segles,



s'exposava la possibilitat d'atorgar una finalitat social al fenomen artístic. Aquest fet bèl·lic permet a Xuriguera establir un paral·lelisme entre l'Espanya decadent que no va saber copsar l'esperit de les obres de Goya (amb una atenció especial al monarca Ferran VII, qualificat de manera sovintejada amb l'adjectiu –i aquest és un dels més suaus– “cretí”<sup>56</sup>) i els temps actuals. I és que l'alliberament de Fuendetodos permet, al mateix temps, reivindicar el liberalisme que la personalitat de Goya pot arribar a transmetre als seguidors de la República:

Car si la invasió napoleònica fou l'instrument desviat d'una bona causa, el resultat passatger d'un mal consell que Napoleó mateix hagué de pagar molt car, la irrupció actual era la insanitat desenfrenada de l'Espanya decadent i fanàtica, indocta i absolutista, la mateixa que Goya havia combatut, portant-la als seus aigües, per a “fustigar prejudicis, impostures i hipocresies” segons la seva pròpia veu.

La història, però, mai no es tanca definitivament cap porta. Abandonà Fuendetodos al feixisme, però reservà a l'exèrcit popular la glòria d'alliberar-lo. En aquesta alliberació hi ha alguna cosa de vindicatiu, de circumstància reparadora que afecta l'esperit de Goya, la seva conducta liberal, la seva producció humana. Com hi ha entre aquesta guerra i la de Napoleó, més d'una analogia sorprenent malgrat les diferències d'origen.<sup>57</sup>

L'analogia comentada permet, en definitiva, que Xuriguera presenti Goya com una figura que integra –o agermana– la dignitat de l'art i una conducta honesta. Una actitud que el menarà a assumir durant la seva existència una ideologia de caire liberal que és conseqüència de les relacions mantingudes amb Jovellanos, Meléndez Valdés i Moratín; gràcies a aquests intel·lectuals, el pintor aragonès “guanya consciència del món, dels homes, dels moviments de la cultura. Coneix llibres nous, corrents alliberadors sorgits de l'Enciclopèdia francesa”.<sup>58</sup> Una idea que sintetitza en el següent paràgraf:

---

aquell gran sentimental de les masses, que ell seria el nostre estendard de llum! Aquell geni, amb tan mal caràcter; aquell home que s'enfurismava per no-res, que preferia ésser bon home que no pas gran artista, deia que el pintor es fa al carrer i que l'artista ha d'explicar la seva època. [...] No hi ha més solució possible per a l'artista que el contacte amb el poble” El text procedeix de Francesc Domingo, “Goya i l'art revolucionari”, *Mirador*, núm. 390 (9-X-1936), p. 4.

<sup>56</sup> Ramon Xuriguera, *Goya, pintor del poble* (Barcelona, Edicions del Comissariat de Propaganda, 1937), p. 25. Un altre exemple de l'opinió que li mereixia la figura de Ferran VII el trobem en aquest paràgraf de la p. 26: “Fins els retrats reials tenen un rabeig íntim i pregon. Cal veure el Ferran VIIè de cos sencer i el retrat de la seva muller. La pintura sembla protestar-ne d'aquells rostres agres i repel·lents. Les figures són allí, infautades i disgracioses. La pintura, però, era l'arma de Goya, el seu esperit mateix. I aquest triomfa i es supera, acomplint el miracle de Delacroix de transformar el fang en or”.

<sup>57</sup> *Ibidem*, p. 7-8. La voluntat didàctica i propagandística de Xuriguera fa que resulti inútil qüestionar-se l'objectivitat d'aquesta biografia de Goya. És per això que només s'ofereixen al lector els aspectes positius del personatge, deixant en l'oblit els elements més negatius, si és que n'hi ha algun.

<sup>58</sup> *Ibidem*, p. 18.

Hi ha una escala de coincidències fidelíssimes, de les quals Goya en surt enfortit i sanejat, tant des del punt de vista de la dignitat del seu art com de l'íntegra trajectòria de la seva conducta humana. Aquesta mateixa independència l'ha de portar, en el curs dels esdeveniments, a la professió de les idees liberals i a la producció satírica més despietada que mai no hagi pogut fer un pintor, dels vicis del seu poble.<sup>59</sup>

Aquesta serà la premissa inicial per a construir una succinta, però al mateix temps documentada biografia, sobre Goya, ja que Xuriguera, en nom de la veracitat, sempre indica en el discurs les fonts de què parteix per a elaborar-la. Una trajectòria artística que presenta com a element cohesionador –i d'aquí prové el títol de l'assaig– el fet de tenir, com a matèria primera de les seves creacions, el poble:

Tot el que donarà després en les gran realitzacions, ja es dibuixa ací en potència. Hi ha la frescor i la inclinació. La primera la desenvoluparà i la sublimarà pels camins de la tècnica. La segona l'aguditzarà amb el seu esperit i esdevindrà l'instrument eficaç de les seves idees. L'artista i l'home, a partir d'aquest moment, viuran en una estreta comunió que anirà dels fets a l'obra. I per aquest acoblament, el pintor pourà en les essències populars, les formes més profundes de l'expressió del seu geni. [...] Els seus assumptes són el carrer, la gent, la vida: captaires i menestrals, infants i treballadors, noies fresques i àgils, jocs, festes, reunions, escenes populars, l'alegria i el dolor de cada dia, l'entranya viva del poble, amb els seus vestits i els seus costums.<sup>60</sup>

La intencionalitat didàctica i propagandista del retrat de Goya fa que Xuriguera moralitzi constantment: malgrat que arriba a esdevenir pintor de la cort, aquest no oblidarà en cap moment els estrets llaços que l'uneixen amb el poble. Una imbricació que assoleix el punt més elevat en la sèrie dels "Caprichos" que, segons el biògraf, "són també ressons pujats directament del poble, inspirats en ell, en la seva fesomia, en els seus sentiments".<sup>61</sup>

Com hem apuntat, Xuriguera posa especial atenció al llarg de tot l'assaig en el correlat que es dona entre la invasió napoleònica i la guerra civil. Hi ha, però, una diferència fonamental entre els dos episodis bèl·lics: mentre que, en el primer, el poble va ser enganyat per la noblesa i l'església; en el segon, en canvi, no ha caigut en el mateix parany perquè ha identificat quins són els veritables enemics:

---

<sup>59</sup> *Ibidem*, p. 11. En un altre passatge de la pàgina 26, a propòsit dels últims anys de l'existència de Goya, Xuriguera insisteix en aquesta mateixa idea: "És a dir: en els darrers instants de la vida del pintor, retrobem intacta aquella *independència* que tan esperançadora es mostrà en l'alba de les seves lluites per la integritat del seu art. Ara, al cim de l'obra ja gairebé aconclerta, malgrat dels anys i les transformacions, dels dolors i dels trasbalsos, l'home resta amb una continuïtat exemplar, fidel als principis de l'obra. Art i conducta s'abracen definitivament per tal de passar unides a la posteritat."

<sup>60</sup> *Ibidem*, p. 11-12.

<sup>61</sup> *Ibidem*, p. 20.

En aquestes tristes condicions, l'amenaça estrangera arriba a fer-se efectiva. Exactament com ara. Hi ha, però, una diferència. I és que, aleshores, la sacsejada del poble obeí les veus enganyadores d'un esperit resclosit inspirat per nobles i capellans. La multitud, primària i generosa, s'aixecà contra els invasors, sense adonar-se dels veritables culpables. Mentre que avui, les masses populars, en aixecar-se per a repel·lir una provocació, ho fan contra els traïdors de dins i els invasors de fora. Guerra d'independència l'una i l'altra, però, aquella, dóna el dos de maig, i aquesta escriu la reacció fulminant de Barcelona i la defensa incomparable de Madrid.<sup>62</sup>

Finalment, i a manera de conclusió, Xuriguera, en els darrers paràgrafs de l'assaig, insisteix en qüestions tractades anteriorment: la impossibilitat de dissociar vida i obra en una personalitat tan complexa com la de Goya; la ideologia liberal o la relació estreta amb el poble. Tot plegat fa que el pintor aragonès esdevingui una figura perfectament vàlida en els temps actuals i, per què no?, un model a imitar:

Si diem que Goya és l'expressió del seu temps, no farem més que repetir el que han dit crítics i comentaristes. Si esguardem la seva producció trobarem els alts i baixos d'un poble que ell sentí i estimà profundament i per al qual hauria desitjat una justícia social que els esdeveniments sistemàticament li negaven. Fou fidel en transcriure'l i ho féu amb el llenguatge privatiu dels genis.

Recollí els batecs dels seus dies. Hi barrejà les seves sofrències i els seus gaudis. Lluità confiant en ell, no ajupint-se ni per defugir la delació ni per obeir l'adulació. Com a home fou un exemple de constància liberal. Com a artista deixà les bases d'un moviment que inspira la producció pictòrica de la nostra època.

Aquell problema de llibertat que Goya tenia plantejat i que segueix amb rastres colpidors a través de la seva obra, encara cueteja en aquesta guerra actual. Les matances de Ferran VIIè tenen seguidors en aquests dies tràgics. Els esclats de la metralla estrangera escombren, damunt Madrid, els voltants del pont de Segòvia. Des d'allí, Goya, a través de portes i finestres de la "torre del sord", presencià els estralls de la invasió napoleònica. Què diria ara de la invasió actual? Com serien les teles, les estampes, els aiguaforts d'aquests estralls? Com, els "monstres" que reflectirien la destrucció de la capital i les matances de dones i criatures indefenses? Probablement plens de la intenció política que no pogué transmetre en el seu temps. Car la lluita és sense contradicció. Les posicions són clares. I Goya era massa sincer per a no prendre el partit escaient a la seva consciència emancipada.<sup>63</sup>

*Goya, pintor del poble*, de la mateixa manera que *La repressió contra els obrers a Catalunya*, va gaudir d'un escàs ressò a la premsa de l'època. A banda d'una breu nota de F. (amb tota probabilitat es tracta de Josep M. Francès) a *La Humanitat*, on indica que l'obra "portarà als quatre punts cardinals un clixé immillorable del pintor de Fuendetodos" i que "la prosa àgil i intel·ligent de Xuriguera li farà assequible l'entrada a tot arreu"<sup>64</sup>; l'únic comentari que hem pogut localitzar el signa Domènec Guansé dins

---

<sup>62</sup> *Ibidem*, p. 22.

<sup>63</sup> *Ibidem*, p. 27-28.

<sup>64</sup> [Josep M.] F[rancès], "Visió de conjunt", *La Humanitat*, 6-VI-1937.

la secció “Els llibres” de *La Publicitat*. El crític, en una breu nota, remarca els trets essencials de l’assaig i acaba per qualificar-lo de “força interessant”:

Ramon Xuriguera ha volgut, en poques pàgines, oferir-nos una silueta del gran pintor aragonès, situar-lo en la seva època, tot fent una sumària valoració de la seva pintura. L’autor ha tingut traça, especialment a fer ressaltar la profunda racialitat del pintor, l’olor i gust de poble que hi ha en tota la seva pintura, la independència del seu caràcter i els seus sentiments de llibertat, insubornables a tot i molt més forts, potser per fidelitat al poble que tots els enlluernaments prestigiosos de la cort.<sup>65</sup>

### 3. 3. DESTINS

#### 3. 3. 1. De *A les mans del destí* a *Destins*

*Destins* és, amb tota seguretat, de les tres novel·les escrites per Ramon Xuriguera al llarg de la dècada dels trenta la que va tenir un procés d’elaboració més complex.<sup>66</sup> Les primeres notícies al voltant d’aquesta obra les trobem a les entrevistes concedides per Xuriguera a Joan Alegret i Josep Sol, els darrers mesos de 1935, per als diaris *Última hora* i *La Humanitat*, respectivament, i de les quals hem parlat a propòsit de *Desordre*. En ambdues converses, assenyala, com ja examinarem, quin és el tema que planteja la novel·la.<sup>67</sup> Les primeres mostres de *Destins* veuen la llum pocs mesos després. La revista *Rosa dels vents* publica, en el seu número de juliol de 1936, el primer capítol, tot indicant que prové de la novel·la inèdita *A les mans del destí*. El text que dona a conèixer presentarà diverses modificacions –tant d’estructura com d’estil– respecte a la versió apareguda posteriorment en volum. Una tipologia d’aquests canvis els podem observar en la comparació dels paràgrafs inicials, que corresponen a tres estadis diferents de l’obra. El primer procedeix del text publicat a la revista *Rosa dels vents*; el segon, del manuscrit de *L’home i el destí*, també datat el 1936; el tercer, de la primera edició de la novel·la, de 1938.<sup>68</sup> En cursiva indiquem les diferències existents entre les tres versions:

---

<sup>65</sup> D[omènec] G[uansé], “Els llibres”, *La Publicitat*, 4-VII-1937.

<sup>66</sup> Una síntesi de les pàgines següents es troba a Josep Camps i Arbós, “Introducció” a Ramon Xuriguera, *Destins* (Lleida, Biblioteca Literària de Ponent, 2003), p. 42-50. El text d’aquesta edició reproduïx la versió efectuada per Xuriguera el 1954 i no el publicat el 1938.

<sup>67</sup> Es tracta de Joan Alegret, “Ramon Xuriguera al premi Crexells”, *Última hora*, 26-XI-1935; i Josep Sol, “Una estona amb Ramon Xuriguera”, *La Humanitat*, 5-XII-1935.

<sup>68</sup> Al fons Ramon Xuriguera de l’ANC es conserven dos exemplars, un autògraf i l’altre mecanografiat, de cadascuna de les dues versions anteriors de *Destins: A les mans del destí* i *L’home i el destí*.

La seva conversa era lenta, inanimada. *Es ressentia* de la calma de la tarda, de la tèbia infusió de sol que amorosia l'espai i encenia petits rebrills en els vidres de les cases. Des de baix, els espais morts i entelats de les portes de les botigues, allargaven la sensació de desert que s'escorria de les façanes i envaïa l'empedrat irregular del carrer.

*Portaven l'oci del diumenge a sobre.* Havien caminat llargament sota la dolçor atmosfèrica d'aquella tarda de març. El costum, aquest tirà implacable que plana damunt la vida de les ciutats petites, els havia portat als afores. *Hi havia arribat* per aquell passeig prim i solitari, obert a la banda alta de la població, entre terres argiloses per un costat i un escampall de cases barates per l'altre. Aquest passeig havia romàs mesos i mesos sense nom fins que un dia l'Ajuntament *aixecà un cadafalc al bell mig, i l'alcalde, des de dalt, digué voltat dels arbres raquítics que pujaven a les vores i d'unes quantes persones estacionades badocament, que la Constitució era una cosa tan necessària als pobles, perquè sense Constitució no hi havia llibertat i sense llibertat no hi havia benestar.*

*Des d'aquell dia tothom anomenà aquella obertura llarga i acanatuda, passeig de la Constitució.*<sup>69</sup>

La seva conversa era lenta, inanimada. *Es ressentia* de la calma de la tarda, de la tèbia infusió de sol que amorosia l'espai i encenia petits rebrills als vidres de les cases. *Cada balcó era una boca oberta a la paràlisi del carrer.* Des de baix, els espais morts i entelats de les portes de les botigues, allargaven la sensació de desert que s'escorria de les façanes i envaïa l'empedrat irregular del carrer.

*Portaven l'oci del diumenge a sobre.* Havien caminat llargament sota la dolçor atmosfèrica d'aquella tarda de març. El costum, aquest tirà implacable que plana damunt la vida de les ciutats petites, els havia portat als afores. *Hi havia arribat* per aquell passeig prim i solitari, obert a la banda alta de la població, entre terres argiloses per un costat, i un escampall de cases barates per l'altre. Aquest passeig havia romàs mesos i mesos sense nom, fins que un dia l'Ajuntament *emparant-se d'una sonora cerimònia, el batejà amb el nom de Passeig de la Constitució.*<sup>70</sup>

La seva conversa era lenta, inanimada; *es ressentia* de la calma de la tarda, de la tèbia infusió de sol que amorosia l'espai i encenia petites lluïssors als vidres de les cases. *Cada balcó era una boca oberta a la paràlisi del carrer.* Des de baix, els espais morts i entelats de les portes de les botigues, allargaven la sensació de desert que s'escorria de les façanes i envaïa l'empedrat irregular del carrer.

*Lanau i Soldrà portaven l'oci del diumenge a sobre.* Havien caminat llargament sota la dolçor atmosfèrica d'aquella tarda de març. El costum, aquest tirà implacable que plana damunt la vida de les ciutats petites, els havia portat als afores. *Hi havien arribat* per aquell passeig prim i solitari, obert a la banda alta de la població, entre terres argiloses per un costat, i un escampall de cases barates per l'altre. Aquest passeig havia romàs mesos i mesos sense nom, fins que un dia l'Ajuntament *emparant-se amb una sonora cerimònia, el batejà amb el nom de Passeig de la Constitució.*<sup>71</sup>

El gener de 1937, *Escola proletària*, la revista mensual de la Federació Catalana de Treballadors de l'Ensenyança i adscrita a la UGT, presenta un segon fragment, en aquest cas un passatge del capítol sisè de la primera part; l'obra és batejada, ara, amb el

<sup>69</sup> Ramon Xuriguera, "A les mans del destí (capítol d'una novel·la inèdita)", *Rosa dels vents*, núm. 3 (juliol de 1936), p. 132. Com a curiositat, podem indicar que en aquesta primera versió de la novel·la, el nom del personatge que serveix de contrapunt a Lanau no era el de Soldrà sinó el de Nogareda, que en les versions posteriors serà un dels companys d'estudis del protagonista.

<sup>70</sup> Ramon Xuriguera, *L'home i el destí* (exemplar mecanografiat), p. 1-2.

títol de *L'home i el destí*, i, en la presentació del text, sense signar, s'assenyala que el text prové “d'una novel·la pròxima a publicar-se”.<sup>72</sup> És amb aquest nom de *L'home i el destí* que Xuriguera presentarà la novel·la a la convocatòria de 1936 del premi Crexells. El jurat presidit per Aurora Bertrana i integrat, a més, per Maria Teresa Vernet, Ernest Martínez Ferrando, Salvador Espriu, i Rafael Tasis, que actuava com a secretari, va eliminar *L'home i el destí* a la tercera votació. *Vals*, de Francesc Trabal, en va resultar l'obra guanyadora.<sup>73</sup>

Amb el títol ja definitiu de *Destins*, la novel·la de Xuriguera haurà d'esperar fins a l'agost de 1938 per a veure la llum –tot i que el text està datat el maig de 1936– i serà un dels escassos títols que l'Editorial Proa publicarà dins la col·lecció “A Tot Vent” durant el període de la Guerra Civil.<sup>74</sup> Xuriguera, però, no restarà del tot satisfet de la novel·la i la refarà, com veurem en el capítol vuitè de la tesi, conjuntament amb *Desordre*, al llarg de la dècada dels cinquanta, durant els anys d'exili a França.

### 3. 3. 2. *El destí d'uns personatges i d'una ciutat*

*Destins* es divideix en dues parts: la primera du per títol, 1918, la data que assenyala el final de la Primera Guerra Mundial; la segona, 1930, marca l'acabament de la

---

<sup>71</sup> Ramon Xuriguera, *Destins* (Barcelona, Edicions Proa, 1938), p. 7.

<sup>72</sup> [S/s], “*L'home i el destí*”, *Escola proletària*, núm. 1 (15-I-1937), p. 8. Val a dir que els canvis que hi ha entre el text que reproduceix la revista i el de la versió publicada en volum l'any següent, a diferència dels que s'observen respecte al publicat per *Rosa dels vents*, són pràcticament inexistents. En el capítol VIII de la tesi, proporcionem el paràgraf inicial de la versió definitiva de *Destins*, així com una anàlisi de les diferències respecte a l'edició de 1938.

<sup>73</sup> La notícia és extreta de l'article sense signar “Els premis de la Generalitat de Catalunya, d'enguany”, *La Veu de Catalunya*, 20-XII-1936. A la primera votació *L'home i el destí* va obtenir quatre vots, essent superada per *Vals*, de Francesc Trabal; *Adam i Eva*, de Joan Santamaria i *La farsa i la quimera*, de Joan Puig i Ferrer. Es tracta, a més, de les tres novel·les que, per aquest ordre, arribaran fins a les darreres votacions. A la segona votació, l'obra de Xuriguera va obtenir tres vots i a la tercera només dos, fet que va provocar la seva eliminació. El 12 de gener de 1937 Humbert Torres el felicita pel resultat assolit amb la novel·la: “Tinc ganes de conèixer el vostre darrer llibre, *L'home i el destí*, que tan brillant paper féu en els premis literaris d'enguany, i, jove com sou, és d'esperar que el vostre ingeni doni fruits cada dia millors, que us consagrin definitivament”. Annex V, carta 216.

<sup>74</sup> Poc abans de la publicació de *Destins*, un desconegut Begur escriu l'article “Proa al vent” a *La Publicitat*, 10-VIII-1938, en què reivindica la tasca desenvolupada per l'editorial Proa al llarg de la dècada dels trenta: “L'Editorial Proa prepara la celebració del desè aniversari de la seva fundació. La seva obra, en deu anys, és realment enorme. És una de les més importants de Catalunya. Però no m'interessa tant destacar ací la importància i la qualitat de l'obra feta com el que moralment representava el gest d'emprendre-la”. Josep Queralt, a la carta que adreça a Xuriguera el 16 d'octubre de 1938 (Annex V, núm. 184), parla de la recepció immediata de l'obra: “De l'acceptació al mercat, res us puc dir encara. Feia tant temps que el públic no havia encaixat cap novetat de “A Tot Vent” que em sembla que els deu

dictadura de Primo de Rivera. El tema que presenta la novel·la ens el proporciona el mateix Xuriguera a l'entrevista efectuada per Josep Sol que hem esmentat. Aquest no és altre que el de la confrontació entre dues generacions, la que viu del passat i la que es projecta en el futur. I serà la Primera Guerra Mundial –i les repercussions en els diversos àmbits de la societat que la lluita va provocar– el teló de fons i la frontissa entre les dues generacions:

Es tracta de l'enfrontament de dues generacions. El que marca la divisòria entre aquestes dues generacions és la guerra gran. Aquesta guerra va produir una commoció que ha afectat la vida social, la moral i les directrius individuals i col·lectives. Sempre que al món es produeix un fet així, a uns indrets és captat immediatament i a altres hi arriba molt tard. La gent que s'adona aviat dels nous estats que crea la commoció, pot caminar al ritme nou de les coses, mentre que l'altra, portant el róssec vell –és a dir, que no s'ha commogut– resulta que viu en una època amb tot l'equip en una altra.<sup>75</sup>

Una mateixa concepció del món que expressa el personatge de Soldrà a les pàgines inicials de *Destins*:

– ¿No és una sort portentosa –deia Soldrà– viure en aquests moments? ¿Ésser testimoni d'aquest drama imponent que canviarà la faç del món? Els qui vindran després l'hauran de reviuire en els llibres: nosaltres l'aprenem directament dels fets. Aviat és dit: un fenomen que canviï la fesomia del món! Veure com es produeixen les causes i ésser prou jove encara per a seguir llargament els resultats que se'n desprenguin! Car, o aquesta guerra no té sentit, o és l'accident tràgic i indispensable d'un nou ordre de les coses...<sup>76</sup>

Aquest tema –al qual també es podria aplicar l'expressió “un document de la nostra època”, que Domènec Guansé havia encunyat a propòsit de *Desordre*– el reblen les citacions que encapçalen cadascuna de les parts i que evidencien l'anàlisi social que pretén dur a terme Xuriguera. Així, la d'Oswald Spengler, que obre la primera part, palesa la manca d'esperança en el present: “Fins avui érem lliures d'esperar del futur el que volguéssim. On no hi ha fets mana el sentiment. En endavant, però serà un deure de tothom preguntar a l'esdevenidor, el que s'esdevindrà amb la invariable necessitat d'un destí, i que és el que no depèn dels nostres ideals privats, de les nostres esperances, dels nostres desigs”.<sup>77</sup> A la segona part, hi trobem dues noves citacions: una de Jules

---

haver reprès una mica, mica... De totes maneres, és a tots els aparadors i crec que alguna llibreria –Catalònia i alguna altra– ha repetit. Ja anirà marxant...”

<sup>75</sup> Josep Sol, “Una estona amb Ramon Xuriguera”, *La Humanitat*, 5-XII-1935. També a l'entrevista feta per Joan Alegret, Xuriguera havia insistit en la mateixa idea.

<sup>76</sup> Ramon Xuriguera, *Destins*, p. 16.

<sup>77</sup> *Ibidem*, p. 5. La citació de Spengler, que va destacar com a filòsof de la història, culmina amb aquestes interessants idees: “Malbaratem enormes quantitats d'esperit i de força en empreses mal orientades. [...]”

Romains i l'altra, novament, d'Oswald Spengler. Mentre que en la primera s'insisteix en la manca d'ideals del període present: "En el curs de la Història hi ha temps molt durs de viure per a l'esperit. Ara estem en un temps d'aquests"; la segona apunta el fracàs dels somnis de joventut amb el pas del temps: "Jo no veig, però, quins prejudicis pot ocasionar el fet que una generació robusta i plena d'il·limitades esperances s'adoni a temps que una part d'aquestes esperances corrin al fracàs. Qui valgui alguna cosa sabrà salvar-se".<sup>78</sup> Una temàtica i un context històric, el conflicte bèl·lic de 1914-1918, pràcticament absent de la narrativa catalana de l'època.<sup>79</sup> Cal tenir present, a més, que l'anàlisi de les conseqüències de la Primera Guerra Mundial i, en especial, en el terreny de la producció literària, era una qüestió a la qual Xuriguera, des de finals de la dècada dels vint, havia dedicat una notable atenció a través d'articles publicats a la premsa.<sup>80</sup>

Aquest contrast generacional que apuntàvem, Xuriguera el projectarà en un grup d'estudiants, que són els qui porten tot el pes de *Destins*, amb un especial interès per explorar el seu món interior. Això fa que l'obra pugui adscriure's, igual que *Volves grises* o *Desordre*, dins el corrent de la novel·la psicològica. En aquest sentit, el títol és altament significatiu perquè n'indica el contingut: el destí d'uns personatges prenent com a base dos moments claus de la seva existència. I la segona part de la novel·la, com evidencia la citació de Spengler, no farà res més que mostrar-nos l'èxit o el fracàs dels joves presentats a la primera. Aprofitar els ideals de joventut és una reflexió que ja apareix a les pàgines inicials:

Tan interessant com era l'esmerç que l'home podia fer d'aquesta vida abans que esdevingués vella! Aquesta era la qüestió que atreia la dinàmica del seu pensament. Néixer i morir no volia

---

Ja ha transcorregut una eternitat entre l'època de Nietzsche en què encara vibrava un postrem raig de romanticisme, i la present, que ha girat definitivament l'esquena a tot el romàntic".

<sup>78</sup> *Ibidem*, p. 241.

<sup>79</sup> Un dels pocs exemples en què apareix el context històric de la Primera Guerra Mundial és en aquest passatge de la novel·la de Joan Duch, *Vida triomfal* (Barcelona, Edicions Proa, 1935), p. 157: "1914-1918: la guerra desfermada al mig d'Europa. Els alemanys destruint tota l'activitat industrial de Bèlgica i del nord de França, justament de les regions competidores de l'especialitat fabril de Grisalla. Els russos amb els romanesos, els grecs, els serbis, els anglesos; més tard els italians: tothom amb les mans a les armes deixant quietos telers i filadores, i solament fent anar les fàbriques de municions i estris de guerra. Espanya es troba convertida de cop i volta en una mena de Xauxa: comandes de tots els bel·ligerants queien a raig fet i els establiments tèxtils de Catalunya no eren pas dels que sucaven el tros més petit en aquell anormal brou grassíssim."

<sup>80</sup> Un comentari sobre les repercussions de la Primera Guerra Mundial en el terreny literari català es troba a Maria Campillo, "La literatura de la guerra civil", dins *Literatura de la guerra civil. Memòria i ficció*, p. 37-38.



dir res. El que era interessant era el que hi havia pel mig: transformar, descobrir, crear. ¿Què voldria dir, sinó, viure? Augmentar la magnitud de cada època, fer propi l'inconegut, engrunar els fets per la riquesa de llurs conseqüències, creure en una veritat mítica o en una veritat científica, viatjar en carreteres planes o en locomotores, fer pintures rupestres o disposar de grans rotatives: aquest era el problema fonamental de l'home.<sup>81</sup>

Un dels personatges principals de *Destins* és Lanau, un jove estudiant de medicina de vint-i-dos anys, dotat d'un tarannà abúlic, recelós, i, alhora, amb un evident rerefons romàntic. Una manera de ser que Soldrà, l'altre protagonista i company d'estudis –i que té en el vitalisme el tret més representatiu del caràcter– li retreu sovint,:

–I és clar! Això és el que pensa la gent que té nas i ulls a la cara. ¿Que et penses, doncs, que perquè et falla un ressort ja s'ha acabat tot? Aquesta mena d'aplatanament romàntic no et pot conduir a res de bo: mala cara, mal humor, i sense treure'n l'entrellat: no m'ho explico! Com si no hi hagués res més al món! El que tu fas és... un renunciament. I jo et pregunto: hi tens dret? ¿en tens consciència del que fas? –L'esguardava amb els ulls rodons, clars, plens d'una vivacitat arborada. –És molt còmode deixar-se anar! Per què no tires al dret, digues?<sup>82</sup>

Conseqüència directa d'aquesta sensibilitat malaltissa serà el fracàs de les seves relacions amb Anna; la renúncia a l'amor, com a conseqüència d'una desconfiança sense motiu aparent cap a la seva estimada, farà que el narrador indiqui, en el capítol que tanca la primera part, que “Lanau no trobava el seu destí”<sup>83</sup>. La segona part no fa més que refermar el desencís –i l'escepticisme– de Lanau: es converteix en un metge de poble sense vocació (valgui com a exemple l'afirmació que etziba amb cinisme a la mare d'un infant mort: “després de tot, de més *guapos* que ell n'hi trobarà”<sup>84</sup>). Xuriguera contraposa, en els capítols que integren aquesta part, el fracàs de Lanau amb l'èxit de Soldrà, que acabarà esdevenint director d'un prestigiós diari.<sup>85</sup> I a les acaballes de l'obra, Lanau, adonant-se de la vida que porta Soldrà, reflexiona sobre la situació a què es troba abocat; en definitiva, quins han estat els motius que l'han conduït a un destí tan desplaent i no pas cap a un altre en què els seus projectes haguessin reeixit:

I, tanmateix la posició de Soldrà li regirava els apetits. Quina distància del seu petit tocom fins al món on el seu amic es desenvolupava! Domini, irradiació, profit: allò era viure! És clar que no s'ho imaginava tan fàcil com això, ni creia que li manquessin contratemps ni dificultats! ¿És que ell, però, no en tenia, de dificultats? No existien pertot? ¿No era dur i terrible, un poble

---

<sup>81</sup> Ramon Xuriguera, *Destins*, p. 12.

<sup>82</sup> *Ibidem*, p. 89-90.

<sup>83</sup> *Ibidem*, p. 237.

<sup>84</sup> *Ibidem*, p. 247.

<sup>85</sup> No estaria de més recordar que Xuriguera, el 1930, havia esdevingut director del diari lleidatà *La Jornada*. Amb això no volem afirmar, tanmateix, que el personatge de Soldrà sigui autobiogràfic.

amb el llast de les seves passions i dels seus fetixismes? I per a assolir què? Ell sabia el que havia de sofrir quan se li moria algú o quan no encertava un diagnòstic! No es tractava pas de les dificultats, doncs, sinó de la desproporció del gaudi: res més relatiu. Els obstacles tenen més o menys valor segons les compensacions que poden venir després: aquest era el rovell de la qüestió. Ah, si tornés a començar!... Ara no hi havia res a fer: massa pes al seu damunt: massa lluny el punt lògic de partença! Calia que sofrís el seu destí: després de tot, ell se l'havia triat; almenys, quan era l'hora, no es pronuncià per un altre.<sup>86</sup>

L'únic personatge femení de la novel·la dotat d'una certa complexitat és Anna, que recorda la figura d'Helena, una de les heroïnes de *Desordre*: com aquesta és una noia amb una especial sensibilitat per la música i una àvida lectora de literatura francesa (Mallarmé, Rimbaud, Louis Philippe, Samain, Ronstand, Rousseau i, fonamentalment, Flaubert i la seva *Madame Bovary*, tot i ser “exclòs d'aquella biblioteca insuficient per a estimular les seves evasions”<sup>87</sup>), ja que, de jove, havia viscut a França a casa d'uns oncles per guarir-se d'una meningitis. Ara bé, a diferència d'Helena, acabarà per superar l'abandonament de Lanau i es casarà amb un enginyer d'Aitona. El personatge d'Anna, però, no és l'únic punt de contacte amb *Desordre*: la seva família, que té com a cap a Bisbal, un pare despòtic i arbitrari, ens recorda, en gran manera, la que presentava Xuriguera en la seva novel·la anterior.

D'entre el grup d'estudiants al qual pertanyen Lanau i Soldrà, destaquen amb llum pròpia els noms de Vallet, Mauri i Nogareda; tots tres, de la mateixa manera que Lanau, veuran claudicar els somnis de joventut. Així, el primer, un idealista que “restava llargues estones sense tornar resposta. Hom hauria dit que romania absent a tot el que es deia al seu voltant”<sup>88</sup> i que desitjava arribar a convertir-se en un escultor famós, acabarà treballant com a guixaire; el segon, “acostumat a barrejar el somni i la realitat, parlava sense que hom pogués destriar on acabava el cel i on començava la terra”<sup>89</sup>, es guanyarà la vida de botiguer; el tercer, amb un tarannà romàntic semblant al de Lanau i abocat contínuament al suïcidi, “prim, d'una naturalesa delicada, alguna cosa del seu decandiment moral traspuava en la seva feblesa física”<sup>90</sup>, finalitzarà els seus dies convertit en un patètic cantant de tangos. Uns estudiants que menen una vida bohèmia –com els que Xuriguera havia descrit a les pàgines de *Volves grises*– que, en la primera

---

<sup>86</sup> Ramon Xuriguera, *Destins*, p. 271.

<sup>87</sup> *Ibidem*, p. 125. Cal tenir present que Xuriguera, entre 1943 i 1944, va traduir aquesta cèlebre novel·la de Flaubert.

<sup>88</sup> *Ibidem*, p. 36.

<sup>89</sup> *Ibidem*, p. 38

part de la novel·la, se senten superiors a la resta de la gent, a la manera d'uns artistes modernistes mancats, això sí, d'una voluntat transformadora de la societat: “ells, però, s'estovaven en llur orgull singularista, amb llurs posats acreditaven que l'expectació que despertaven era un anunci del bagatge que portaven dins. ¿Què en sabien, els miserables mortals que els esguardaven, de llur riquesa sensible i emocional?”.<sup>91</sup> Una inadaptació als nous temps que Xuriguera explicita a les pàgines finals de l'obra mitjançant el diàleg que mantenen Soldrà i Lanau:

–El fracàs dels orbs i dels sensibles. Somniar! Passar-se els dies malparlant i somniant! Què vol dir somniar, quan només calia obrir els ulls perquè totes les ignoràncies es transformessin en coneixements? Ells anaven somniant mentre el temps ordenava les coses devers l'acció.

Aquell mot esclatà com un llampec en el cervell de Lanau. En la seva instantània lluïssor li revelà moltes coses:

–Cert! –exclamà amb convicció– L'acció: vet aquí on som avui! I, evidentment, estem mal preparats per a aquesta febre. Ens vam formar en un món lent, i ara, un cop grans, topem amb una vida dinàmica i no ens hi podem adaptar. ¿Te'n recordes, de quan parlaves de la guerra i dels camins nous que iniciaria?<sup>92</sup>

Un darrer aspecte rellevant de *Destins* és l'espai en què es localitza la història al llarg de la primera part. Xuriguera, a l'entrevista efectuada per Josep Sol, ens indica quin és aquest indret:

L'acció passa en una petita ciutat de Catalunya, de manera que hi ha gent que s'adona d'aquest canvi i altra que no se n'adona. Són, en resum, vides en el camí que es projecten, cauen o es salven, segons s'hagin assimilat el ritme o caminin encara amb el ritme vell...<sup>93</sup>

Una petita ciutat de Catalunya, de la qual no se'ns diu el nom en cap moment, i que Rafael Tasis identifica, de manera versemblant, amb Lleida.<sup>94</sup> Xuriguera ens proporciona al llarg de la novel·la prou elements que permeten abonar aquesta interpretació: n'hi ha de geogràfics (el riu que creua la ciutat, el passeig arbrat sota el carrer Principal que desemboca a l'estació, el mateix carrer Principal fàcilment relacionable amb el carrer Major, la situació prop de viles de Ponent com Aitona o

---

<sup>90</sup> *Ibidem*, p. 141.

<sup>91</sup> *Ibidem*, p. 102.

<sup>92</sup> *Ibidem*, p. 266.

<sup>93</sup> Josep Sol, “Una estona amb Ramon Xuriguera”, *La Humanitat*, 5-XII-1935.

<sup>94</sup> Aquesta identificació l'explicita tant a les ressenyes de *Destins* aparegudes a les seccions “Revista de llibres”, *La Publicitat*, 16-X-1938; i “Els homes i els llibres”, *La vida literària a Catalunya*, núm. 46 (19-XI-1938); com a l'assaig *La novel·la catalana*, p. 75. Val a dir que un dels espais en què Joan Santamaria situa l'acció de la seva novel·la *La roda de la fortuna* (escrita entre 1940 i 1953 però publicada el 1997, quaranta-dos anys després de la seva mort) és Lleida; tanmateix, com Xuriguera, en cap moment n'esmenta el nom, tot i que és fàcil de reconèixer a través de les referències a carrers i places.

Balaguer) com de culturals (la tertúlia “La Forma” està vagament inspirada en l’associació d’intel·lectuals coneguda com a “Xop-Bot”<sup>95</sup>, el diari conservador *La Voz de la Ciudad* és la contrafigura d’*El Diario de Lérida*).<sup>96</sup> Una aurèola de certesa que s’accentua en parlar de fets que van tenir una gran importància per a les Terres de Ponent al llarg de la segona dècada del segle XX com la construcció de l’embassament de Camarasa –en aquesta vila, recordem-ho, Xuriguera va exercir de mestre el 1919– o la creació de la línia fèrria que havia d’unir Lleida amb la Pobla.<sup>97</sup> A més, la tria dels anys en què s’emmarca l’acció de *Destins* no és gens casual: 1918 i 1930 assenyalen, en paraules de Josep Borrell, “a les Terres de Ponent un dels moments culturals de la història més brillant i complet”.<sup>98</sup> El títol de l’obra encaixa, en aquest sentit, com l’anell al dit, en la trajectòria d’una ciutat com Lleida:

Recordà les converses amb Soldrà, la seva fe en la marxa de les coses, fins en la de la ciutat: potser sí. En el fons no deixava de tenir raó: lenta i tot, la ciutat es transformava. El que no es transformava eren els seus sentiments.<sup>99</sup>

Per últim, cal no perdre tampoc de vista que Xuriguera en aquest terreny opera sobre un dels temes centrals de la novel·la catalana d’entreguerres: la dicotomia camp-ciutat, present en obres com *Laura a la ciutat dels sants*, de Miquel Llor.<sup>100</sup> La capital,

---

<sup>95</sup> Es tractava d’una associació d’intel·lectuals lleidatans nascuda el 1899 i que es va perllongar fins al 1936. Els seus membres es reunien a la casa que tenia Magí Morera i Galícia als afores de Lleida, vora el Segre, al peu de la serra de Gardeny. L’explicació d’aquest curiós nom ens la forneixen Romà Sol i Maria del Carme Torres a *Lleida en temps de la Mancomunitat de Catalunya (1913-1924)*, p. 88: “Xop: arbre ben arrelat que s’enlaira ufanós; bot: experimentar l’esperit una commoció violenta. Això és el que es proposaren. La cultura és el xop arrelat a la terra, les branques del qual s’enlairen fins tocar el cel; el sentiment de catalanitat és el bot que commociona, esperona i entusiasma.”

<sup>96</sup> Sobre aquesta publicació, escriuen Romà Sol i Maria del Carme Torres a l’assaig *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*, p. 195-196: “El *Diario de Lérida* representa, en el món ciutadà, la defensa de la tradició catòlica, i al seu redós s’hi apleguen tots els elements catòlics. És portaveu de les entitats i associacions religioses, entre elles l’Acadèmia Mariana, i hi són nombrosos els articles d’adoctrinament en la fe, i les campanyes en defensa dels bons costums. Fou també òrgan polític del partit integrista, i fins i tot del carlí mentre no disposava de diari propi. Al llarg de la seva vida es mantingué sempre fidel a la seva postura inicial.”

<sup>97</sup> Així, a la p. 226 de *Destins*, Xuriguera descriu la construcció de l’embassament de Camarasa: “Moltes tardes sortien sols a fer llargues passejades amb automòbil. Sabien el lloc on hi havia planejada una presa destinada a alimentar un canal que prendria l’aigua del riu, i seguien els avenços de les torres metàl·liques que travessaven camps i muntanyes per tal de transportar el fluid de la central elèctrica de Camarasa”. Com a curiositat, podem indicar que el 1981 un altre intel·lectual ponentí, Josep Carner Ribalta, narrarà a la novel·la *Sicoris* la creació d’aquest embassament.

<sup>98</sup> Josep Borrell, *Escriptors contemporanis de Ponent. 1859-1980*, p. 74

<sup>99</sup> Ramon Xuriguera, *Destins*, p. 238.

<sup>100</sup> Sobre aquest tema, vegeu Maria Campillo, “Notes sobre el tema del “paradís perdut” en la novel·la catalana d’entreguerres”, *Els Marges*, núm. 15 (gener de 1979), p. 105-108.

Barcelona, representa unes formes de vida i de cultura –el triomf, en definitiva, com es reflecteix a la segona part– enfront de la “petita ciutat de Catalunya” que, malgrat intentar adaptar-se als temps moderns, resta encara a una distància considerable de la gran urbs.

### 3.3.3. *La maduresa d'un narrador*

Tot i que és la figura de Lanau la que proporciona unitat al relat, un dels elements que més sobta de l'estructura de *Destins* és el notori desequilibri entre les dues parts que la conformen. D'aquesta manera, ens trobem amb una primera part que consta de catorze capítols i una segona –gairebé com si fos un epíleg– que només en té cinc. L'explicació rau en el fet que a Xuriguera li interessa molt més presentar al lector, amb un cert detall, els ideals i els conflictes del grup d'estudiants que conformen l'obra així com l'ambient vilatà cenyit a l'any 1918, que no pas mostrar uns fracassos, d'altra banda ben previsibles, a la Barcelona de 1930. N'és una prova el fet que l'acció narrada al llarg de la primera part abasta aproximadament uns sis mesos mentre que els esdeveniments de la segona transcorren en un parell de dies. Aquest plantejament aparentment descompensat l'assenyalarà Rafael Tasis en el seu estudi *La novel·la catalana moderna*, de 1954: “té una primera part molt interessant, en la qual l'ambient de Lleida està descrit amb justesa. Potser la segona part frustra l'interès que els capítols inicials desvetllen”.<sup>101</sup>

Pel que fa referència a la disposició del material que integra l'obra, Xuriguera mostra una evident maduresa respecte a les dues novel·les anteriors. Així, malgrat utilitzar l'omnisciència narrativa –un tret al qual se cenyia bona part de la novel·la psicològica catalana– a diferència de *Desordre*, no focalitza cadascun dels capítols sobre un únic personatge (tot i que alguns d'ells estan dedicats a figures secundàries però, alhora, d'una certa rellevància dins la trama, com ara Bisbal), sinó que, de vegades, construeix diverses històries paral·leles, degudament enllaçades i que es complementen, dins d'un mateix capítol. Un exemple d'aquest procediment el trobem en els capítols III i IV de la primera part en què es narren una sèrie d'esdeveniments al voltant dels membres participants a la tertúlia “La Forma” (la filla del banquer, la

trajectòria del general...), sense arribar a trencar el fil del relat i que acaben per proporcionar-nos una visió més complexa de la realitat.

Estretament relacionat amb aquest recurs tècnic, Xuriguera inclou en la trama episodis que serveixen per crear un cert enjòlit en el lector i així atreure la seva atenció: l'hipotètic suïcidi de Nogareda –que s'acabarà complint al final de llibre i del qual l'autor anirà proporcionant elements que l'anticipen– o la caiguda de Bisbal a les aigües del riu –i els dubtes sobre la seva mort–, són dos episodis, en els capítols finals de la primera part, que obeeixen a aquesta premissa. *Destins*, per tant, evidencia un major domini de les tècniques narratives.

Un dels aspectes més criticats de la producció narrativa de Ramon Xuriguera que precedeix *Destins* era l'estil, qualificat sovint de recarregat, artificios i imatjat, cosa que provocava que el relat, d'una banda, es dilatés de manera excessiva i, de l'altra, s'atorgués més importància a la manera de narrar els fets que no pas a la pròpia narració. Uns adjectius que no poden aplicar-se a aquesta novel·la, ja que l'estil emprat esdevé molt més sobri i contingut, tot i que no falten alguns passatges que recorden *Volves grises*, *Espills dormits* o *Desordre*.<sup>102</sup> Rafael Tasis, que a la ressenya d'aquesta darrera havia retret a Xuriguera la “manca de naturalitat de l'expressió”, no dubta a qualificar, en el comentari a la novel·la aparegut a *La Publicitat*, que “està escrita amb un llenguatge excel·lent, que no té res a veure amb l'estil barroc i preciosista emprat pel seu autor en obres anteriors”.<sup>103</sup> I, a l'assaig *La novel·la catalana*, es refermarà en aquesta afirmació: “la publicació de *Destins* permetia de constatar que aquest instrument expressiu del novel·lista Ramon Xuriguera s'ha fet més cenyit i natural.”<sup>104</sup> Aquesta moderació en el lèxic (en el sentit d'eliminar mots i expressions que denotaven un excés de retòrica), l'ús d'un paràgraf més breu i la major presència de l'estil directe –que ja començava a apuntar a *Desordre*– fan que la novel·la mantingui, en tot moment, una notable tensió dramàtica.

---

<sup>101</sup> Rafael Tasis, *La novel·la catalana*, p. 75.

<sup>102</sup> Valgui com a exemple la comparació que obre aquest paràgraf de la pàgina 83: “Els ulls li fulguraven com dues anelles d'acer dins la fosca. Avançava el cos fins a cobrir materialment els seus interlocutors, els quals retrocedien instintivament. L'actitud d'aquell home era inexplicable: hi havia un no sé què d'orat en la seva expressió. Lanau l'esguardava estermordit. Soldrà feia esforços per reprimir la inquietud.”

<sup>103</sup> Rafael Tasis, “Revista de llibres”, *La Publicitat*, 16-X-1938.

### 3. 3. 4. *La recepció*

*Destins* va aparèixer l'agost de 1938, a les acaballes de la Guerra Civil, cosa que en va perjudicar notòriament la distribució i, en conseqüència, la recepció.<sup>105</sup> Això explica, sens dubte, que, a diferència de la producció anterior de Xuriguera, tant la narrativa com l'assagística, només hàgim pogut localitzar tres comentaris que hi fan referència.

Els dos primers els du a terme Rafael Tasis. En la recensió apareguda dins la secció "Revista de llibres" de *La Publicitat*, posa de relleu, d'entrada, els dos nuclis que vertebraven l'obra: d'una banda, la presentació d'un ambient a cavall entre la tradició i la modernitat; de l'altra, la descripció del fracàs d'una joventut indolent:

Amb *Destins*, Ramon Xuriguera ha escrit una novel·la que té dues ambicions: la de presentar-nos un ambient inquiet, oscil·lant entre la tradició i l'empenta renovadora, d'una ciutat –evidentment, Lleida– pels volts del 1920, i la de fer-nos palesa la tragèdia d'una joventut que fracassa, per por de la lluita, en la batalla de la vida. Els elements són bons i cal dir que Ramon Xuriguera els ha manipulat amb prou traça.<sup>106</sup>

Una temàtica que, a judici del crític, representa un pas endavant respecte a les novel·les anteriors, a la qual cosa ajuda l'estil, allunyat d'un lirisme exuberant. Ara bé, si *Destins* no acaba d'apassionar el lector és, segons Tasis, a causa de la "manca de gruix moral dels personatges". Una afirmació que exemplifica amb l'anàlisi del personatge de Lanau:

Lanau, per exemple, personatge central de *Destins*, és un minyó abúlic, covard, carregat de dubtes i incapaç d'acció ni de voluntat. Estima –o més aviat s'ho pensa– una noia, la qual se li lliura en un moment d'exaltació. La por instintiva, la desconfiança del tímid contra l'audaç, li lliguen, però, els braços. Quan heu arribat a la conclusió que aquest protagonista té una tan baixa qualitat moral i que els que el volten no el superen pas de gaire tros, la novel·la ja ha perdut tot interès. I trobeu natural l'epíleg, aquella segona part que ens fa assistir a l'esfondrament definitiu de les il·lusions i els somnis de Lanau. Us sembla que si l'autor fa triomfar gratuïtament Soldrà, l'amic íntim del protagonista, és únicament per facilitar el contrast amb el fracassat Lanau, i que igualment, pels seus mèrits, hauria pogut enfonsar-se amb els altres.<sup>107</sup>

---

<sup>104</sup> Rafael Tasis, *La novel·la catalana*, p. 75.

<sup>105</sup> Aquesta qüestió ja s'indica en l'"Advertiment dels editors" que encapçala la versió revisada de *Destins* que va efectuar Xuriguera a finals de la dècada dels cinquanta: "Aquesta novel·la, apareguda l'any 1938, fou la darrera que la col·lecció "A Tot Vent" publicà a Barcelona. Les circumstàncies d'aleshores, n'impediren la total distribució".

<sup>106</sup> Rafael Tasis, "Revista de llibres", *La Publicitat*, 16-X-1938.

<sup>107</sup> *Ibidem*. Sobre aquesta qüestió, que detecta en la producció narrativa actual, Tasis afirma: "S'ha dit que la gran falla de la pintura moderna –excel·lent en el paisatge, en la natura morta, en el retrat– és que no s'arrisca a l'empresa coratjosa de la gran composició. Els novel·listes podrien també encaixar una censura similar. La reacció ja es produeix, però, i un Thomas Mann, un Aldous Huxley, un Jules Romains, àdhuc un Sinclair Lewis, reprenen els grans personatges i les grans composicions grates a Balzac o a

La ressenya finalitza lloant les qualitats que Xuriguera desplega com a narrador a *Destins*, alhora que l'aconsella per tal que pugui anar progressant en la tasca literària: una vegada alliberat de l'excés de recursos retòrics que malmetien l'estil, s'ha de centrar en el disseny d'uns personatges “de més gruix humà”, la qual cosa li ha de permetre arribar a construir “excel·lents novel·les”:

La novel·la, tanmateix, es fa llegir bé. Hi ajuden les descripcions de la vida lleidatana, unes escenes de xafardia entre homes i unes manifestacions de carrer, demostració de la pugna entre l'esperit vell i la renovació que s'inicia, molt ben dibuixades. Ramon Xuriguera, que en *Desordre* ens ofería una prova de les seves condicions de bon novel·lista, creador d'un ambient i d'un argument, i que ara en *Destins* s'ha després del llast que afeixugava el seu estil pot fer –i no dubto que en farà– excel·lents novel·les, el dia que s'acari amb personatges de més gruix humà.<sup>108</sup>

El segon comentari el trobem dins la secció “Els homes i els llibres”, destinada a les recensions d'obres catalanes i estrangeres d'actualitat, que formava part del butlletí ciclostilat *La vida literària a Catalunya*. La publicació no feia més que reproduir els textos que s'havien emès en el programa radiofònic setmanal, del mateix nom que el butlletí, i que anava a càrrec de destacats membres de la Institució de les Lletres Catalanes. Tasis, en aquest article, reprèn –i hi aprofundeix– algunes de les qüestions que havia plantejat, prèviament, des de *La Publicitat*. Una d'elles és l'estil, que representa una notable millora respecte a l'emprat a *Volves grises* i a *Desordre*, dues novel·les que tenien “en el seu mateix artifici, el seu càstig”:

Voldria assenyalar, en primer lloc, després d'haver-lo criticat, de vegades amb l'excessiva duresa que la constatació del seu talent m'inspirava, com l'estil del novel·lista s'ha depurat de tot el llast que l'afeixugava. Ara ja no és barroc ni torturat, els neologismes i els verbs inusitats ja no s'interposen en la vivacitat de la narració. I això no vol pas dir que l'estil no sigui personal, que els diàlegs i les descripcions de l'acció novel·lesca, amb els seus paràgrafs curts i les rèpliques fetes de sobreentesos i frases incompletes i vehements, no estiguin lluny de la correcta estandardització de la prosa, perill evident dels escriptors joves i que tant desespera els crítics.<sup>109</sup>

---

Dostoievski, a Dickens o a Tolstoi o a Stendhal. Potser aquesta reacció tardarà encara a arribar a Catalunya. Per ara en tindriem prou amb una major exigència dels novel·listes en la tria dels seus protagonistes.”

<sup>108</sup> *Ibidem*.

<sup>109</sup> Rafael Tasis, “Els homes i els llibres”, *La vida literària a Catalunya*, núm. 46 (19-XI-1938), s/p. Els motius que provoquen un comentari negatiu sobre l'estil en què estan redactades les dues primeres novel·les de Xuriguera, Tasis els explicita en aquests termes: “Ramon Xuriguera ha publicat fins ara tres novel·les. La primera, *Volves grises*, ajuntava, a una vaguetat d'argument i a una indecisió dels personatges ben caracteritzats dels anys que fou publicada i sintetitzada amb encert en el títol, un curiós estil barroc, fet de neologismes i circumloquis, que entrebancava el lector en un joc perdedor d'imatges i



Ara bé, aquest no és l'únic tret positiu de *Destins*. N'hi ha d'altres com el “d'evocar un ambient limitat d'horitzons, però ple de forces en moviment, com era el de la ciutat de Lleida, a les darreries de la guerra europea”; la temàtica, el “fracàs de tota una generació”; o bé la psicologia dels personatges, malgrat que Xuriguera no ha pogut sostreure's del que Tasis defineix com “la falla que ha pesat damunt moltes de les novel·les catalanes d'aquests darrers quinze anys”:

Una falla que té la seva causa en la mena de personatges que ens presenten els novel·listes i que, gairebé tots, estan tarats d'allò que en diríem “russisme”, tal com l'interpretaríem en l'obra de Dostoievski i dels seus predecessors, i que la novel·la soviètica ha eliminat totalment amb la revolució. Personatges indecisos ancorats entre la terra i els núvols, que s'espanten davant la realitat i abominen l'acció; que se senten generosos i agosarats, plens d'afanys redemptors i de cabòries renovadores, però que renuncien a la lluita abans que aquesta se'ls presenti. Personatges, al capdavant, sense grandesa ni simpatia, abúlics lamentables, com el protagonista de *Destins*, el pobre Lanau, que no gosa ni plantar cara a un pare morbosament gelós, per l'amor a una noia que se li lliura totalment.<sup>110</sup>

Un darrer comentari igualment elogiós apareix publicat a *La Humanitat* a càrrec de Josep M. Francès. Dos són els elements que destaca el crític del contingut de la novel·la. L'un és la descripció dels personatges que presenta el relat, tant els principals com els secundaris:

En *Destins* fa una magnífica descripció de caràcters. Destaquen els dos protagonistes, que menen l'acció, Lanau i Soldrà, especialment el primer, dins la copiosa desfilada de tipus que esmalten l'acció de la novel·la, alguns tan suggestius com el díscol Vallès o l'agressiu Bisbal. També ens plau molt la figura d'Anna i la pintura de les seves reaccions.<sup>111</sup>

L'altre és el que Francès anomena “la posició espiritual del novel·lista”, és a dir, la manca d'identificació de Xuriguera amb els personatges que ofereix al lector:

L'acció es desenvolupa en una ciutat catalana que s'assembla a Lleida com una gota d'aigua a una altra gota. Hi ha escenes molt ben vistes de la vida universitària i àdhuc moments de brega

---

d'insinuacions. La segona, publicada poc abans del dinou de juliol, es deia *Desordre* i presentava el contrast colpidor d'un argument punyent i audaç explicat en un llenguatge artificios, ple d'amaneraments i recercats preciosismes. El novel·lista s'havia elevat i havia aconseguit maduresa. L'escriptor, en canvi, s'havia entollat encara més en l'eixorca voluptat d'un estil que tenia, en el seu mateix artifici, el seu càstig.”

<sup>110</sup> *Ibidem*. Tasis acaba el comentari de *Destins* amb una reflexió de futur: “La guerra actual haurà posat, espero, remei a aquesta tràgica posició espiritual de molts joves. Haurà liquidat, de fet, els indecisos i els febles. Haurà obert el camí als audaçs. Esperem de retrobar ben aviat aquests homes triomfadors, plens de fe i de voluntat, en les pàgines de les novel·les que demà se'ns ofereixin. Més que *Destins*, ens serà llegut de trobar, aleshores, homes que triomfen de l'atzar o que, en una superació del vell fatalisme, saben lliurar-s'hi somrients i véncer-lo amb les mateixes armes.”

<sup>111</sup> [Josep M.] F[rancès], “Cada dia un llibre”, *La Humanitat*, 4-I-1939.

entre autòctons i forasters. La posició espiritual del novel·lista, a través dels seus personatges, diríem que és un xic escèptica amb tendència a compartir el pessimisme de Lanau, com si Xuriguera en aquests aspectes com en altres, hagués volgut situar-se *au dessus de la mêlée*. Confirma aquest criteri, la lectura dels pensaments d'Oswald Spengler o Jules Romains, que precedeixen el començ i l'epíleg de la novel·la.<sup>112</sup>

---

<sup>112</sup> *Ibidem.*

**VII. L'ESFONDREMENT D'UNS IDEALS  
(1939-1954)**



## 1. LES RELACIONS AMB L'AMBIENT INTEL·LECTUAL CATALÀ I FRANCÈS

La caiguda de Barcelona, el 26 de gener de 1939, com hem apuntat en el capítol anterior, sorprèn Ramon Xuriguera a París amb la seva muller, Henriette, i el fill del matrimoni, Gerard. Durant els vint-i-set anys que s'escolen fins a la seva mort a Bergerac, l'agost de 1966, Xuriguera acabarà desenvolupant una trajectòria intel·lectual que el convertirà en una peça clau de l'exili català a França.<sup>1</sup> A la capital francesa, durant els primers mesos de 1939, resideix a casa dels sogres i es guanya la vida impartint classes en un col·legi “que em dóna més treballs que retribució”, escriu el 4 de febrer al seu germà Joan Baptista; uns ingressos que complementa amb conferències encarregades per la Société pour la Propagation des Langues Étrangères en France –una institució que durant la primera estada a la capital francesa, entre 1928 i 1930, ja li havia encomanat algunes dissertacions–, com la que imparteix el 14 d'abril a la Sorbona amb el títol de “La poesía moderna española”. Podem sintetitzar la situació per què travessa Xuriguera en aquest paràgraf de la carta esmentada:

Però és qüestió d'arreplegar-ho tot i de deixar sentades les bases per a majors compensacions futures. La confiança amb què jo em miro l'esdevenidor voldria que la tinguéssiu vosaltres també. Des de que hem arribat a França m'ha marxat una immensa part del malestar que portava a sobre. Com que el drama fa temps que el veia venir no vivia tranquil. De manera que les dificultats actuals, tot i considerant-les, em semblen menys importants. A un cas desesperat, aquí, no hi heu d'arribar, mentre que allà baix encara que us hi haguéssiu vist precipitats jo hauria estat impotent per a treure-us-en. De manera que salut hi hagi; molt de repòs i molta confiança. Tots aquí seguim les vostres vicissituds i les vostres cartes són devorades per tal d'estar al corrent dels darrers detalls. Si les coses no estiguessin com estan; amb quines ganes no us hauríeu estalviat els dies que heu hagut d'estar barrejats amb la companyia que he tingut fins a Caussade!<sup>2</sup>

La lectura d'aquest mots –i de les cartes creuades entre els dos germans al llarg de 1939– ens mostra l'ajut que Xuriguera dispensarà a la seva família, que havia creuat la frontera el mateix dia de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat comtal. Joan Baptista Xuriguera viurà exiliat a les poblacions occitanes de Caussade i de Montauban

---

<sup>1</sup> L'extensa mostra de la correspondència de Ramon Xuriguera que reproduïm en els annexos V, VI, VII, VIII, IX i X ens permet reconstruir amb notable precisió el teixit de les relacions que mantenia amb els diferents intel·lectuals que residien no únicament a França sinó, fins i tot, a l'interior de Catalunya i a Amèrica. Sobre les cartes de Xuriguera, vegeu la meua comunicació “La correspondència de Ramon Xuriguera: balanç d'una investigació”, dins *III Simposi Internacional de Literatura Autobiogràfica. L'epístola* [en premsa].

—en aquesta darrera esdevindrà un dels membres fundadors del Casal Català<sup>3</sup>; igualment s’interessa per la sort dels seus altres dos germans, Pau i Pere, desapareguts a finals de 1938, durant la Guerra Civil. D’aquesta estada a París, ens en donen notícia els dietaris d’Artur Bladé i Desumvila i de Sebastià Gasch. El primer, en una anotació a *L’exiliada*, corresponent al 6 d’abril, ens indica el lloc de trobada de Xuriguera amb els exiliats catalans i la identitat d’alguns d’aquests: “Una mica més tard, Dardalló em porta al cafè Aux Deux Magots, del bulevard Saint-Germain, on Joan Casanovas es reuneix cada tarda amb alguns amics. Hi ha, en efecte, l’expresident del Parlament català, un fill seu<sup>4</sup>, Ramon Xuriguera i tres més que no sé qui són.”<sup>5</sup> El segon, a *Etapas d’una nova vida*, ens narra una visita que efectua a París entre el 25 i el 28 de maig, des de Roissy-en-Brie on residia, que referma la informació aportada per Bladé i Desumvila: “Al cafè dels Deux Magots, on es reunien durant la dictadura Miravittles i Fontbernat, saludàrem Casanovas, Xuriguera, Vilalta i Valls de la ràdio.”<sup>6</sup>

El mes de juliol, Ramon Xuriguera es trasllada amb la família a Mouleydier, una petita vila rural de la Dordonya, a Occitània, on residia una tia soltera de la seva muller, Madame Allary (coneguda familiarment com a Marraine), que posseïa un pròspera botiga d’ultramarins.<sup>7</sup> A causa de la impossibilitat per aconseguir feina com a professor (era estranger i, per tant, segons la llei francesa no podia impartir classes), Henriette Xuriguera sol·licita una plaça com a mestra a Perpinyà, destinació que li és concedida l’octubre de 1939. Després d’una curta estada a Ceret, gràcies a l’amistat amb el

---

<sup>2</sup> La carta, la reproduïm a l’Annex VI, núm. 5.

<sup>3</sup> Joan Baptista Xuriguera exposarà les seves vicissituds i activitats durant la seva estada a França al volum autobiogràfic, *Diari del primer any d’exili a França* i a la novel·la *El pont de l’exili*.

<sup>4</sup> També Joan Casanovas i Cuberta, fill de Joan Casanovas i Maristany, en una carta que ens va adreçar l’11 de juliol de 2002, fixa l’estada de Xuriguera a París a inicis de 1939: “Em sembla recordar que em preguntàreu quan vaig entrar en contacte amb en Ramon Xuriguera a França i que us vaig dir a Perpinyà. Si fou així hi ha un error. No puc deixar de dir-vos que en el decurs de la nostra conversa i més tard, quan vaig estar-hi pensant, vaig tornar a reviure molts moments passats, alguns dels quals s’havien perdut en la boira del temps. Ara us puc dir que el meu primer contacte amb ell, a França, fou a París. I com si fos ara, recordo que un dia dels primers mesos de l’any 1939 –febrer? març?– ens passejàvem amb el meu cosí Josep Pi Sunyer pels voltants del Sena, prop de Notre-Dame, acompanyant Ramon Xuriguera que ens donava la seva opinió sobre el Conclave que s’estava celebrant per l’elecció del nou Papa, després de la mort de Pius XI”.

<sup>5</sup> Artur Bladé i Desumvila, *L’exiliada (Dietari de l’exili 1939-1940)* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1976), p. 101.

<sup>6</sup> Sebastià Gasch, *Etapas d’una nova vida. Diari d’un exili* (Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 2002), p. 87.

ceramista Josep Llorens Artigas, Xuriguera s'instal·la a la capital del Rosselló on romandrà fins a la tardor de 1940. Durant aquest breu, i alhora intens període, reprèn el tracte amb velles amistats com Josep Queralt, un dels fundadors de les Edicions Proa. També manté una intensa relació epistolar amb Joan Casanovas, resident encara a París, amb qui col·labora, com ja veurem a l'apartat següent, en diversos projectes de caire polític i social. A més, tal com es desprèn de la correspondència amb Casanovas, redacta un assaig, *Espagne 1940-Empire ou colonie?*, per a la col·lecció “Les coulisses de la guerre”. D'aquesta obra que, amb tota probabilitat, no va arribar a publicar-se,<sup>8</sup> en podem conèixer el contingut gràcies a una carta que adreça a Casanovas l'11 d'abril:

El llibret ja és fet. No és el que hauria pogut ésser. Sense que hagin estat completament silenciades certes parts vives de la realitat peninsular, hi ha un curiós desig de neutralitzar-les amb el concepte tradicional d'una Espanya d'importació. En aquesta Espanya, els nacionalismes ja hi figuren, però no com una cosa essencial sinó com un problema col·lateral. És curiosa aquesta obcecació en no voler veure l'evidència. Però no hi ha res a fer. El concepte literari de l'Espanya “profunda”, el Cid i l'ombra del Quixot, és més fort que la realitat. Bona part de l'esperit del llibret ha estat sacrificat a aquest clixé; les condicions d'entrada de Catalunya en una ordenació interior, han estat deformades en benefici d'uns suposats estats units ibèrics que em semblen desplaçats. La part de *veritat* que ha pogut ésser salvada de la immolació i de la deformació té, tanmateix, prou interès. Heus ací perquè m'he conformat que la cosa anés endavant. He pensat que entre això i res calia aprofitar això.<sup>9</sup>

De retorn a Mouleydier, Xuriguera es converteix en el responsable del negoci de Madame Allary; les seves tasques consistien, bàsicament, com indica en una lletra adreçada al seu germà, el 23 de desembre de 1951, en “l'inventari, la liquidació dels diaris, l'arranjament de la reserva i el moviment de la botiga”.<sup>10</sup> I és que, deixant al marge les activitats culturals, aquesta va convertir-se en la seva ocupació fonamental

---

<sup>7</sup> Sobre l'estada de Xuriguera a la Dordonya, vegeu el nostre article, “Ramon Xuriguera, un exiliat català en terres occitanes”, *Revista del Centre de Lectura de Reus*, hivern de 2004 [en premsa].

<sup>8</sup> Almenys aquesta és la conclusió a què hem arribat després d'una recerca infructuosa pels catàlegs de les principals biblioteques de França. Segurament, el manuscrit va ser destruït durant l'incendi de Mouleydier, a mans dels alemanys, el juliol de 1944.

<sup>9</sup> Annex VII, carta 37.

<sup>10</sup> Annex VI, carta 73. Una informació que ens va corroborar Gerard Xuriguera en una conversa mantinguda el 31 d'octubre de 2001. No serà, però, Xuriguera l'únic intel·lectual català que desenvoluparà un ofici tan allunyat de les tasques que havia dut a terme abans de 1939. Sobre aquesta qüestió, escriu Albert Manent a “La cultura catalana a l'exili” dins Autors Diversos, *Història de la cultura catalana*, volum X (Barcelona, Edicions 62, 1999), p. 262: “Un altre estudi pendent, i era difícil de fer, és l'ofici a què s'hagueren de dedicar els nostres intel·lectuals. N'hi ha alguns exemples curiosos: Agustí Bartra llegia versos castellans en locals populars de la República Dominicana i alguna vegada havia passat el platet; Josep Maria Poblet va fer de *cómico de la lengua* dins una companyia de teatre que recorria l'illa de Cuba; Vicenç Riera Llorca va haver de llogar-se de cambrer a Santo Domingo

fins a la tardor de 1954 i, en definitiva, l'instrument per aconseguir un sou. Pel que fa referència a l'ambient que es respirava a la vila occitana, escriu Xuriguera en unes notes autobiogràfiques datades entre 1952 i 1953:

Era una pau relativa, és cert, amb neguits vinguts del front, amb perills derivats de l'ocupant, amb problemes de menjar, de vestir, com els que tenia tothom, als quals calia afegir-hi els de la nostra condició de refugiats en uns temps insegurs i sadolls de malfiança.

Així i tot em semblava ésser un oasi després de tants mesos d'inestabilitat i d'ensurts, sovint accidentats, promoguts per uns esdeveniments contra els quals les previsions eren inútils. Tot el que ha estat de nosaltres durant les angoixes d'aquests anys, ho ha determinat la sort.

L'indret m'era conegut. Hi havia passat algun estiu. M'hi sentia recolzat per afectes familiars. La gent m'acollia com per a donar-me a entendre que no els hi semblava estrany. Els veïns em tractaven com a amic i en hores de greu perill m'ho havien de provar. Els carrers m'eren simpàtics, i el riu i els boscos i el camp. Els camins, de tant passejar-m'hi a totes hores, m'havien esdevingut familiars.<sup>11</sup>

Entre 1941 i 1944 desenvolupa una intensa tasca literària: redacta les novel·les *Els Astruc* i *Tres nits* i tradueix *El gran Meaulnes*, d'Alain Fournier, i *Madame Bovary*, de Gustave Flaubert, precedida d'un estudi sobre la figura del narrador francès. També escriu un breu assaig, *El simbolisme dins la poesia espanyola contemporània*. La tranquil·litat de les contrades de la Dordonya fa que, fins i tot, el seu amic Claudi Ametlla es plantegi, en una carta del 31 de març de 1944, la possibilitat de traslladar-s'hi des de Perpinyà, davant el perill d'una evacuació imminent de la ciutat a causa de la lluita amb els alemanys: "No sé pas on aniré si el cas ve, d'entre els quatre o cinc llocs pensats, un dels quals és Mouleydier."<sup>12</sup>

El 21 de juny d'aquest any, però, l'exèrcit alemany arrasa Mouleydier en resposta a uns combats tinguts amb la resistència. Xuriguera, a les notes autobiogràfiques al·ludides, ens proporciona un document de primera mà sobre aquest tràgic esdeveniment:

Tota la regió on vivia estava envaïda pel *maquis* el qual a l'anunci del desembarc dels aliats a Normandia s'emparà obertament del poble atrinxerant-lo i establint-hi el seu comandament. La calma relativa de que havíem gaudit fins aleshores es transformà en un veritable frenesí. En 15 dies sofrírem tres combats al tercer dels quals els alemanys forçaren l'entrada del poble, practicaren minuciosament la caça a l'home, n'afusellaren disset i tancaren tots els altres.

---

(República Dominicana), i alguns escriptors, com Tísner i d'altres, van treballar a Mèxic en una empresa d'uralites d'un asturià, anomenat Suárez, que duia el nom de Techo Eterno Eureka."

<sup>11</sup> Podem contextualitzar aquestes notes autobiogràfiques entre 1952 i 1953 perquè Xuriguera esmenta els articles sobre art que va publicar, per aquestes dates, a la revista parisenca *Presència de Catalunya*. El text íntegre de les notes, que es conserven al fons Ramon Xuriguera de l'Arxiu Nacional de Catalunya, l'editem a l'Annex II.

<sup>12</sup> Annex V, carta 36.



Després, entraren a sac per tot i incendiaren les cases. Quan poguérem tornar a lloc un sinistre munt de runes s'aixecava als indrets de les nostres habitacions. Entre el pillatge i el foc ho havien devastat tot: llibres, mobles, roba, documents... Impossible de salvar ni un sol botó d'aquelles cendres. Allí vaig perdre una bona quantitat de notes fruit d'observacions i de lectures, un copiós epistolari, dos manuscrits avançats –i que no refaré probablement mai més– un d'ells sobre Colom català i el descobriment d'Amèrica que havia de traduir Jean Camp per a una editorial francesa; l'altre, evocant l'episodi de la batalla de Sícors. Aquesta excursió literària a les lluites entre Cèsar i Pompeu m'era cara tal com s'hi barrejava l'enyorança descrivint uns indrets que conec tant.

També va anar-se'n en cendres una part del material que des de feia sis anys havia anat recollint per a consagrar un estudi al Cardenal de Retz. D'aquest desconcertant personatge i remarcable escriptor tenia llesta la traducció d'una tria de passatges de les seves importants *Memòries*. Aquests fulls vàreig aconseguir salvar-los. En realitat vaig salvar tots els papers que cabien en una cartera de cuir que la malfiança m'havia fet preparar, és a dir: *La nissaga dels Astruc*, *Tres nits*, les traduccions de *Le gran Meaulnes* i de *Madame Bovary*, les notes sobre Flaubert i una part del material sobre Retz. Amb la cartera a la mà, corrent a través dels camps per on xiulaven les bales, juntament amb la muller i el fill –aleshores de vuit anys– vàreig abandonar la casa –o millor, ens en varen fer sortir– i on ja no havíem de tornar.

Com es desprèn d'aquests paràgrafs, l'únic que Xuriguera pot rescatar de les flames són les novel·les, *Els Astruc* i *Tres nits*, i les traduccions, *El gran Meaulnes* i *Madame Bovary*; els manuscrits de dues obres de temàtica històrica, les llibretes de notes i l'epistolari s'acabaran perdent en l'incendi. Una dramàtica situació que també descriu en una carta adreçada al seu germà Joan Baptista el 25 de juny:

Estimats germans: després de tres setmanes d'incomunicació aprofitem el primer senyal de restabliment del correu per tal de donar-vos notícies nostres. Els esdeveniments que han tingut lloc per ací durant aquest període han posat a prova les nostres forces. Amb l'incendi de Mouleydier ho hem perdut tot. N'hem sortit, però, tots amb vida i això és el principal. Del comerç de Marraine, de casa seva i de casa nostra no en resta més que un munt de runes calcinades. Roba, llibres, mobles i la mica de revituallament que anàvem economitzant, tot ha estat destruït. Tot Mouleydier es troba en el mateix cas.<sup>13</sup>

Ramon Xuriguera i la seva família trobaran acollida a la petita població de Sainte Agne, a pocs quilòmetres de Mouleydier. Hi romandran uns pocs mesos, que Xuriguera aprofita per col·laborar a la revista *Quaderns d'estudis polítics econòmics i socials*, a petició de Joaquim Camps i Arboix. La notícia de l'incendi de la vila arriba fins a Perpinyà, on Ferran Cuito i Amadeu Hurtado li ofereixen hospitalitat per tal de poder refer-se de les pèrdues. El ressò dels fets tràgics de Mouleydier el trobem a la carta que Cuito li adreça el 10 de juliol:

---

<sup>13</sup> Annex VI, carta 22. També a la secció “La resistència espiritual de Catalunya” de la revista *Per Catalunya*, núm. 2 (juliol de 1945), p. 8, Xuriguera dona a conèixer, sintèticament, aquesta experiència: “El foc ens ho devorà tot: mobles, roba, llibres, records personals i una part de les coses escrites”.

L'amic Puig Pujades m'ha deixat llegir la vostra carta i he quedat astorat de la terrible nova que li comuniquéu. Inesperada i colpit a bons amics com vós, la desgràcia ens ha afectat moltíssim. Tant els de casa com els amics de la tertúlia de casa l'Ametlla havíem considerat que vivíeu en un oasi de tranquil·litat i benestar. Les vostres cartes respiraven les inquietuds dels temps presents com un eco de la vostra sensibilitat i no pas com una realitat immediata i amenaçadora. Proves en tenim en plantejar-vos uns i altres d'anar-hi evacuats sense pensar que fugíem del foc per a caure a les brases. Ens havien arribat, és cert, rumors de fets vandàlics a la Dordogne però estàvem lluny de suposar-ne teatre i víctima el vostre llogarret paradisiac. Acostumats a parlar cada dia de desgràcies fredament, hom acaba per no realitzar ni imaginar que volen dir i és que per referir-se a fets llunyans o gent estranya, les paraules es buiden del ver sentit. La vostra tribulació ha tornat a valorar-les fins a donar-nos el calfred de quedar-nos per una d'aquestes operacions de càstig a la manera rifenya, sense casa en un tres i no res. No cal dir que mentre això no arribi podeu disposar en tot i per tot de nosaltres, i que si podeu venir, d'una forma o altra ens arreglarem.<sup>14</sup>

Ramon Xuriguera no accepta, però, l'oferiment dels seus amics. Així, el 15 de novembre es trasllada a París –la ciutat havia estat alliberada pels aliats el 25 d'agost– novament a casa dels sogres. L'estada es perllongarà fins al juliol de 1946. Durant aquest període, Xuriguera desplega una ingent tasca cultural, alhora que restableix les relacions amb el nucli de catalans exiliats que residia a la capital francesa. Josep M. Poblet, a *Memòries d'un rodamón*<sup>15</sup>, i, sobretot, Ferran Canyameres, en el *Diari íntim*, ens proporcionen notícia de les activitats en què va participar. L'escriptor vallesà posa especial èmfasi a la tertúlia que es desenvolupava a l'obrador d'Emili Grau Sala i que comptava amb la participació de Just Cabot, Daniel Cardona, Jaume Agelet i Garriga –l'obra poètica del qual Xuriguera revisarà a fons al llarg de les dècades dels quaranta i

---

<sup>14</sup> Annex V, carta 96. El mateix tarannà es desprèn de la carta que li adreça Amadeu Hurtado el 12 de juliol de 1944 (Annex V, carta 108.): “Suposo pel que diu en la seva carta a Puig que han trobat tots vostès l'acolliment que es mereixen per part de nombrosos amics de la comarca on viuen; però insisteixo en dir-li –com ha dit Adela a la seva esposa– que si el nostre refugi els pot semblar més segur o més convenient que el que ara han trobat, solament sigui per a canviar d'ambient, tindrem molt de gust en posar-lo a la seva disposició, acomodant-lo a les circumstàncies dels moments actuals. Comprenc que entre les pèrdues més sensibles, després dels records de família, ha de posar en primer terme els treballs desapareguts. Veig que ha pogut salvar el més important de la seva obra literària; però com que no tinc cap idea de com es descabdellen aquesta mena de tragèdies, em sorprèn que la seva rapidesa hagi estat tan fulminant com per a impedir-li de rescatar altres escrits juntament amb coses de valor. Penso que alguns dels seus treballs els podrà reproduir i potser amb més emoció que els primers, estimulat pel dolor de l'esforç perdut; però no'hi haurà d'altres que li serà impossible de refer-los. Valdrà més fer feina nova.” També Lluís Montanyà, en una lletra adreçada el 17 d'octubre de 1944, (Annex V, carta 140.), es fa ressò de les accions contra Mouleydier: “Pels amics de Perpinyà i per en Jean Camp, m'he assabentat de les dissorts que s'han acumulat al damunt vostre per la fúria teutònica. Desitjo que, malgrat tot, la vida hagi reprès per tu el més normalment possible i que oblidis ben aviat la lamentable odissea.”

<sup>15</sup> Valgui com a exemple aquest passatge: “Deixant de banda els invitats, entre els quals no hi mancaven montblanquins, pel nostre niu hi van passar Melcior Font, Emili Vigo, Lluís Montanyà, Ramon Xuriguera, Joan Rebull, el doctor Boix i Josep Andreu i els seus, que aviat havien d'emprendre el camí de Tànger.” Citem de Josep M. Poblet, *Memòries d'un rodamón* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1976), p. 336

cinquanta<sup>16</sup>– i Josep Quero Molares, entre d’altres.<sup>17</sup> “D’allí es pot dir –indica el mateix Xuriguera a les notes autobiogràfiques– nasqué la idea de fundar Cultura Catalana.”<sup>18</sup>

---

<sup>16</sup> En el fons Ramon Xuriguera conservat a l’Arxiu Nacional de Catalunya, hi ha dipositades carpetes que contenen nombrosos poemes que Agelet i Garriga va enviar a Xuriguera a finals dels quaranta i inicis dels cinquanta, per tal que aquest li doni la seva opinió. Ara bé, Xuriguera no es limitarà només a aquesta tasca sinó que sovint referà versos i estrofes que Agelet acabarà incorporant en la versió definitiva dels seus poemes. Així, a “Arribes al casal blava de pins”, inclòs dins el llibre *Rosada i celstia* (1949), la segona estrofa de la primera versió d’aquest poema (titulat primitivament “Eulàlia torna dels camps”), diu el següent:

Penetres en l’estada lentament  
encar tot trement  
d’espai. El teu esguard, corprès, divaga.  
Sona la teva veu,  
viva com una deu.  
Tota tu cremes amb cremor de llaga.

Xuriguera ratlla aquests versos i al marge escriu els següents, que són els que han romàs en la seva versió definitiva i que milloren notablement l’original d’Agelet i Garriga:

Trement d’espai, penetres en l’obaga  
profunda del meu clos.  
A la mà portes resplendor de flors  
i tota cremes amb cremor de llaga.

O bé “Llogarret”, del mateix llibre, en què Xuriguera incorpora, en una nova anotació al marge, uns versos que després Agelet aprofita:

Pedres amb molsa eixarreïda!  
Negror lliscant dels falziots!  
Llunes negades dins els clots  
d’aigua de pluja envermellida!

Per últim, també Xuriguera reordena estrofes i versos d’Agelet com els de “Viure amb els morts” de *Pluges a l’erm* (1953). Tot plegat demostra que, si bé Xuriguera no havia publicat poesia original des de 1933 –les seves últimes composicions són, com hem vist al capítol V de la tesi, per al diari *Avui*–, no per això deixarà d’interessar-se pel gènere.

<sup>17</sup> Vegeu, a tall d’exemple, l’anotació corresponent al 24 de gener de 1945 d’aquest dietari en què Canyameres i Xuriguera comenten qüestions polítiques i literàries: “A les tres de la tarda ha vingut Ramon Xuriguera, tal com havíem convingut dissabte passat a can Grau Sala. Em digué que volia parlar-me d’unes obres que Manuel Azaña va deixar en morir a Montauban i que ell havia tingut ocasió de llegir. En arribar Xuriguera hi havia en Cardona a casa. La dona havia sortit a comprar amb la portera. Tots tres hem parlat de política. Xuriguera ha dit que no creia en alguns que signaven el manifest de Solidaritat Catalana. La conversa s’ha allargat massa en Cardona [sic], però aquest per fi s’ha adonat que havíem de tractar de coses editorials i ha passat a la cuina, on la dona li ha donat berenar. He dit que havia d’anar a can Grifé i Xuriguera m’ha acompanyat, car viu allà prop. Es coneixen de molts anys enrere. Pel camí hem parlat del seu germà Baptista, del projecte de repoblació de Catalunya, molt original, del qual Ramon no sabia res. Està en bons termes amb Baptista, més jove, però he endevinat que no lliguen gaire des del punt de vista literari, o potser perquè el gran ha volgut esmenar sovint la pàgina al petit. Els altres dos germans desaparegueren durant la guerra civil espanyola.” Citem per Ferran Canyameres, *Diari íntim* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1972), p. 504-505. Pel que fa referència a la trajectòria de Canyameres a França durant aquesta època, vegeu Jaume Aulet, “Ferran Canyameres i l’exili francès”, *Ciutat*, núm. 7 (primavera de 1998), p. 14-21 i Gustau Erill i Pinyot, *Ferran Canyameres. Entre la memòria i l’oblit* (Barcelona, Edicions Baula, 1999). També pot consultar-se el pròleg de Montserrat Canyameres i Casals, “El moviment intel·lectual català a França durant l’exili (1939-1951)”, a Ferran Canyameres, *Obra completa VI: Epistolari (1939-1951)* (Barcelona, Editorial Columna, 1996), p. XI-XVIII.

<sup>18</sup> Sobre aquesta entitat, vegeu Albert Manent, *La literatura catalana a l’exili* (Barcelona, Curial Edicions 1976), p. 43; Joan Sauret, *L’exili polític català* (Barcelona, Edicions Proa, 1979), p. 235-238; i Phryné

L'associació, creada a París el maig de 1945, estava presidida per Lluís Nicolau d'Olwer i, posteriorment, arran del seu trasllat a Mèxic, per Josep Quero Molares; una entitat que tenia entre els membres d'honor assenyalades personalitats catalanes (Pau Casals, Pompeu Fabra, Josep Sebastià Pons o Antoni Rovira i Virgili) i franceses (Jean Camp, Jean Amade, Jean Cassou o Edouard Herriot).<sup>19</sup> Dividida en tres seccions (Lletres, Ciències i Arts), Xuriguera n'era el secretari de la primera, presidida per Josep Quero i amb Lluís Montanyà, Rafael Tasis i Salvador Pedragosa com a membres directius. D'entre les activitats promogudes per Cultura Catalana, la que tindrà un major ressò serà l'homenatge realitzat a Jacint Verdaguer amb motiu del centenari del seu naixement. Els actes cristal·litzaran amb la publicació de la *Miscel·lània Verdaguer* i amb l'organització d'una sessió dedicada al poeta de Folgueroles, a la Sorbona, que va consistir “en la lectura de treballs crítics i biogràfics dels escriptors senyors Ramon Xuriguera, Just Cabot, Antoni Rovira i Virgili, Salvador Valls i Nicolau M. Rubió”<sup>20</sup>. I és que l'interès de Xuriguera per la figura de Verdaguer passarà ara a un primer pla: imparteix la conferència encarregada per Jean Lesaffre, en representació de Les Amis de la Langue d'Oc (una entitat que mantenia una estreta relació amb Cultura Catalana<sup>21</sup>), que du per títol “La vida i l'obra del poeta Verdaguer”<sup>22</sup>, que esdevindrà el punt de partida de l'assaig *Jacint Verdaguer. L'home i l'obra*. També redacta el text de presentació a la mostra de pintures que Emili Grau Sala realitza a París el novembre de

---

Pigenet, *Le casal de Paris: première approche de l'exil catalan* (Institut d'Étude Politiques de Paris, 1993), p. 28-29.

<sup>19</sup> Els objectius de Cultura Catalana eren els següents: “a) el conreu i difusió de la cultura catalana en tots els seus aspectes literaris, històrics, científics, tècnics, filosòfics i artístics; b) procurar als seus membres els elements i mitjans per a facilitar llur treball intel·lectual i estimular llur col·laboració i llur treball d'equip, dintre d'un clima de dignitat i de respecte mutu i c) propagar per tots els mitjans que estiguin al seu abast el pensament i la cultura catalana.” La informació procedeix de [S/s], “Cultura Catalana”, *Catalònia* núm. 3 (30-VI-1945), p. 3. El consell directiu, a més de Lluís Nicolau d'Olwer, el constituïen Josep M. Portas, Salvador Valls, Ferran Canyameres, Miquel Cardona, Just Cabot, Nicolau Maria Rubió, Eugeni Xammar, Felip de Solà Cañizares i Antoni Romagosa. També dóna notícia de la creació de l'entitat la revista *Per Catalunya*, núm. 5 (octubre de 1945), p. 32.

<sup>20</sup> J[ Joan ] T[ arré ], “Del centenari de Jacint Verdaguer”, *Catalònia*, núm. 4 (agost-setembre-octubre de 1945), p. 3. També en dóna notícia [S/s], “Els catalans a França”, *Per Catalunya*, núm. 1 (juny de 1945), p. 25, on s'indica que “l'escriptor català Ramon Xuriguera hi donà una bella conferència sobre Verdaguer i la fraternitat catalanoprovençal hi fou una vegada més enaltida”.

<sup>21</sup> Sobre les relacions entre els nuclis occitanistes i els exiliats catalans vegeu els treballs de Pierre Grau, “L'aide dels félibres aux intellectuels catalans”, *Les Français et la guerre d'Espagne* (Perpinyà, CREPF / Université de Perpignan, 1989), p. 195-211; i “L'aide des Occitans et leur accueil en exil (1936-1943)”, *Les exilés catalans en France*, (París, Centre d'Études Catalanes de Paris IV-Sorbonne / Universitat de Girona, 2000), [en premsa].

1945 i que, posteriorment, publica a *Catalònia*, la revista de Cultura Catalana.<sup>23</sup> Per últim, s'aferma en la faceta de conferenciant amb la dissertació "Flaubert i *Madame Bovary*", a la Sorbona el 4 de juliol de 1946, organitzada per Cultura Catalana.

Les activitats de Xuriguera a París no es limiten només al terreny cultural sinó que s'expandeixen a l'àmbit polític. Així, participa en el projecte de constituir un bloc d'unitat catalana –possiblement es tracta de Solidaritat Catalana– que aglutinés les tendències més diverses, tal com s'indica a la carta que li escriu Joaquim Camps i Arboix, el 25 de febrer de 1945:

Crec que abans no gaire temps, ja consolidat aquest primer pas, no creieu que hauríem de veure si estructurarem un projecte d'acord com a base d'un gran polític que pugui anar de la part bona de la Lliga a l'Esquerra, passant per Unió Democràtica, és a dir la Solidaritat de París sense adminículs frontistes? Crec que si cregués convenient –no ho hauríem de divulgar– sinó que hauríem de tenir a punt la proposta i obtenir l'acord d'una dotzena i mitja de persones; la qüestió religiosa que és a casa nostra una greu causa de divergència, com tot en la vida i amb bona voluntat, pot trobar una fórmula transaccional clara i conciliadora si el sectarisme no s'hi embolica, i els sectaris jo ja els deixo de compte. Què us sembla?<sup>24</sup>

Després d'abandonar París, Ramon Xuriguera s'instal·la, de nou, a Mouleydier –una vegada la vila ha estat reconstruïda dels efectes de l'atac alemany–, on torna a fer-se

---

<sup>22</sup> La informació procedeix de Joan Sauret, *L'exili polític català*, p. 237.

<sup>23</sup> Ramon Xuriguera, "Les exposicions a París", *Catalònia*, núm. 5 (novembre de 1945), p. 2.

<sup>24</sup> Annex V, carta 77. Aquesta mateixa qüestió es tractada a la carta que li adreça Joan Casanovas i Cuberta l'1 de maig de 1945 (Annex V, carta 90): "És plaent de constatar a través de tots els intercanvis de pensament entre els diversos amics, ja sigui oralment ja per lletra, que entre tots els catalans existeix uns punts bàsics sobre els quals tots estem d'acord. Un d'ells que a no dubtar és dels més importants és la necessitat, per tothom reconeguda, d'arribar a la formació d'un Govern Català, que pugui dirigir l'acció política amb tota autoritat, portant la veu de Catalunya prop de les Cancelleries Aliades i dirigint l'acció dintre de la pròpia Pàtria. Queda evidentment per resoldre, i no deixa de representar una dificultat, quina té que ésser la línia de conducta a seguir. Avui dia, assistim a una profunda crisi dels partits polítics i en més d'una ocasió recordo les paraules del pare, quan deia que els partits havien deixat d'existir. El que em fa dir això, és el constatar que per sobre de la unitat política que tindria que existir dintre de cadascun d'ells –unitat que justifica, quan existeix, la formació i existència d'un partit– es manifesta una certa divergència, en quan a la línia de política nacional a seguir. Aquesta divergència, es manifesta precisament i d'una manera neta, dintre de l'Esquerra i té al meu entendre una gran importància pel fet d'haver estat el partit majoritari de Catalunya i el que ha donat més homes als càrrecs de Govern del nostre Poble. És evident que entre la posició adoptada avui per Carles Pi Sunyer, una gran part de l'Esquerra, que es troba en terres d'Amèrica i molts dels que es troben a França i l'adoptada en aquest mateix país, d'una manera oficial, per aquest mateix partit, hi va una profunda diferència, que no pot deixar de representar un gran problema. No crec però que les distàncies siguin infranquejables i és de pensar, que en el pròxim Congrés que l'Esquerra tindrà a França i en el qual segons ens ha dit Pi Sunyer pensava poder assistir-hi, arribaran a un acord, que farà possible l'entesa general. Em fa l'efecte, que en l'hora actual hi ha una forta majoria de catalans que se senten interpretats per Carles Pi Sunyer. I és que el que fa, que aquest problema, surti dels límits d'un partit, on molts voldrien circumscriure'l i es transformi en un problema més ampli, pel fet d'ésser molts i de diferents partits els catalans que amb ell

càrrec de l'administració del negoci d'ultramarins de Madame Allary. Paral·lelament, comença a plantejar-se la possibilitat de deixar enrere l'exili i reintegrar-se a la societat catalana, de la mateixa manera que ho havien dut a terme intel·lectuals com el seu germà Joan Baptista Xuriguera<sup>25</sup>, Rafael Tasis, Jaume Miravittles o Claudi Ametlla. Aquest darrer expressa la causa en què es fonamenta la seva decisió d'abandonar França en un paràgraf de la lletra que li adreça el 28 de desembre de 1947:

En primer lloc, doncs, tots els millors vots per a aquesta nova etapa de temps que en cert sentit serà decisiva per a l'exili, en el sentit que aquests es liquidarà com a força política poc o molt coherent. Aquesta cua d'any ja ha vist la repatriació de molts i compto que el 1948 veurà la d'altres que no han pres la decisió de restar ací per sempre. Jo mateix tinc el projecte de tornar a casa, potser abans de l'estiu, tant si passen com si no passen esdeveniments favorables o adversos. L'exili ja no té cap finalitat, com no la tenen les institucions que el volen representar.<sup>26</sup>

I és que el nombre de gent que decideix retornar a Catalunya va augmentant dia rere dia. Xuriguera ho explica en una carta adreçada al seu germà Joan Baptista el 20 de gener de 1948:

Alguns amics meus se n'han tornat a Barcelona: Coderc, Miravittles, Casanovas, Coll i Mas, Dr. Bourg, etc. etc.– i molts altres ho faran aquest any. Entre els que es preparen a fer-ho hi ha el fill gran de Pi Sunyer i Fermí Vergés de Londres, alguns d'Amèrica i d'entre els de França Ametlla, Tasis i Puig Pujades. Tarradellas sembla que es prepara a marxar a Venècia. Una part dels que feien *Quaderns de l'exili* són també a Barcelona, entre ells el teu amic Sales, segons em conta el fill de l'Ametlla, el qual fa poc ha retornat a França.<sup>27</sup>

---

se senten identificats.” Sobre aquesta agrupació política, vegeu Daniel Díaz Esculies *El catalanisme polític a l'exili (1939-1959)* (Barcelona, Edicions de La Magrana, 1991), p. 108-120.

<sup>25</sup> Al llarg de 1947, com testimonia la correspondència entre els dos germans, Ramon Xuriguera intenta que Joan Baptista abandoni Montauban i s'instal·li a Tuilières, un poble prop de Mouleydièr. Possiblement l'enorme cost de les despeses que ocasionaria el trasllat fa que el projecte no qualli i Joan Baptista Xuriguera acabi per retornar a Catalunya el novembre de 1949.

<sup>26</sup> Annex V, carta 43. El mateix Claudi Ametlla tenia el convenciment que el final de la Segona Guerra Mundial significaria la fi del règim franquista, com ho evidencia aquest passatge de la carta que adreça a Xuriguera el 17 de març de 1946 (Annex V, carta 40): “Quant a nosaltres, estem bons i un poc nerviosos, amb els alts i baixos de les coses referents al nostre país. En el moment de la Declaració Tripartita creiem estar prop de la fi, després, quan hem vist que anglesos i nord-americans feien aigües, ens hem descoratjat un poc. Personalment jo penso, de totes maneres, que aquesta acció diplomàtica començada per França, serà a més o menys llarg termini, la fi de Franco. Mes: si hi hagués acord respecte a la successió, crec que ja fóra destronat. I això posa el gran problema al qual està subordinat aquell altre: qui vindrà després!”

<sup>27</sup> Annex VI, carta 52. Un panorama que també dóna a conèixer en una carta a Rafael Tasis el 31 de maig de 1949 (Annex VIII, carta 26), poc després que aquest arribés a Barcelona procedent de l'exili: “Vaig de menys en menys a París. No sé perquè. Potser perquè amb les absències que s'han produït des de fa un any no m'hi sento tan atret. Quan hi vaig, fem petar llargues xerrades amb l'Agelet, seguim carrers i més carrers, acabem seient al Cafè Cluny que és de fa anys el nostre cafè.”

Els motius per a no emprendre el camí de retorn a Catalunya es redueixen bàsicament a un de sol: la impossibilitat de poder-se guanyar la vida amb dignitat. Una causa que manifesta a Joan Baptista Xuriguera a la lletra del 31 de maig de 1949:

Ja em diràs si reps una resposta favorable de l'Ajuntament de Barcelona. Això simplificaria el vostre problema car no ignoro que les condicions de vida a Espanya són dures. En Tasis m'escrivi des de Barcelona dient-me que el problema més difícil que hi ha és el guanyar-se la vida. Si no fos aquest greu inconvenient jo ja hauria fet un cop de cap car això d'ací em cansa. Com llançar-se, però, a una aventura que em sembla descabellada?<sup>28</sup>

Des de Mouleydier, Xuriguera segueix de prop les activitats de Cultura Catalana. És un dels membres de la comissió per a preparar un diccionari català-francès i francès-català, que, presidida per Josep Quero, estava constituïda, a més, per Heribert Barrera, Just Cabot, Ferran Canyameres, Pau Cirera, Emili Granier-Barrera, Joan Prat (Armand Obiols), Alfons Serra-Baldó, Josep Solanes, Rafael Tasis i Jaume Canyameres, fill de Ferran Canyameres, que oficiava de secretari.<sup>29</sup> El projecte no va arribar a bon port per la falta de mitjans econòmics necessaris, que també van provocar que l'associació desaparegués a inicis de 1949.<sup>30</sup> Un any abans, Xuriguera havia col·laborat en el recull antològic, coordinat per Ferran Canyameres, *Ofrena a París dels intel·lectuals catalans a l'exili*. Es tracta, com el títol indica, d'un llibre d'homenatge a la capital francesa, a càrrec d'un conjunt d'escriptors catalans que romanien exiliats; "tot i haver-la trobada debatent-se sota les botes ferrades de l'invasor alemany, hi havien copsat el caliu que els mancava d'ençà que unes jornades malastrugues els forçaren a passar la frontera"<sup>31</sup>. Entre els noms que hi van participar, podem esmentar els de Ventura Gassol, Joan

---

<sup>28</sup> Annex VI, carta 57.

<sup>29</sup> La informació procedeix de la carta adreçada per Jaume Canyameres a Ramon Xuriguera el 6 d'abril de 1948 (Annex V, carta 84). Segons Gustau Erill i Pinyot, *Ferran Canyameres. Entre la memòria i l'oblit*, p. 207, "Jaume Canyameres havia de fer la feina ja que la comissió era purament assessora. Aquest diccionari quedà en un mer projecte, ja que Jaume Canyameres no passà de l'Ab."

<sup>30</sup> Segons Joan Sauret, *L'exili polític català*, p. 238, les causes de la desaparició de Cultura Catalana obeeixen a dos factors: en primer lloc, la manca d'ajut econòmic dels exiliats d'Europa i d'Amèrica; segonament, el seu darrer president, Josep Quero Molares, va ser víctima de "les reclamacions diplomàtiques franquistes", que privaren l'entitat d'aconseguir una subvenció del govern francès. Ferran Canyameres, en una carta adreçada a Xuriguera el 10 de setembre de 1948 (Annex V, carta 80), també dóna a conèixer aquests problemes: "Cultura Catalana va fent la viu-viu. La subvenció que rep de la Direcció General de Relacions Culturals (Ministeri d'Afers Estrangers) és insuficient per permetre a la nostra associació de portar a cap tots els projectes. Amb les cotitzacions dels socis poc s'hi pot comptar. Molts no paguen perquè no poden i altres per negligència."

<sup>31</sup> Ferran Canyameres, "Pròleg" a *Ofrena a París dels intel·lectuals catalans a l'exili* (París-Barcelona, Editorial Albor, 1948), s/p.

Alavedra, Antoni Rovira i Virgili, Josep Quero, Lluís Nicolau d'Olwer, Ambrosi Carrion, Joan Baptista Xuriguera, Pere Guilanyà i Víctor Alba. El text de Xuriguera, “Geni i flaire de París”, respon a la creació d’una atmosfera –a la manera de la que havíem trobat en els contes que conformaven *Espills dormits*– a través de la qual poder arribar a evocar la ciutat i alguns dels escriptors que hi van residir:

Tot plegat no entrareu en aquesta meravellosa harmonia que és París sense haver emprat els camins que han traçat els esperits que han reeixit a crear-la. Car el gaudi de tota producció és sempre un gaudi incomplet sense el fons de comprensió dels esforços personals que tanca. I és d’aquest llevat de tractes d’on puja la companyia que se us posa cor endins. Companyia de París, d’un geni puixant i fi, de les virtuts d’una raça. Companyia d’ombres clares, de morts-vius, més vius que les legions de passants que emplen carrers i places, car aquests encara malden amb l’obra que duen, i per viure amb les ales desplegadas en el rang de l’esperit, cal que els engavans del cos no entorpeixin la volada.<sup>32</sup>

El 1949 Xuriguera restableix unes relacions epistolars fluides amb l’editor Josep Queralt amb la finalitat de tornar a endegar les Edicions Proa a Perpinyà. I, des d’una perspectiva més anecdòtica, és nomenat president del club de futbol de Mouleydier i, posteriorment, de la resta de les Societats Esportives del municipi. A més, el municipi li encomana tasques culturals i artístiques diverses.<sup>33</sup>

El juny de 1950 Xuriguera adquireix una casa a Bergerac, situada al número 33 de la rue Thiers. L’escassa distància entre aquesta població i Mouleydier fa que continuï encarregant-se de la botiga d’ultramarins, tot i que se li permet impartir alguna lliçó com a professor. Les cartes que tenen com a destinataris, entre 1949 i 1953, Rafael Tasis i, sobretot, Joan Baptista Xuriguera reflecteixen el malestar amb la situació que li

---

<sup>32</sup> Ramon Xuriguera, “Geni i flaire de París”, *Ofrena a París dels intel·lectuals catalans a l’exili*, s/p.

<sup>33</sup> En una carta adreçada a Joan Baptista Xuriguera l’11 de juny de 1949 (Annex VI, carta 58) indica quines són aquestes tasques: “Aquests dies estic enfeïnadíssim car la Municipalitat m’ha encarregat l’organització dels actes de la imposició de la Creu de la Guerra al poble, la qual té lloc el dia 19. El tràngol que això em dóna és gros. Vindran tres ministres, nombrosos parlamentaris, generals i delegacions de tota mena. Domassos, banquet, il·luminacions, cerimònies, erecció d’un monument, seguici, diversions, etc. Cal tenir l’ull a tot. Si tot això hagués de durar massa me n’aniria del poble. Quan no volto d’una banda a l’altra, les estones que em trobo a casa, la saleta on mengem i que tu coneixes està sempre plena de gent. Un veritable desfici.” També en una carta adreçada a Rafael Tasis el 24 de juny de 1949 (Annex VIII, carta 28) assenyala el paper que desenvolupa en aquestes activitats: “És una situació molt envaïdora per a mi per tal com em roba tot el temps. Per a acabar d’adobar-ho, uns amics artistes de music-hall que viuen en una propietat prop de Mouleydier es presenten a casa per un sí o per un no o em vénen a cercar per a emportar-se’m amb ells ja sigui perquè es troba amb ells Maurice Chevalier o Félix Paquet o una altra figura d’aquest món distret i sorollós. Ja veieu que la vida ací que durant els anys de la guerra fou quieta i profitosa ha esdevingut ara d’un fals recolliment i d’un fals repòs”. Com a curiositat, podem indicar que Xuriguera farà els tràmits per dur a Bergerac, amb motiu d’una festa organitzada per l’ajuntament, l’orquestra Selvatana, de Cassà de la Selva, el 1952.



ha tocat viure. Així, es confessa al primer, el 6 d'octubre de 1949, en aquests termes: "Estic molt fastiguejat d'aquesta solitud la qual s'allarga més del compte. Els estudis del nano d'una banda i d'una altra la facilitat d'un viure que potser no trobaria a una altra banda van eternitzant-me ací. Què hi farem! El nostre destí potser és no estar mai contents de res".<sup>34</sup> Pel que fa referència al seu germà, l'1 de juny de 1950 li indica que "des de que som a Bergerac a penes si em moc de casa. En realitat, la vida la faig a Mouleydier: una vida com la que tu ja coneixes, sense suc ni bruc"<sup>35</sup>; el 21 de gener de 1953 es plany que "la vida s'escola sense pena ni glòria, petitament i monòtonament"<sup>36</sup>; per acabar, el 28 de maig d'aquest mateix any assenyala que "tot continua igual per nosaltres ací: anar i venir de Mouleydier, moltes hores a casa llegint o escrivint i pel demés molt avorriment".<sup>37</sup> Al llarg dels anys que resideix a Mouleydier i Bergerac, Xuriguera, tal vegada per mitigar l'aïllament en què es troba, segueix abocant-se a l'escriptura: a part dels articles per a publicacions franceses i de l'exili català, inicia el procés de revisió de dues novel·les de preguerra (*Desordre* i *Destins*), redacta l'assaig de temàtica artística *L'escola de pintura catalana*, prepara el recull d'articles polítics *La crisi del nostre temps* i participa activament en els Jocs Florals de la Llengua Catalana: el 1946 guanya la Copa Artística amb *Tres nits*, a Montpeller; el 1948, el Jaume Balmes amb *Jacint Verdaguier. L'home i l'obra*, a París; i el 1952, l'Alfons Maseras amb *L'evolució de la prosa de la Renaixença. Antoni de Bofarull i Josep Pin i Soler*, a Tolosa de Llenguadoc.<sup>38</sup>

Malgrat el desencís que palesen les afirmacions adreçades a Rafael Tasis i al seu germà, Xuriguera trava amiatat amb prestigiosos intel·lectuals de la Dordonya com Philippe Brial, Henry Sicard, Jacques Magne o Bernard Lesfargues<sup>39</sup>; unes relacions que

---

<sup>34</sup> Annex VIII, carta 35.

<sup>35</sup> Annex VI, carta 63.

<sup>36</sup> Annex VI, carta 77.

<sup>37</sup> Annex VI, carta 78. També és significativa la carta que adreça a Ferran Canyameres des de París el 13 de febrer de 1949: "En efecte, penso tornar a viure a París. El camp és excel·lent a condició de no posar-hi arrels." Reproduïm el text de Ferran Canyameres, *Obra completa VI: Epistolari (1939-1951)*, p. 287.

<sup>38</sup> Sobre aquests premis i les festes dels Jocs Florals després de 1939, vegeu Rafael Tasis, *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)* (Barcelona, Diputació de Barcelona, 1997) i Josep Faulí, *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002).

<sup>39</sup> Bernard Lesfargues ens va indicar, en una entrevista a Bergerac el 16 d'agost de 2001, que l'origen de la seva amiatat amb Ramon Xuriguera va iniciar-se durant la seva època d'estudiant, quan es començava a interessar per la llengua i la cultura catalanes. Des d'aquell moment la relació entre ambdós va afermar-se

li van permetre d'implicar-se de manera activa en l'intent per redreçar culturalment la vila de Bergerac.

D'especial interès, en aquest terreny, és el paper fonamental que desenvolupa Xuriguera en el procés de creació i de consolidació de la institució Les Amis de l'Art i que es pot anar resseguint amb detall a la premsa de l'època. El 2 de febrer de 1951 el diari de Bordeus *Sud-Ouest* es fa ressò de la constitució, a Bergerac, d'una delegació de Les Amis de l'Art, una institució fundada a París el 1944 per part del ministeri d'ensenyament i que tenia com a objectiu principal promouvoir la literatura i l'art. Presidida per l'advocat M. Gassie, Xuriguera n'era un dels quatre vicepresidents (sempre qualificat per la premsa amb l'adjectiu "écrivain"), juntament amb M. Felon, inspector d'ensenyament; l'abbé Olivier Gaillard, professor de lletres, i Jacques Barland-Héliès, comerciant. La mateixa notícia ens indica els objectius pels quals es regia l'entitat: "Le groupement Les Amis de l'Art, né de la nécessité de combler le fossé, qui a longtemps séparé les artistes et le public, veut: Apprendre à voir et à aimer, et s'adresse à tous ceux qui, venus de tous les horizons, pensent que le rayonnement de l'art français est un des plus beaux fleurons de notre patrimoine et que faire estimer, connaître et aimer l'art contemporain, héritier de vingt siècles de traditions, est une oeuvre utile et salutaire".<sup>40</sup> La presentació de Les Amis de l'Art en societat consisteix en l'organització, del 25 de febrer al 18 de març, d'una mostra de pintura francesa contemporània que agruparà una variada gamma de tendències (figurativa, abstracta, surrealista...), tot posant un relleu especial en els autors nascuts o relacionats amb la Dordonya (Pierre Alary, Albert Marquet, Paul Corriger són alguns dels artistes que hi exposen). I Xuriguera serà l'encarregat d'escriure el prefaci del catàleg pictòric.

---

(com ho evidencien les cartes de Lesfargues conservades al fons Ramon Xuriguera de l'ANC i que editem a l'Annex V). I, anys després, Xuriguera a l'article "A propos de la plaquette de Bernard Lesfargues", *Le Démocrate du Périgord*, 23-IX-1961, lloarà l'estudi i l'antologia de Lesfargues *Le Florilège des poètes occitans du Bergeracois*: "Personne n'était plus indiqué que Bernard Lesfargues pour établir la sélection et en souligner les mérites." Val a dir que el 1947 Lesfargues i Robert Lafont havien publicat a París una antologia titulada *La jeune poésie occitane* en què incorporaven poetes catalans com Gumersind Gomila, Joan Esteve, Enric Brupau o Joan Baptista Xuriguera.

<sup>40</sup> [S/s], "Les Amis de l'Art", *Sud-Ouest*, 2-II-1951.

L'exposició assolirà un remarcable èxit, com ho evidencien les crítiques altament positives que es publiquen a la premsa.<sup>41</sup>

Pocs dies després, el 19 d'abril, a l'assemblea general de Les Amis de l'Art celebrada al cafè Tortoni –la seu de l'entitat i el lloc en què es duran a terme la majoria dels actes–, Xuriguera és elegit president de les seccions d'exposicions i de cinema.<sup>42</sup>

Dins l'àmbit de les exposicions d'art, Xuriguera, entre 1951 i 1953, desplegarà una intensa activitat. El 12 de juliol de 1951 s'encarrega de la projecció i posterior comentari de pintures franceses dels segles XVI i XVII;<sup>43</sup> simultàniament prologa el catàleg per a la mostra de dibuixos de Jean-Maurice Gay, president dels Artistes Indépendants Bordelais, molt apreciat en aquells moments, ja que el Museu d'Art Modern de París havia adquirit una obra seva;<sup>44</sup> per últim, redacta el text de presentació d'una selecció de pintures vuitcentistes procedents de col·leccions particulars de Bergerac que es mostren a la cambra de comerç de la vila del 2 al 16 de desembre.<sup>45</sup>

Ara bé, les dues mostres d'art organitzades per Xuriguera que gaudiran d'una repercussió més enllà del món cultural de la Dordonya daten de 1952. Així, del 9 al 23 de març, dona a conèixer una exposició de l'obra pictòrica d'Emili Grau Sala, composta per trenta peces de temàtica diversa (retrats, natures mortes, paisatges, interiors...). Xuriguera, bon coneixedor de l'obra de l'artista, amb qui havia iniciat una ferma amistat durant els anys de la seva primera estada a París, remarca, en el parlament que la inaugura, els trets generals de la producció de Grau Sala i la influència que ha exercit sobre ell la capital francesa: “Paris a conquis ce peintre, doté d'une sensibilité et d'un

---

<sup>41</sup> Donen notícia de l'exposició les cròniques següents: [S/s], “Vernissage du salon de peinture moderne”, *La République*, 24/25-II-1951; [S/s], “Le vernissage du premier salon de peinture moderne des Amis de l'Art”, *Sud-Ouest*, 28-II-1951; [S/s], “La première manifestation donnée dans notre ville par les “Amis de l'Art”, *La République*, 28-II-1951; [S/s], “Le vernissage du premier salon de peinture moderne a été un succès pour ses organisateurs”, *Le Démocrate*, 3-III-1951; i [S/s], “L'exposition des Amis de l'Art”, *La République*, 3/4-III-1951.

<sup>42</sup> [S/s], “Les Amis de l'Art vont bientôt entreprendre un nouveau cycle de manifestations”, *Sud-Ouest*, 24-IV-1951. Les altres seccions que integraven Les Amis de l'Art eren les següents: conferències i debats, concerts, teatre, relacions exteriors, decoració i organització tècnica, bibliografia d'art, excursions, urbanisme, coreografia, publicitat i taller.

<sup>43</sup> [S/s], “Chez Les Amis de l'Art”, *La République*, 14/15-VII-1951.

<sup>44</sup> D'aquesta exposició, n'informen les notícies següents: [S/s], “Le vernissage de l'exposition des dessins de J.-M. Gay”, *Sud-Ouest*, 24-VII-1951; [S/s], “Exposition Jean-Maurice Gay”, *La République*, 24-VII-1951 i [S/s], “En grand maître Jean-Maurice Gay sait traduire les tendances les plus modernes de la conception du dessin”, *La République*, 27-VII-1951.

sens poétique de tradition française. Il aime la France comme son propre pays, sinon comment aurait-il su traduire ses fleurs, ses ciels, ses eaux, ses paysages qu'ils soient de Bretagne, de Normandie, de la Côte d'Azur ou des rives de la Seine?"<sup>46</sup> L'èxit assolit per l'exposició farà que aquesta es traslladi, el 29 de març, al Museu de Périgueux, patrocinada per la Societé d'Études Hispaniques. Xuriguera s'encarregarà novament de la seva presentació.<sup>47</sup>

Del 19 d'octubre al 16 de novembre obre les portes la segona de les exposicions a càrrec de Xuriguera. La mostra, destinada a l'art religiós des del segle VI al XX, presenta més de dues-centes peces procedents del Perigord, de l'Illa de França i, fins i tot, de Catalunya.<sup>48</sup> L'anònim comentarista del diari *Sud-Oest* assenyala les dificultats que va trobar Xuriguera per a dissenyar l'exposició:

Nous avons pu réussir à saisir au passage le dynamique vice-président de la société, M. Xuriguera, lequel, depuis plusieurs semaines, se dépense sans compter pour la réussite de cette exposition.

M. Xuriguera qui, en son temps, ne nous avait pas caché les difficultés auxquelles il s'était heurté, lui et tous les organisateurs a, d'un large geste, balayé tous les soucis passés. Communications téléphoniques avec les conservateurs de musée, lettres aux quatre coins de la région, longs et pénibles voyages, réceptions amicales... et les autres; prise en charge des pièces prêtées, expertises, assurance, gardiennage, mise en valeur des pièces, éclairage, etc. Les Amis des Arts n'ont pas eu beaucoup de repos.

Mais M. Xuriguera veut oublier tout cela, puisque c'était au service des arts, au service de la ville, au service de la renommée de Bergerac, et que la réussite vient récompenser les efforts.<sup>49</sup>

Els comentaris apareguts a la premsa, de la mateixa manera que havia esdevingut amb l'exposició destinada a Grau Sala, són novament favorables a la tasca desenvolupada per Xuriguera. Valgui com a exemple l'afirmació amb què finalitza el seu article el crític Jean Secret: "cette exposition fait grand honneur a ses organisateurs et au dynamisme artistique de Bergerac".<sup>50</sup> Les activitats de Xuriguera a Bergerac, dins

---

<sup>45</sup> [S/s], "Bilan des six dernières années", *Sud-Ouest*, 29-X-1957. Val a dir que Xuriguera col·labora a l'exposició amb la cessió de dos quadres de pintors catalans, un de Grau Sala i l'altre de Vila Puig.

<sup>46</sup> [S/s], "L'art de Grau Sala", *Sud-Ouest*, 11-III-1952. També donen notícia de l'exposició les cròniques següents: [S/s], "L'exposition Grau Sala", *La République*, 20-II-1952; A. M. "Le vernissage de l'exposition Grau Sala", *La République*, 11-III-1952; [S/s], "L'exposition Grau Sala", *Sud-Ouest*, 17-III-1952

<sup>47</sup> [S/s], "Grau Sala expose jusqu'à dimanche au musée de Périgueux", *Sud-Ouest*, 4-IV-1952; Jean Moreux, "Le vernissage de l'exposition du peintre Grau Sala", *Le Populaire du Centre*, 3-IV-1952.

<sup>48</sup> [S/s], "Le III Salon des Amis des Arts a été inauguré, dimanche", *La République*, 21-X-1952.

<sup>49</sup> [S/s], "A l'exposition d'Art Sacré", *Sud-Ouest*, 28-X-1952. També pot consultar-se [S/s], "Le vernissage de l'exposition d'art sacré", *Sud-Ouest*, 21-X-1952.

<sup>50</sup> Jean Secret, "L'exposition d'art sacré", *Sud-Ouest*, 27-X-1952. Una altra valoració favorable es troba a Gilbert Privat, "L'exposition d'Art Sacré de Bergerac", *Périgord*, 7-XI-1952.

el terreny artístic, es clouen amb la presentació que efectua, l'octubre de 1953, de l'antològica del pintor de Bordeus, Charles Cante.<sup>51</sup>

Ramon Xuriguera també participa com a conferenciant en els dos cicles que impulsen Les Amis de l'Art: "Les Concepts fondamentaux de l'art" i "Les grandes Écoles de la pensée et de la littérature française". Pel que fa al primer, el 17 de desembre de 1951, imparteix la dissertació "L'esthétique".<sup>52</sup> La conferència parteix de la premissa que el concepte de bellesa és variable segons l'època –i per aquesta raó Xuriguera el ressegueix en filòsofs tan diversos com Plató, Aristòtil, Kant o Hegel; l'art, en canvi, es defineix per la seva continuïtat ja que es tracta d'un "produit de l'activité humaine et de l'esprit; il est le fruit de l'inspiration, il s'exprime à travers un tempérament". Tot plegat, li serveix per analitzar els significats que atorguen a la noció de bellesa diverses escoles artístiques, des de la Grècia clàssica fins arribar a la contemporaneïtat de la mà d'autors com Picasso o Chirico; una època en què l'art "n'atteindra jamais la profondeur, il ne peut viser qu'à l'harmonie des formes et des couleurs".<sup>53</sup> En el segon dels cicles, el novembre de 1952, pronuncia una conferència sobre la narrativa francesa del segle XX titulada "L'idée de l'homme dans le roman français" –i que es convertirà en la base de l'assaig de 1961 *La idea de l'home en la novel·la francesa*– que la premsa qualificarà de "très documentée et fertile en vues intéressantes".<sup>54</sup> Els mots següents de Bernard Lesfargues resumeixen, a la perfecció, el

---

<sup>51</sup> M. C. "Charles Cante", *La République*, 22-X-1953 i "Les peintures de Charles Cante à l'Exposition de La Cimaïse", *La République*, 29-X-1953. Com a curiositat, podem indicar que Xuriguera, el març de 1953, formarà part del jurat del concurs fotogràfic de Bergerac titulat "Plus bel enfant".

<sup>52</sup> El mateix 1952 Les Amis de l'Art publiquen una plaqueta on es dona a conèixer un resum del contingut de les quatre conferències d'aquest cicle: a més de la de Ramon Xuriguera, les altres que l'integren són "Le rythme", a càrrec de l'abbé Olivier Gaillard; "Le style", per part de Guy Coeli i "L'idée", de Jean-Maurice Gay.

<sup>53</sup> [S/s], "Une intéressante conférence de M. R. Xuriguera sur l'esthétique", *Sud-Ouest*, 25-XII-1951. També en parla en termes favorables [S/s], "Une magnifique conférence sur l'esthétique aux Amis de l'Art", *La République*, 22/23-XII-1952. Cal dir que les idees que exposa en aquesta conferència són gairebé les mateixes que havia donat a conèixer, el 1929, a l'article "Suggestions II: De la deshumanització de l'art", publicat a la revista *Lleida*. Sobre Xuriguera, i aquesta conferència en particular, Nadalette Dozido, una de les membres inicials de Les Amis de l'Art, en una carta que ens va adreçar el 13 d'octubre de 2001 indica el següent sobre Ramon Xuriguera i la seva contribució a Les Amis de l'Art: "Admirateur de Montaigne, très ouvert a la philosophie, sa conférence tractant des principes fondamentaux de l'Art reste la preuve d'un esprit très ouvert marqué en cette période d'après guerre par la recherche de conceptions nouvelles de la pensée et par les évolutions rapides de la création artistique."

<sup>54</sup> [S/s], "Les conférences", *Le Démocrate*, 15-XI-1952. L'anunci de la dissertació l'hem extret de [S/s], "Avec Les Amis des Arts", *La République*, 2-X-1952 i de [S/s], "Conférence de Ramon Xuriguera", *Sud-*

paper desenvolupat per Xuriguera dins Les Amis de l'Art i, per extensió, dins el món cultural de Bergerac: "Il y a simplement que le niveau de la vie intellectuelle et artistique à Bergerac s'est trouvé haussé par la seule présence de Ramon Xuriguera dont le tempérament est à la fois celui d'un homme d'action et d'un homme de réflexion, affermi par une vie intense en de douloureuses circonstances, affiné par une méditation profonde au milieu des souffrances de l'exil".<sup>55</sup>

L'activitat de Ramon Xuriguera, com a conferenciant, no es limita només a Les Amis de l'Art. Així, gràcies als auspicis de la "Société d'Études Hispaniques" pronuncia dues al·locucions a Périgueux. La primera, "De Juan Ramón Jiménez au Romancero de la Guerre Civile", impartida el 18 de gener de 1951, és una dissertació sobre la poesia espanyola contemporània en què Xuriguera posa l'èmfasi en autors com Juan Ramón Jiménez, Federico García Lorca i Jorge Guillén. L'anònim ressenyador de *Sud-Ouest* la qualifica com "une des grandes conférences qu'il aura été donné au public périgourdin d'entendre cette saison".<sup>56</sup> A la segona, "Le théâtre espagnol", pronunciada el 18 de gener de 1952, efectua una "excursió" (és el terme emprat per Xuriguera) a través de la història d'aquest gènere des de l'edat mitjana fins a García Lorca.<sup>57</sup>

La primera quinzena de juliol de 1954, superats els problemes burocràtics que ho impedièn, Xuriguera realitza el primer viatge a Catalunya després de setze anys d'absència. La visita se circumscriu a Barcelona, Lleida i Tèrmens i es retroba amb els amics i els familiars més propers. L'octubre es trasllada a París després d'acceptar l'ofertament del doctor Jean Sarrailh, aleshores rector de la Universitat parisenca de la

---

*Ouest*, 3-XI-1952. Com a curiositat, podem indicar que el títol amb què la premsa havia anunciat la conferència era molt menys precís: "Les Romanciers".

<sup>55</sup> Bernard Lesfargues, "Ramon Xuriguera avec nous", *Périgord-Moun País*, núm. 62 (setembre-octubre de 1952), p. 9.

<sup>56</sup> [S/s], "Une conférence de Xavier [sic] Xuriguera", *Sud-Ouest*, 30-I-1951. Amb anterioritat, el 28 de març de 1947, a petició de l'"Ateneo Hispanista", havia tractat el mateix tema a la conferència "La poesia contemporània espanyola".

<sup>57</sup> Els diaris *La République* i *Sud-Ouest*, de Bordeus, del 16-I-1952 i *La Dordogne libre*, de Périgueux, del 17-I-1952, ja anunciaven amb interès l'acte. S'han conservat les ressenyes següents de la conferència de Xuriguera: [S/s], "Le théâtre espagnol", *Sud-Ouest*, 21-I-1952; Jean Moreaux, "Ramon Xuriguera parle du théâtre espagnol", *Le Populaire du Centre*, 22-I-1952 i reproduïda a *La Dordogne libre*, 23-I-1952; i L. S., "M. Ramon Xuriguera parle du théâtre espagnol", *La République*, 23-I-1952 i. Val a dir que la darrera de les ressenyes es mostra crític amb Xuriguera pel fet de comparar sovint el teatre espanyol amb el francès i considerar els dos a la mateixa alçada. Tot plegat fa que la dissertació a "n'a pas tenu ce qu'elle promettait" i "nous a un peu déçu". A l'ANC es conserva dues versions d'aquesta conferència: la primera, manuscrita, en català, i la segona, mecanografiada, en francès, que és la que Xuriguera va pronunciar.

Sorbona, designant-lo professor de les assignatures de “Llengua i Literatura Castellana” i de “Civilització hispanoamericana” al Lycée Louis-le-Grand. Posteriorment impartirà aquestes matèries a l'École des Hautes Études Commerciales i al Lycée Janson de Saily.

## 2. L'ACTIVITAT POLÍTICA

### 2.1. “UNIÓ”, EL PROJECTE POLÍTIC DE JOAN CASANOVAS

La correspondència creuada entre Joan Casanovas des de París i Ramon Xuriguera, el seu principal col·laborador, a Perpinyà, des del juliol de 1939 fins al maig de 1940, ens proporciona una notable quantitat d'informació sobre les activitats polítiques desenvolupades pels exiliats catalans a França poc després de finalitzar la guerra civil.<sup>58</sup> Les cartes s'interrompen de manera brusca amb tota seguretat arran de l'inici de l'ofensiva de l'exèrcit alemany a terres franceses: el 12 de juny Casanovas abandonarà París, dos dies abans de l'ocupació alemanya, emprenent la fugida cap a Beziers i, posteriorment, a Valràs-Platja, on morirà el 7 de juliol de 1942.<sup>59</sup>

---

<sup>58</sup> Editem, gràcies a l'amabilitat de Joan Casanovas i Cuberta, a l'Annex VII, les cartes adreçades per Ramon Xuriguera a Joan Casanovas i Maristany, que es conserven a l'Arxiu del Monestir de Montserrat. L'única anàlisi existent sobre les relacions polítiques de Casanovas i Xuriguera a l'exili –i on es reproduïxen nombrosos passatges comentats de l'epistolari entre tots dos– és el llibre de Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*. Per tal de contextualitzar adequadament els fets que s'esmenten a les cartes ens hem basat en els estudis de Daniel Díaz Esculies, *El Front Nacional de Catalunya (1939-1947)* (Barcelona, Edicions de La Magrana, 1983) i *El catalanisme polític a l'exili (1939-1959)*; i de Francesc Vilanova i Vila-Abadal, *Als dos costats de la frontera. Relacions polítiques entre exili i interior a la postguerra* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001) i “La fi de la Generalitat republicana i la presidència de la Generalitat a l'exili (1939-1948). Una síntesi” dins Enric Pujol (coord.), *L'exili català del 1936-1939. Un balanç* (Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 2003), p. 67-84. També són de gran utilitat, per la informació de primera mà que contenen, els llibres de Joan Sauret, *L'exili polític català* i de Carles Pi Sunyer, *Memòries d'exili: El Consell Nacional de Catalunya 1940-1945* (Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1978).

<sup>59</sup> A propòsit de l'epistolari entre Casanovas i Xuriguera cal tenir ben presents les lúcides reflexions de Joan Casanovas i Cuberta a l'estudi *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*, p. 297: “En les circumstàncies que envoltaven el nostre exili i amb les dificultats de desplaçament que gairebé tothom tenia, una gran part de les comunicacions entre els exiliats eren de tipus epistolar. És per això que les cartes d'aquella època, un cop se n'ha destriat el “rumor” i es prescindeix de la petita “xafarderia”, que tant s'havia prodigat a les penyes de casa nostra –i probablement continua essent així–, tenen una importància prou considerable per a ésser tingudes en compte com a font d'informació històrica, si se saben valorar, sense donar-hi més importància, moltes expressions col·loquials que sempre existeixen en la correspondència entre amics. Cartes que no s'han escrit per a sortir a la llum pública, però que, vulgues no vulgues, sempre acaben fent-ho –quan s'han conservat–, al cap de pocs o molts anys. Hi ha cartes d'un altre tipus, com les que s'escriuen entre col·laboradors polítics o amics, per a ésser donades a conèixer, totalment o parcial, a altres persones. En la correspondència de Casanovas hi he trobat de tot.”

Un tema recurrent que apareix a les cartes és la repercussió del missatge que Casanovas dona a conèixer la diada de Sant Jordi de 1939 (sota la forma d'un full volant es va repartir, entre els exiliats, en una quantitat aproximada de 25000 exemplars), en què fixa els objectius per al futur de Catalunya: el país havia d'encaminar-se cap a la seva independència i, per aconseguir-la, propugnava una nova formació, una "Unió" de patriotes, que representés un trencament amb el passat; un moviment unitari superador de tots els partits nacionalistes i fins i tot d'Esquerra Republicana de Catalunya. Pel que fa referència a l'ordre internacional, proclamava, per raons geogràfiques i històriques, el prooccidentalisme de Catalunya, que implicava situar-se en l'òrbita de França i Anglaterra. D'aquest manifest se'n desprèn, alhora, un rebuig al govern de la Generalitat, durament discutit per la política que havia seguit al llarg de la Guerra Civil –sense proporcionar noms, demanava que els polítics que se sentissin culpables havien de dimitir dels seus càrrecs–, i una censura als sectors comunistes i anarquistes, als catalanistes republicans i al govern de Juan Negrín, la conjunció dels quals havia abocat el país a la derrota. Les paraules de Casanovas, obertament enfrontades amb la línia política marcada per Esquerra Republicana de Catalunya, van provocar una important reacció a l'exili: el president Companys, sense citar-les expressament, hi va fer una al·lusió crítica en un discurs pronunciat a inicis d'agost a la residència per a intel·lectuals, polítics i estudiants que la Generalitat ajudava a mantenir a Montpeller; de la mateixa manera van ser blasmades per comunistes i anarquistes. Tot i que la postura contrària a la figura de Companys no era una excepció entre els exiliats, els únics grups polítics que recolzaran el missatge de Casanovas foren Estat Català i, més en concret, el sector encapçalat per Vicenç Borrell<sup>60</sup>, i Nosaltres Sols!, una organització menor que tenia com a líder Daniel Cardona. D'altres com Amadeu Hurtado i Claudi Ametlla, tots dos membres destacats d'Acció Catalana Republicana, o Pau Romeva, màxim dirigent d'Unió Democràtica de Catalunya, només van coincidir en part amb les propostes de Casanovas: estaven d'acord amb la dimissió de Companys, però no consideraven convenient assumir la proposta independentista. Per últim, val la pena conèixer l'opinió que emet sobre l'assumpte Antoni M. Sbert en

---

<sup>60</sup> Daniel Díaz Esculies, a *El catalanisme polític a l'exili (1939-1959)*, p. 27, indica que aquest sector lliurarà a Casanovas el 25 d'agost un manifest signat pel consell executiu i 221 militants procedents dels



una carta adreçada a Carles Pi i Sunyer el 2 de novembre de 1939: “Tothom està d’acord amb la unitat, és clar; però tots mantenen les reserves que ja coneixeu i a l’hora de donar una forma tangible a aquest desig, els u. d. [Unió Democràtica] i els elements supercrítics de les faccions nostres –casanovistes o ametllohurtadistes– mantenen les mateixes posicions que ja coneixeu i volen la trencadissa: no han deixat d’emprar abundantment la correspondència epistolar per a continuar la feina de disgregació.”<sup>61</sup>

Sobre l’impacte del manifest entre la classe política de la Catalunya republicana –que patia un gran descrèdit, tant a l’exili com a l’interior, ja que els partits polítics es culpaven mútuament de la derrota–, Casanovas escriu a Xuriguera el 23 d’octubre per comentar-li el contingut d’una carta adreçada el 28 d’agost a la Unió Catalanista i, de manera particular, a Joan Masot, el delegat de l’organització a París. A la lletra, destinada a fer-se pública, Casanovas reiterava el seu pensament que podem resumir amb la frase “Únicament així serem fidels als nostres morts, a l’ombra gloriosa del President Macià i a l’esdevenidor de Catalunya”<sup>62</sup>:

La meua carta a la Unió Catalanista és un senzill i obligat comentari sobre els problemes immediats de la política catalana que, dignament professada, s’ha d’ocupar del destí dels catalans i de Catalunya. Sense desfer en res el meu Manifest d’abril, tocant, però, de peus a terra com sempre, tot i mantenint la flama de l’ideal, hem de deixar un marge d’interpretació

---

campes de concentració i de diversos punts de l’estat francès en el qual li donaven suport.

<sup>61</sup> La citació procedeix del recull *La cultura catalana en el primer exili (1939-1940). Cartes d’escriptors, intel·lectuals i científics*, a cura de Maria Campillo i Francesc Vilanova (Barcelona, Quaderns de l’Arxiu Pi i Sunyer, 2000), p. 117. En una carta anterior, p. 104, adreçada el 5 d’agost a Pi i Sunyer, Sbert ja es feia ressò del manifest de Casanovas en aquests termes: “En Casanovas escriu un feix de lletres als d’Amèrica per fer olla. Malgrat tot, els centres van responent. [...] Són quatre o cinc els que es preparen per a la presidència de Catalunya i estan disposats a sacrificar-ho tot (la unitat, la cultura i la nostra “companyia”).” També Antoni Andreu i Abelló serà crític amb el manifest de Casanovas. En una carta del 31 de maig destinada a Francesc Roure i Francesc Torrent, ambdós residents a Agde, escriu: “El manifest és extemporani. I agosarat, puix que fer de separatista comporta una actuació ben diferent de la que ell ha portat. De separatista ja en va fer al Price i ens va enganyar. I quan a Catalunya encara aguantàvem molts, potser amb no gaire esperança ja, ell era a França. I si ell intenta justificar la seva deserció dient que a Catalunya quan ell va marxar, ja no es defensava Catalunya, nosaltres hem de dir-li que no és cert.” Citem de Jordi Tous i Vallvè, *Antoni Andreu i Abelló. Correspondència política d’exili (1938-1939)* (Tarragona, Edicions El Mèdol, 1999), p. 152.

<sup>62</sup> La carta de Casanovas a Masot es troba reproduïda a Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*, p. 333-335. Val a dir que el 28 de setembre, des de Barranquilla (Colòmbia), el doctor Soler i Pla, que havia estat president d’Unió Catalanista, s’adreça a Masot per carta i li mostra el seu ferm suport a Casanovas. Masot escriurà al doctor Soler i Pla l’1 de desembre una lletra en què també manifesta, a títol personal, la seva total adhesió a l’actitud política de Casanovas.

pels fets de cada dia, sobretot quan aquests fets deriven del trasbals que s'opera en el món. Trاسبals del qual ningú no pot escapar-se: ni homes ni pobles.<sup>63</sup>

Xuriguera, a la resposta, dos dies després, a banda de comentar-li les impressions que la carta adreçada a Masot havia causat entre els diversos nuclis d'exiliats, denuncia l'entestament de la classe política que havia dirigit els destins de Catalunya durant la guerra civil a mantenir els seus càrrecs i proposa, com a única sortida a la situació, la necessitat que siguin rellevats per altres representants:

La lletra a la Unió Catalanista, però, va ja més enllà. És un combat. És una condemna i una estrebada enèrgica que obre la lluita. Condemnen uns responsables i oposen als seus desencerts el vostre programa de salvament. Doncs bé, el que plau, el que fa que la lletra tingui un ressò viu és el que conté de lluita. Car tothom n'està tan tip dels responsables que desitja que el combat els hi sigui obert durament i amb violència. Potser perquè el combat ha tardat tant de temps a obrir-se, la gent considera l'extrema prudència que heu tingut a plantejar-lo. Així he tingut ocasió de sentir elogis a la vostra virtut de no obrar amb precipitació i de no fer-vos d'aquesta posició un escambell personal sinó una obra de salvació de Catalunya. Ja veieu doncs pel que us dic que al costat dels que reclamen violència hi ha també els que estan contents del seny. En tot cas, uns i altres troben la vostra bandera consolidada i esperen de vos els esforços de conducció que propagueu i que tots plegats tan necessitem. És tan forta la decepció i la indignació pels que han estat i s'entesten de volen ésser encara els representants oficials, que la necessitat de creure en algú sa i sense complicitats en la vergonya esdevé una obsessió.<sup>64</sup>

Mesos després, el 4 de gener de 1940, Casanovas es refermarà en les seves idees en una conversa mantinguda amb Ferran Llardent i Artur Bladé i Desumvila, que aquest darrer reproduïx en el dietari *L'exiliada*:

La conversa continua sobre la nostra situació i la de la nostra terra.

– Cal prescindir dels homes –diu el líder– que han portat Catalunya a la desfeta. Res d'“unions sagrades” que només foren conxorxes per a revitalitzar agonitzants...

Llardent al·ludeix al que va dir Lluís Companys durant la seva visita a Montpeller, però Casanovas s'estima més parlar de la situació internacional, un punt sobre el qual cal ésser optimista... a la llarga. Encara es passaran moments d'angúnia, però com que les democràcies acabaran per triomfar, aleshores, amb la nova organització, els pobles...<sup>65</sup>

---

<sup>63</sup> *Ibidem*, p. 338. Totes les citacions de les cartes de Casanovas que apareixen en aquest apartat són extretes d'aquest llibre.

<sup>64</sup> Annex VII, carta 5.

<sup>65</sup> Artur Bladé i Desumvila, *L'exiliada. (Dietari de l'exili 1939-1940)*, p. 330. En una carta adreçada a Ramon Xuriguera des de Perpinyà l'1 de maig de 1945 (Annex V, carta 90), Joan Casanovas i Cuberta insisteix en les idees del seu pare: “És plaent de constatar a través de tots els intercanvis de pensament entre els diversos amics, ja sigui oralment ja per lletra, que entre tots els catalans existeix uns punts bàsics sobre els quals tots estem d'acord. Un d'ells que a no dubtar és dels més importants és la necessitat, per tothom reconeguda, d'arribar a la formació d'un Govern Català, que pugui dirigir l'acció política amb tota autoritat, portant la veu de Catalunya prop de les Cancelleries Aliades i dirigint l'acció dintre de la pròpia Pàtria. Queda evidentment per resoldre, i no deixa de representar una dificultat, quina té que ésser la línia de conducta a seguir. Avui dia, assistim a una profunda crisi dels partits polítics i en més d'una ocasió recordo les paraules del pare, quan deia que els partits havien deixat d'existir. El que em fa dir això, és el

## 2. 2. JOSEP IRLA I L'INTENT DE FORMACIÓ DEL CONSELL NACIONAL DE CATALUNYA

A través de l'epistolari entre Joan Casanovas i Ramon Xuriguera també podem resseguir el procés per a constituir el Consell Nacional de Catalunya; un encàrrec de Lluís Companys a Josep Irla, que ocupava el càrrec de president del Parlament de Catalunya des de l'octubre de 1938 arran de la dimissió de Casanovas.<sup>66</sup> La primera notícia sobre la formació d'aquest òrgan de representació col·lectiu ens la proporciona Xuriguera en una carta del 16 de febrer de 1940. En aquesta mateixa lletra expressa el buit d'Esquerra Republicana de Catalunya a la figura de Companys<sup>67</sup>:

L'objecte de la conversa han estat els rumors de la formació d'un front de representació políticospiritual de Catalunya tan estesos aquests darrers dies. Tot això, ben entès, neix de la reunió tinguda a París fa ja uns quants dies. Irla defineix així aquesta reunió: hi havia representacions de l'Esquerra, Acció Catalana, Estat Català i una d'ordre cultural. Es tractava de fer un front amb l'acord de totes aquestes representacions. L'Esquerra, però, s'hi oposà amb gran sorpresa de la representació cultural (Pous i Pagès i Sbert) i de la d'Acció Catalana. (L'Estat Català –Cornudella– no comptava, segons expressió textual del mateix Irla). El motiu de l'oposició de l'Esquerra és un acord pres amb anterioritat a la reunió en qüestió declarant que per fraccions polítiques no es faria res i que s'havia d'estudiar una fórmula molt més simple consistent en dues o tres persones encarregades de lligar caps i de fer possible el front que representés la unitat que reclama Catalunya. De més a més –sempre segons l'opinió de l'Esquerra– se significà que la persona del President desvetllava certes dificultats per a ésser associada a una tasca semblant. Aquesta apreciació que posava de manifest la divergència entre el President i l'Esquerra, produí una forta estranyesa i un no menys fort descontent en la representació cultural i en la d'Acció Catalana. Cas curiós, en Rouret, figurava, també adherit a

---

constatar que per sobre de la unitat política que tindria que existir dintre de cadascun d'ells –unitat que justifica, quan existeix, la formació i existència d'un partit– es manifesta una certa divergència, en quan a la línia de política nacional a seguir. Aquesta divergència, es manifesta precisament i d'una manera neta, dintre de l'Esquerra i té al meu entendre una gran importància pel fet d'haver estat el partit majoritari de Catalunya i el que ha donat més homes als càrrecs de Govern del nostre Poble.”

<sup>66</sup> Prèviament, a les darreries de 1939 o inicis de 1940, va tenir lloc a París una reunió en què participaren Josep Andreu, Pompeu Fabra, Carles Pi i Sunyer, Lluís Nicolau d'Olwer, Eduard Ragsol, Miquel Santaló, Antoni M. Sbert, Josep Tarradellas i Joan Sauret. Els reunits van decidir entrar en contacte amb personalitats nacionalistes refugiades a França per tal de proposar-los la constitució d'un organisme que representés Catalunya a l'exili i que, per tant, a la pràctica podria actuar com un govern d'unitat. Les converses amb Joan Casanovas, Amadeu Hurtado, el comte de Güell, Pau Romeva i Felip de Solà Cañizares, entre d'altres, van evidenciar les dificultats d'una entesa. Sobre aquest primer consell assessor vegeu Joan Sauret a *L'exili polític català*, p. 38, i Francesc Vilanova, “Aproximació al primer exili de Carles Pi i Sunyer”, dins Autors Diversos, *Carles Pi i Sunyer (1888-1971)* (Barcelona, Regidoria d'Edicions i Publicacions, 1995), p. 197-200.

<sup>67</sup> L'opinió que Companys mereixia a Xuriguera, en aquests anys, pot sintetitzar-se en la carta del 2 de gener de 1940 (Annex VII, carta 10), a propòsit del número d'homenatge del setmanari *El Poble català* a Francesc Macià: “He vist el número de *El Poble català* dedicat a Macià. És una vergonya. Un homenatge a Macià dirigit per en Miravittles i avalat per un article de Companys és un escarni. Això de banda, és una cosa pobra i sense nervi. Es veu massa que es tracta d'un *salvavides* al qual s'agafen tots per tal de no anar a fons. Fixeu-vos-hi bé, tret de l'Aguirre al qual no li va ni li ve, tots els altres que l'elogien compten entre els que li feren la punyeta mentre visqué.”

aquest acord. Això pel que fa referència a la reunió. No s'acordà res i quedaren en tornar-se a reunir.<sup>68</sup>

La possible viabilitat de la proposta es va realitzar a través de consultes que va dur a terme Irla a personalitats representatives de l'exili català a França: Pau Romeva, Claudi Ametlla, Joan Casanovas, Amadeu Hurtado, Felip Solà de Cañizares, Pompeu Fabra, Pau Casals i Josep Puig i Cadafalch.<sup>69</sup> Les converses, inicialment, semblaven que haurien d'acabar arribant a bon port com es dedueix de la carta de Xuriguera del 27 de febrer en què reproduïx uns mots d'Irla altament significatius: “em va dir que tot marxava bé i que ja ens veuríem i parlaríem”. L'epistolari permet assabentar-nos de l'opinió que mereixia a alguns dels consultats la proposta d'Illa, com és el cas de Claudi Ametlla que Xuriguera comenta a la lletra del 28 de febrer:

A vós [Joan Casanovas] us veu recolzat per alguns grups desarticulats d'Estat Català i per la Unió Catalanista. Ell [Claudi Ametlla] considera que representa una gran part d'Acció Catalana i la Unió Democràtica de Catalunya. Parla de Romeva com d'una persona totalment addicta als seus punts de vista. Així mateix afirma que Don Amadeu i en Fabra estan identificats amb ell. Porta encara en el seu esperit el llast dels partits, i quan ha pretès dibuixar-me una solució per a donar un front a Catalunya, aquesta solució ha estat a base de persones en tant que representants de partits. Per aquesta raó creia que vós havíeu d'haver-vos atret tot el sector de l'Esquerra oposada als responsables del drama. Jo li he dit que els partits estaven morts i que ningú no representa res en tant que home de partit sinó en tant que valor personal purament i simplement. Per aquesta raó vós desenteneu-vos d'aquesta falsedat molt abans que tots els altres, havíeu encaminat la vostra acció de cara a tots aquells catalans que s'havien posat damunt de la consciència no solament el drama on estàvem abocats sinó el problema de sobreviure-hi. Això que destrueix per la base la solució apuntada per l'Ametlla a base de representacions proporcionals, l'ha impulsat a demanar-me quina era, doncs, la solució per a poder donar un front a Catalunya. Car ha cregut que jo devia conèixer, per vós, que n'hi havia una.<sup>70</sup>

---

<sup>68</sup> Annex VII, carta 21. En aquesta mateixa carta, Xuriguera reproduïx uns mots d'Irla en què aquest comenta els possibles acords entre els governs català i basc: “Tots –continua– estem fracassats allà baix. L'Esquerra, ara, té un punt de vista seriós i és l'hora de sortir de la confusió i de les lluites *pel poder* i per *la cartera* on estem. Que tothom es sacrifiqui com jo mateix. Jo ho he perdut tot i ho he deixat tot allà baix. Podem fer moltes coses plegats amb el Govern basc; si no s'han fet fins ara és perquè el President actual no els mereix confiança”.

<sup>69</sup> La informació procedeix de Carles Pi Sunyer, *Memòries d'exili: El Consell Nacional de Catalunya 1940-1945*, p. 40. En canvi, la informació que dona Josep Puig i Cadafalch a les seves *Memòries* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003) sobre l'exili francès és molt escassa.

<sup>70</sup> Annex VII, carta 23. Ametlla però no es refiarà de la solució de Casanovas com ho mostra una lletra del 8 de març de 1940 (Annex VII, carta 25): “Continua creient que vós teniu tractes amb Tarradellas. El retret més gros que fa a la vostra política és que vós us tanqueu en la posició exclusivista que solament vós podeu salvar Catalunya. Jo observo que molts dels conceptes que esgrimeix Ametlla s'assemblen com una gota d'aigua a una altra gota d'aigua a conceptes que us he sentit expressar a vós mil vegades. Insisteix que us escrigui el resum dels canvis d'impressions efectuats amb ell. Jo li dic que al fons no hi ha res d'incompatible car el que ell em diu us ho he sentit ja a dir a vós. Aquest fet de no donar-li la prioritat en l'emissió de conceptes comprenc que el vexa una mica i per tornar el cop va enumerant-me

Malgrat les afirmacions, Irla continua endavant el seu programa de consultes i, tal com recull Xuriguera a la carta del 6 de març, sembla que “aquestes rutllen”. Joan Casanovas, que ja havia entrat en el torn de converses, exposa a Xuriguera, el 22 de març, les condicions que havia formulat a Irla per a formar part del Consell Nacional:

Un Consell Nacional amb X membres, dintre del qual es formarà una Comissió Executiva, responsable davant del Ple.

Aquest Consell serà el dipositari de totes les prerrogatives de la Presidència de la Generalitat i del seu extingit Consell.

Aquest Consell tindrà la direcció efectiva dels organismes creats i dependents de la Generalitat. Organismes culturals, periodístics, econòmics, d'assistència als refugiats i de relació interior i exterior catalana. Qüestions que poden preparar les ponències adients creades dintre el Consell. Es prendran els acords per majoria. La col·laboració no significa renúncia, en cap dels seus membres, de les seves posicions ideològiques, per més que els acords determinats per les circumstàncies –i pel bé de la coincidència que permeti el plantejament del problema català– obligui a convingudes limitacions en l'acusació patriòtica.

Procurar allunyar del Consell –fins que les noves exigències polítiques puguin aconsellar altra cosa– seguint les normes elementals de tota formació democràtica, inspirada en la renovació d'homages i de procediments exigits per l'opinió, a totes aquelles persones i grups que per la seva política, en els darrers temps de la Generalitat, poden confondre's amb la política del desastre; política de la qual se'n vol refer Catalunya, recobrant netament una actuació catalanista, liberal i democràtica.

Donar compte del President Irla als components de la reunió preliminar als seus treballs d'unió, d'aquests propòsits i de la llista de persones proposades –responent a les seves exploracions i consultes– per a la composició del Consell Nacional.<sup>71</sup>

Com es dedueix d'aquesta lletra, i del conjunt de la correspondència mantinguda entre Casanovas i Xuriguera, les gestions d'Irla, evidentment, no eren gens fàcils.<sup>72</sup> La

---

gent que es troba al seu costat i presentant-me'ls com si tinguessin amb vós una certa reserva. Entre aquests noms recordo don Amadeu, Romeva, Plana, Xammar. Tots ells, diu, estan identificats amb ell.”

<sup>71</sup> Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*, p. 305. Francesc Vilanova a *Als dos costats de la frontera. Relacions polítiques entre exili i interior a la postguerra*, p. 90-95, edita la nota manuscrita de Josep Irla datada l'abril de 1940 en què s'efectua un resum de les consultes dutes a terme. Carles Pi Sunyer a *Memòries d'exili: El Consell Nacional de Catalunya 1940-1945*, p. 40, també dona la seva opinió sobre aquestes entrevistes: “La idea era que Companys delegués les funcions executives a Irla, o a qui presidís el nou consell, quedant-se ell només l'alta representació institucional. Però la majoria dels consultats –Romeva, Ametlla, Casanovas, Hurtado i Casals– posaven com a condició que no formés part del nou consell ningú que hagués exercit càrrecs de govern durant els darrers temps de la guerra, i que el president renunciés. Alguns demanaven l'abolició de les institucions catalanes.”

<sup>72</sup> Xuriguera es fa ressò del rumor a la carta del 28 de març (Annex VII, carta 31) sobre els membres que haurien de formar part del Consell Nacional: “Han arribat ací uns rumors extraordinaris la referència dels quals és la següent: d'Anglaterra haurien donat pressa al President dels bascos per a què intercedeixi urgentment per a fer la unió dels catalans. Si les dificultats fossin massa grosses, aleshores, per tal de *trancher* la qüestió a fi i efecte de guanyar temps, que Irla, Romeva i Fabra fessin una crida als catalans. Es consideraria que aquests noms són indiscutits i que a través de Irla ja hi esteu representat vós i a través de Fabra en Nicolau d'Olwer i l'Ametlla. Aquesta unió porta pressa per a determinats propòsits. Si no s'arribés a fer, *tant pis* per Catalunya, car aleshores aquesta no intervindria en els propòsits que hi ha respecte de la Península.”

condició indispensable per a Casanovas era que no formés part del nou consell ningú que hagués exercit càrrecs durant el període de la guerra i que el president Companys renunciés a la presidència de la Generalitat; unes idees ja expressades en el seu manifest d'Unió del 23 d'abril de 1939. Casanovas, a la lletra del 5 d'abril, insisteix en aquesta premissa indispensable: l'apartament del president Companys de la vida política, alhora que desitja que les gestions d'Irla acabin reeixint:

Per poc que puguem, doncs, anirem endavant amb Irla. Tot depèn, però, encara, del que porti quan torni. Tant si Irla fracassa com no, crec que haurem guanyat, pel sol fet de la provatura. Doncs si fracassa, els “companyistes” tampoc no se'n podran refer, ja que el sol fet de la provatura ha estat un reconeixement del desastre de la política “companyista” i de la necessitat d'orientar la política catalana cap a les direccions per mi donades des de fa ja un any, en publicar el Manifest. Suposant ara que Irla fracassa, amb quina autoritat, ni la mateixa de fet, pot encara Companys actuar? Ja hi direm la nostra.<sup>73</sup>

La nota de Casanovas en què planteja les condicions per a integrar-se en el Consell Nacional serà enviada a d'altres exiliats. Xuriguera –que recull les opinions polítiques de bona part de l'exili català al migdia francès (Montpeller, Prada, Tolosa i Perpinyà)–, en una lletra datada el 3 d'abril, ens proporciona el parer que la nota mereix a Josep Puig Pujades, Claudi Ametlla, Pau Romeva o Daniel Cardona. I aquest serà de suport a l'opció defensada per Casanovas:

Obeint aquest criteri, vaig “aixecant el vel” com vós dieu, al contingut de la vostra nota. Allà on ho he fet he recollit aprovacions. De Puig ja vàreig donar-vos el resum de les seves impressions. El grup de Figueres que hi ha a Perpinyà, ho ha rebut amb mostres de satisfacció i han estat molt contents de l'atenció “d'enterar-los de coses útils” Això no és estrany si es té en compte que fora dels iniciats, la gent parla de les gestions Irla amb bastant desorientació. Cardona, a desgrat de que certs aspectes polítics se li escapen, ho ha trobat molt bé. El vàreig fer venir a casa com si fos una confidència respecte de la vostra posició davant de les gestions en curs. Per boca d'ell sé que l'esperit de la nota ja ha passat al coneixement del seu *entourage* que en aquest moment és bastant nombrós. Ametlla, m'ha fet l'efecte que ja devia conèixer el to de la nota per algun altre conducte car no insistí en demanar-me posicions. ¿Fou Irla qui li en parlà? Ha estat la seva una aprovació sense elogis. M'he fet venir bé per a dir-li que us vàieu sovint amb en Romeva. També li vàreig preguntar si us escrivíeu amb vós i va dir-me que us devia carta i que us escriuria.<sup>74</sup>

<sup>73</sup> Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*, p. 309.

<sup>74</sup> Annex VII, carta 34. També, a través de Xuriguera, podem assabentar-nos de les propostes efectuades per alguns exiliats a Irla. La de Claudi Ametlla, per exemple, a la carta del 30 de març (Annex VII, carta 33): “La nota lliurada per Ametlla a Irla com a resultat de la seva consulta té 9 punts. El fons coincideix amb l'esperit de la vostra nota, encara que la de l'Ametlla és més crua. Aquests punts, resumits són: necessitat d'un front català; que aquest front no el formin altres persones que les que no han tingut cap participació en la revolució; que les gestions per a fer possible el front no pugui fer-les altra persona de l'Esquerra que l'Irla; que cal una aproximació amb les dretes; que entre aquestes dretes hi ha d'haver la Lliga; que cal que hi hagi intel·lectuals o artistes de prestigi reconegut; que les persones que formin en front no representaran proporcionalment cap partit car aquestos “són morts”. La nota porta un exordi com

De tota manera, com es percep a la lletra de Xuriguera de l'11 d'abril, comença a haver-hi la impressió que les gestions d'Irla no arribaran a reeixir: "Ametlla em diu que li deveu una lletra. Té molt poc entusiasme per la solució Irla; creu que fracassarà."<sup>75</sup> Un judici que Xuriguera comparteix a la carta del 15 d'abril:

Aquest matí he rebut la vostra del dia 13. Per les dues còpies adjuntes m'entero de que les coses no aniran planeres. Irla, doncs, va lligat de peus i mans. Els que l'empenyen, volien refer llur crèdit compromès, al costat del qui porten la camisa neta. Just això no podeu fer-ho. Una representació de Catalunya ha d'ésser abans que tot, una esperança per a la gent d'allà baix. Si es fes una cosa híbrida hi perdrien els desacreditats i els que ara tenen a les mans la bandera del crèdit; seria un cop mortal als desitjos de la de gent de Catalunya que compta, sense precisió si voleu però tanmateix amb una esperançadora intuïció, amb la solució dels catalans de França. I una cosa és certa entre totes: no es vol el que hi ha actualment, però de cap manera tampoc el retorn a l'antic. Tota solució amb els elements del descrèdit és barrotar-se la fe de Catalunya.<sup>76</sup>

I la lletra del 21 d'abril de Xuriguera evidenciarà el trencament definitiu de les converses d'Irla per tal de constituir el Consell Nacional:

M'han dit que Irla era de retorn per ací. No he tingut temps de confirmar-ho. Ametlla s'estranya que ni Romeva ni don Amadeu li diguin què ha passat. Puig, a qui vàreig veure ahir, no té tampoc altres informes que els que tinc jo i que deriven de la vostra darrera lletra. Per contra, sembla que Companys està molt content del fracàs de les gestions Irla car hauria dit referint-se a la situació internacional: -Si hi ha alguna cosa allà baix, és molt clar; ací acostumen a entendre's amb els caps d'estat. El cap d'estat, naturalment, és ell.<sup>77</sup>

---

una justificació de motius i cadascun dels punts van una mica explicats." I, a la carta de l'11 d'abril (Annex VII, carta 38) Xuriguera insistirà: "la inclinació d'Ametlla vers el que podríem dir-ne la dreta, ja no és solament inclinació sinó precipitació. Parla dels homes de la Lliga com si aquests tinguessin totes les virtuts. Aquest procés trobo que s'accentua en ell de dia en dia." O bé la de Daniel Cardona, a la lletra del 9 d'abril (Annex VII, carta 36): "Continuen les deliberacions entre Cardona i els dos nois arribats d'allà baix. Hi ha hagut moments que aquestes han estat tempestuoses. Ara sembla que han arribat a la fórmula següent: en el consell que s'ha de nomenar a França hi haurà un representant dels quatre grups següents: Borrell, Estudiants, Nosaltres Sols! i Cornudella. Cardona creu comptar amb els tres grups primers i així sense trencar la unitat d'allà baix dona la batalla a Cornudella. Aquest és el seu pensament que em limito a fer-vos-el conèixer. Masot jugarà un paper arbitral en aquest Consell. Per tal de donar les instruccions pertinents, sortirà de Perpinyà un minyó de la confiança de Cardona el qual s'entrevistarà amb Borrell i amb Masot. Els dos arribats d'allà baix, veuran pel seu compte a Cornudella. Tots plegats s'han de trobar en presència de Masot perquè aquest vegi clarament si Cornudella accepta o no; si no acceptés, aleshores seria presentat davant de l'organització com l'home que s'oposa a la unió. Així Cardona pensa neutralitzar-lo. En fi, us ho dono, repeteixo, com un element d'informació. Podria ésser, també que el que en aquest moment és una decisió ferma, demà ja hagués canviat radicalment, car ja sabeu com van aquestes coses."

<sup>75</sup> Annex VII, carta 37.

<sup>76</sup> Annex VII, carta 39.

<sup>77</sup> Annex VII, carta 41. Xuriguera insisteix en el fracàs de les negacions d'Irla a la carta del 22 d'abril adreçada a Casanovas (Annex VII, carta 42): "La nota està molt bé i cal que la seva difusió sigui com més extensa millor, i això el més ràpidament possible. Car és de creure que ells intentaran carregar-vos el mort en el sentit que sou vosaltres els que us heu oposat a la unió. Cal doncs que les causes veritables que l'han feta impossible siguin divulgades sense perdre temps a fi de combatre per endavant la confusió que tractaran de crear. A aquest efecte, n'he enviat aquest matí mateix una còpia a Puig amb uns mots meus

Joan Casanovas i Cuberta apunta la causa per què Irla no va arribar a assolir els objectius proposats: “Tot fa pensar que el president Companys, assessorat pels seus íntims –entre els quals hi havia l’exconseller Antoni M. Sbert–, no estigué d’acord amb el caire que prenen les consultes que estava efectuant el president Irla. No es tractava de quines serien les facultats i els “mitjans econòmics” de què podria disposar el Consell que es pensava constituir. El problema, per a molts, era de fons. Es tractava de la continuïtat o no de Lluís Companys a la Presidència de la Generalitat exiliada”<sup>78</sup> Val a dir que Companys, preveient l’imminent fracàs de les gestions d’Irla, havia creat, per decret el 18 d’abril, un altre Consell Nacional, format per persones de prestigi que tinguessin un caràcter més representatiu des del punt de vista intel·lectual que no pas polític o executiu: presidit per Pompeu Fabra, comptava amb Josep Pous i Pagès, com a delegat de la Presidència de la Generalitat (i que havia d’assumir algunes de les tasques executives del mateix Companys), i tres vocals, Antoni Rovira i Virgili, Jaume Serra Húnter i Santiago Pi Sunyer. Casanovas s’oposarà a aquest Consell Nacional: “aquella Comissió –escriu el 28 d’abril– que neix morta, que encara no donen del tot per coordinada, pot ésser un destorb inicial per a solucions futures.” I, a més, procurarà, com podem llegir a la mateixa lletra, que Xuriguera intenti convèncer (val a dir que sense cap èxit) Santiago Pi Sunyer, el seu cunyat:

Crec que també queda pendent l’acceptació d’en Santiago. Jo no li he volgut escriure ni servir-me del meu noi, per tal de dir-li que no acceptés, perquè el meu consell no sembli interessat. Vós sabeu com jo l’estimo a n’en Santiago, i per això si m’atrevis li diria que s’abstingués de donar el seu consentiment si no vol disgustos en va i sobretot si no vol formar en una cosa morta. Alguns sectors de l’Esquerra ja el comencen a combatre, per tal de no haver figurat mai activament en la política catalana i seria llàstima que un dels valors més autèntics que tenim de la intel·lectualitat catalana, com és en Santiago, es posés a tret –per aquest avortament d’en Companys– de campanyes desagradables. Pel que veig i em diu en Puig, crec que ell està indecís i més aviat refractari a l’acceptació. Per la vostra part i la d’en Puig caldria, com a cosa vostra, donar-li entenent de la seva negativa. Fins i tot podeu dir-li com jo ho lamentaria per la molta estima que li tinc.<sup>79</sup>

---

recomanant-li la reproducció i difusió. He vist també Cardona al qual he trobat ja fent-ne còpies car havia rebut el text de la part de Masot. He parlat també amb el grup de Figueres donant-los una impressió general i el text de la nota. Per fi he vist Ametlla amb el qual hem tingut una llarga conversa.”

<sup>78</sup> Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*, p. 311.

<sup>79</sup> *Ibidem*, p. 312.



El Consell Nacional forjat per Companys acabarà essent refusat per la majoria dels exiliats catalans residents al migdia francès, ja que desitjaven el triomf de les consultes d'Irla. Un fet que Xuriguera reflecteix a la carta del 9 de maig:

He estat unes hores a Montpeller i he vist unes quantes persones de la Residència. Ningú no creu en l'eficàcia de la Comissió nomenada per Companys. Hi ha malestar contra els diputats els quals ademés d'un subsidi especial es beneficien d'altres assignacions de la Residència que els altres entenen que haurien d'ésser per a ells atès que només cobren 10 francs per dia. Us dóna aquest detall perquè és precisament la gran preocupació del moment entre els catalans de Montpeller fins a l'extrem de que crea una agra tibantor entre els diputats i els que no ho són. La immensa majoria, per no dir tots, sembla que voldrien una veritable representació catalana amb l'exclusió de Companys. He observat un viu desig que Irla hagués triomfat en les seves consultes. Preguntat repetidament per la vostra posició he parlat amb gran confiança que la vostra hora era pròxima.<sup>80</sup>

Casanovas, a la lletra del 15 de maig, insistirà en l'opinió negativa que li mereix aquest nou òrgan de representació:

Crec que la Comissió d'Unitat Catalana "ad majorem gloriam" de Companys s'ha constituït, més o menys. Encara que hi faltaven en Fabra i en Rovira que no havien arribat. Tot plegat una provatura més, que no té altra virtut que la de destorbar el bon camí. No conec, encara, detalls més exactes de la seva constitució, ni els propòsits que tinguin. Només sé que ningú no en fa cap cas. Quina llàstima per en Santiago! Hi vaig tenir una conversa, buscada per ell, en la que li vaig exposar el meu pensament, que de moment crec que el va impressionar. De totes maneres sembla que l'han convençut.<sup>81</sup>

Un parer al qual s'adherirà Xuriguera –com ho explicita a la carta del 24 de maig– perquè, a diferència de Santiago Pi Sunyer, no creu que una vegada endegada la Comissió, aquesta sigui capaç de prescindir de Companys:

Aquesta impressió ve confirmada per la referència de Santiago el qual ha donat a alguns amics de per ací una ampla impressió de la constitució de la Comissió de la qual forma part i al mateix temps una explicació de les seves intencions. Aquestes intencions serien d'anar a una ampliació de la Comissió de manera que els cinc que la formen inicialment es cuidarien de la qüestió administrativa, i els que vindrien a ampliar-la tindrien al seu càrrec l'aspecte polític. Diu que en aquest sentit estan d'acord amb Pous i Pagès. Confessa que Companys els ha donat tota mena de facilitats i afegeix que un cop tinguin les coses engegades prescindiran de Companys. La impressió que es respira per ací és que Santiago va de bona fe encara que es dubta que Companys deixi obrar la Comissió d'acord amb el criteri que aquesta s'ha formulat. En tot cas Santiago ha dit davant d'Ametlla, Irla i Puig Pujades que si les seves intencions no poden anar endavant ho esbotzarà tot i dimitirà. També ha dit Santiago que vós esteu d'acord en tot això.<sup>82</sup>

---

<sup>80</sup> Annex VII, carta 46.

<sup>81</sup> Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*, p. 314.

<sup>82</sup> Annex VII, carta 49. L'última referència al Consell Nacional la trobem a la carta de Casanovas del 31 de maig: "No sé d'on surt l'optimisme d'en Santiago i d'en Pous, respecte a la qüestió de la unitat catalana, inspirada per Companys. No curaran mai. No vaig prestar cap assentiment a res. Solament vaig dir que callava fins a veure la declaració que farien i que segurament respondria. I encara ho vaig dir per

Comptat i debatut, l'entrada dels alemanys a París el 14 de juny i l'establiment del règim col·laboracionista de Vichy esdevindran el cop de gràcia a un Consell Nacional en què ni tan sols els seus consellers van arribar a prendre possessió dels càrrecs. El setembre d'aquest 1940, a Londres, es fundarà un organisme amb un nom similar, el segon Consell Nacional de Catalunya, sota la presidència de Carles Pi Sunyer.

## **2. 3. LES CONNEXIONS AMB ELS MEDIS POLÍTICS I MILITARS FRANCESOS**

La lectura atenta de l'epistolari entre Joan Casanovas i Ramon Xuriguera permet adonar-nos com aquest darrer va ser la persona encarregada de coordinar –des de Perpinyà on, com hem vist, gràcies als seus contactes havia esdevingut un element clau– les relacions de Casanovas, d'una banda, amb els serveis d'informació francesos i, de l'altra, amb les organitzacions Estat Català i Nosaltres Sols! (i especialment amb els líders respectius, Vicenç Borrell i Daniel Cardona<sup>83</sup>) que, recordem-ho, recolzaven la posició política de l'antic president del Parlament enfront de l'oficial de la Generalitat, representada pel president Companys. Tot plegat responia a un doble objectiu: en primer lloc, crear una xarxa de tipus polític per a fer més permeable la frontera francesa, la qual cosa permetria establir amb més facilitat relacions amb els grups polítics que s'havien reorganitzat a l'interior de Catalunya a fi de comunicar-los la proposta política de Casanovas i, alhora, dur a terme accions contra el règim franquista,<sup>84</sup> i, segonament,

---

l'estima i consideració personal que ja sabeu que tinc a Santiago. Em sembla que les coses aniran per un altre camí, doncs, donades les actuals circumstàncies, cada dia són més els que ara s'aproximen a veure'm al cafè. Jo callo i escolto. Serà difícil separar-me del camí que essencialment tinc marcat per la meua actuació i per les meves manifestacions. En Tarradellas també vol veure'm i crec que ens trobarem dilluns. Ara comencen a veure que la meua carta no és tan dolenta." *Ibidem*, p. 315

<sup>83</sup> Una abundant mostra de la correspondència entre Casanovas i Cardona es reproduïx en el llibre de Joan Casanovas i Cuberta, *Joan Casanovas i Maristany, President del Parlament de Catalunya*, p. 349-385.

<sup>84</sup> Jaume Martínez Vendrell, a *Una vida per Catalunya. Memòries (1939-1946)* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1991), p. 89, precisa quines havien de ser aquestes accions: "Els serveis francesos havien posat en coneixement d'en Cardona els plans de l'Estat Major en el cas, molt probable, que França entrés en conflicte armat amb l'Espanya de Franco. Aquests plans comportaven la immediata invasió de la península fins a la ratlla de l'Ebre." També, a la p. 91, assenyala la diferència d'objectius entre Xuriguera i Casanovas, i Daniel Cardona i el mateix: "el propòsit d'ells dos era de muntar una simple xarxa d'informació, mentre que el nostre objectiu havia de ser el d'estructurar l'organització patriòtica d'alliberament nacional. Aquesta organització havia de tenir una secció d'informació com més important millor i, ateses les circumstàncies del moment, em semblava perfectament lògic donar preferència a les informacions que poguessin interessar els serveis francesos. Però que nosaltres hauríem d'actuar sempre

treure el major nombre de catalans dels camps de concentració francesos on, recordem-ho, van ingressar la majoria dels exiliats que travessaren els Pirineus.<sup>85</sup> Sobre aquesta darrera qüestió, Xuriguera, després de conèixer *in situ* l'ambient dels camps de Caussade i Septfonds, planteja a Casanovas la dramàtica situació dels refugiats en una lletra des de Mouleydier el 20 de juliol de 1939. I la solució per mirar de posar remei al problema passa per “la separació dels catalans en els refugis i camps de concentració”:

Estimat President i amic: Des d'ahir estic instal·lat aquí. Els dies passats a Caussade m'han fet comprendre que si es pogués aconseguir la separació dels catalans en els refugis i en els camps de concentració es faria feina positiva. A Caussade hi ha un refugi de 700 persones. A pocs quilòmetres hi ha el camp de Septfonds amb més de 16000 homes. Aquests homes lluiten amb la misèria, amb la política comunista, amb la promiscuïtat castellana i amb l'espionatge franquista. Desesperats, s'apunten per tornar a Espanya en grups nombrosos, no saben el què els espera allà baix però ho prefereixen tot abans de restar en el camp. Tota acció esdevé difícil donada la superioritat castellana. Les persones més responsables, veient més lluny, abomenen de la Generalitat, del SERE i de la política de guerra portada a Catalunya. És un estat de fàstic contra els homes que troba suport en la vida primíssima que ells es veuen obligats a fer i la suposició que els dirigents lliguen els gossos amb llonganisses. El sentiment de que tot plegat ha estat una estafa és total. La malfiança davant l'existent i fins davant les temptatives d'un redreçament és palesa. Com veieu és un clima de crisi de consciència, de crisi de fe.<sup>86</sup>

No serà fins al 4 de desembre en què torna a aparèixer aquest assumpte a l'epistolari. A la lletra, Xuriguera parla de la propera sortida de l'editor i membre destacat de Nosaltres Sols!, Rafael Dalmau Ferreres, a més d'altres persones, del camp de Saint-Cyprien.<sup>87</sup> Val a dir que Dalmau, com testimonia Jaume Martínez Vendrell, era

---

com a elements de l'organització patriòtica catalana i no havíem de quedar mai com uns simples agents d'uns serveis d'informació estrangers.”

<sup>85</sup> També els comitès felibres de Perpinyà i Montpeller van intentar fer sortir intel·lectuals catalans dels camps de concentració, distribuint 4000 francs en socors individuals als exiliats catalans. Sobre aquest tema, vegeu Pierre Grau “L'aide des Occitans et leur accueil en exil (1936-1943)”. Una aproximació al tema dels camps de concentració francesos pot llegir-se a Miquel Ferrer, “Els camps de concentració francesos”, dins *La Generalitat de Catalunya a l'exili* (Barcelona, Aymà editora, 1977), p. 9-34 i, especialment, a Daniel Díaz Esculies, *Entre filferrades. Un aspecte de l'emigració republicana dels Països Catalans (1939-1945)* (Barcelona, Edicions de La Magrana, 1993).

<sup>86</sup> Annex VII, carta 1. Una opinió semblant l'expressa Artur Bladé i Desumvila en una nota del 20 de març de 1939 del seu dietari *L'exiliada. (Dietari de l'exili 1939-1940)*, p. 89: “Amargor, tristesa, indignació... Heus ací, expressat en sentiments, el panorama actual als camps de concentració. Un altre sentiment és l'odi. Odi a l'enemic, a França, al món. Odi fins i tot al compatriota i a l'amic si han pogut defugir la barraca o n'han fugit. Som insolidaris en la victòria i en la desfeta (en la desfeta, sobretot, ja que fatalment esmicola i divideix). Si mai no hi ha hagut unitat, ni tan sols als camps de combat, ara, la sorra dels camps de concentració haurà fet eixorca, qui sap per quant de temps, qualsevol llavor conciliadora. Què restarà d'aquesta gran, sorda i sòrdida tragèdia dels camps filferrats de França –quina memòria, quin testimoniatge– en la història del món? Una ratlla, potser. Potser ni una ratlla.”

<sup>87</sup> Sobre aquest camp de concentració poden llegir-se els testimonis de Ferran de Pol, “De quan Sant Cebrià del Rosselló en dèiem Saint-Cyprien”, dins *De lluny i de prop* (Barcelona, Editorial Selecta,

l'element principal d'un grup que s'estava organitzant al camp de Saint-Cyprien per a dur a terme tasques d'organització i d'enllaç amb elements antifraquistes<sup>88</sup>:

Dels assumptes en curs hi ha: documentació Fabra, excel·lent acollida a la Prefectura; serà promptament lliurada. Sortida immediata (demà segurament) del camp de Dalmau Ferreres; i voleu que vingui a París o bé que es quedi ací? Responeu immediatament a aquest extrem. Ha estat passada indicació al delegat de Marsella per tal que no es torni a molestar en Creus. Passades notes sortida camp recomanat Maria Macià i secretari Hilari. Informaré resultats el qual espero pròxim.<sup>89</sup>

Com revela l'epistolari entre Casanovas i Xuriguera, el gruix de les accions que havien de permetre alliberar el màxim nombre possible de refugiats catalans dels camps de concentració es dona entre el desembre de 1939 i el gener de 1940. Així, a la carta del 10 de desembre, Xuriguera comenta les miserables condicions de treball amb què es trobaran les persones una vegada hagin sortit dels camps:

*Activitats Ragasol*: Se'm diu que en efecte té llistes per a fer sortir gent dels camps. Aquestes sortides, però, tindrien relació amb els contractes de treball lleonines a raó de cinc o deu francs per persona i menjar als *fourneaux* per a tota mena de treballs. Si fos així –ací tindrem manera de comprovar-ho– seria traficar amb la misèria, cosa greu i que hauríem de combatre. Car no pot ésser honest de cap manera especular amb el desig de sortir del camp que experimenten els malaurats que s'hi troben a base de feines de bastaix pagades amb 5 francs alhora que els pitjors obrers en cobren de 50 a 60 francs. Treure la gent del camps, doncs, en aquestes condicions, és pitjor que el deixar-los-hi car és un veritable tràfic de blancs.<sup>90</sup>

A la carta del 25 de desembre, Xuriguera ens proporciona notícia de les activitats que es realitzaven al camp de Saint-Cyprien i també de les companyies de treball, dins les quals els refugiats eren enrolats gairebé de manera obligatòria:

---

1972), p. 9-77, i *Campo de concentración (1939)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003); i de Carles Fontserè a *Un exiliat de tercera* (Barcelona, Editorial Proa, 1999), p. 89-103.

<sup>88</sup> Jaume Martínez Vendrell, a *Una vida per Catalunya. Memòries (1939-1946)*, p. 90-98.

<sup>89</sup> Annex VII, carta 7. Aurora Bertrana, a *Memòries del 1935 fins al retorn a Catalunya* (Barcelona, Editorial Pòrtic, 1975), p. 261, ens ofereix un relat la presència de Dalmau Ferreres en el camp de Saint-Cyprien: "Em vaig adreçar al cap dels senegalesos, els quals, arma en mà i casc metàl·lic, es mostraven salvatgement orgullosos de vigilar presoners de raça blanca. El qui els manava era un militar francès de poca graduació, amable i complaent. Em va dir que cercar un individu determinat entre aquella munió d'homes era impossible. Però que si jo li escrivia un nom, ell el faria cridar per mitjà d'un altaveu, la potència del qual arribava a cinc o sis quilòmetres lluny. Li vaig escriure el de l'editor Rafael Dalmau Ferreres i un moment després aquest nom retrunyia en l'aire, s'escampava enllà del camp. Quan aquella veu apocalíptica passava per damunt de la multitud, es produïa un silenci sobtat en el qual, tot d'una, s'escampava la remor de l'onatge. Vuitanta mil homes escoltaven àvidament el bram de l'amplificador, esperant sentir el seu nom. El de Rafael Dalmau Ferreres sonava i jo esguardava impacient la gran massa grisa i immòbil, on, tot de sobte, vaig veure que s'obria un solc. Un home, tan gris com els altres, tan brut i espellifat com els altres, sorgia davant meu, es llançava als meus braços."

<sup>90</sup> Annex VII, carta 8.

*Camp de Saint-Cyprien*: Tot el que he pogut fer fins ara en aquest camp és fixar 15 o 16 xicotets nostres recomanats per Dalmau; uns han anat a oficines, altres han anat a diversos serveis del camp la qual cosa ha permès que fossin esborrats de les companyies de treball a les quals foren allistats per força... D'aquesta manera els conservem ací sense que siguin disgregats. El Camp de Saint-Cyprien va a ésser buidat potser a darrers d'aquest mes. Cada dia surten centenars d'homes enquadrats en companyies de treball. Els vuit o deu mil que restaran aniran al camp d'Argelers. Les autoritats militars dels camps són amb nosaltres perfectes de correcció.<sup>91</sup>

El 2 de gener, Xuriguera, que a través dels serveis d'informació francesos era la persona que s'encarregava d'obtenir els documents per als alliberats, comenta a Casanovas les imminents dificultats amb què es trobarà per aconseguir aquesta mena de papers. Alhora li comunica la impossibilitat de poder atendre totes les peticions de la gent que intenta sortir dels camps utilitzant com a aval el nom de l'antic president del Parlament de Catalunya:

Pel que em diuen de Montpeller, el recomanat de Maria Macià ja és fora del camp, així mateix un dels recomanats de Guinart. Aquest m'escrivi anunciant-m'ho i dient-me que reconcentri tot l'esforç en fer sortir l'altre. També és fora Dalmau Ferreres. De moment el tenim ací allotjat a casa de Cardona. He avisat en Creus per tal que enviï el subsidi al qual es va comprometre. Tot això fins esperar la vostra resolució definitiva. Pel que us deia en la meua lletra anterior, ja podreu veure que les sortides del camp així com la facilitació de documents, va amb més lentitud de la que creïem. Tinc demanada des de fa dies la del secretari de l'Hilari i la dels dos recomanats de Vives de Lleida. Els tràmits, fins ara, no han avançat gaire; jo, però, no paro d'insistir. Així mateix insisteixo respecte els papers de Pompeu Fabra. L'únic resultat obtingut és que no hi ha cap inconvenient que li siguin lliurats car el Prefecte mateix coneix la seva personalitat i està disposat a que els esmentats papers siguin despatxats aviat. Fins ara, però, continuen sense despatxar. A desgrat d'això, les nombroses lletres que m'arriben demanant coses per l'estil, totes elles utilitzant el vostre nom, les contesto totes fent el discreteig que podeu suposar, parlant de dificultats naturals i donant esperances al mateix temps, i sobretot fent-vos quedar bé quant als vostres esforços i a la vostra intenció. És el que em penso que cal fer durant aquest període tot esperant a que les coses s'arrangin a la Prefectura.<sup>92</sup>

Unes dificultats que aniran en augment, tal com s'indica a la carta de l'11 de gener, ja "que és impossible de donar satisfacció a tothom":

El problema de les sortides dels camps de concentració ha esdevingut massa voluminós per a què pugui ésser resolt amb prestesa. En tinc una llista que arriba als dos-cents. Tots ells utilitzant el vostre nom. Ja veieu que és impossible de donar satisfacció a tothom. Ho trampejo com puc, però, i vaig dosificant les demandes segons l'ordre de preferències que vàrem acordar. Altrament això s'hauria de resoldre en gros i aquesta solució ja sabeu que no està a les nostres mans. De totes maneres com que ara s'estan efectuant uns importants treballs a Rivesaltes, em proposo de presentar una llista per veure si la puc fer acceptar. En aquest cas ens hauríem apuntat un tanto molt important. Això de banda, per tal que pugueu jutjar el que s'ha fet fins ara en el sentit d'afavorir els vostres recomanats us indico: sortida del de Maria Macià que fou el primer que vaig demanar; nou persones indicades per Puig Pujades també

<sup>91</sup> Annex VII, carta 9. Sobre les companyies de treball, vegeu Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis* (Barcelona, Edicions 62, 1977), p. 53-62.

<sup>92</sup> Annex VII, carta 10.

sortides i als quals se'ls ha facilitat la documentació consegüent; sortida de Dalmau Ferreres, i documentació; sortida de dos fills de Benet Deusedes i documentació; sortida d'un noi que ahir va marxar allà baix amb instruccions nostres i papers de propaganda vostres; no s'ha obtingut solució encara del cas del secretari de l'Hilari, dels dos recomanats d'en Vives de Lleida i del recomanat d'en Guinart. Ja veieu que el balanç no és tan dolent. Això a part de favors referents a permisos de circulació dels quals n'he resolt un bon nombre.<sup>93</sup>

Una de les darreres notícies sobre aquest tema la trobem a la lletra del 27 de gener, en què Xuriguera comenta a Casanovas que “és completament impossible de poder seguir traient gent dels camps.” I li n'explica les causes:

Ja haureu vist que per decisió dels Ministres del Treball i de la Guerra s'ha suspès l'*embauchage* dels refugiats per totes les professions. Això ens farà completament impossible de poder seguir traient gent dels camps. No cal, doncs, pensar, de moment, en la llista de periodistes de Lladó i Figueres. I no sé que serà dels dotze o quinze casos que teníem pendents i amb els quals tenia confiança. És un contratemps greu que dubto puguem *surmontar*. Abans d'ahir encara va sortir un recomanat d'en Puig amb el qual hi tenia força interès. Escriuré a Barrera fent-li veure aquesta dificultat.<sup>94</sup>

Les úniques excepcions seran Jaume Miravittles i el seu oncle, Joan Pey, com s'explicita a la carta de Xuriguera a Casanovas del 15 de març de 1940:

Deuen haver arribat a les vostres orelles notícies de les agafades que s'estan efectuant aquests dies. La cosa continua encara i van tots al camp de concentració. Ja podeu imaginar-vos la inquietud que això desvetlla en els refugiats del Departament. Víctimes d'aquestes mesures han estat Pey i Miravittles. Instantàniament, però, es feren les gestions pertinents les quals donaren com a resultat la ràpida sortida dels nostres amics. Ara se'ls hi està reemplaçant la documentació provisional que tenien per una de definitiva a fi i efecte de trobar-se garantits davant de nous incidents similars. Tant l'un com l'altre estan molt agraïts de l'interès desplegat per ells i s'adonen perfectament de l'eficàcia amb què s'ha acudit a treure'ls del mal pas.<sup>95</sup>

### **3. LES EDICIONS PROA DE PERPINYÀ<sup>96</sup>**

#### **3. 1. LA REPRESA**

Dues cartes de Ramon Xuriguera i Pompeu Fabra, de 1944, adreçades a Josep Queralt i Clapés –editor-fundador de les Edicions Proa a Badalona el 1928, juntament

---

<sup>93</sup> Annex VII, carta 11.

<sup>94</sup> Annex VII, carta 17.

<sup>95</sup> Annex VII, carta 26.

<sup>96</sup> Per a redactar aquest estudi ens hem servit, fonamentalment, de la documentació dipositada al fons Ramon Xuriguera, a l'Arxiu Nacional de Catalunya, i la del fons Josep Queralt, que es troba a l'Institut Franco-Catalan Transfrontalier, dependent de la Universitat de Perpinyà. També són de gran utilitat les cartes de Josep Queralt a diversos corresponents (Jordi Arquer, Ramon Fabregat, Joan B. Cendrós...) que es conserven al Centre d'Estudis Històrics Internacionals (CEHI). Una àmplia mostra de la correspondència conservada sobre les Edicions Proa de Perpinyà l'editem a l'Annex IX.

amb Marcel·lí Antich<sup>97</sup>— que residia a Perpinyà després de passar pels camps de Saint-Cyprien i d'Argelers, d'on havia sortit a la fi de l'estiu de 1939, gràcies a les amistats realitzades durant la seva època d'estudiant al Liceu Aragó de la capital rossellonesa, assenyalen l'inici de les activitats de Proa a l'exili.<sup>98</sup> Xuriguera, en unes ratlles datades a Mouleydier el 5 de juny de 1944, remarca la vàlua literària i sentimental que per a ell posseeix l'editorial; ahora formula vots per a un pròxim ressorgiment:

De més a més la vostra lletra és una explosió de sentiment, un acte de fe per aquesta editorial sortida de les vostres mans, aguantada amb el vostre sacrifici i que tornarà a renéixer per tal de continuar la seva brillant tradició. En efecte, jo hi tinc lligams morals molt forts amb Proa. Publicà el meu primer llibre i gairebé tots els altres que el seguiren. Us hi he trobat a vós, home que estimeu l'amistat, cosa que per a mi compta amb una de les valors més positives de la vida. He escoltat i compartit sovint les vostres preocupacions per preservar aquesta empresa dels esculls del fracàs i he vist el coratge amb què ho heu aconseguit. Si ara sofreix una interrupció la considero com el pas que de vegades es fa enrere per tal de millor saltar endavant. Moltes coses es presenten confuses en l'esdevenidor de casa nostra. Aquesta, però, és una que veig amb una claredat de triomf. Car una de les rares valors que no hauran ensorrat els esdeveniments llargs i accidentats que fa tant temps planen damunt nostre, és la de l'esperit. Preveig una renaixença molt forta en aquest sentit. Seria la primera vegada que el dolor no hauria enriquit les ànimes. Hi haurà muntanyes de llibres per a publicar. Hi haurà sobretot, una gran avidesa de llegir-los. La privació, com sempre, haurà madurat el clima. Feu bé, doncs, de mantenir l'esperança. Us caldrà encara moltes energies per a tornar a endegar l'empresa. Ja sé que les teniu, i que les adversitats de l'exili no han esmussat aquest tresor que és un dels vostres trets més vius.<sup>99</sup>

Uns arguments similars són els que emprà Fabra, des de Prada de Conflent, en una lletra del mes d'octubre per a demanar a l'editor la represa de Proa:

---

<sup>97</sup> Marcel·lí Antich abandonà les Edicions Proa el 1935 i fundà l'Editorial Atena. A l'exili, visqué primerament a Tolosa de Llenguadoc i després a San José de Costa Rica on instal·là una llibreria. Una sumària biografia d'Antich es troba a Albert Manent, "Antecedents i història d'una aventura cultural: Edicions Proa", *Escriptors i editors del nou-cents*, p. 188-191.

<sup>98</sup> Sobre les activitats de les Edicions Proa a Perpinyà pot consultar-se l'article de Joana Serrats, "Les edicions Proa a l'exili o la tasca obstinada de Josep Queralt", *Sant Joan i Barres*, núm. 81 (hivern 1980-81), p. 3-45. També es troba informació sobre l'etapa de Proa a l'exili a Albert Manent, "Edicions catalanes a l'estranger", *Serra d'Or*, núm. 204 (setembre de 1976), p. 21-23, i "Antecedents i història d'una aventura cultural: Edicions Proa", *Escriptors i editors del nou-cents*, p. 196-197; i a Josep Villalon, *Memòries. Periodista, deixeble de Pompeu Fabra i exiliat a Tolosa de Llenguadoc* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001), p. 157-159. Una primera versió d'aquest apartat es troba al nostre article "Les Edicions Proa de Perpinyà (1949-1965)", *Els Marges*, núm. 72 (hivern de 2003), p. 45-76; i a la síntesi "La continuïtat de Proa a l'exili. 1944-1964", dins Autors Diversos, *Proa 1928-2003. 75 anys A Tot Vent* (Barcelona, Edicions Proa, 2003), p. 85-91.

<sup>99</sup> Aquesta carta de Xuriguera a Queralt no s'ha conservat en la seva integritat. El fragment que reproduïm procedeix d'un fulls mecanografiats que es conserven al fons Queralt en què consten extractes de lletres i judicis (de Josep Carner, Xavier Benguerel, Alfons Maseras, Carles Rahola, Domènec de Bellmunt, Artur Perucho, Josep Selva i Joan Puig i Ferrer) que havien de formar part d'un prospecte per a donar a conèixer les Edicions Proa.

En la lletra en què em donàveu la bona nova de l'alliberament de les vostres germanes, em dèieu que, tant com la dissort d'aquestes, us havia adolorat, en l'exili, la suspensió de les vostres activitats editorials: no podíeu dir res que palesés millor el gran amor que sentíeu per l'editorial *Proa*. Em dèieu també com frisàveu per la prompta resurrecció de la col·lecció "A Tot Vent"; ço que significava que els sofriments passats a l'exili, que els desenganys que havíeu patit, no havien pogut llevar-vos el desig de continuar treballant, amb el mateix delit que abans, en l'obra de difusió de la llengua literària. Amb optimisme podeu reprendre la vostra tasca si penseu en l'èxit assolit per la col·lecció "A Tot Vent". Me'l recordàveu en la vostra lletra: "Prop de 150 títols rumbejant en el catàleg i més d'un milió de volums difosos entre lectors catalans." Havíeu fet una obra meritòria, amic Queralt: bé us ho hem d'agrair i hem d'esperar que, si n'empreneu la continuació, trobareu els ajuts que us calguin, dels quals us heu fet ben mereixedor.<sup>100</sup>

Fabra, a més, serà la persona que acompanyarà Queralt als centres administratius oficials per ajudar-lo a aconseguir la carta de comerciant estranger en llengua catalana i castellana –fins llavors sobrevivia realitzant traduccions a sou i portant els llibres de comptes d'una casa de comerç mentre que la seva muller, Antònia Pedra i Pubill, feia feines domèstiques a cases d'altri– i, d'aquesta manera, poder reprendre les Edicions *Proa* a França. El febrer de 1947, Josep Queralt adreça una carta, sota la forma d'article (i aquesta raó explica la utilització de la tercera persona narrativa), "Une oeuvre de la renaissance catalane: les Edicions *Proa*", al batlle de Perpinyà, M. Mercader, per tal de demanar l'autorització per exercir d'editor. En el text es descriu la trajectòria de les Edicions *Proa*, se'n remarca la modernitat, alhora que es posen de relleu els mèrits i el tarannà gens materialista del seu fundador: "Queralt, engagé dans le combat des lettres de son pays ne cherchait à s'enrichir personnellement, mais il voulait enrichir Catalogne de ce qui lui manquait, et pour celà il alla chercher en Europe les valeurs qui étaient inconnues per beaucoup, et qui étaient patrimoine seulement de ceux qui avaient des moyens au-dessus de la moyenne et la connaissance d'autres langues."<sup>101</sup> La carta també insisteix en aspectes diversos: les traduccions efectuades del francès al català, la

---

<sup>100</sup> Annex IX, carta 1. El text ha estat reproduït per Albert Manent a "Dues cartes de Pompeu Fabra", *Serra d'Or*, núm. 422 (febrer de 1995), p. 53. Val a dir que el gener de 1940 el Tribunal Regional de Responsabilidades Polítiques, amb seu a Barcelona i jurisdicció sobre les quatre províncies catalanes, va acordar la incoació d'un expedient de responsabilitats polítiques a Pompeu Fabra i a Josep Queralt. La sentència, dictada el 10 de maig de 1941, els declara culpables: "Que debemos declarar la responsabilidad política del inculpado Pompeyo Fabra Gener a quién se le impone la multa de cinco mil pesetas, inhabilitación absoluta perpetua y extrañamiento perpetuo del territorio nacional, y la sanción de pérdida total de bienes, inhabilitación absoluta perpetua y relegación a las posesiones del Norte de Africa por quince años, en cuanto a José Queralt Calpés." Els documents d'aquest procés es troben reproduïts i estudiats a l'article Rosa M. Prats de la Iglesia, "La Llei de Responsabilitats Polítiques contra Pompeu Fabra i Josep Queralt Clapés", *Carrer dels Arbres*, núm. 10 (desembre de 1999), p. 51-82.

<sup>101</sup> Aquesta carta es conserva, actualment, al fons Queralt.



donació de cinquanta volums de la col·lecció “A Tot Vent” a la Biblioteca Municipal de la vila al llarg dels anys trenta o els arguments de Fabra a la carta esmentada.

A través de la correspondència de Josep Queralt amb Ramon Xuriguera, gairebé mensual fins a inicis de 1952, podem resseguir amb detall la represa de les Edicions Proa, ja que el funcionament de l’editorial era a base del contacte epistolar: Queralt vivia a Perpinyà, Xuriguera a Mouleydier i a Bergerac, i Joan Puig i Ferrer, el tercer vèrtex del triangle, a París.<sup>102</sup> Aquest darrer, a més, havia reprès el contacte amb Queralt el 20 de novembre de 1948, ja que tenia la necessitat de donar una sortida als futurs volums de *El pelegrí apassionat*, després d’haver temptejat inútilment editorials com Janés o Aymà; “jo no puc publicar la novel·la a Espanya per dues raons: 1a, per causa del règim que detesto i 2a, perquè la censura la mutilaria de tal manera que ni el seu pare la coneixeria.”<sup>103</sup> El 30 d’abril de 1949, Queralt indica a Xuriguera que ja es troba en possessió de la “Carte de commerçant étranger”, cosa que li permet començar les activitats; la seu de les Edicions Proa, fins a la mort de Queralt, es trobarà a l’habitatge en què aquest vivia a Perpinyà, el quart pis del número 4 de la plaça Cassanyes. L’objectiu inicial no és altre que el de publicar el volum 93 de la col·lecció “A Tot Vent”, que, en un principi, havia de ser *Janet del cercle màgic*, títol inicial de la novel·la que obriria el cicle de *El pelegrí apassionat*.<sup>104</sup> La carta del 4 de juny de Queralt ens forneix abundant informació sobre els primers passos de l’editorial: en primer lloc, la impressió i la composició dels volums no es durà a terme a Perpinyà, per qüestions tècniques, sinó a Tolosa de Llenguadoc o a Montpeller; segonament, comenta la proposta de Xuriguera –a qui l’editor havia ofert el càrrec de director de publicacions, però que aquest no va acceptar<sup>105</sup>– “que abans de llençar-nos a fer cap volum, cal

---

<sup>102</sup> A l’ANC, únicament, es conserven les cartes de Queralt a Xuriguera. En canvi, només hem pogut localitzar al fons Queralt de Perpinyà una carta de Xuriguera a Queralt (i encara de 1964!).

<sup>103</sup> Annex IX, carta 2. A la mateixa lletra, Puig i Ferrer indica a Queralt que també ha rebut una proposició de Mèxic per editar la novel·la, però “m’espanten les dificultats de vigilar-ne l’edició, correcció de proves, respecte absolutament íntegre a l’original, etc.”

<sup>104</sup> La informació procedeix d’una anotació de 1949 del dietari de Joan Puig i Ferrer *Ressonàncies. 1942-1952* (Barcelona, Edicions 62, 1974), p. 420. Recordem que els dos últims números de la col·lecció, el 91 i el 92, publicats a Barcelona el 1938, foren, respectivament, *Destins*, de Ramon Xuriguera, i *L’olla d’or*, d’ETA Hoffman, traduïda per Ferran de Pol.

<sup>105</sup> D’aquesta notícia se n’havia fet ressò [S/s], “Noticiari”, *La Nostra Revista*, núm. 46-47 (octubre-novembre de 1949), p. 350: “Es diu que l’editor Josep Queralt, amb residència a Perpinyà, està preparant la continuació, a França, de les publicacions Proa. Sembla que seran dirigides per l’escriptor Ramon Xuriguera.” Sobre aquesta oferta, Xuriguera escriu a Rafael Tasis el 6 d’octubre de 1949 (Annex VIII,

realitzar la campanya de difusió de la resurrecció de Proa” i, encara prèviament, realitzar un sondeig “de quines possibilitats ens ofereix el mercat futur nostre i quin tiratge ens podem arriscar a fer.”<sup>106</sup>. Per a dur-lo a terme amb èxit, Queralt es decideix a elaborar un fitxer a partir de les adreces dels membres de l’associació Cultura Catalana, a la qual pertanyia, i del “completíssim fitxer d’adreces de tots els catalans que hi ha escampats arreu del món” que posseïa Ferran Canyameres. Per últim, indica que ha rescatat, gràcies al seu nebot Antoni Navarro, alguns dels manuscrits inèdits que havien romàs al seu pis de Badalona després de marxar a l’exili. Canyameres trametrà amb promptitud el fitxer d’adreces a Queralt. Així, gràcies a la lletra del 12 de juliol, ens assabentem que Queralt acabarà creant aquest fitxer no només amb les adreces que li proporciona Canyameres sinó també amb les procedents de Cultura Catalana, del Moviment Socialista de Perpinyà, i del POUM i d’Estat Català, ambdós de París.

Paral·lelament, Puig i Ferrer, que ocupa novament el càrrec de director literari gràcies a la renúncia de Xuriguera, es dedica a la recerca de col·laboradors per a Proa. Així, escriu a Josep Carner, a Brussel·les, el 3 d’agost, demanant-li que participi amb Proa, sigui amb obres de creació, “si heu fet, o voleu fer alguna narració de mena novel·lística, a mans besades us l’acollirem”, o amb traduccions realitzades expressament: li encomana “sense massa tardança la traducció de la bellíssima novel·la d’Emily Bronte *Wuthering Heights* com també alguna de les novel·les més significatives de Faulkner i d’altres americans. I això, sols per a començar, que si vós us decidiu a col·laborar amb nosaltres, altres coses dignes de vós i de Catalunya us confiarem”. Finalment, li comenta que “tan aviat com sigui possible publicarem la vostra magnífica traducció del *David Copperfield*”.<sup>107</sup> I a Armand Obiols i a Mercè Rodoreda, a París, el 8 d’agost sol·licitant al primer “alguna traducció (i millor una novel·la original) i a la segona li recorda “que Proa us vingué a trobar a casa vostra per

---

carta 35): “Atès que m’ho demaneu us diré amb tota reserva que els preparatius per a la represa de les Edicions Proa estaven força avançats. Des de fa un parell o tres de mesos, però, ignoro la situació d’aquests preparatius car les condicions amb què m’era oferta la direcció de les Edicions no em permeté d’acceptar-la. No entro en els detalls per tal de no confiar noms al paper.”

<sup>106</sup> Annex IX, carta 4.

<sup>107</sup> Annex IX, carta 6. La traducció de *David Copperfield*, de Charles Dickens, a càrrec de Josep Carner no es publicarà fins al 1964, una vegada l’editorial hagi retornat a Barcelona. Joan Puig i Ferrer reproduceix la carta en el seu llibre *Memòries polítiques* (Barcelona, Edicions Proa, 1981), p. 240-241.

demanar-vos una novel·la, ens voleu confiar la que actualment teniu entre mans.”<sup>108</sup> Per aquestes mateixes dates, Puig i Ferrer també es posarà en contacte amb Domènec Guansé a qui, a banda de sol·licitar-li un text, també li informa dels projectes de publicació a Proa:

Aquests dies vaig escrivint a tots els nostres antics col·laboradors. Vós sou el segon a qui escric. Mercè Rodoreda, amb qui em veig a París, ja ens ha promès una novel·la, que està acabant, i l’Obiols i Just Cabot una traducció cadascú. Jo publicaré a “A Tot Vent” la meua novel·la en deu novel·les que fan un total de 15 o 17 volums. És una obra tan vasta com la de Proust. Naturalment sols em refereixo a l’extensió. Com que cada novel·la té el seu títol i el seu interès en si, a part o més de l’interès del conjunt, les meves sortiran alternades amb les altres catalanes i les traduccions. Em penso que anem a fer, editorialment, una cosa molt important. Si voleu, doncs, contribuir-hi, ens donareu una gran alegria a Queralt i a mi. Ell em prega que us saludi molt afectuosament. Aquests dies escriuré a Jordana, Trabal, Benguerel, etc.<sup>109</sup>

Durant el mes d’octubre es comencen a distribuir les primeres cartes amb la nova capçalera d’Edicions Proa, un significatiu “Badalona / Barcelona”, que remarca la continuïtat de l’empresa. El 17 de novembre, Queralt notifica a Xuriguera el lliurament del manuscrit *La légende de Pablo Casals*, de l’escriptor rossellonès Arthur Conte. I en fa una valoració positiva: “són unes pinzellades descrivint la vida de Pau Casals, a Prada, i alguns records bibliogràfics i anecdòtics que ha recollit conversant amb el Mestre, en diverses ocasions que ha tingut de fer-li una visita i en alguna excursió que han fet junts per algun poblet de la regió, passant la vetlla a casa d’uns amics. No està pas exempt d’interès.”<sup>110</sup> En aquesta mateixa lletra, Queralt demana consell a Xuriguera per a publicar aquest text abans que el volum previst de la col·lecció “A Tot Vent”. Els

---

<sup>108</sup> Annex IX, carta 7. Tal vegada Puig i Ferrer al·ludeix a la novel·la inacabada *Isabel i Maria*, començada probablement a Bordeus a meitat dels anys quaranta, o els primers anys de viure a París, i continuada a la capital francesa al llarg de la dècada dels cinquanta.

<sup>109</sup> Joan Puig i Ferrer, *Memòries polítiques*, p. 245-246. Malauradament, Puig i Ferrer no indica la data d’escriptura de la carta. La lletra de Guansé a Puig i Ferrer no s’ha conservat, però en podem conèixer el contingut gràcies a una carta d’Armand Obiols a Josep Carner del 26 de gener de 1950: “En principi, volia començar la col·lecció amb el primer volum de la seva novel·la. Però Guansé li ha escrit dient-li que seria de doldre que la reaparició de Proa només servís per a publicar els seus llibres amb una llista de col·laboradors a tall d’aval. P[ui]g i F[errer] em va deixar llegir la carta i em va dir que, ben mirat, potser seria millor començar amb un llibre vostre. Un dia d’aquests us deurà escriure i us demanarà la versió catalana del *Misterio*. Com a conseller literari sembla que tenen ullat Ramon Xuriguera. No és mala idea. Jo li vaig parlar vagament de l’Unidentat.” Citem la carta de l’estudi de Jaume Subirana, *Josep Carner: l’exili del mite (1939-1970)* (Barcelona, Edicions 62, 2000), p. 154.

<sup>110</sup> Annex IX, carta 9. Un dels projectes de Queralt –però que no va arribar a quallar– era el de traduir l’obra de Conte al castellà i al català (en aquest darrer cas l’encarregat seria Joan Alavedra). Val a dir que a la contraportada de *El Ben Cofat i l’Altre* de Josep Carner, el volum que encetarà, com veurem, la col·lecció “A Tot Vent”, hi ha aquesta significativa nota sobre *La légende de Pablo Casals*: “El primer

motius que argüeix són diversos: d'una banda, vol aprofitar que es tracta d'una obra d'encàrrec, ja que Conte es paga l'edició; de l'altra, treure partit de dos actes presidits per Pau Casals l'any següent: la celebració del centenari de Johann Sebastian Bach, que es faria a Prada durant el mes de maig, i dels Jocs Florals de la Llengua Catalana que se celebrarien a Perpinyà, a la tardor. Tot plegat podria permetre aconseguir un remarcable èxit, tant literari com de venda. Pel que deduïm de la carta de l'1 de gener de 1950, Xuriguera es mostra favorable a la iniciativa, ja que és “del parer que cap mal pot fer a Proa, el que inauguri les seves publicacions a França amb un llibre en francès.”<sup>111</sup>

El 21 de desembre, Queralt adreça a Carner una lletra en què li comenta les activitats realitzades fins llavors i, sobretot, l'intent de reactivar la col·lecció “A Tot Vent” amb el propòsit –emprant els arguments exposats per Puig i Ferrer el 3 d'agost– d'aconseguir la seva participació en l'empresa.<sup>112</sup> Carner contesta el 6 de gener en sengles cartes adreçades a Queralt i a Puig i Ferrer. Al primer, li suggereix dos autors, amb textos inèdits per a publicar, Mercè Rodoreda i Pere Calders (a qui havia conegut durant la seva estada a Mèxic entre 1939 i 1945), i un conseller literari, Armand Obiols; a més, com volia Queralt, es compromet amb Proa: “si us convingués un llibre meu, no haureu de fer més que manar”<sup>113</sup>. Al segon, li indica que “em plau que Proa revisqui”, tot i que no s'està de remarcar la supeditació de l'editorial a l'obra literària de Puig i Ferrer: “la seva missió més constant, naturalment, serà al servei de vostra glòria”.<sup>114</sup>

A finals de 1949, el 20 de novembre, Puig i Ferrer escriu a Xavier Benguerel convidant-lo també a intervenir a Proa; alhora li proposa un hipotètic pla de

---

llibre de Proa a l'exili, editat en francès per afecte a la llengua de la nació que respecta i afavoreix la difusió de la nostra llengua literària.”

<sup>111</sup> Annex IX, carta 11.

<sup>112</sup> Pel que explica Joan Puig i Ferrer en una anotació de 1949 del dietari *Ressonàncies. 1942-1952*, p. 420-421, la resposta a la crida efectuada als escriptors catalans per tal que col·laboressin amb Proa va acabar per donar uns pobres resultats: “Dubto de la represa de les Edicions Proa. No surten els diners per començar. No podem començar sense el capital necessari per editar quatre o cinc llibres. Els col·laboradors antics a qui jo he invitat de nou no em responen, entre ells Josep Carner. Queralt creia que la resposta de Proa desvetllaria l'entusiasme entre els escriptors catalans i els catalans de l'exili que tenen molt diners. “Perquè –deia ell– Proa té una història brillant, i continuar aquesta història i tractar de superar-la des de l'exili serà una acció patriòtica a la qual tots els bons catalans voldran contribuir amb diners o amb el seu treball intel·lectual.” Jo somreia davant el seu ingenu optimisme. Jo no em podia mostrar esperançat (sé massa com som els catalans), no volia, però, tampoc mostrar-me desconfiat en excés per no desmaiar Queralt.”

<sup>113</sup> Annex IX, carta 12.

<sup>114</sup> Annex IX, carta 13.

publicacions que, en el fons, hauria de servir per donar a conèixer al públic *El pelegrí apassionat*: “Jo no hi seré sinó com un autor més, un de tants, i no dels millors. Amb aquest ritme: un volum meu, un d'autor català, una traducció, un de meu *e via dicendo*”.<sup>115</sup> Benguerel acceptarà l'ofertament de Puig i Ferrer pel que es dedueix de la carta que aquest li fa arribar el 3 de gener. A banda de demanar-li una novel·la, Puig i Ferrer li planteja, com havia fet a Guansé, quin serà el fil conductor d'una col·lecció que s'obrirà amb la traducció d'una obra de Josep Carner, *Misterio de Quanaxhuata*, una peça de teatre poètic apareguda a Mèxic el 1943, i ja havia estat ofert, sense èxit, a l'Editorial Selecta. I aquest fil no és altre que el “de donar autors catalans” al públic:

Moltes gràcies, en nom de Queralt i propi per la vostra acceptació de col·laborar a Proa. Tan aviat com tindrem la cosa en marxa us demanaré una obra, que caldrà que sigui novel·la car igual que fèiem a Barcelona, sols publicarem novel·les. Farem una sola excepció per Josep Carner. L'home s'ho val, oi? I ell ens ha promès donar-nos el que nosaltres li demanem. Jo penso publicar-li el *Misterio de Quanaxhuata* en català que és el que més s'assembla a una novel·la, i de segur que començarem, és a dir reprendrem amb ell. Quan m'escriureu doneu-me el títol de la vostra obra. De moment encara no anunciarem títols ni noms d'autors. Estem encara en el període preparatori, (reunió de capital, de subscriptors, etc.) però tan aviat com la cosa sigui segura, un fet, no tan sols una esperança, donarem els noms d'autors i obres, i vós i l'amic Guansé, al bon lloc que us mereixeu. Llavors m'enviareu els vostres originals, Queralt us dirà la quantitat i la forma de pagament. Jo, segons consell molt assenyat d'en Guansé, em reservaré pel segon o tercer lloc, i també segons ell, o com ell, opino que sobretot hem de donar autors catalans. Escriuré a Jordana. Quina us sembla que serà l'actitud d'en Trabal? Carner ens ha recomanat Calders, de Mèxic. Jo no el conec. Però de Carner sempre ens en podem fiar.<sup>116</sup>

El 12 de gener Benguerel respon a Puig i Ferrer notificant-li la intenció de subscriure's a la futura col·lecció, alhora que li ofereix la seva producció inèdita: “el que jo hagi escrit està a la vostra disposició. Proa (“Navego a tot vent”: un vent,

---

<sup>115</sup> Citem la carta de Lluís Busquets i Grabulosa, “Epistolari entre Joan Puig i Ferrer i Xavier Benguerel (1949-1953)”, *Miscel·lània Joan Triadú* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993), p. 154-155. Cal dir que Benguerel, com s'observa en una carta que escriu a Joan Oliver el 9 de novembre, ja coneixia les intencions de Puig i Ferrer de demanar-li col·laboració, ja que Guansé li havia ensenyat la carta en què Puig li demanava un original per a la represa de Proa: “En Guansé ha rebut fa pocs dies una carta del bàrbar romàntic i aprofitador. Proa-Queralt-Ferrer torna a la vida. I és que en Puig i F. té en cartera una novel·la de 20 volums (ell mateix escriu que és tan llarga com l'obra de Proust). Busca, naturalment, tres o quatre acòlits que l'acompanyin i dissimulin la seva vanitosa reaparició. Suposo que ell deu pagar les edicions a base de les retribucions –encara duren– que Catalunya li va fer durant la guerra. En Guansé li ha escrit una carta molt saborosa i substanciosa. Publicarà en P i F., una novel·la de la Rodoreda, una traducció de l'Obiols i una altra del Cabot. Per ara, aquest, tot el material que té a mans. És a dir, vagues promeses.” Citem de Xavier Benguerel / Joan Oliver, *Epistolari*, p. 168-169.

<sup>116</sup> Lluís Busquets i Grabulosa, “Epistolari entre Joan Puig i Ferrer i Xavier Benguerel (1949-1953)”, p. 157.

reconeixem-ho, tot badaloní, i amb en Queralt vigilant timó i veles) per a mi, representa simplement la continuació d'una obra considerable.”<sup>117</sup>

El 8 de març Queralt comunica a Xuriguera que el llibre de Conte ja es troba a la impremta; una imminent publicació que li ha de permetre “d’obtenir forts *appuis*”. A la mateixa lletra l’editor encarrega a Xuriguera la redacció d’un prospecte, a inserir a les pàgines de *La légende de Pablo Casals*, “senzill, breu i sense pretensions, fent saber que Proa ha estat autoritzada a reprendre la seva activitat ací a França”. L’escrit, concebut com una crida, hauria de posar l’èmfasi, d’una banda, en els autors que han donat la seva conformitat a col·laborar en aquesta nova etapa i, de l’altra, en les subscripcions, el pilar fonamental que ha de permetre assegurar econòmicament l’èxit de l’empresa:

Sense precisar ni senyalar que sigui imminent la producció, fer ressaltar la importància que la possibilitat d’editar en català i seguir la col·lecció “A Tot Vent” tindria per a les lletres catalanes i el futur de Catalunya. Dir també que han donat la llur conformitat a col·laborar amb Proa, Carner, Xuriguera, Cabot, Guansé, Benguerel, Pallerola (Domènec de Bellmunt), Obiols, Mercè Rodoreda i Puig i Ferrer... Recabar l’ajut de tots els lectors catalans, tant en l’aspecte de fer-se subscriptors com en el d’ajudar, amb l’aportació més o menys important de quantitats anticipades, a la consolidació i possibilització de l’empresa. És a dir, una mena de *crida*, discreta, però sincerament exposada, aprofitant el tenir de donar la notícia, i dir-ne la conveniència i la possibilitat...<sup>118</sup>

Queralt, a l’entrevista realitzada per Mateu Pou sobre les Edicions Proa amb el títol de “Per la continuïtat de la llengua catalana” publicada l’agost de 1950 al setmanari *La Humanitat*, comenta a bastament el paper dels subscriptors. Aquests, amb la finalitat de “cobrir les necessitats que comporta una editorial important”, hauran d’avançar l’import dels sis volums que componen la primera sèrie de “A Tot Vent”:

En el prospecte que es distribuirà amb profusió, proposarem una subscripció a la primera sèrie de sis volums, la numeració dels quals, títols i autors figurarà al final. Demanarem als subscriptors que vulguin avançar-nos l’import dels sis volums. Els que puguin i vegin amb simpatia el projecte, podran ajudar-nos amb aportacions més importants. Si el nombre de fervents que es comprometin a ajudar-nos fos important, l’empresa estaria assegurada en l’aspecte econòmic i no tindríem la preocupació d’haver de guardar un stock de llibres en magatzem, cosa que en temps normal no preocupa cap editor, però que en les nostres circumstàncies d’editors de l’exili seria perillós per a l’economia d’una empresa ja tan difícil d’emprendre i fer triomfar. Ens cal reunir un cert capital per anar encarregant traduccions, originals, il·lustracions, pagar drets d’obres, etc., és a dir cobrir les necessitats que comporta

---

<sup>117</sup> Annex IX, carta 15. Aquesta lletra no és recollida a la correspondència preparada per Lluís Busquets i Grabulosa entre Puig i Ferrer i Benguerel i publicada a l’article “Epistolari entre Joan Puig i Ferrer i Xavier Benguerel (1949-1953)”.

<sup>118</sup> Annex IX, carta 17.

organitzar una editorial important (i d'això tinc la meva experiència) que abasti totes les branques de l'edició que anunciem en el nostre pla de publicacions del prospecte.<sup>119</sup>

El 31 de març Queralt proposa a Xuriguera la possibilitat que Edicions Proa atorgui un premi de 100.000 francs a la millor novel·la presentada en el marc dels Jocs Florals de la Llengua Catalana de Perpinyà, “entre aquesta notícia que s’escamparia ràpidament i la sortida del llibre de Conte, que és imminent, penso que Proa faria parlar molt d’ella i que, en general, el gest seria molt ben vist, tant pels autors com pels lectors catalans.”<sup>120</sup> L’obra guanyadora, a més, obriria la col·lecció “A Tot Vent”. El 13 d’abril Queralt comunica a Xuriguera l’opinió expressada per Puig i Ferrerter sobre aquest tema: tot i estar-hi d’acord, planteja el problema de la composició del jurat, “àdhuc podria semblar que Proa reuneix la seva *família* per fer-ho tot entre *parents*”, i proposa que la responsabilitat del veredicta recaigui en els membres dels Jocs Florals.<sup>121</sup> El Premi Edicions Proa acabarà essent atorgat a la novel·la de Xavier Benguerel *L’home dins el mirall*. També a través d’aquesta carta de Queralt ens assabentem de la proposta de Puig i Ferrerter sobre la primera sèrie de sis volums que han d’encetar “A Tot Vent”; es tracta, fent-se seu el suggeriment realitzat per Xuriguera –que havia començat la revisió de la novel·la *Destins* segurament amb la finalitat que s’edités dins la col·lecció– de privilegiar els autors catalans en detriment de les traduccions:

---

<sup>119</sup> Mateu Pou, “Per la continuïtat de la llengua catalana”, *La Humanitat*, núm. 121-122 (8-VIII-1950), p. 3.

<sup>120</sup> Annex IX, carta 19. Aquest, com altres projectes, Queralt els comenta primer amb Xuriguera i després amb Puig i Ferrerter. Almenys això és el que es desprèn de la carta del 6 d’abril de 1950 (Annex IX, carta 20): “Avui he escrit al senyor Puig, donant-li compte (i còpies) d’aquesta nostra correspondència referent a totes les coses projectades. Veurem quina és la seva apreciació i opinió. Sabudes les d’uns i altres, podrem fer un determini que sigui el més favorable i convenient.” Jordi Arquer, des del seu exili a París, proposarà a Queralt, com es dedueix de lletra que li adreça el 26 d’agost de 1950 (Annex IX, carta 28), la creació d’una revista vinculada a Proa: “La teva idea de creació d’una revista és molt interessant. Molt n’hem parlat tant amb Xuriguera com amb Puig i Ferrerter. Seria una cosa molt bonica i bé tindrem de mirar d’enfocar quelcom en aquest sentit, si els nostres projectes troben una acollida en el camp català.” Puig i Ferrerter escriurà a Armand Obiols i a Mercè Rodoreda una lletra el 30 de març de 1950 (Annex IX, carta 18) informant-los de la creació d’aquest premi a fi que hi puguin participar.

<sup>121</sup> Sobre aquest premi Puig i Ferrerter a l’entrevista de Mateu Pou, “Per la continuïtat de la llengua catalana”, p. 3, indica: “El nostre Premi en els Jocs Florals no es proposa res més que compensar una mica el treball dels nostres bons novel·listes. Per a això caldrà que el Jurat dels Jocs sigui exigent i just. Publicarem la novel·la premiada durant el primer any de la nostra reaparició, però el nostre desig va més enllà: si Proa s’aferma econòmicament, pensem oferir cada any, per mitjà dels Jocs Florals, un premi d’igual importància que aquest primer, i en les mateixes condicions, per tal que cada any un escriptor català trobi una primera compensació al seu treball.”

Accepto i aplaudeixo la idea de Xuriguera de donar primer tres o quatre autors catalans. Però quins? Després de molt rumiar-hi us proposo aquest pla a vós i a Xuriguera, perquè jo no vull ésser el primer, i preferiria el tercer o quart lloc. Vol. 93, Xuriguera; 94, Jo; 95, novel·la premiada; 96-97-98 Dickens-Carner (jo preferiria venir després de l'autor premiat). Si Carner fes novel·les li donaríem el primer lloc indiscutiblement. Si ens donés quelcom semblant a una novel·la també ho posaríem en primer lloc. Avui li escric. Veig que és bastant difícil fer la primera llista. Però la meua proposta té l'avantatge de la novel·la premiada ja la donaríem més enllà de novembre, però en la primera sèrie, i l'altre avantatge que en la primera sèrie ja donaríem Carner.<sup>122</sup>

A l'entrevista esmentada amb Mateu Pou, Puig i Ferrerter precisa encara més el futur pla de publicacions. I, sobretot, el modifica tot apartant-se de la proposta realitzada per Xuriguera: ja no es tracta únicament de donar a conèixer novel·les catalanes, sinó d'ampliar el ventall a obres estrangeres traduïdes al català. Pel que fa referència als col·laboradors catalans, assenyala els següents:

Tots els antics, llevat d'alguna baixa que la mort ens ha fet, malauradament a l'exili. Tenim l'assentiment i promesa de col·laboració de Josep Carner, Ramon Xuriguera, Ventura Gassol, Carles Pi Sunyer, Mercè Rodoreda, Domènec Guansé, Xavier Benguerel, C. A. Jordana, Eugeni Xammar, Armand Obiols, Just Cabot, Josep M. Corredor, Domènec de Bellmunt, Pere Calders, Granier Barrera i d'altres que sento no recordar en aquest moment, però que veureu en el prospecte que ja estem imprimint. [...] Sols fins ara, Francesc Trabal no ens ha respost, però n'esperem la resposta afirmativa.<sup>123</sup>

I la nòmina de narradors estrangers inclou tant clàssics com contemporanis, la traducció dels quals és del tot impossible a l'Espanya franquista:

Dels que en podríem dir clàssics de la novel·la, com Balzac, Georges Sand, Daudet, Dickens, Stevenson, etc., en tenim diversos de traduïts i a punt de publicació; però ara ens interessa molt donar els contemporanis amb llur pensament lliure, d'acord amb l'art modern de novel·lar, com Kafka, com els francesos Malraux, Sartre, Camus; els anglesos Morgan, Graham Greene; els italians Silone, Moravia, Malaparte; l'alemany Thomas Mann; els americans Faulkner, Hemingway, Steinbeck, etc., que a Espanya la Dictadura no deixaria publicar.<sup>124</sup>

Al llarg del mes de maig es torna a posar sobre la taula la possibilitat que sigui Carner, amb la versió catalana del *Misterio de Quanaxhuata*, l'autor del primer llibre en català que publicaran les Edicions Proa. Amb aquest propòsit, Puig i Ferrerter escriví a Carner el 16 de maig assenyalant-li que “el vostre text que ja teníem per curt, segons notícies de qui l'ha vist en castellà, ara, en la forma més estricta i condensada, estarà

---

<sup>122</sup> Annex IX, carta 21. Aquest mateix pla de publicacions, Puig i Ferrerter l'exposa a Benguerel a la lletra que li tramet el 2 d'agost. Vegeu-la transcrita a Lluís Busquets i Grabulosa, “Epistolari entre Joan Puig i Ferrerter i Xavier Benguerel (1949-1953)”, p. 159-160.

<sup>123</sup> Mateu Pou, “Per la continuïtat de la llengua catalana”, p. 3.

<sup>124</sup> *Ibidem*, p. 3.



llunyaníssim de poder omplir un volum dels més breus de la Biblioteca “A Tot Vent”.<sup>125</sup> És per això que li suggereix que l’obra sigui el volum inicial de la represa de la col·lecció “La Mirada” –on el 1935 havia aparegut el volum de poemes carnerians *Lluna i llanterna*–; alhora, li demana que li’n proporcioni el títol per poder acabar el prospecte. Pocs dies després, a la carta del 25 de maig, Queralt exposa a Xuriguera la dificultat de decidir a quina de les dues col·leccions s’ha d’incloure el text de Carner que, a més, retarda l’aparició del prospecte informatiu i, en conseqüència, el pla de publicacions previst:

Manca decidir el toc darrer en espera de la resposta de Carner, per tal de concretar si és amb un original seu que comencem o bé amb la primera novel·la del senyor Puig. Si el que Carner ens dóna fes un volum de l’“A Tot Vent”, ho donaríem en el volum 93, o sigui el primer de la represa. Llavors en un pròleg explicaríem el perquè per a una sola i única vegada donem en un volum de la col·lecció una prosa que no seria novel·la. Si el que ens dongui fos massa poc extens, llavors començaríem amb la novel·la de Puig i l’original de Carner tancaria la primera sèrie de sis volums –que oferirem als possibles subscriptors– en un volum de “La Mirada”. Llavors la sèrie la donaríem així:

Vol. 93 –Novel·la de Puig

Vol. 94 –*L’estany del diable* –traducció Cabot.

Vol. 95 –Novel·la premiada als Jocs.

Vol. 96 –*L’hereu de Balantrae* –traducció Jordana.

Vol. 97 –Xuriguera – Rodoreda – Guansé –...

“La Mirada” –Carner.<sup>126</sup>

De tota manera, com apunta a la mateixa lletra, Queralt encarrega a Xuriguera la redacció d’un anunci per a les revistes que publiquen en català en què es comunicui la represa de les Edicions Proa i la propera aparició del prospecte. La resposta de Carner a les peticions de Queralt i de Puig i Ferrer no es fa esperar. Així, a través de sengles cartes adreçades a aquest darrer, el 19 i el 22 de juny, Carner afirma que a finals d’estiu enviarà a Queralt el text definitiu; al mateix temps, proporciona el títol de l’obra: “precisament aquest matí, en el qual havia d’arribar la vostra lletra, una mena de llum celestial m’ha donat el títol del llibre: *El Ben Cofat i l’Altre* (Si pot ésser, que les majúscules siguin respectades).”<sup>127</sup> Els prospectes, però, a causa d’imprevistos sorgits a

---

<sup>125</sup> Annex IX, carta 22.

<sup>126</sup> Annex IX, carta 23.

<sup>127</sup> Annex IX, carta 25. Els dubtes entre l’obra de Carner o una novel·la de Puig per a iniciar “A Tot Vent” subsisteixen encara a la carta del 26 de juny (Annex IX, carta 27) que Queralt trameta a Xuriguera: “També Carner ja ens ha donat el títol del llibre que ens destina i que m’entregarà a darreries d’agost o bé a primeries de setembre: *El Ben Cofat i l’Altre*, que o bé donarem com a primer, i seria el 93 de la biblioteca “A Tot Vent” (per una sola vegada deixaria d’ésser novel·la, excepcionalment, i en faríem *un volum commemoratiu*, explicant-ho en un pròleg, o nota dels editors, donant també, íntegra, la lletra del

la impremta, no es començaran a distribuir fins al mes d'octubre. Ara bé, a aquest contratemps, que impedia iniciar les publicacions, caldrà afegir-n'hi un altre: la tardança de Carner a lliurar l'original a Queralt. L'editor envia una carta a Carner el 28 d'octubre en què l'apressa a fer arribar a mans de Puig i Ferrer el manuscrit, ja que la campanya de difusió dels prospectes s'ha iniciat (seran enviats aproximadament uns 15000<sup>128</sup>) i les primeres subscripcions han començat a arribar. Carner tranquil·litza Queralt en una breu nota a inicis de novembre: “ja tindriem *El Ben Cofat i l'Altre* si no hagués estat pel destorb d'un curset que he hagut de fer al Col·legi Europa de Bruges (institució internacional i postuniversitària). Ara, però, tinc ja molt avançat el text, que rebreu abans de l'1 de desembre, tal com havíem convingut.”<sup>129</sup>

Carner complirà la seva promesa. I Queralt, a la lletra del 29 de desembre, comunica a Xuriguera que *El Ben Cofat i l'Altre* obrirà la nova sèrie de la col·lecció “A Tot Vent”. A més, aporta l'opinió de Puig i Ferrer sobre el text carnerià: “L'obra de Carner és extraordinàriament bona. Del millor Carner, i d'un Carner profund, nou, atrevit sorprenentment. Proa tindrà l'honor d'haver publicat aquesta obra de gran poeta i pensador.”<sup>130</sup> La confecció del volum, però, serà extremadament lenta; s'encarregarà de la tasca, com tots els altres volums de l'editorial durant aquests anys, la “Imprimerie Régionale” de Tolosa de Llenguadoc. El 18 de febrer de 1951 Queralt encomana a Xuriguera la redacció d'una “Nota de l'editor” que precedeixi el text de Carner i que justifiqui el fet que per primera i única vegada dins “A Tot Vent” no es publica una novel·la. La nota de Xuriguera –tot i que va aparèixer sense signar– diu el següent:

Excepcionalment publiquem a la Biblioteca “A Tot Vent” un llibre que no és una novel·la. A l'hora en què les Edicions Proa tornen a reviure, ens ha semblat que la millor manera de restar fidels al seu propòsit d'honorar i difondre el nostre verb escrit, era incorporant-hi una obra inèdita del príncep dels nostres poetes, de l'escriptor a qui més glòria deu la nostra llengua literària després del redreçament efectuat per Verdaguer.

---

senyor Fabra, en autògraf) o bé serà el darrer de la primera sèrie de sis volums que anunciarem en el prospecte, i demanarem als lectors de subscriure-s'hi, editant-lo en la col·lecció “La Mirada”, exactament igual al seu primer llibre *Lluna i llanterna*. Si ho decidíssim així, llavors començaríem amb un volum de l'obra d'en Puig.”

<sup>128</sup> Aquesta és la quantitat que indica Josep Villalon a l'article “Memòria de Josep Queralt”, *Som*, núm. 2 (1966), p. 23: “Van ésser enviades 15000 cartes als catalans de França i del món fent-los-ho saber.” Val a dir que revistes editades a l'exili com *Germanor* de Santiago de Xile, en el número 555-556 (setembre-octubre de 1950), a més de donar notícia de la represa de Proa, adjuntarà un butlletí de subscripció.

<sup>129</sup> Annex IX, carta 30.

<sup>130</sup> Annex IX, carta 35.

D'altra banda, *El Ben Cofat i l'Altre* és, tant pel seu contingut com per la seva forma, el llibre de Josep Carner que més s'adiu al caràcter de la Biblioteca "A Tot Vent". Estem segurs que el lector sabrà trobar-hi –com nosaltres– la continuïtat d'una alta expressió que va acomplint-se com un miratge de la fe, per damunt de les adversitats.<sup>131</sup>

Malgrat el contingut exposat en aquesta breu nota, Xuriguera serà crític amb la presència de la peça de Carner formant part de la col·lecció "A Tot Vent". Una opinió que formula en una carta adreçada a Rafael Tasis el 9 d'abril: "A hores d'ara la Proa està imprimint un original de Carner: *El Ben Cofat i l'Altre*. No sé ben bé què ve a fer-hi aquest llibre en una col·lecció de novel·les. Sembla que el text és molt bo i les ganes de vincular el nom de Carner a la represa de les Edicions han pesat més que tota altra consideració."<sup>132</sup> Un judici que compartirà Tasis, com es desprèn de la lletra de resposta a Xuriguera el 3 de juliol: "Segueixo essent escèptic, com tothom de per ací, en quant a l'èxit d'aquesta represa. El llibre d'en Carner, traducció del seu azteca *Misterio de Quanaxhuata*, es veu que ha estat posat també en forma de drama i traduït al francès: vaig llegir-ho al *Figaro Littéraire* o a les *Nouvelles Littéraires*, no fa gaire. No és, tampoc, una obra per a encaixar en la col·lecció ni per a donar-li popularitat."<sup>133</sup>

La confecció i la correcció de les proves del llibre, com reflecteixen les cartes creuades entre Queralt i Xuriguera, s'allargarà al llarg de tota la primavera. Dos són els factors que expliquen el retard de l'aparició de *El Ben Cofat i l'Altre*. Un d'ells és la intervenció d'Armand Obiols en el procés, l'interlocutor de confiança de Carner durant aquests anys. Sobre aquesta qüestió, Queralt indica a Xuriguera el 25 de març: "Ara només em preocupa el que Carner i Obiols no en facin perdre temps al revisar les proves. Aquest darrer (que Carner vol que vegi les proves també) ja té el Pròleg per a donar-li una ràpida llegida i em diu Carner que me l'enviarà tot seguit d'haver-lo fet".<sup>134</sup> L'altre factor és la poca cura de la impremta en la confecció del volum, cosa que es palesa en les nombroses faltes d'ortografia que apareixen a les primeres proves. I és

---

<sup>131</sup> [Ramon Xuriguera], "Nota de l'editor", dins Josep Carner, *El Ben Cofat i l'Altre* (Perpinyà, Edicions Proa, 1951), p. 5. Val a dir que el mateix 18 de febrer, Queralt escriu a Carner demanant-li permís per a fer precedir el seu text amb aquesta "Nota de l'editor".

<sup>132</sup> Annex VIII, carta 48.

<sup>133</sup> Annex VIII, carta 50.

<sup>134</sup> Annex IX, carta 42. Sobre el procés de revisió de les proves d'*El Ben Cofat i l'Altre*, reproduïm tres cartes de Josep Carner, Armand Obiols i Joan Puig i Ferrer a l'Annex IX (33, 34 i 41). Val a dir que el 30 de març, però, encara Queralt no ha rebut el pròleg, tal com indica a Xuriguera (Annex IX, carta 46): "El carallot de l'Obiols encara no m'ha enviat el Pròleg. Ja m'ho temia. Tal vegada el temps no passa pas massa. Som el 30, però, i ara jo ja voldria que tot anés amb ales...!"

que, com assenyala Queralt a Xuriguera a la lletra del 17 d'abril: "no caldria pas que per al primer llibre fotéssim un nyap".<sup>135</sup> *El Ben Cofat i l'Altre* no es començarà a imprimir fins a inicis de juliol i no serà fins a inicis d'agost que el llibre veurà la llum, com ho testimonia Carner a Queralt el 4 d'agost, acusant la rebuda de l'obra i exposant l'opinió que li mereix: "Us estic agraïdíssim de totes les atencions que m'heu tingut i de totes les penes que us heu donat per a la publicació del llibre. [...] El llibre fa goig".<sup>136</sup> Una valoració que Queralt transmet a Xuriguera el 24 d'aquest mateix mes, quan el text comença a distribuir-se: "tots els que em parlen del llibre de Carner, me'n fan grans elogis, i també de la presentació. Sí, estic content. Ara el que cal, és que els catalans el comprin i que se'n venguin els suficients per a poguer pagar-ne les despeses i pugui anar pel segon, entretant si la cosa comença a marxar".<sup>137</sup> La lentitud en el procés d'edició permetrà que a la solapa de *El Ben Cofat i l'Altre* es pugin anunciar tres títols més, ara ja com a definitius, de la primera sèrie de "A Tot Vent": *L'estany del diable*, de George Sand, traduït per Just Cabot; *L'home dins el mirall*, de Xavier Benguerel i *L'hereu de Balantrae*, traduït per C. A. Jordana. I, a més, els dos volums inicials del cicle *El pelegrí apassionat*, de Puig i Ferrer, inclosos dins la mateixa col·lecció en format gran: *Janet vol ser un heroi* i *Homes i camins*.

Pocs mesos després de l'aparició de l'obra de Carner, el 20 de novembre, Rafael Tasis escriurà, profèticament, a Ramon Xuriguera sobre la sort de les Edicions Proa: "He vist el primer volum de la represa de Proa. No serà cap èxit. Els admiradors de Carner es desorientaran i tothom ho trobarà massa car. Auguro un fracàs a l'empresa i la no conclusió de *El pelegrí apassionat* de l'equànim Puig."<sup>138</sup>

---

<sup>135</sup> Annex IX, carta 48.

<sup>136</sup> Annex IX, carta 68.

<sup>137</sup> Annex IX, carta 69.

<sup>138</sup> Annex VIII, carta 52. Una opinió semblant emetrà Puig i Ferrer a Benguerel el 12 d'abril de 1952: "Vós sabeu prou els mèrits i les qualitats de l'obra de Josep Carner *El Ben Cofat*, però el nostre públic la troba *estranya*, difícil de comprendre, no hi acaba d'entrar". Citem la carta de Lluís Busquets i Grabulosa, "Epistolari entre Joan Puig i Ferrer i Xavier Benguerel (1949-1953)", p. 173. El mateix Queralt, en una lletra adreçada a Dolors Solanes i a Àngels Morros el 10 de gener de 1952 (Annex IX, carta 75), admetrà les dificultats de lectura que presenta l'obra de Carner i, alhora, la seva escassa venda: "Sí, ja sé que no és un llibre a l'abast del lector mitjà de Catalunya. Però calia començar la represa de l'"A Tot Vent" amb ell. Farà molt bé de llegir-lo i rellegir-lo. És molt bell, és una llegenda que es desenrotlla en diàlegs molt fins. Una cosa fluida, fina i puixant, tot a l'hora, com aquestes brises de muntanya, en la que traspuja una filosofia simple i reservada i les grans dots de pur poeta de l'autor que es troben d'ací d'allà sota delicioses imatges. La llengua nostrada hi és molt treballada i amb aquest llibre profund i humà, Carner ha escrit una veritable obra mestra. Naturalment que, havent volgut començar la nostra represa amb una

### 3. 2. EL PATRONAT DE LES EDICIONS PROA

El Patronat de les Edicions Proa havia de ser el pal de paller en què es fonamentarien les activitats de Josep Queralt a Perpinyà. Creat a partir d'una iniciativa de Jordi Arquer<sup>139</sup>, una de les primeres notícies sobre l'entitat la trobem a la carta que l'editor adreça a Ramon Xuriguera el 25 de març de 1951, en què assenyala que l'objectiu bàsic de la seva creació és el de permetre dotar Proa del suport econòmic necessari que assegurí les publicacions previstes.<sup>140</sup> Un Patronat que serà presidit per Pau Casals, en aquells anys exiliat a Prada de Conflent:

Ahir vaig estar a Prada amb Pau Casals per a sotmetre-li una possible llista de "patrons". Va trobar-la perfectament i us l'adjunto, per tal que me'n digueu la vostra opinió. Li vaig explicar el pla tal com el vàrem projectar vós i jo. D'acord. Signarà la primera lletra dirigida a aquests senyors. Va repetir-me que li plau molt el que fem el necessari per tal d'intentar aconseguir els ajuts que ens calen per a tirar endavant els nostres projectes. Va dir-me que treballéssim bé a fons, que ell està molt identificat amb el propòsit nostre, que li plau molt la iniciativa, i que tenim de fer els possibles per a interessar a molts catalans a aportar-nos llur ajut. Durant la nostra llarga conversa –vaig estar més d'una hora amb ell– li vaig explicar com és justament aquest intent el que volem mirar de fer reeixir, l'aconseguir els diners que calen per a poguer ampliar el nombre de col·laboradors a publicar, dient-li també com ens calia una llibertat d'acció i de decisió. Que el Patronat solament havia de "protegir", no dirigir, etc. Remarco justament aquest punt, perquè caldria, des d'un principi, sentar-lo ben bé, perquè més tard –si conseguíem rutllar– no ens sortissin alguns o algun patró, amb punyeteries de ficar-se en les nostres coses. És a dir, que tal com Fabra diu en el seu diccionari, el "Patronat" té de tenir per objecte el "protegir-nos", res més. Que tothom que en conegui l'existència, tant els que en siguin, com tots els altres, no puguin caure en l'error de creure que pot tenir alguna altra funció o objecte. He aprofitat per exposar aquesta idea, perquè la considero molt important.<sup>141</sup>

La llista d'institucions i de membres proposada per Queralt, amb l'aprovació de Xuriguera i d'Arquer, es divideix en dos grups. En primer lloc, hi figuren els presidents

---

obra que no és novel·la, els antics fervents de la nostra col·lecció han estat un xic sorpresos i el llibre no ha tingut una venda esclatant, però jo sé que s'anirà venent a mesura que es vagi difonent la seva bellesa."

<sup>139</sup> Almenys això és el que afirma Queralt a la carta que li adreça Arquer el 15 de març de 1951 (Annex IX, carta 39): "Vaig aprofitar el que tenia ganes de conversar amb mi [Pau Casals] per a parlar-li molt de Proa i dels nostres projectes. Li vaig explicar com havies tingut la iniciativa de crear un patronat de Proa i li vaig dir que ens faria un gran honor si acceptava la presidència d'aquest Patronat."

<sup>140</sup> Sobre la finalitat del Patronat és especialment significativa la carta que Carles Fontserè adreça a Queralt el 29 de març (Annex IX, carta 45), en què li dóna l'opinió que li mereix l'entitat: "Diga'm si el teu Patronat ha de tenir un caràcter d'una ajuda simbòlica i honorífica per a les teves edicions (entre parèntesis et diré que jo no crec que l'obra de Proa en tingui cap necessitat; el seu màxim honor serà el sol fet d'*existir!*), o bé si ha d'ésser un Patronat de gent que *patrocini* les edicions *pagant!* I pagant més diners que els simples subscriptors." Cal tenir present que Fontserè dóna a Queralt el seu parer basant-se en la seva pròpia experiència d'haver creat un Patronat per recolzar les seves edicions de bibliòfil a París en els anys quaranta. Una opinió semblant mantindrà Josep Carner, tal com ens indica Queralt a la lletra que escriu a Xuriguera el 22 de maig (Annex IX, carta 50): "Carner, en una lletra, ens suggeria la idea d'una sèrie de socis *protectors*, això és, de sostenidors de Proa. I aquí hi podria ésser molta gent si encertàvem la fórmula".

d'entitats que desenvolupen una tasca en favor de la cultura catalana a l'exili: Casal de Catalunya, Comunitat Catalana d'Argentina i Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, les tres de Buenos Aires; els Centres Catalans de Sao Paulo, Santiago de Xile, Valparaíso, L'Havana, Nova York, Montevideo i Caracas; els Casals Catalans, de Nova York, Montevideo i Brussel·les; la Comunitat Catalana de Colòmbia i el Patronat de Cultura Catalana de Bogotà; el Club Català de Ciudad-Trujillo, a la República Dominicana; Orfeó Català, la Comunitat Catalana i l'Institut de Cultura Catalana, de Mèxic; i el Casal de Catalunya, de París. Segonament, un conjunt de personalitats representatives del món cultural català, tant de l'exili com de l'interior: Jaume Agelet i Garriga, Francesc de S. Aguiló, Xavier Benguerel, Josep i Jeroni Bertran Cusiné, Pere Bosch Gimpera, Josep Maria Capdevila, Josep Carbonell i Gener, Josep Carner, Joan Casanellas, Josep Conagla i Fontanilles, Joan Coromines, Joan Lluís Gili, Joan Antoni Güell, Francesc Margarit, Hipòlit Nadal i Mallol, Lluís Nicolau d'Olwer, Rafael Patxot, August Pi Sunyer, Josep Puig i Cadafalch, Josep Sebastià Pons, Carles Riba, Lluís Sayé, Josep Solanes, Ferran Soldevila, Antoni Trias i Pujol, Josep Trueta, Joan Ventura Sureda i Santiago Vila. Queralt ocuparà el càrrec d'administrador i gerent del Patronat, mentre que Xuriguera acceptarà el càrrec de secretari; no en va l'adreça del secretariat és la mateixa que la del seu domicili de Bergerac.<sup>142</sup>

A la carta del 9 d'abril, Queralt indica a Xuriguera que s'ha iniciat la redacció dels estatuts del Patronat. Al llarg del mes de maig difon una lletra de Casals adreçada als membres del Patronat proposats per Queralt i Xuriguera, que, de fet, són els autors materials de l'escrit. En el text, a banda de recordar-los la importància de les Edicions Proa en la tasca de redreçament de la llengua escrita “després de tants esforços per a refer-la i enriquir-la de dignitat literària”, se'ls demana que acceptin entrar a formar part del Patronat, amb les conseqüències que aquest fet comporta:

---

<sup>141</sup> Annex IX, carta 42.

<sup>142</sup> Com indica Queralt en una carta a Jordi Arquer el 26 de juny de 1951 (Annex IX, carta 63): “De tal manera, que Xuriguera no fa altra cosa que continuar la seva desinteressada col·laboració –que no s'ha trencat en aquests dotze anys d'exili, ja que ell ha estat l'amic fidel i constant amb qui sempre, sempre, hem estat en contacte personal o bé en correspondència mai interrompuda– a l'obra de Proa, que el feia figurar en el “triumvirat” Puig-Nin-Xuriguera, els meus tres “puntals” a Catalunya. De manera que, amb l'aquiescència del senyor Puig, Xuriguera és (a petició nostra) qui s'encarrega d'orientar-me, redactar-me i revisar-me totes aquelles coses que no és indispensable que passin pel senyor Puig.”

Tanmateix la realització d'aquest propòsit, potser mancaria de l'amplada necessària sense l'escalf que poden donar-li les persones i les institucions que per llur representació mantenen la independència de l'esperit català. Per això ha estat constituït un Patronat del qual he acceptat d'assumir la presidència.

Es tracta de donar a les Edicions Proa la base econòmica i la difusió que li calen per tal que esdevinguin dignes de tots els catalans. Al compliment d'aquest desig ha de contribuir, especialment, la missió del Patronat. Que no sigui dit que en l'adversitat s'afegeix la indiferència, car equivaldria a desesperança de tot. Salvem l'esperit plegats.<sup>143</sup>

Malgrat els recels inicials de Queralt a la crida efectuada per Casals<sup>144</sup>, ben aviat començaran a rebre's les respostes –la majoria afirmatives– que seran enviades per l'editor a Xuriguera que, com a secretari, s'encarregarà de custodiar-les. Vegem-ne una petita mostra: Joan Lluís Gili, des d'Òxford, el 28 de maig, accepta “amb gust el compliment dels meus deures per a una empresa tan noble”<sup>145</sup>; Xavier Benguerel, des de Santiago de Xile, el 9 de juny, afirma que “és un honor per a mi la inclusió del meu nom en una empresa que estimo indispensable pels diversos motius tan intel·ligentment exposats en la vostra carta”<sup>146</sup>; Josep Trueta, des d'Òxford, l'11 de juny indica “que tinc molt de gust en acceptar la vostra invitació”<sup>147</sup>; Hipòlit Nadal i Mallol, fundador de la revista *Ressorgiment*, escriu des de Buenos Aires el 23 de juny, assenyalant que, malgrat que “el meu modest nom no té prou mèrits per figurar al costat de tants noms eminents”, es compromet en el càrrec per poder “aportar el meu granet de sorra a l'obra patriòtica de difusió de les nostres lletres en aquests anys de persecució de la nostra cultura per part de l'ocupació estrangera de Catalunya”<sup>148</sup>; Joan Coromines, des de Xicago, el 24 de juny, remarca el sentit de l'empresa i l'admiració a la figura de Casals, “no cal dir que no defujo aquests deures patriòtics, i encara que això no hi fos ho faria per deferència a l'artista virtuós, incomparable, i per agraïment al creador de l'orquestra

---

<sup>143</sup> Annex IX, carta 47.

<sup>144</sup> Aquests recels els trobem a la carta a Xuriguera el 22 de maig (Annex IX, carta 50): “I ara, a esperar quin resultat ens donarà aquesta crida... Tinc una mica de *rau-rau* al pensar que molts poden *fer l'orni*, i el resultat positiu pot ésser quasi nul. Caldria pensar ja ara, que podríem fer més endavant per tal de sorollar-los, si fan el desentès.” A més, com es desprèn de la carta del 4 de juny (Annex IX, carta 54), Queralt, seguint els consells d'Arquer, proposa que integri el Patronat “algun obrer autèntic”, procedent de la presidència o del consell directiu d'institucions com el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI) o l'Ateneu Enciclopèdic. També, com indica a la carta del 24 d'agost (Annex IX, carta 69), l'editor intentarà integrar dins el Patronat intel·lectuals occitans com Camile Soula.

<sup>145</sup> Annex IX, carta 51.

<sup>146</sup> Annex IX, carta 57.

<sup>147</sup> Annex IX, carta 59.

<sup>148</sup> Annex IX, carta 61.

al qual dec la meva modesta cultura musical”<sup>149</sup>; per últim, Pere Bosch Gimpera, des de París, el 4 de juliol, assevera que “si creieu que el meu nom pot servir-vos de quelcom en el Patronat, podeu disposar-ne”<sup>150</sup>.

Els únics intel·lectuals que refusen la invitació a figurar entre els membres del Patronat són Jaume Agelet i Garriga i Carles Riba. El primer escriu, des de París, l’11 de juny, explicant-ne els motius: tot i comprometre’s “moralment”, aconsella a Casals “prescindir de mi per al lloc preeminent en què la vostra amabilitat desitja veure, lloc que m’honoraria en extrem, però, que no s’adiu amb la vida retirada, retiradíssima que porto”.<sup>151</sup> El segon, des de Barcelona el 21 de juliol, després d’haver comentat la proposta amb Ferran Soldevila, un altre dels membres designats, apel·la a la situació present a l’interior de Catalunya per refusar la invitació:

Només una certa desorientació, gairebé en diria, una certa il·lusió sobre les circumstàncies en què vivim i actuem com a escriptors i com a catalans, ha pogut induir a creure que, posats dins el Patronat de les Edicions Proa seríem més útils que no pas restant-ne fora. Segurament no passaria res; però seria ingenu de descartar que, en un moment determinat, no semblés qui sap quines relacions mantenim, és a dir, que no apareguéssim més sospitosos del que de fet ja som. No ignorem que un simple premi en uns Jocs Florals ha motivat visites i enquestes; un viatge a l’estranger (suposant que s’arribi a aconseguir un passaport) desperta una curiositat indiscreta en certs organismes; una col·laboració en una revista de fora alarma; etc. Naturalment, això no estaria bé de dir-ho ni tan sols de pensar-ho, si no féssim res més. De tot se’ns podria acusar, tret d’inactivitat i d’indiferència; si és lícit de parlar ja d’una nova renaixença entre la joventut, a qui sinó a gent com nosaltres es deu? Tot el que puguem fer per E. P. ho farem igualment, i sens dubte més eficaçment, sense que el nostre nom figuri pomposament en patronats; la quals cosa per una banda, qui sap, ens llevaria una mica de la poca llibertat que encara tenim, i per l’altra, és de témer, que suggeriria pel món que ací gaudim d’una normalitat que, malgrat certes aparences, de fet no existeix.<sup>152</sup>

---

<sup>149</sup> Annex IX, carta 62.

<sup>150</sup> Annex IX, carta 65. Val a dir que a la carta de l’1 de novembre de 1951 (Annex IX, carta 72), Queralt comenta irònicament a Xuriguera aquesta resposta: “en canvi, m’estranya que em poseu entre aquells amb els quals no cal insistir a en Bosch Gimpera, quan si bé *només ofereix el nom* (l’agarrat!) en canvi no es recusa com ho feu l’Agelet”.

<sup>151</sup> Annex IX, carta 58. Pocs dies després, el 17 de juny, Queralt escriu a Xuriguera sobre l’opinió que li mereix l’actitud d’Agelet: “La seva carta, però, dona peu a què se li insisteixi per a què col·labori també materialment, malgrat ell ja digui per endavant que aquesta col·laboració tingui d’ésser molt migrada... Moltes gotes fan un ciri. Penso que vós, personalment, podeu fer decantar la balança del bon costat.”

<sup>152</sup> Annex IX, carta 67. Es tracta d’una carta que no apareix publicada en els tres volums de les *Cartes de Carles Riba*, el recull més complet de l’epistolari ribià. Casals respondrà el setembre de 1951: “Baldament unes circumstàncies, que comprenc molt bé, desaconsellin la presència en aquest Patronat de persones residint a l’interior de Catalunya, tota gestió que vostès puguin realitzar entre les seves amistats en pro d’una ajuda econòmica o de difusió del nostre projecte, serà pregonament estimada.” Citem per l’edició de Carles-Jordi Guardiola, *Cartes de Carles Riba. II: 1939-1952* (Barcelona, Edicions de la Magrana, 1991), p. 539.



La contesta a les cartes d'acceptació rebudes, Casals –aclaparat per la feina de preparació dels concerts de tardor que havia de dur a terme a Prada– la deixarà, de nou, a mans de Queralt i de Xuriguera. Unes lletres d'agraïment que es difondran durant el mes de setembre i on es recorda les tasques encomanades als membres del Patronat i que se centren, bàsicament, a aconseguir un suport econòmic per al projecte d'edicions:

La naturalesa d'aquest suport ha de determinar-lo cadascú. Com més substancial serà, més llibres es publicaran. A més a més dels donatius privats i dels que trametin les Societats, poden organitzar-se recaptas el fruit de les quals, si l'exemple és seguit pertot, pot constituir una aportació apreciable. A la iniciativa dels membres del Patronat correspon el preveure altres mitjans per aportar nous fons a les Edicions Proa a fi que puguin realitzar el seu comès cultural i patriòtic amb la major amplitud possible.

Al seu temps, els membres del Patronat seran informats de les quantitats rebudes així com de les col·leccions que podran ésser repeses o inaugurades al costat de l'actual.

Una altra de les tasques que poden assumir els membres del Patronat és la de procurar augmentar el nombre de subscriptors. En els indrets on ho aconselli la necessitat pot centralitzar-se així mateix la recapta de l'import de les subscripcions per tal d'ésser tramès en bloc a l'administració de les edicions.<sup>153</sup>

Amb tota probabilitat els problemes econòmics que travessarà l'editorial, derivats de l'escassa resposta als volums publicats, incidiran de ple en el fet que el Patronat no acabi de posar-se en funcionament. En són la prova les cartes que Josep Queralt adreça Jordi Arquer el 1952, a través de les quals pot resseguir-se el fracàs d'aquesta proposta, que va acabar restant com una simple utopia. En una d'elles, la 25 de febrer, li indica, premonitòriament, que “el Xuriguera està un xic desanimat. Em fa l'efecte que no té prou fe per tal de llançar-se a orquestrar aquesta qüestió del Patronat amb iniciatives que puguin ésser fructuoses.”<sup>154</sup>

### 3. 3. LES PUBLICACIONS

Paral·lelament a la represa de l'editorial i a la constitució del Patronat, Josep Queralt planteja començar, amb els ajuts procedents de les subscripcions i d'alguns mecenes, com Rafael Patxot, altres col·leccions a més de l'emblemàtica “A Tot Vent”. A la carta esmentada del 25 de març de 1951, Queralt comenta a Xuriguera el primer d'aquests

---

<sup>153</sup> Annex IX, carta 71.

<sup>154</sup> Annex IX, carta 77. Encara, com es dedueix de la carta del 10 d'abril (Annex IX, carta 78), Queralt comenta a Arquer que manté esperances en el funcionament del Patronat: “Jo també confio, com tu, que amb la santa persistència anirem captant forces protectors o compradors (seguidors) que ens permetrà anar consolidant l'aparició dels altres volums. Encara no he pogut reprendre aquesta qüestió amb Xuriguera, després de la seva lletra un xic desalentada”

projectes: crear la col·lecció “L’Estela”, destinada a “biografies dels nostres homes importants”. A proposta de Joan Puig i Ferrer, s’inauguraria amb *Jacint Verdaguer. L’home i l’obra*, de Ramon Xuriguera, i a continuació *Pitarra*, de Francesc Pujols. Altres volums previstos de “L’Estela” serien *Macià*, de Ventura Gassol; *Maragall*, de Josep Maria Corredor; un llibre –no n’esmenta el títol– de Carles Pi Sunyer; “seguidament quelcom de Rovira i Virgili”<sup>155</sup>; i una biografia sobre Enric Prat de la Riba, que s’hauria d’encomanar.<sup>156</sup> A la lletra del 5 de juny, aprofitant l’embranzida que sembla prendre el Patronat, Queralt planteja a Xuriguera relançar la col·lecció “Grumet” adreçada al públic infantil, que s’iniciaria amb un text de Carner (“me’l té ofert”, assenyala)<sup>157</sup> i que, més endavant, inclouria “alguna cosa d’història de Catalunya, per als petits, i que als grans també plauria”.<sup>158</sup>

Aquests dos projectes no arribaran a quallar i això farà que la producció de Proa s’acabi cenyint, de manera gairebé exclusiva, a la col·lecció “A Tot Vent”. A finals de 1951, com es dedueix de la carta del 23 de desembre que tramet Queralt a Xuriguera, pren cos la confecció del segon volum de “A Tot Vent”. Es tracta de *L’home dins el mirall*, de Xavier Benguerel, que havia aconseguit el Premi Edicions Proa a la millor novel·la en els Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Perpinyà el setembre de 1950; un veredicta polèmic, ja que es tractava d’una obra publicada anteriorment a Buenos Aires, en castellà, la qual cosa feia inoperant els propòsits del premi de donar a conèixer textos inèdits.<sup>159</sup> La intenció de Queralt és publicar el llibre cap a la segona quinzena de gener de 1952, després que Benguerel hagi revisat les corresponents

---

<sup>155</sup> A la carta del 17 de juny de 1951 (Annex IX, carta 60) Queralt indica a Xuriguera que el manuscrit inèdit de Rovira i Virgili és un estudi titulat *El Renaixement català*. No creiem, però, que aquest sigui el text pensat per a una col·lecció de biografies com “L’Estela”.

<sup>156</sup> Annex IX, carta 42.

<sup>157</sup> El recull a què fa referència Queralt podria ser *El cavall encantat i altres contes*, que no veurà la llum fins al 1978, vuit anys després de la mort del seu autor.

<sup>158</sup> Annex IX, carta 55. En el prospecte que anunciava la recuperació de les Edicions Proa també es parlava de reprendre les col·leccions “Històries curtes”, amb contes dels millors autors catalans i estrangers, “Els d’ara” i la biblioteca “Oreig”, les dues darreres havien de “recollir les produccions literàries recents més remarcables.”

<sup>159</sup> Xuriguera serà especialment crític amb la participació de Benguerel en els Jocs Florals. Així, el 9 d’abril de 1951 (Annex VIII, carta 48) s’explana amb Tasis en aquests termes: “Benguerel –acaparador número 1 de premis i accèssits– veig que resta fidel a la tradició d’èsser present a totes les competicions. Sé que a la Proa li han recriminat el fet d’haver pres part al seu concurs amb una novel·la ja editada en castellà. Desconec si ha rebut els cent mil francs. En tot cas l’objecte de l’esmentat concurs –degut a la iniciativa de Puig i Ferrer– pot ben dir-se que és un tret que ha sortit per la culata.”

proves, “llavors és joc de poques taules, fer les correccions que ell hi hagi marcat, compaginar, rellegir una vegada més amb tota cura (cosa que farem amb Corredor) i... a tirar!” També, gràcies a la mateixa lletra, ens assabentem que Puig i Ferrer li lliurarà el volum inicial d'*El pelegrí apassionat* a principis de l'any nou. “Aquest primer volum de l'“A Tot Vent” –escriu Queralt a Xuriguera– format gran, m'han promès a Toulouse de fer-me'l amb un parell de mesos, o bé un mes i mig. És a dir que el més tard abans de Sant Josep, pot haver-hi ja tres dels sis volums anunciats en la primera sèrie al carrer. I no hi ha pas cap raó que indueixi al pessimisme, sinó més aviat a creure que la sortida dels dos aquests, a poc interval l'un de l'altre, animarà als ensopits... que, malauradament, encara són els més. I qui diu ensopits, diu escèptics o mala llets...”<sup>160</sup> De tota manera, l'aparició de *L'home dins el mirall* s'acabarà retardant a causa de la correcció de proves que envia Benguerel des de Santiago de Xile: “I quines proves! Hi havia un 50% aproximat del cost de la composició, de treball a corregir... S'ha compromès a pagar-ho tot ell. Però és el temps que em fa perdre, el que em dol!”<sup>161</sup> Aquesta serà la causa principal perquè la novel·la, tot i dur com a peu d'impresma l'any 1951, no vegi la llum fins ben entrat el 1952.<sup>162</sup>

A inicis de 1953 –coincidint amb la gairebé desvinculació de Xuriguera de les Edicions Proa, amb tota seguretat a causa del rumb editorial seguit per Queralt i per Puig i Ferrer de donar a conèixer traduccions i no només autors catalans–, es comença a distribuir el volum 95 de “A Tot Vent”, *Laberint*, de Domènec Guansé, les vendes del qual, malgrat l'aparició de ressenyes positives,<sup>163</sup> seran escasses.<sup>164</sup> Sobre aquesta

---

<sup>160</sup> Annex IX, carta 74.

<sup>161</sup> Annex IX, carta 76. A la mateixa lletra, Queralt assenyala, irònicament, que “la broma costarà uns 50000 francs de més... Ja vaig escriure-li al *potentat xilè* (ell mateix es qualifica així en la seva carta) que em faci un gir de 100 USA a una Banca de Suïssa. Ara veuré si de veritat sap conduir-se com un *potentat* que diu ell... o continuarà essent tan ronyós com fins ara...”

<sup>162</sup> Joan Puig i Ferrer elogià a Xavier Benguerel la novel·la en una lletra de l'1 d'octubre de 1952, cosa que ens permet precisar la data de publicació: “Bell llibre el vostre, escrit admirablement, hom ho reconeix, Benguerel. Tindrem un èxit. [...] El vostre llibre és potser més una bella obra literària que altra cosa. Està, però, tan bé. Segons la tècnica i concepció de la novel·la preferides dels catalans. Primer de tot l'estil, l'obra literària per damunt de tot.” Citem la carta de Lluís Busquets i Grabulosa, “Epistolari entre Joan Puig i Ferrer i Xavier Benguerel (1949-1953)”, p. 165. Un altre comentari favorable a *L'home dins el mirall* és el de Josep Roure-Torrent, “Lletres”, *Pont Blau*, núm. 9 (juny de 1953), p. 159: “L'autor presenta un tema, o millor dit, un personatge, amb ambició novel·lística universal, i posa tot el seu art a examinar fins al fons la complicada i torturada psicologia del protagonista.”

<sup>163</sup> Valgui com a mostra el comentari de Josep Roure-Torrent, “Lletres”, *Pont Blau*, núm. 8 (abril de 1953), p. 120: “Novel·la amarga i arran de l'existencialisme, Guansé domina el tema, els personatges,

novel·la i l'anterior, de Benguerel, Xuriguera emetrà el seu judici, en una carta a Rafael Tasis el 21 de juliol d'aquest any, en què contraposa les dues obres:

No he llegit –ni vist– el llibre de Benguerel premiat al Joanot Martorell. Per contra conec el que va publicar-li Proa fa un quant temps. El trobo com sempre: bona prosa, però buida. D'altra banda, he llegit el llibre de Guansé publicat també a la Proa. M'ha semblat un Guansé molt millorat, madurat, una novel·la amb bons moments, no mancada d'interès i reeixint a donar contingut humà a situacions i personatges que més aviat semblaven fora de l'home. És, crec, un llibre que comptarà en el camí literari de Guansé.<sup>165</sup>

El volum 96 de la col·lecció “A Tot Vent”, la traducció efectuada per C. A. Jordana de la novel·la vuitcentista *L'hereu de Ballantrae*, de Robert Louis Stevenson, no apareixerà fins a finals de 1953. Una versió realitzada a la dècada dels trenta i que havia romàs inèdita. Tasis, en una carta a Xuriguera el 28 de febrer de 1954, criticarà el programa de publicacions previst per Queralt. A més de censurar la producció de Puig i Ferrer, es plany que Proa no posi l'accent en la narrativa contemporània:

Malgrat la suspensió de la regularitat de Proa, han tingut temps per a publicar aquella novel·la de Stevenson que tenia traduïda fa gairebé vint anys en Jordana. Per anar a muntar una editorial a l'exili, no em sembla la cosa més indicada publicar llibres del segle passat, que tothom ha pogut llegir en castellà, i que haurien pogut passar perfectament sota la censura actual. Si ho haguessin aprofitat per a traduir Faulkner, Sartre o Moravia, Silone o Graham Greene, hauria comprès que donessin traduccions. Però Stevenson i George Sand, com anuncien, em sembla impropis. Pel que es refereix a l'obra monumental de Puig i Ferrer, al número de gener de *Pont Blau* (que suposo deveu rebre) podreu llegir una doble crítica de *El pelegrí apassionat*, signada respectivament per Joan Fuster (un valencià molt intel·ligent i preparat, el millor valor actual del Regne) i per mi. Ja veureu que no sóc gens benèvol.<sup>166</sup>

A la lletra de resposta del 3 de març, Xuriguera mostrarà el seu acord amb les opinions expressades per Tasis, alhora que ressalta que l'objectiu primordial de Proa hauria d'haver estat el de publicar “llibres que esperen als calaixos”:

Teniu molta raó quan dieu que no valia la pena que Proa fes llibres a l'exili per a publicar traduccions franceses que tothom ha llegit en altres llengües i que no interessin ningú. Altres

---

l'estructura i l'estil i ha ofert la millor obra, fins ara, de la seva producció literària.” A més, *Laberint* havia obtingut la Copa Artística en els Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats el 1952 a Tolosa de Llenguadoc. Sobre aquesta obra, vegeu Montserrat Corretger, “Estudi introductori” a Domènec Guansé, *Laberint* (Tarragona, Arola Editors, 2003), p. 9-50.

<sup>164</sup> Així ho indica Guansé en una carta adreçada a Queralt el 25 de març de 1961 (Annex IX, carta 96): “La venda del *Laberint* va ser molt magra, no. I tinc una certa i natural curiositat.” I el mateix Guansé, el 25 d'octubre d'aquest any (Annex IX, carta 96), escriu, de nou, a l'editor sobre la fortuna d'aquesta novel·la: “Realment vós sou molt més previsor que jo: m'han faltat *Laberints*. Potser no sigui una obra tan frustrada com jo m'imagino”.

<sup>165</sup> Annex VIII, carta 64.

<sup>166</sup> Annex VIII, carta 74.

amics s'han planyut d'això en termes idèntics. Amb tants llibres que esperen als calaixos l'ocasió de poder sortir, aquesta ximpleria de la Proa no té justificació. Comprendreu si a mi personalment em sap greu aquesta lleugeresa que vàreig mobilitzar amics francesos que són els que varen obtenir la llicència de poder editar a Proa. Així, un cop obtingut el permís, en lloc d'encarrilar les coses pel camí que m'havia estat promès que seguirien, varen emprendre la via que malauradament coneixem. Ja us explicaré això, un dia, de viva veu i jutjareu tot el que s'ha desaprofitat en un temps que tanta falta fa que s'aprofiti tot.<sup>167</sup>

Tasis, amb la seva habitual ironia, resumeix el contingut d'aquest diàleg epistolar a la carta del 29 de març. Com Xuriguera, pensa que Proa s'hauria de limitar a les obres inèdites que no es poden publicar a l'interior de Catalunya o bé a autors estrangers representatius de la literatura del segle XX:

És, com dieu, una ximpleria la publicació de novel·les estrangeres de fa cent anys a la Proa. Si d'alguna manera s'hauria pogut justificar la pensada i el diguem-ne mecenatge *pro domo sua* de P. i F. Hauria estat publicant obres inèdites i impublicables a casa nostra; –sé que n'hi han estat ofertes de ben interessants– o bé d'autors estrangers moderns que es troben en igual situació d'interdicte en aquestes latituds. Ara, que no sé quants exemplars es fa la il·lusió de vendre en Queralt del seu *Hereu de Ballantrae* ni de cap *Mare du diable* que se li acudi de publicar. Al preu que surten aquests llibres i amb la dificultat de rebre'n, ni els col·leccionistes de l'antiga "A Tot Vent" s'hi podran engrescar.<sup>168</sup>

El següent volum de la col·lecció "A Tot Vent", el número 97, ja no apareixerà fins al primer semestre de 1955. I serà novament la traducció d'una obra vuitcentista: *L'estany del diable*, de George Sand, a càrrec de Just Cabot. A la carta de 30 de maig, Queralt informa Xuriguera de la propera sortida d'aquest llibre i d'un nou lliurament d'*El pelegrí apassionat*:

---

<sup>167</sup> Annex VIII, carta 75.

<sup>168</sup> Annex VIII, carta 76. Uns arguments semblants als de Tasis i de Xuriguera els exposa Josep Roure-Torent a la seva ressenya de *L'hereu de Ballantrae* apareguda a *Pont Blau*, núm. 19 (maig de 1954), p. 162: "No sabríem acabar aquesta nota, però, sense adreçar unes cordials paraules als editors: si en la seva primera època de normalitat a Badalona primer i a Barcelona després, constituïa un bon criteri alternar en la Biblioteca "A Tot Vent" obres d'autors catalans amb traduccions, en el període actual, i encara que la col·lecció tingui continuïtat en una altra població catalana, Edicions Proa s'hauria de limitar a la publicació exclusiva d'obres dels nostres escriptors: vivim en una situació anormal que fa que els prosistes catalans no trobin fàcilment editors i, per altra banda, precisament a causa d'aquesta anormalitat, l'estat econòmic de les nostres editorials no és prou folgat per poder incorporar a la nostra literatura destacats autors estrangers moderns, que és el que cal al moviment literari de qualsevol país quan no hi ha la possibilitat de presentar un volum gran de traduccions que pugui fer conviure en les noves edicions escriptors estrangers antics i moderns." Anteriorment Albert Manent, en una carta adreçada a Josep Carner la tardor de 1951, havia criticat aquesta mateixa política editorial: "No sé, per altra part, si Proa anirà molt endavant, perquè caldria que a part d'autors catalans donés versions de Kafka, Gide, Faulkner i altres escriptors que almenys són molt del moment si només tenen aquesta qualitat. No crec que sigui massa oportú de publicar la G. Sand." Citem el text de Jaume Subirana (ed.), "Epistolari de Josep Carner i Émilie Noulet amb Marià Manent i Albert Manent", dins *Epistolari de Josep Carner*, volum V (Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 2002), p. 62.

Per la meua part, ben aviat us trametré el volum 97, *L'estany del diable* de la Sand, en la traducció de Just Cabot. Per cert que entre unes coses i altres, aquest volum ha sofert endarreriment. Jo volia donar-lo el més tard pel març... i ja som a darrers de juny [sic] i encara no en tinc exemplars. Penso, però, tenir-los aquesta setmana entrant. I seguidament, el quatrè llibre del senyor Puig, *Vells i nous camins de França*, que ja estan component. Procuraré tenir-lo per a darrers de setembre. I així, anar fent a mesura de les possibilitats, que no són pas massa satisfactòries.<sup>169</sup>

Amb posterioritat a la novel·la de Sand, Queralt publicarà només dos volums dins “A Tot Vent”: *El mar escolta*, de Joan Garrabou, un autor jove i gairebé inèdit, el 1957, prologada per Manuel de Pedrolo;<sup>170</sup> i *Homes i ratolins*, de John Steinbeck, guardonat de feia poc amb el Nobel de Literatura, el 1964, en una versió del mateix Pedrolo. Val a dir que Queralt, com indica en una lletra a Ramon Fabregat del 15 de febrer de 1957, intentarà donar a la impremta *Cendra per Martina*, de Manuel de Pedrolo; les despeses que podrien arribar a generar l'excésiu nombre de pàgines de la novel·la ho impediran:

Sí, jo tinc el propòsit, de fa molt temps, de donar la novel·la anunciada de Pedrolo. No tan solament aquesta anunciada, sinó també una altra que tinc: *Cendra per Martina*, però la veritat és que totes dues són d'una gran extensió i cada una d'elles faria un volum com els d'en Puig. Això vol dir que necessito un dineral per a publicar-les, i mentre la venda de les meves edicions vagi com fins ara, no podré realitzar el meu propòsit. Tinc d'esperar a tenir la quantitat disponible per a fer compondre almenys la primera. Quan ho podré fer? Per ara no puc assegurar-ho. Què més voldria jo! Si m'hagués donat una novel·la com per exemple el Benguerel i el Guansé, ja faria temps que Pedrolo figuraria a l'“A Tot Vent” perquè tant Puig, com Corredor i diem també jo, el considerem que té el *do*.<sup>171</sup>

Per tal de sufragar les despeses de l'editorial, Queralt acceptarà d'editar, seguint el mateix plantejament de *La légende de Pablo Casals*<sup>172</sup>, textos d'autors catalans que hagin pagat prèviament l'edició. Així, el 1953, fora de col·lecció, surt a la llum la novel·la psicològica *Quan es desperten els sentits...* de Maria Gispert Coll.<sup>173</sup> I a inicis de 1961 el poemari de Josep Carner Ribalta *Les gràcies terrenals i altres poemes (1928-1958)* dins la col·lecció “La Mirada”; un recull que havia guanyat el premi Joan Maragall en els Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Buenos Aires l'any

---

<sup>169</sup> Annex IX, carta 88.

<sup>170</sup> La novel·la de Garrabou serà objecte de dues elogioses crítiques a *Pont Blau*: Vicenç Riera i Llorca, “Recensions”, núm. 61 (novembre de 1957), p. 385-386; i Gumersind Gomila, “Sobre *El mar escolta*”, núm. 66 (abril de 1958), p. 141.

<sup>171</sup> Annex IX, carta 90.

<sup>172</sup> Queralt intentarà repetir la jugada del llibre de Conte (del qual, el 1955, es publica una segona edició) amb un altre assaig en francès, *Un esprit méditerranéen, Joan Maragall*, de Josep Maria Corredor, que no assolirà, ni de bon tros, l'èxit de vendes del seu precedent.

<sup>173</sup> Un comentari a aquesta obra sobre l'adolescència femenina el va efectuar Josep Roure-Torrent, a la secció “Recensions”, *Pont Blau*, núm. 18 (abril de 1954), p. 123-124.

anterior.<sup>174</sup> Carner Ribalta ja havia ofert a Queralt, com ens revela una carta datada el 27 de desembre de 1955, tres de les seves novel·les inèdites per a la sèrie “A Tot Vent”: *Sícoris*, la història del riu Segre a l'època de les grans construccions hidràuliques; *Interludi marí*, “tirant cap als temes de Joseph Conrad”; i *Rei o res*, biografia novel·lada del descobridor balaguerí Gaspar de Portolà. I, posteriorment, el 5 d'abril de 1958 la traducció íntegra i en vers de la poesia completa de Paul Valéry.<sup>175</sup> De la mateixa manera, l'escriptor sabadellenc Ramon Bardés proposarà a Queralt, també sense èxit, el 8 de juny de 1960, la novel·la *Sense esperança* per a la col·lecció “A Tot Vent”, ja que l'edició anterior de l'obra, dins la “Biblioteca Sabadell”, s'havia exhaurit.<sup>176</sup>

D'entre els textos editats per Proa a Perpinyà, va ser *El pelegrí apassionat* on Queralt va esmerçar la major part dels seus esforços: el primer volum, *Janet vol ser un heroi*, va aparèixer el 1952; l'onzè i el darrer que es va publicar a l'exili, *Pel camí dels desgreuges*, el 1963.<sup>177</sup> A més, el cicle novel·lístic de Puig i Ferrer va ser l'únic text aparegut dins el format gran de la biblioteca “A Tot Vent” –la gran innovació de les Edicions Proa a Perpinyà–, tot i que en els prospectes s'anunciava que inclouria “obres catalanes i estrangeres de llarga extensió com són certes novel·les modernes, tan valuoses, d'alguns autors anglesos, americans, alemanys...” La recepció immediata d'*El pelegrí apassionat* no va estar exempta de polèmica, sovint per motius extraliteraris, ja que va planar-hi la sospita d'haver estat publicat amb els diners guanyats pel seu autor –segons exiliats, com Rafael Tasis o Ferran Canyameres, de manera il·legítima– en

---

<sup>174</sup> El poemari no porta, sorprenentment, lloc ni data d'edició, tot i que, tipogràficament, respon als volums publicats dins aquesta col·lecció abans de la guerra. Hem localitzat tres ressenyes d'aquest recull: la primera, d'Emili Granier-Barrera, “Un llibre de Carner Ribalta”, *Ressorgiment*, núm. 534 (gener de 1961), p. 8603; la segona, de Pere Guilanyà, a la secció “De França estant” de *Ressorgiment*, núm. 536 (març de 1961), p. 8698; i la darrera, signada per M[arc] H[urtado], a *Pont Blau*, núm. 104 (juny-juliol de 1961), p. 220-221. Val a dir que Carner Ribalta ja havia proposat a Queralt per carta, el 26 d'abril de 1952 (Annex IX, carta 79), un altre recull de poemes que tenia el pla d'imprimir-lo a Mèxic “però la informalitat dels impressors allí m'ha fet desistir”. Aquest poemari, però, no arribarà a publicar-se i, tal vegada, serà la base del que donarà a conèixer el 1961.

<sup>175</sup> Les dues lletres de Carner Ribalta a Queralt les editem a l'Annex IX, cartes 89 i 91. La novel·la *Gaspar de Portolà* la publicarà l'Editorial Selecta el 1971, mentre que *Sícoris* ho faran les Edicions Dilagro, de Lleida, el 1981. *Interludi marí*, en canvi, roman encara avui dia inèdita. També Selecta editarà el 1961 amb el títol de *Poesies completes* la traducció de l'obra de Paul Valéry.

<sup>176</sup> La lletra en què Bardés explica la seva proposta a Queralt es troba a l'Annex IX, carta 95.

<sup>177</sup> La resta de volums de *El pelegrí apassionat* i la seva data de publicació són els següents: *Homes i camins* (1952), *Janet imita el seu autor* (1954), *Vells i nous camins de França* (1956), *Els emotius* (1956), *Demà...* (1957), *Les profanacions* (1958), *Els amants enemics* (1959), *La traïció de Llavaneres* (1961) i *El penitent* (1962). El darrer volum i dotzè, *L'ascensió*, no es publicarà, fins al 1977, a Barcelona.

temps de guerra. En podem donar una mostra de les opinions divergents mitjançant les cartes conservades en els arxius de Josep Queralt i de Ramon Xuriguera. Lluís Ferran de Pol, per exemple, efectua una valoració elogiosa del material fins llavors publicat en una lletra adreçada a un preocupat Puig i Ferrer el 27 d'agost de 1952:

Em sorprèn descobrir-vos en certa manera preocupat per si us estimen o no us estimen i per si sou recordat com a escriptor. Ho dieu seriosament? No és fàcil que se us pugui oblidar, en primer lloc perquè la vostra obra no és de les que es deixen de racó; teniu escrites pàgines que comptaran sempre i elles ja parlaran prou alt perquè no sigueu oblidat; en segon lloc vós vau dirigir i encoratjar –junt amb l'amic Queralt–, una de les realitzacions més sòlides i necessàries de Catalunya; i en tercer lloc vau saber donar la mà a més d'un escriptor jove i desconegut, com és el cas de l'Arbó. Jo de vós no em preocuparia gens l'amor o desamor dels altres.<sup>178</sup>

A l'epistolari entre Ramon Xuriguera i Rafael Tasis, en canvi, és fàcil trobar-hi comentaris negatius. Així, Tasis, després de la lectura dels dos primers volums, critica, a la lletra del 12 de juliol de 1953, que l'obra no sigui res més que un pretext de Puig i Ferrer per tal de passar comptes amb els que considera els seus enemics:

I els dos volums publicats, fins ara, del Janet puig-i-ferreterià? D'aquesta darrera obra només puc dir-vos que em sembla molt més pròxima de *La farsa i la quimera* que del *Cercle Màgic* i que em sembla que donarà més despeses i descrèdit al seu autor i editor que no pas la glòria que pretén d'aconseguir amb el seu *roman-océan* i els diversos *règlements de comptes*, que particularment al segon volum, comencen a fer-se amb els enemics o exàmic de Puig i Ferrer. És lamentable aquesta manca d'autocrítica, fet i fet indelicada, per no dir pitjor, que ha fet l'antic vagabund dels *Camins de França*, el milionari capaç de pagar l'edició dels deu volum del *Pelegrí apassionat* i de viure llargament durant quinze anys del producte de les operacions *bèl·liques* realitzades a París mentre que els seus compatriotes passaven gana, guerra i bombardeigs.<sup>179</sup>

Xuriguera contesta pocs dies després, el 21 de juliol. A la resposta, remarca el nul interès que li ha despertat l'obra, qualificant-la de “literatura falsament transcendental”:

Quan a l'opus puig-i-ferreterià, conec el primer volum i estic veient el segon. Per a ésser més exacte us diré que no vàreig poder acabar de llegir el primer més que fent un gran esforç, i el mateix m'està passant en la lectura del segon. Els problemes que es plantegen els personatges –tal com se'ls plantegen– no tenen per a mi cap interès. Són exaltacions d'éssers primaris insuportablement orgullosos i ignorants. L'autor no és prou genial per a fer-se perdonar el desequilibri, i sobretot les repetides proves de mal gust de la narració no solament són injustificables sinó que són repel·lents. Tot plegat, el complex dostoievskià-pirandellià que sembla ésser la gran ambició de l'autor no és en la realitat de l'obra més que una trista paròdia pretensiosa i ensopida. No sé com ho veieu vós però jo em sento a mil llegües d'aquesta literatura falsament transcendental, beneïta a força de divagar en l'excessiu, enutjosa a còpia de repetir-se, rancuniosa contra el normal, l'equilibri, la disciplina intel·lectual, la civilitat, les relacions amb el món –i aquest és potser un dels secrets de l'animositat de P. i F. contra tot allò

---

<sup>178</sup> Annex IX, carta 81.

<sup>179</sup> Annex VIII, carta 63.



que no és exaltat i primari– malfiada i alhora proçaç per tal com respon a una barreja excitada de complexos d’inferioritat i d’ensuperbiment. El simbolisme de caràcter nacional i fins universal que a estones atribueix a determinats personatges, és grotesc i per damunt de tot, aquesta incessant transposició de l’home i del personatge literari –tan interessant en Pirandello i en Unamuno– és un cent peus gratuït i absolutament insuportable.<sup>180</sup>

I Xuriguera es refermarà en aquests arguments, en una carta a Tasis del 3 de març de 1954, a propòsit de dos articles sobre *El pelegrí apassionat* (un de Tasis i l’altre de Joan Fuster) apareguts en el número de gener de la revista mexicana *Pont Blau*:

He llegit el vostre article sobre els dos volums de Puig i Ferrer. Trobo el què dieu molt encertat. La filiació cervantina –en el desig almenys– que indiqueu així com el joc entre biogràfic i de trasposició d’altres summes novel·lístiques em sembla atinada i les reserves que feu em semblen molt justes. El que avanceu al final de l’article per a quan surtin els volums de veritable “liquidació de comptes” no deixarà de produir una certa inquietud a l’autor. Sóc del parer, però, que és així com cal parlar de les coses: jugant net i francament. L’article de Fuster també està bé.<sup>181</sup>

La mort de Puig i Ferrer, el febrer de 1956, no aturarà la discussió sobre l’obra. I aquest serà un tema recurrent a *Pont Blau*, almenys entre el juny de 1959 i el desembre de 1961.<sup>182</sup> El director de la publicació, Vicenç Riera i Llorca, escriu a Queralt el 21 de

---

<sup>180</sup> Annex VIII, carta 64. La resposta de Tasis del 30 de juliol (Annex VIII, carta 65), serà sintètica i, alhora, contundent: “D’acord totalment amb el vostre magnífic anàlisi de l’opus P. i F.” I, més endavant, remata el 10 de setembre (Annex VIII; carta 67): “Jo vaig fent llegir a tothom –amb general aplaudiment– el vostre judici sobre la novel·la-ocèa de Puig i Ferrer. Aquest segon volum, realment, l’haurà deixat llest com a esperança de la nostra literatura.” Una opinió semblant a les de Tasis i Xuriguera sobre *El pelegrí apassionat*, l’expressa Domènec Guansé, en una lletra a Xavier Benguerel el 22-XI-1952: “El títol escau força al llibre. L’encapçala un pròleg extensíssim que l’hauria pogut escriure un dels lamentables personatges de Dostoievski. És una pedanteria que fa riure. I tota la novel·la és igualment pedant. Reduïda a proporcions, estisorada per ací, estisorada per allà, n’hauria sortit una novel·leta entretinguda. L’autor no està pas mancat de dots de narrador i quan narra la seva prosa és força eficient. Però l’home és descorda, li sobren els greixos i... pataplaf!, pasterada.” La citació procedeix de Montserrat Corretger, “Estudi introductori” a Domènec Guansé, *Laberint*, p. 11.

<sup>181</sup> Annex VIII, carta 75. Cal dir que el 13 de gener de 1954 Josep Queralt havia escrit a Lluís Capdevila sobre l’opinió que li mereixien les dues ressenyes de *Pont Blau*: “En el número de gener hi ha dues crítiques sobre *El pelegrí apassionat*. L’una és d’aquell tifa antediluvià de Tasis, en la qual *passa la maroma* per tal d’estar dintre la línia d’escriptors que fan la viu-viu allà a l’“Imperio”, agafant-se-la amb un paper de fumar i assistint a missa de dotze i a les processons... Naturalment, intenta rebentar en Puig; mentre que seguidament va inserida en el mateix número una altra crítica d’un valencià, Joan Fuster, que és molt objectiva i molt remarcable. Ja no cal dir que el tifa, tot i la seva suficiència, queda *apagao*, com diu “Serafín el Pinturero”...!” Reproduïm aquest passatge de Just Arévalo i Cortés, *Estudi i edició d’una tria de l’epistolari conservat als arxius familiars de Lluís Capdevila*. Treball de recerca dirigit per Jordi Castellanos. Universitat Autònoma de Barcelona, 1995, p. 100.

<sup>182</sup> Sense pretensió de ser exhaustius, heus ací alguns dels articles apareguts a *Pont Blau* sobre el cicle de Puig i Ferrer entre 1959 i 1961: Domènec Guansé, “Retrat de Puig i Ferrer”, núm. 80 (juny de 1959), p. 186-187; Vicenç Riera i Llorca, “Discussible, però important”, núm. 80 (juny de 1959), p. 187-188; Miquel Ferrer, “Puig i Ferrer i la política catalana”, núm. 80 (juny de 1959), p. 189-193; Jacint Borràs, “L’home i l’artista”, núm. 82-83 (agost-setembre de 1959), p. 280-282; Jordi Rocalta, “La resposta de Puig i Ferrer”, núm. 86 (desembre de 1959), p. 345-347; Marian Roca, “Més que lamentable”, núm. 86

juny de 1959 en què, a banda de felicitar-lo pel projecte de publicació del cicle novel·lístic de Puig i Ferrer, li exposa la dificultat de trobar crítics que el comentin a la revista (siguin favorables o no), ja que “*El pelegrí apassionat* no és una obra que es pugui deixar en la indiferència. [...] És una obra que ha de ser discutida des de molts punts de vista i que mereix l’atenció de tothom que llegeixi català”:

Em sorprèn que l’obra sigui tan poc comentada i temo que fins i tot menys llegida del que mereix. Jo em trobo amb dificultats per a trobar crítics que vulguin comentar-la a *PB*. Uns em diuen que no han tingut temps de llegir els darrers volums; altres, que hi haurien de fer massa retrets i prefereixen abstenir-se... He optat, a la fi, per acceptar tota mena de crítiques, d’acord amb el projecte que us exposaré de seguida. Sé de qui compra els volums i els desa a la biblioteca per a llegir-los, sembla, quan l’obra serà totalment publicada. Com que ningú no en parla, temo que no adquireix la difusió que hauria de tenir. Per això, d’acord amb l’amic Fabregat, hem iniciat a *PB* una discussió de l’obra, amb comentaris favorables i adversos, que espero servirà d’estímul a crítics i lectors. La primera crítica que hem rebut –es publica al número de juny– és adversa per consideracions polítiques; no és pròpiament una crítica literària. No és estrany i això no queda del tot fora del nostre projecte, perquè, com dic en una nota al mateix número, la discussió de l’obra pot convertir-se en el judici de la nostra època. Demano comentaris sobre el conjunt de l’obra publicada fins ara o sobre volums isolats; o sobre aspectes de l’obra: estil, ambient, personatges...; o sobre les suggestions que provoqui sobre la vida catalana en l’època descrita en l’obra...<sup>183</sup>

Riera i Llorca, entre els exiliats a França que considera adients per a dur a terme aquesta tasca crítica, esmenta els noms de Gumersind Gomila, Domènec de Bellmunt i Ramon Xuriguera. Només Gomila, amb un parell de textos apareguts en els números d’abril i maig de 1960 de la revista, en què elogia l’obra i la personalitat de Puig i Ferrer, atindrà la petició.

---

(desembre de 1959), p. 347-348; Henri L. Chabas, “A la recerca de l’home”, núm. 86 (desembre de 1959), p. 348-350; Artur Bladé i Desumvila, “La galidònia de Janet Masdeu”, núm. 86 (desembre de 1959), p. 350-355; Jaume J. Pujol, “Una clau d’*El pelegrí apassionat*”, núm. 86 (desembre de 1959), p. 355-356; Rafael Tasis, “Els complexos del profanador”, núm. 87 (gener de 1960), p. 362-365; Vicenç Riera i Llorca, “Revisió”, núm. 90 (abril de 1960), p. 126-127; Gumersind Gomila, “De mossèn Cinto a Puig i Ferrer”, núm. 90 (abril de 1960), p. 127-129; Ramon Fabregat, “Janet Masdeu, existencialista”, núm. 90 (abril de 1960), p. 129-130; Gumersind Gomila, “L’estil d’*El pelegrí apassionat*”, núm. 91 (maig de 1960), p. 163-165; Henri L. Charras, “Sobre l’humanisme de Joan Puig i Ferrer”, núm. 108 (desembre de 1961), p. 359-362 i Jaume M. Pujol, “Le style est l’homme”, núm. 91 (desembre de 1961), p. 362-363. Altres articles sobre *El pelegrí apassionat* publicats amb anterioritat a la revista són els següents: Rafael Tasis, “Novel·la i autobiografia”, núm. 15 (gener de 1954), p. 14-16; Joan Fuster, “Les noves aventures de Janet Masdeu”, núm. 15 (gener de 1954), p. 17-20; Robert Lafont, “Un comentari francès a *El pelegrí apassionat*”, núm. 16 (febrer de 1954), p. 53-54; Antoni Gilabert, “Comentaris a *El pelegrí apassionat*”, núm. 29 (març de 1955), p. 93-96; Lluís Capdevila, “Les hores fecundes del nostre exili”, núm. 32 (juny de 1955), p. 204-209; J. P. Pujol, “Elogi a Puig i Ferrer”, núm. 56 (juny de 1957), p. 185-187 i Pere Pons, “Interès i hostilitat per l’obra de Puig i Ferrer”, núm. 57 (juliol de 1957), p. 224-225.

<sup>183</sup> Annex IX, carta 92.

El debat entorn de *El pelegrí apassionat* tindrà el seu punt àlgid a *Pont Blau* amb l'aparició d'un nou article de Rafael Tasis, "Els complexos del profanador", en el número de gener de 1960, a propòsit del volum setè, *Les profanacions*. Els durs comentaris de Tasis tindran una resposta ràpida en una carta oberta que adreçarà Queralt a Riera i Llorca el 19 de març.<sup>184</sup> L'editor –a banda de recordar que Puig i Ferrerter havia publicat a Tasis la seva primera novel·la a la col·lecció "A Tot Vent" i que li havia encarregat traduccions de l'anglès abans de la guerra– recrimina que s'aprofiti la ressenya per blasmar la figura de Puig i Ferrerter perquè no "es limita a consideracions exclusivament literàries, sinó que ataca d'una manera despietada i violenta la memòria d'un escriptor mort".<sup>185</sup> Riera i Llorca no donarà a conèixer la lletra de Queralt, com era la intenció d'aquest: malgrat que "els mòbils de la carta són la lleialtat i l'estimació de l'autor, Josep Queralt, a la memòria del seu col·laborador i director literari durant molts anys, de les Edicions Proa, Joan Puig i Ferrerter, [...] no ens sentim inclinats a publicar la carta de l'amic Queralt –fet i fet redactada en termes correctes– per la mateixa raó que no hem publicat altres notes, creiem de justícia fer públic que Josep Queralt, impulsat per uns sentiments que l'honoren, defensa la memòria del seu amic i antic col·laborador."<sup>186</sup> Una discussió a la qual també s'hi afegirà Josep Villalon que, en una carta a Queralt el 5 d'abril, desaprova la manca d'imparcialitat de Tasis a l'hora de jutjar l'obra i qualifica la seva actitud envers Puig i Ferrerter de "punyalada":

La seva violenta crítica l'anomeno punyalada perquè en parlar de l'obra pòstuma del nostre més gran novel·lista s'oblida gairebé per complet de la seva missió de crític literari –moltes coses del qual m'havien plagut força i fins m'havien entusiasmat, escrites de Barcelona estant– i se les emprèn a l'home –amb tots els defectes d'home com en tenien altres il·lustres homes de lletres mundials (de François Villon a Baudelaire i Rimbaud, passant per Beaumarchais, Poe i tants d'altres que no cal citar)–, com si volgués venjar el seu amic "Llavaneres", ai!

---

<sup>184</sup> Per tal de copsar millor els motius de la rèplica de Queralt, reproduïm un passatge, ben eloqüent, de la ressenya de Tasis, "Els complexos del profanador", *Pont Blau*, núm. 87 (gener de 1960), p. 365: "I ací toquem un altre complex del nostre escriptor: el de la culpabilitat que li dicta el seu íntim convenciment d'haver guanyat d'una manera indigna la seva fortuna. L'home es sent culpable i indigne; doncs, bé, tots els polítics galidons, tota Galidònia serà culpable i indigna. A còpia d'abocar paletades de fens damunt el país, Janet Masdeu s'imagina que la seva culpabilitat quedarà amagada i qui sap si perdonada i tot. És una obsessió, que ha fet fer, en vida, a l'escriptor, lamentables gestions i l'ha impulsat a comprometedores confidències."

<sup>185</sup> Annex IX, carta 93. En un altre passatge de la carta, Queralt indica: "Deixo de banda les violències d'expressió, i referent a aquest punt em limitaré a preguntar al senyor Tasis si coneix gaires crítics literaris de reconeguda solvència que acostumin a parlar de complexos de "fill-de-puta" en referir-se a un fet del qual a l'autor d'un llibre no li correspon cap responsabilitat".

<sup>186</sup> Vicenç Riera i Llorca, "Revisió", *Pont Blau*, núm. 90 (abril de 1960), p. 126-127.

Canyameres, i altres desferres morals de la nostra generació, i s'oblida gairebé per complet de tot allò que, literàriament parlant, és una deixa valuosa per a la nostra literatura –en general literatureta– del segle XX.<sup>187</sup>

El 4 de maig d'aquest any, Xuriguera donarà la seva opinió a Tasis sobre *Els amants enemics*, el volum vuitè de *El pelegrí apassionat*. L'obsessió sexual que presideix en tot moment la novel·la fa que acabi per considerar Puig i Ferrer com “un cas clínic”:

Vaig llegint, a estones, el vuitè volum de l'opus puig-i-ferreterià. Va apareixent clar que la mossa del *fer-à-repasser* fou per a l'autor una veritable follia. L'obsessió sexual el domina a desgrat de les consideracions psicologicomorals amb què l'embolca. El volum precedent girava tot entorn d'ella. En aquest n'és el veritable centre, li és consagrat enterament. Altres homes han conegut el terrible *démon de midi* i n'han fet matèria artística. Ací és un desfogament, i amb una complaença que arriba a la puerilitat moltes vegades. Entre altres coses barroeres – que són innombrables– fa consideracions generals sobre les dones franceses. ¿Però quines dones ha conegut aquest pobre home? Si repassem les seves correries per França només ha tingut tractes amb pageses i amb mitges virtuts. I això el traspalsa i ho conta per peces menudes! I no en funció de fixar psicologies alienes sinó per recrear-se ell. Sempre ell. Si almenys hagués tret d'una mitja virtut una part de la humanitat que l'abat Prévost sabé donar a Ninon de Lanclos! Altres autors catalans han examinat aquest tema. Sense anar més lluny Pere Coromines i en certa manera vós en una de les vostres novel·les, amb lirisme, però i sense brutícia. En fi, com més va més m'inclino a creure que es tracta d'un cas clínic.<sup>188</sup>

Per últim, val la pena assenyalar una valoració del cicle de Puig i Ferrer radicalment diferent a les que hem observat a l'epistolari entre Tasis i Xuriguera. Serà la que expressa Lluís Capdevila des de Poitiers, on exercia de professor de llengua i literatura a la universitat, a les diverses cartes que tenen com a receptor Josep Queralt. En una d'elles, datada l'1 de novembre de 1964, l'aparició del volum onzè, *El Penitent*, esdevé el punt de partida per elogiar les novel·les que conformen *El pelegrí apassionat*:

El fet és que, amb caigudes que no compten al costat dels grans encerts, *El pelegrí apassionat* és una novel·la molt important de la novel·lística catalana. I el fet és que l'home Puig i Ferrer ha possibilitat la reaparició de les Edicions Proa a l'exili. Entre Ventura Gassol i Joan Puig i Ferrer, l'un cantant Catalunya cada Nadal i l'altre subvencionant les Edicions Proa i publicant *El pelegrí apassionat*, em quedo amb Puig i Ferrer... malgrat no estar sempre d'acord –i em dol– amb moltes coses de les que diu en la novel·la i hauria valgut més que no digués. Llàstima que els volums d'aquesta novel·la i els de les altres novel·les no els puguin llegir a Catalunya.<sup>189</sup>

### 3. 4. EL FINAL D'UNA ETAPA

Els problemes econòmics, derivats de l'escassa venda dels llibres i del fracàs de les subscripcions –que consistia a avançar els diners de la primera sèrie de la col·lecció “A

---

<sup>187</sup> Annex IX, carta 94.

<sup>188</sup> Annex VIII, carta 107.

Tot Vent”–, seran la causa fonamental que explica per què el projecte de les Edicions Proa a Perpinyà no arribés a reeixir. Ja ho havien assenyalat, de manera privada, Xavier Benguerel, Rafael Tasis i Ramon Xuriguera el 1950, abans que l’editorial publicués *El Ben Cofat i l’Altre*, de Josep Carner. El primer, en una carta adreçada a Joan Puig i Ferrer el 3 d’octubre, afirma: “Jo, particularment, sóc escèptic quant a somoure l’apatia dels catalans escampats pel món, però la fe fa miracles i, sobretot, la fe que s’acompanya de competència i d’intel·ligència com és el vostre cas i el de Queralt.”<sup>190</sup> El segon, molt més contundent, en una lletra a Xuriguera l’1 de novembre, posa l’èmfasi en el sistema de subscripcions que defineix com “una fantasia volcànica”:

He vist els prospectes de la represa d’Edicions Proa, i tot plegat em sembla d’una fantasia volcànica, sobretot si per a dur-ho a terme demanen per endavant subscripcions. A l’interior, si en troben mitja dotzena, ja faran prou –vull dir que paguin per endavant la gent està escamadíssima. I no parlem ja de subscriure’s amb quantitats importants. Jo tinc l’experiència de l’editorial d’en Ragasol i de la venda dels llibres de l’Artís. L’edició en català, que a casa nostra i en època normal difícilment era un afer interessant, feta a l’estranger avui i sense possibilitats de venda regular i pública a Catalunya és pura utopia, si no és comptant amb un mecenes disposat a obrir la bossa –i sembla que no és pas el cas del Sr. Puig i Ferrer. En tot cas, en Benguerel ja ha tingut el premi, i aquests cent mil francs no els hi treu ningú.<sup>191</sup>

Xuriguera, responent a Tasis, el 27 de novembre, estendrà la crítica al pla de publicacions de la primera sèrie, ja que li sembla l’embolcall per tal que Puig i Ferrer tregui del calaix *El pelegrí apassionat*:

Admiro que entremig dels tràfecs de l’existència aneu fent feina literària. Corresponent a la vostra confiança us diré que jo també he tramès una novel·la al concurs de Mèxic. No he volgut fer-ho als Jocs de Perpinyà a desgrat d’haver-m’ho demanat. Entenc que una editorial que vulgui ressuscitar s’ha de traçar el seu sistema de viure sense barrejar cap carta. Els Jocs ja fan el seu paper per ells sols. Una editorial, si disposa de mitjans per a estimular la producció catalana en aquests temps de penúria, val més que obri una altra porta en lloc de soplujar-se a casa d’un altre. No és aquest, però, al meu entendre el sol error de l’esmentada editorial. Llegiu l’anunci de la primera sèrie de volums. Si m’endevineu l’orientació us agrairé que me l’expliqueu car jo me’n sento incapaç. A no ésser que tot sigui posat en joc –el nom de Carner i tot a desgrat de no ésser novel·lista– per a fer el marc a “Les novel·les de Janet Masdeu”. I ja

---

<sup>189</sup> Annex IX, carta 109.

<sup>190</sup> Citem la carta de Lluís Busquets i Grabulosa, “Epistolari entre Joan Puig i Ferrer i Xavier Benguerel (1949-1953)”, p. 167.

<sup>191</sup> Annex VIII, carta 45. També Joan Oliver serà crític amb les subscripcions. Així ho expressa en una carta adreçada a Xavier Benguerel, a propòsit de l’aparició de *L’home dins el mirall*, l’1 de febrer de 1951: “Figura’t que demanen al subscriptor l’import de sis volums per endavant. Sé de bona tinta que de diners van molt escassos i que el matabrits [Puig i Ferrer] no pensa posar-hi ni un ral. Temo, doncs, que el teu mirall estarà qui-sap-lo entelat quan el posaran en posició de poder reflectir la llum del dia. A més, com volen que el subscriptor els giri els diners? Des d’aquí no pot ser i des d’Amèrica, què?” Citem de Xavier Benguerel / Joan Oliver, *Epistolari*, p. 284-285.

no parlo del capítol de finances perquè els comentaris que hi feu en la vostra lletra em semblen plens de raó.<sup>192</sup>

Novament, les cartes dels arxius de Josep Queralt i de Ramon Xuriguera ens aporten informació de primera mà sobre els problemes econòmics que van somoure l'editorial. Així, Queralt comenta a Xuriguera, l'1 de novembre de 1951, que les vendes de *El Ben Cofat i l'Altre* no són les que esperava: “Ara comença a rajar. No perxò, en les proporcions en què seria convenient”. En aquesta mateixa lletra, li dóna a conèixer un nou projecte per captar més subscriptors, que consistia a difondre una segona circular, acompanyada del volum de Carner:

De totes maneres, tinc projectada una altra circular, complement de la primera, (de la qual us adjunto còpia) per tal de *posar la pistola al pit* als qui fan el ronsa. Això és, anunciar-los-hi que els envio el llibre *contre remboursement*, perquè em faig càrrec que les seves ocupacions i els múltiples motius de distracció que dóna el viure diari, no els ha donat lleure de passar per correus i fer-me el gir o “versement” en el meu CCP. Aquest procediment (que podria donar millor resultat –coneixent la psicologia de la nostra gent a l'exili– que no pas el primer emprat demanant-los-hi d'anticipar l'import del llibre amb l'afegitó de tenir que passar per correus), tal vegada dongui, tal com he dit, un resultat més efectiu. Sobretot que, enlloc de proposar-lo a tots els residents a França dels quals tinc les adreces, el provaré primer amb un centenar d'ells. A veure quin resultat n'obtindrè... Cal acudir a tots els mitjans, per tal d'engargolar-los-hi el llibre...!<sup>193</sup>

Una de les personalitats a qui Queralt demana ajut econòmic és Rafael Patxot. En una extensa carta que li escriu el 16 de desembre, aprofita l'ocasió per, a més d'agrair-li la subscripció i explicar-li les vicissituds que han sofert ell i la seva família, fer-li patent la importància de les Edicions Proa abans de 1939, ja que van proporcionar “al poble català una vasta cultura literària” i, en especial, la col·lecció “A Tot Vent”, que “aplega els noms més famosos de la novel·lística universal, amb traduccions completes, directes i acurades que fan honor a la literatura catalana”, per la qual cosa “constitueix un magnífic estímul per a la moderníssima novel·lística catalana”. La seva situació d'exiliat fa que Queralt es defineixi “com el darrer editor”, però “abans i ara, no m'ha guiat altre entusiasme que el de servir la nostra llengua literària, perquè és la manera que jo tinc més a la mà de servir els meus ideals.” Una exposició que serveix a Queralt per demanar a Patxot que exerceixi una tasca de mecenatge envers les Edicions Proa:

---

<sup>192</sup> Annex VIII, carta 46.

<sup>193</sup> Annex IX, carta 72.

Si sentís curiositat per les meves activitats –que catalans de totes les parts del món m’encoratgen a prosseguir– estic a la seva disposició per a donar-li’n tots els detalls que li calguin. Jo només goso demanar-li que hi fixi –si en té el temps i l’ànim– la seva atenció. I que si la creu digna, vulgui emparar-la. No cal pas que li digui que la manca de mitjans és la muralla principal que n’atura l’expansió. I, per altra part, cada dia es veu més clar que el funcionament d’una editorial a l’estranger és del tot necessària, donada la lamentable claudicació de tants antics catalanistes a casa nostra, per salvaguardar els fogars de l’esperit de les escomeses que vénen dels que el Canonge Cardó en diu “la teutonia del sud”.

Si aquesta necessitat fos possible sostenir-la econòmicament, en terres catalanes de França seria el lloc indicat. I em permeto dir-li ben objectivament, que la meva experiència i els resultats obtinguts després d’haver posat durant quinze anys –abans i ara– la gairebé totalitat d’escriptors catalans sota l’enseny de Proa, són també una garantia i una base per a assegurar-ne l’èxit.<sup>194</sup>

El resultat de les peticions de Queralt, tant als destinataris de la segona circular com a Patxot, no donarà el fruit desitjat. El 23 de desembre notifica a Xuriguera que “per ara, de les cartes cursades, només he rebut jo resposta de dues persones”. En aquesta lletra, l’editor apunta nous procediments per augmentar el nombre de subscriptors. I aquests passen per continuar insistint sobre la bondat del producte entre els exiliats a França:

Aquest mes he posat a prova els catalans residents a França: he fet dues *operacions* (és el mot de moda), la una sobre la regió de París, l’altra a províncies. La de París només m’ha donat un 47%. La segona, la de províncies, ha donat fins el dia d’avui –encara no ha completament finit el 63%, resultat més animador. Es tracta de que prèvia circular anunciant l’*enviu* i demanant que li sigui fet bona acollida, he fet l’una darrere l’altra dues expedicions de cent exemplars cada una, contra reemborsament. Vist el resultat d’aquesta darrera –la primera sobre París donà un percentatge molt elevat d’adreces nul·les– estic decidit a anar continuant amb totes les adreces que tinc d’ací França que són unes dues mil. Si la tercera operació no dóna igual bon resultat que la segona, llavors pararé el carro... Vull, però continuar l’experiència de cent en cent. Rebo lletres de protesta pel procediment i altres –les més– d’encoratjament. Els uns s’enfurismen i protesten... els altres diuen que el procediment els ve molt bé perquè els estalvia d’anar a correus a fer el *mandat* i es troben amb el llibre a casa, pel mateix preu que a la llibreria. Per això, havia pensat que estaria molt bé destinar alguns francs més a distribuir una circular per a tots els que han acceptat el reemborsament, donant-los-hi les gràcies per l’ajut a Proa que significa i representa la seva bona voluntat, i dient-los-hi el gran bé que fa a la llengua literària, etc., etc. Una circular precisa, no molt extensa, però que els deixés satisfets i un xic engreïts i els predisposés a considerar-se *protectors* de Proa. Així podria jo al sortir el llibre de Benguerel, anar-hi *carrément* i portar-los-hi el segon llibre a casa, segur de que pocs serien els que refusessin el paquet. Si teniu un moment de lleure, voldríeu pensar-hi un xic i quan en trobéssiu l’embocadura redactar-me’n l’esborrany? A veure si de mica en mica anem trobant el sistema de fer-los-hi prendre gust, novament, als nostres volums.<sup>195</sup>

Les noves propostes tampoc arriben a quallar entre el nucli d’exiliats. Josep Carner Ribalta, des de Los Angeles, en una lletra a Queralt el 26 d’abril de 1952, es fa ressò de la manca d’èxit de les subscripcions:

---

<sup>194</sup> L’original d’aquesta carta es conserva l’Institut Franco-Catalan Transfrontalier-Universitat de Perpinyà.

<sup>195</sup> Annex IX, carta 74.

No em sorprèn el panorama que em pinteu en els afers editorials. És de lamentar, però, que els catalans siguin tan poc conscients d'esforços patriòtics com el vostre. Potser heu pecat de no insistir com caldria per donar a conèixer els vostres volums. A Nova York, com mencioneu, ha d'haver-hi almenys 10 catalans interessats en la vostra col·lecció "A Tot Vent". No us desanimeu. Busqueu la manera de fer reaccionar la gent.<sup>196</sup>

I Ferran de Pol, a la carta a Puig i Ferrer del 27 d'agost, exposa lúcidament les causes de la pobra resposta a les subscripcions: "sense premsa, sobretot revistes, la més lícita i honesta propaganda és impossible i això fa difícil tota expansió veritable."<sup>197</sup>

Com es pot anar observant, els problemes econòmics de l'editorial es van anar agreujant al llarg de 1952. I a aquesta delicada situació se li afegirà la greu malaltia de la muller de Queralt –una afecció cardíaca– cosa que farà que l'editor es dediqui, com explica a Xuriguera el 27 de gener de 1953, només "a la confecció dels llibres que tenia en fabricació".<sup>198</sup> Aquest mateix any, un desconegut T. D. signarà l'article "La biblioteca "A Tot Vent" a la revista parisenc *Vincle*, en què reclama la participació dels exiliats en el redreçament de les Edicions Proa: "els qui residim més o menys transitòriament fora de casa nostra, tenim l'obligació d'aportar el nostre concurs a tota obra ben orientada que serveixi la nostra cultura. És un deure, si més no per tranquil·litat de la nostra consciència".<sup>199</sup> Pel que fa referència als subscriptors, la informació extreta del fitxer on Queralt anotava les seves dades personals i els llibres enviats és altament

---

<sup>196</sup> Annex IX, carta 79. A uns resultats semblants arribarà Carles Fontserè, des de Nova York, com es desprèn de la carta que adreça a Queralt el 24 de juny de 1953 (Annex IX, carta 83): "En un moment o altre, des de l'estiu que vam arribar, hem enviat els cartellots anunciant llibres i subscripcions, hem enganxat els grans cartells a les parets del Centre Català, hem parlat amb tots i tothom que podíem per convèncer a prendre subscripcions o comprar els llibres que teníem, anàvem al Centre amb els llibres sota els braços i demanàvem que en tinguessin alguns sobre el prestatge a l'atzar que algú s'interessés, en vam prestar a certs activistes per si ells en podien col·locar uns quants (però ells mateixos ja no en compraven!). [...] Els pocs que hem vengut han sigut comprats purament per compromís, i fins i tot n'hi ha uns quants que encara no han pagat –però ara suposo que tots consideren el favor ja fet, i amb un llibre de Proa que hi hagi dintre una família o entre un grupet d'amics, també consideren que ja n'hi ha prou– i massa! (Amén!)." Sobre aquesta qüestió ens va contestar Terry Broch, muller de Carles Fontserè, en una lletra que ens va adreçar el 31 de juliol del 2003: "La corresponsalia a Nova York no va reeixir. Ni els catalans de Nova York ni d'algunes altres ciutats dels EUA amb els quals vam contactar reaccionaren positivament per adquirir llibres –o potser nosaltres no teníem la traça suficient per a col·locar-los."

<sup>197</sup> Annex IX, carta 81. Joana Serrats, a "Les edicions Proa a l'exili o la tasca obstinada de Josep Queralt", p. 12-17, ens indica el resultat del buidatge efectuat en el diari *L'Indépendant* entre 1950 i 1953. Els resultats són força migrats, ja que només hi ha dues ressenyes: una de Gumersind Gomila, al llibre de Carner (16-IX-1951), i una altra de Charles Henry Reymont, sobre la novel·la de Benguerel (10-VI-1952). La resta d'articles només donen notícies puntuals sobre l'editorial.

<sup>198</sup> Annex IX, carta 82. La lectura d'aquesta carta revela amb tota mena de detalls la malaltia de la muller de Queralt. La situació pot resumir-se amb l'expressió: "Res, que amb el [1]952 ens va caure al damunt un pa com unes hòsties."



significativa: dintre de l'estat francès, la majoria residien a París i voltants, i a les regions del sud i, més en concret, a Tolosa i a Perpinyà; d'entre els països del continent americà, destaca Colòmbia; per últim, remarcar que dins el territori espanyol, el nombre de subscriptors era escàs.<sup>200</sup> Val a dir que els corresponsals de Proa a l'estranger, entre d'altres, eren els següents: a Anglaterra, Joan Lluís Gili; a Nova York, Carles Fontserè; a l'Argentina, Josep Escolà; a Mèxic, Ramon Fabregat i Miquel Ferrer; i a l'Uruguai, Guillem Mulet.

La delicada malaltia de la muller de Queralt –que la impossibilitava per a realitzar esforços físics– provocarà que a inicis de 1954 ambdós abandonin el pis de la Plaça Cassanyes –on recordem-ho hi havia la seu de Proa– i es traslladin a una torreta situada als afores de la ciutat prestada per Charras, un amic de la infantesa de l'editor.<sup>201</sup> El 21 de setembre de 1955, Puig i Ferrerter escriu a Lluís Capdevila sobre Queralt en aquests termes: “Ja sabeu que ara treballa per guanyar-se la vida? Proa no li dona per a viure. Tots els seus esforços i els meus no han pogut fer que Proa sigui un negoci, ni un negociat, els catalans no ens segueixen, els nostres llibres cauen en el buit.”<sup>202</sup> Capdevila, en un article a *Pont Blau* sobre *El pelegrí apassionat* el juny d'aquest any, ja s'havia fet ressò de l'escàs èxit de venda de les obres publicades a Proa i, per aquesta raó, efectuava una renovada crida als exiliats catalans a França a adquirir-les:

I bé: quan a l'exili i amb esforços i sacrificis que hauríem d'agrair emocionadament, reneixen les Edicions Proa, l'esforç i el sacrifici passen gairebé desapercebuts.

Quants catalans som a França? Quants milers de catalans som a França? I quants són els que tenen a casa –a la sala d'espera que és la llar de l'exili– llibres de Proa? (Esmento aquesta editorial perquè a França no n'hi ha cap més –l'activitat de les creades en terres d'Amèrica la conec molt imperfectament–, perquè és l'única que ha tingut empenta per a reemprendre ací a l'exili una obra altament patriòtica, l'única que ha tingut fet en el patriotisme intel·ligent i sensible dels catalans.)

Totes aquestes coses, és dolorós i vergonyós haver-les de dir. Cal dir-les, però, plaguin o no plaguin. Cal dir-les precisament per patriotisme.<sup>203</sup>

---

<sup>199</sup> T. D., “La biblioteca “A Tot Vent”, *Vincla*, núm. 10 (juliol de 1953), p. 10.

<sup>200</sup> El fitxer es conserva, com la resta de papers de l'editor, al fons Josep Queralt. Les dades procedeixen de l'article de Joana Serrats a “Les edicions Proa a l'exili o la tasca obstinada de Josep Queralt”, p. 32-34. Sorprenentment a Veneçuela hi havia sis subscripcions; a Mèxic i Xile, dues; i a l'Argentina, només una.

<sup>201</sup> Sobre aquesta qüestió, vegeu la carta que Queralt adreça a Xuriguera el 7 de gener de 1954 (Annex IX, carta 86).

<sup>202</sup> La citació procedeix de Just Arévalo i Cortés, *Estudi i edició d'una tria de l'epistolari conservat als arxius familiars de Lluís Capdevila*, p. 103.

<sup>203</sup> Lluís Capdevila, “Les hores fecundes del nostre exili”, *Pont Blau*, núm. 32 (juny de 1955), p. 205. El sentiment de frustració de Queralt per les escasses vendes dels volums de Proa pot explicar, en part, el fet que el 31 de maig de 1962 (Annex IX, carta 101) respongui de manera negativa i en uns termes protocolaris,

Queralt, a fi d'obtenir ingressos per tirar endavant l'edició dels títols programats, endegarà una empresa de distribució de llibres (el catàleg incloïa obres com *El llibre del cor*, de Sara Llorens de Serra, editat a Perpinyà el 1954, o bé *Quaranta anys d'advocat*, d'Amadeu Hurtado) i de revistes (entre elles *Pont Blau* i *Estudis Romànics*) que tenien com a destinataris els exiliats de l'estat francès.<sup>204</sup> Un mateix objectiu que fa que el 1958 arribi, fins i tot, a publicar l'obra pietosa de l'Abbé J. Blazy, *La bienheureuse Bernardette Subirós*, amb el segell de "Queralt éditeur". Els problemes econòmics, però, no es resoldran i, a partir del gener de 1959 (amb seixanta-tres anys!), Queralt es veurà obligat a acceptar el càrrec de professor de castellà al col·legi Madame de Sévigné de Perpinyà, gràcies a l'"Office des Universités et Écoles Françaises"; una tasca no gaire remunerada que va exercir fins a la seva mort.<sup>205</sup>

El 1963 comencen a difondre's les primeres notícies sobre el retorn de l'editorial a Barcelona, que, amb l'assessorament jurídic d'Oriol Folch i Camarasa, es farà efectiva al llarg de l'any. El 2 de novembre, Queralt tramet una circular als subscriptors de Proa, en què justifica la seva actitud, després de consultar amb Josep Maria Corredor, Gumersind Gomila i Joan Garrabou, la proposta de Joan B. Cendrós, de les Edicions Aymà SA, de prosseguir les Edicions Proa:

Donada aquesta situació, obligat a decidir entre el dilema de morir per desafecció dels catalans de l'exili (amb els de Catalunya no podia comptar-hi, perquè durant tots aquests anys m'ha estat molt difícil de distribuir-hi els llibres, havent-se de fer clandestinament transport i venda), o acollir la proposta del senyor Joan B. Cendrós, de reprendre, ell personalment les Edicions

---

però que traspuen un gran ressentiment –i en castellà–, a la petició de Xavier Benguerel de publicar dins "El Club dels Novel·listes" la traducció de *Crim i càstig* de Fiodor Dostoievski a càrrec d'Andreu Nin i que comptava l'autorització legal de la vídua: "De hacerse una reedición de *Crim i càstig* en la traducción de Andrés Nin en lengua catalana, será en mi propia colección Biblioteca "A Tot Vent" (que continuo en Francia, en el exilio), conservando sus características y número de orden en la citada colección; como tengo proyectado realizar cuando la ocasión me sea propicia." Benguerel contestarà el 4 de juny (Annex IX, carta 102): "Amic Queralt, no oblidem la vostra obra, la respectem i la tenim en l'estima que es mereix. Però penseu que a la generació actual no la podem invitar a viure del passat o a esperar que vos torneu per a reprendre la vostra col·lecció. L'esforç que s'ha hagut de fer en aquest sentit, l'editorial, sense parlar dels altres, em fa l'efecte que se us escapa totalment. I que se us escapa també que el camp de batalla no és a fora, sinó aquí; el perill no allà, sinó aquí; l'idioma no es defensa des de Perpinyà o Amèrica sinó des d'aquí, etc. Publicar fora de les nostres fronteres, i què es publica i, sobretot, que hi llegeix? resulta en general superflu. Els catalans que esperen no ho fan còmodament a l'altra banda (per més que reneguin i s'enyorin) sinó, i amb considerable perill, entre aquestes quatre parets on sembla que sovint un s'asfixia."

<sup>204</sup> Sobre els problemes que generen aquestes activitats, vegeu la carta de Queralt a Xuriguera (Annex IX, carta 87) del 10 de febrer de 1954.

<sup>205</sup> Un testimoniatge personal d'aquests anys es troba a l'article citat de Joana Serrats, "Les edicions Proa a l'exili o la tasca obstinada de Josep Queralt", p. 19-25.

Proa a Barcelona, després de reflexionar-hi llargament m'he decidit a acceptar aquesta proposta. [...] Un tal fet, que m'entristeix profundament, només puc acceptar-lo i contribuir personalment a fer-lo possible, per la minsa esperança d'aconseguir, davant la petita escaleta que han hagut d'obrir els perseguïdors, que les noves generacions tinguin a mà, primerament els llibres que he ditat ací, França; després, les reedicions de tantes traduccions antològiques que formaven la variada riquesa literària de la Biblioteca "A Tot Vent" i, si possibilitats hi haguessin, de donar a conèixer algun autor modern.

Domènec Guansé, dipositari de Proa a Xile, de retorn a Barcelona, escriu a Queralt el 16 de desembre d'aquest any comentant-li que li han arribat noves del traspàs. A més, a la carta es plany de no haver realitzat un inventari dels llibres de Proa que ha deixat en aquell país "perquè, en realitat, no sóc prou ordenat per fer aquestes feines com cal"; i afegeix: "la venda de llibres catalans a Xile es va fer gairebé impossible darrerament a causa de la diferència de canvis".<sup>206</sup> L'editor, a la lletra de contesta del 25 de desembre, precisa la informació: "la sola cosa que hi ha, per ara, d'efectiva és que el senyor Joan B. Cendrós ha obtingut no fa molt el permís d'importació dels sis títols que he editat ací a l'exili, format petit; és a dir, el clàssic de la "Biblioteca A Tot Vent". I aprofita l'ocasió per a comentar-li nous projectes:

Justament ara estic també acabant la fabricació del número 99 de la Biblioteca, que és *Homes i ratolins* de Steinbeck, en la traducció de Manuel de Pedrolo, i, seguidament, dintre d'uns mesos, *L'étranger* de Camus, que commemorarà el número 100 de l'"A Tot Vent", en la traducció que n'està fent Joan Garrabou. Aquests dos premis Nobel, comptem amb l'amic senyor Cendrós vendre'ls també a Catalunya.<sup>207</sup>

Malgrat el que afirma a la carta, "mentre jo visqui les Edicions Proa radicaràn i viuran amb mi a Perpinyà", i que les primeres proposicions de Cendrós no li semblin del tot acceptables, el cert és que els volums 101, 102 i 103 de la col·lecció "A Tot Vent" es confeccionaran a Barcelona i apareixeran amb motiu de la diada de Sant Jordi de 1964 amb el segell de Proa però sota el patrocini de l'editorial Aymà.<sup>208</sup> Es tracta de

---

<sup>206</sup> Annex IX, carta 104. I a la carta del 20 de gener de 1964 (Annex IX, carta 106) Guansé indica: "Els compatriotes de Xile estan avui gairebé fora de combat. L'ensorrada de la moneda limita molt les seves possibilitats. Darrerament, de *El pelegrí apassionat* en quedaven dos compradors, i encara perquè jo els venia a sota-preu. Al canvi actual, l'obra allí al meu entendre és invendible."

<sup>207</sup> Annex IX, carta 105. Val a dir que el 10 de gener de 1963 (Annex IX, carta 103), Queralt havia escrit a Cendrós indicant-li que "en principi i reflexió feta, estic d'acord amb els seus projectes."

<sup>208</sup> Aymà durà a terme una gran publicitat a la premsa per donar a conèixer la continuació de les Edicions Proa. La majoria dels anuncis inserits seran en espanyol, com els apareguts a *Librería. Boletín del gremio sindical de librerías de Barcelona*, núm. 14-15 (març-abril de 1964), p. 5; *Solidaridad Nacional*, 22-IV-1964; *La Vanguardia Española*, 22-IV-1964; *El Noticiero Universal*, 21-IV-1964; *Diario de Barcelona*, 19-IV-1964; *Revista de Occidente*, núm. 13 (abril de 1964). Alguns, però, ho seran en català com els de

*Els infants terribles*, de Jean Cocteau, traduït per Ramon Xuriguera; *Jim i la sort*, de Kingsley Amis, per Rafael Tasis i *Els indiferents*, d'Alberto Moravia, en la versió de Miquel Llor. Cal tenir present que el primer i el tercer dels títols són reedicions de les traduccions de la dècada dels trenta.<sup>209</sup> En una carta adreçada a Bernabé Clarasó, datada justament el dia de Sant Jordi, Queralt explica els motius de la seva posició respecte a aquests llibres de Proa editats per Cendrós:

F[olch] m'havia fet comprendre que ens calia transigir un xic i que, tal vegada, potser tenien raó els altres a propiciar una renovació en la presentació dels volums, més adequada als gustos moderns. Ara, els nous volums a casa i havent-los fet veure als bons amics d'ací, també aquests m'aconsolen i són del parer de que estan molt i molt bé i que calia adaptar-los als gustos moderns. Tenen raó? El temps ho dirà. La veritat és que ara ja estic més conformat i penso que veritablement ja és una gran cosa per a Proa que l'amic Cendrós hagi fet possible una tal represa a Catalunya. I, tot ben pesat, convinc que el que compta (i això fou el que em decidí, a prec dels amics, a cedir) és el que els lectors catalans puguin tenir tanta riquesa literària en la nostra llengua.<sup>210</sup>

Queralt serà objecte d'encesos elogis per haver permès que els nous volums apareguin a Barcelona. Un d'aquests provindrà de Ramon Xuriguera que, en una lletra que li adreça el 30 d'abril, a propòsit de la reedició de *Els infants terribles*, valora positivament la tasca de Cendrós, ja que segueix fidelment la línia editorial que havia regit les èpoques anteriors de les Edicions Proa a Badalona i a Perpinyà:

No he pogut estar-me de pensar en vós i en tot el que representa per a la vostra vida el nom d'Edicions Proa. He recordat també les meves primeres il·lusions d'autor tan lligades a la vostra Editorial. Avui, en saber-la en unes altres mans, constato que els llibres guarden l'emoció sinó la forma exacta dels llibres que vós publicàveu. Observo també que segueixen la numeració que vós vàreu iniciar. Aquesta fidelitat és una justícia feta al vostre esforç i a la vostra abnegació amb les quals heu dotat Catalunya d'una col·lecció de volums que honoren les nostres lletres. És de desitjar que els actuals animadors segueixin conservant el vostre esperit. Suposo que per a vós, això serà una manera de reviure en l'aparició dels volums següents.<sup>211</sup>

Esgotades les possibilitats de mantenir Proa a França, s'acceleraran les gestions per retornar-la a Catalunya i incorporar-la a l'editorial Aymà, sota la direcció de Joan Oliver i amb uns mitjans tècnics i humans adaptats als nous temps. Un transacció que no va ser

---

*Ressorgiment*, núm. 574 (maig de 1964) i *Destino*, núm. 1393 (18-IV-1964), p. 20. Aquesta darrera revista, però, serà obligada a pagar una multa per inserir propaganda en català.

<sup>209</sup> Seran diversos els comentaris a aquestes obres de Proa editades a Barcelona com per exemple, [S/s], "Una represa editorial esperada", *Xaloc*, núm. 2 (juliol-agost de 1964), p. 19-20; Arnau Puig, "Tres espléndidas novelas de la renacida colección "A Tot Vent", *Europa*, núm. 10 (15-VI-1964), p. 6; i, sobretot Rafael Tasis, "Traduccions i traductors", *Vida Nova*, núm. 31 (setembre de 1964), p. 1-8.

<sup>210</sup> Annex IX, carta 107.

fàcil, com es desprèn de la lectura de l'epistolari d'aquests anys, perquè a Queralt li era dolorós trencar els lligams que l'unien a l'empresa que havia creat.<sup>212</sup> De tota manera, l'editor, en una nota adreçada als subscriptors de Proa el 1964, puntualitza que, malgrat l'aparició dels volums esmentats a Barcelona, “no per això s'ha interromput el programa d'edició a Perpinyà”. I assenyala com a novetats *Homes i ratolins*, *L'estrany* (ara en la traducció de Joan Fuster en lloc de la prevista de Joan Garrabou) i *Pel camí dels desgreuges*, l'onzena novel·la del cicle *El pelegrí apassionat*.

Des d'aquest moment, Queralt centrarà tots els esforços a enllestir *Homes i ratolins* –que es distribuirà a finals de 1964 conjuntament amb l'assaig d'Alexandre Galí, *Una hipotètica revolta d'uns mestres hipotètics*, que es publicarà dins la col·lecció “El Camí”<sup>213</sup>–; *L'ascensió*, la darrera novel·la de *El pelegrí apassionat* (que no arribarà a veure la llum fins al 1977 a Barcelona)<sup>214</sup> i, sobretot, a preparar l'edició de *L'estrany*, que havia de commemorar el centenari de “A Tot Vent” i que seria l'últim text en què treballaria. Joan Fuster li fa arribar, el 16 de desembre de 1964, una breu nota acompanyada de les seves publicacions per a dissenyar la solapa. Queralt, però, només arribarà a preparar les proves d'impremta del capítol inicial.<sup>215</sup> I el volum s'acabarà editant a Barcelona el 1967. En una carta a Lluís Capdevila, el 27 de juny de 1965, Queralt passa balanç, amb amargor, de la situació actual; alhora insisteix en els dos projectes que han de culminar la seva obra editorial: el número cent de la col·lecció “A Tot Vent” i la darrera novel·la del cicle *El pelegrí apassionat*:

---

<sup>211</sup> Annex IX, carta 108.

<sup>212</sup> La carta que adreça Queralt a Cendrós l'1 d'abril de 1965 (Annex IX, carta 114) és una mostra de les difícils relacions entre ambdós editors. I com a botó de mostra valgui aquest passatge: “Jo no he venut a ningú les Edicions Proa, que han estat l'obra i la gran satisfacció de la meua vida, i per tant, és natural –i si convé, tothom ho entendre així– que jo continuï tenint una intervenció en totes les decisions tal com havíem convingut i tal com vós havíeu acceptat. Altrament, mai no us hauria concedit l'autorització de que vós reprenguéssiu les Edicions Proa a Barcelona. En conseqüència, estimo que és indispensable que al meu dret d'intervenir en els afers de Proa se li dongui una forma jurídica, encara que privada.”

<sup>213</sup> La col·lecció “El Camí” ja havia publicat durant la dècada dels trenta diversos estudis econòmics i socials sota la direcció d'Andreu Nin, com *Els moviments d'emancipació nacional*, del mateix Nin.

<sup>214</sup> A la nota preliminar d'aquest volum s'indica que la censura va ser el motiu pel qual no va aparèixer fins aquesta data. Aquesta mateixa raó explica per què els llibres de Proa publicats a Perpinyà, malgrat els intents de Cendrós, no van poder distribuir-se amb normalitat a l'interior de Catalunya.

<sup>215</sup> La nota de Fuster la reproduïm a l'Annex IX, carta 112. Les proves del primer capítol es conserven al fons Queralt. Les correccions d'aquest volum havien d'anar a càrrec d'Eduard Artells, que ja havia desenvolupat la mateixa tasca en els darrers volums d'*El pelegrí apassionat*.

Limitadíssim per obra i gràcia dels “Con-Nacionals” que tranquil·lament s’han desentès del meu esforç... I em refereixo, naturalment, als milers d’exiliats, perquè dels de casa nostra ja sé jo que no hi podia comptar durant dotze o tretze anys que m’he passat publicant llibres que quasi bé ningú ha comprat. En conseqüència, vell, ara malalt i fotut (perquè la meua operació ha estat cosa molt seriosa i tindrè de seguir enèrgics tractaments tal vegada durant un any o dos abans de saber si “de esta me escapo y no muero”), comprendràs que hagi llançat l’esponja i que si la salut (poca o una xica més) m’ho permet penso tan sols acabar de donar *El pelegri apassionat*, del qual em manca el darrer volum tan sols, i arribar al número 100 de l’“A Tot Vent” que serà *L’estrany* de Camus, que ja tinc a punt de compaginar. Quan el podré donar? No ho sé ben bé. Tot és qüestió de “finances”: quan m’arribin les misses... (Hi ha qui prospecta). Però pensa que costa molt de trobar bones voluntats que em permetin de fer el meu cant del cigne... I vet ací, “mon cher”! És així i no altrament. Tanmateix fa molt temps que jo ja em tenia dit i redit que la cosa tindria d’acabar d’aquesta manera.<sup>216</sup>

Josep Queralt morirà a Perpinyà, a causa d’una malaltia que el va obligar a passar els darrers tres mesos de vida a l’hospital, el 8 de novembre de 1965.<sup>217</sup> Tres anys abans, Ramon Xuriguera, en el programa radiofònic que dirigia i presentava, “París. Fogar de cultura”, del 25 de març de 1962, havia jutjat la trajectòria editorial desenvolupada per Queralt a l’exili en termes encomiàstics: “És digna d’èsser subratllada la fidelitat de les Edicions Proa, la qual, en lloc de l’emblema “A Tot Vent” podria canviar-lo per aquest altre: “Contra tot vent”. Car no deixa d’èsser àrdua la tasca de publicar llibres en català, fora de la terra, quan tot sembla oposar-s’hi. Servir una cultura, però, quan es fa honestament, no solament vol dir consagrar-s’hi a l’hora dels avantatges sinó també a l’hora del sacrifici.”

#### 4. L’OBRA PERIODÍSTICA

Entre 1945 i 1954, Ramon Xuriguera col·labora bàsicament en publicacions aparegudes en territori francès: tot i que la majoria són promogudes per la comunitat catalana a l’exili de París, Perpinyà, Montpeller i Niça (*Catalònia, Quaderns d’estudis polítics, econòmics i socials, Per Catalunya, La Humanitat, Presència catalana i Vinçle*), no refusa per això a participar en d’altres relacionades amb el seu lloc habitual de residència durant aquests anys, la Dordonya, (*Le Démocrate du Périgord* i *Périgord. Moun país*). Només hem pogut localitzar articles de Xuriguera en dues publicacions que

---

<sup>216</sup> Annex IX, carta 117.

<sup>217</sup> Amb motiu de la seva mort apareixeran dos articles encomiàstics, [S/s], “Les obsèques de M. Joseph Queralt, fondateur des “Edicions Proa” de Barcelona, *L’Indépendant*, 14-XI-1965 i Josep Villalon “Memòria de Josep Queralt”, *Som*, núm. 2 (1966), p. 23. Domènec Guansé escriurà la semblança biogràfica “Josep Queralt i Clapés” dins *500 anys del primer llibre imprès en català*, Fundació Carulla-Font (Nadal de 1972), p. 102-103.

no tenen la seva redacció a França (*La Nostra Revista*, de Ciutat de Mèxic; i *Catalunya*, de Buenos Aires). El conjunt de textos aplegats, de desigual extensió i entitat, revelen un canvi d'interessos en Xuriguera, ja que la temàtica política i, en menor grau, l'artística passaran a un primer pla en detriment de la literària, present, de manera gairebé exclusiva, només a les col·laboracions escrites en francès.

#### 4. 1. ELS ARTICLES DE CATALÒNIA

*Catalònia*, com hem apuntat, era una revista literària i política apareguda a París, entre 1945 i 1946, i estretament lligada a la institució Cultura Catalana; el cos de redacció el formaven, entre d'altres, Just Cabot, Josep Quero, Nicolau M. Rubió i Joaquim Termes. Ramon Xuriguera hi dóna a conèixer tres articles de temàtica diferent. “El Parlamentarisme” és un text de caire polític en què s’analitza la tasca que haurien de desenvolupar els parlaments davant les crítiques que els acusen de “ser un indret de picabaralles que afebleixen la cohesió dels governs”; Xuriguera considera que en el fons d’aquesta censura “hi batega la llavor dictatorial.” I contraresta les opinions negatives amb exemples històrics que evidencien la validesa del sistema parlamentari: la instauració de la monarquia institucional a l’Anglaterra del segle XVI va poder enderrocar l’absolutisme de la dinastia dels Tudor, o bé les millores socials que es van aconseguir per a la classe obrera. Per tot plegat, gràcies al parlamentarisme, s’ha pogut preservar “aquest respecte de l’home, aquest tret elemental de la seva dignitat, sense el qual la vida no té sentit, i que ha estat maltractat pels règims totalitaris.”<sup>218</sup>

“Les exposicions a París” mostra un altre dels vessants que Xuriguera havia desenvolupat a la premsa de preguerra: la crítica artística. L’article és el comentari de les mostres pictòriques i escultòriques efectuades per Emili Grau Sala, Apelles Fenosa i Josep Picó. És al primer a qui dedica una major atenció, tot posant l’èmfasi en el que defineix com a “suggestió literària” que impregna les teles i que s’inspira en la societat d’inicis del nou-cents: “és un dels trets que harmonitzen la vida dels seus quadres. És un dels encisos que captiven els observadors sensibles, que més plauen al públic, nombrós, que penetra la pintura per l’anècdota, que reté amb més interès l’atenció dels literats.”<sup>219</sup>

---

<sup>218</sup> Ramon Xuriguera, “El Parlamentarisme”, *Catalònia*, núm. 2 (31-V-1945), p. 3.

<sup>219</sup> Ramon Xuriguera, “Les exposicions a París”, *Catalònia*, núm. 5 (novembre de 1945), p. 2.

Pel que fa referència al segon, se cenyeix al monument encomanat per commemorar les víctimes d'Oradour, ja que representa un pas endavant en una trajectòria consagrada fins llavors al retrat. Del tercer, un pintor paisatgístic, es limita a apuntar la predilecció per les teles que presenten el món de la Costa Vermella.

El darrer text publicat per Xuriguera a *Catalònia* és el conte "Milord". Ambientat a les Terres de Ponent a inicis de segle –uns indrets nadius que poc després recuperarà a la novel·la curta *Tres nits*–, narra la història de l'amistat entre el cavall d'aquest nom, poruc i espantadís, i el seu propietari, un jove estudiant de medicina que mena una vida dissipada i enfrontat amb la seva família. El final melodramàtic del relat, amb la mort de l'animal, servirà perquè pare i fill refacin la seva malmesa relació: "I sortirem a estirar les cames per les vores dels sembrats. La lluna ens veia passar, pensarosos i atansats, potser per primera vegada..."<sup>220</sup>

#### **4. 2. ELS ARTICLES PER A *QUADERNS D'ESTUDIS POLÍTICS, ECONÒMICS I SOCIALS***

Les aportacions de Ramon Xuriguera a *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials* es redueixen a dos extensos articles de temàtica política. Es tractava d'una publicació mensual que tenia la seu a Perpinyà i que, malgrat no adscriure's a cap tendència política, com indica Albert Manent, "tractava temes roents, actualíssims, que els especialistes analitzaven amb una profunditat assagística i que creaven una atmosfera de canvi, de llibertat a punt d'ésser reconquerida".<sup>221</sup> La seva durada va ser relativament breu: vint-i-quatre números entre gener de 1945 i juny de 1947, any en què la majoria dels col·laboradors –Claudi Ametlla, Joaquim de Camps Arboix, Ferran Cuito, Amadeu Hurtado, Carles Pi Sunyer, Antoni Rovira i Virgili o Rafael Tasis, uns intel·lectuals i polítics que apareixen amb freqüència a l'epistolari de Xuriguera d'aquest període– van decidir retornar a Catalunya.<sup>222</sup>

---

<sup>220</sup> Ramon Xuriguera, "Milord", *Catalònia*, núm. 5 (novembre de 1945), p. 6.

<sup>221</sup> Albert Manent, *La literatura catalana a l'exili*, p. 77. També dona notícia sobre aquesta publicació Joan Sauret a *L'exili polític català*, p. 149-150.

<sup>222</sup> En un carta de Claudi Ametlla a Ramon Xuriguera el 28 de desembre de 1947 (Annex V, carta 43), s'expliquen les causes de la desaparició de la revista: "No sé que serà de *Quaderns* però el més probable és que no torni a sortir. La impremta que el tirava ens ha desnonat i l'única que resta ací per a imprimir-lo ens en demana un 60% més car. I això coincidint amb la marxa definitiva d'en Camps, a l'Argentina, i temporal, que pot ser definitiva, de Cuito a Mèxic, em crea un problema molt complicat que no



“La lliçó dels fets”, el primer dels textos, tracta de les causes generals del que Xuriguera qualifica com “el malestar de la nostra vida pública”. Aquest fenomen s’explica en base a dos factors: “el problema de la successió i el conflicte de la consciència civil enfront de la nació pretoriana”<sup>223</sup>, un adjectiu que cal interpretar en el sentit de la gran importància assolida per l’exèrcit. Segons Xuriguera, les causes neixen de les guerres carlines del segle XIX i s’agreugen amb l’ensulsiada de l’imperi espanyol arran de la pèrdua de les colònies d’ultramar. Una exposició històrica que li permet qualificar la manera espanyola de fer política com a unitarista, ja que es caracteritza pel menyspreu a les llibertats públiques: “I el mateix que en les descomposicions dels organismes complexos, la substància moribunda del vell unitarisme es fondrà per deixar viure altres substàncies més fortes, més vives de realitat”. Catalunya esdevindrà l’altra cara de la moneda en el terreny polític i en ressaltarà el paper desenvolupat durant la Renaixença com a nació capdavantera de la I República.

El segon article, “El problema de la llibertat”, és una reflexió nascuda arran de l’acabament de la Segona Guerra Mundial, on Xuriguera analitza els problemes econòmics derivats de la desigualtat de la fortuna. I, novament mitjançant referències històriques, intenta demostrar que la majoria de governs no han dut a terme cap intervenció per a pal·liar la pobresa del poble (amb l’exemple històric dels tirans). La proposta, utòpica, consisteix en una concepció col·lectiva del sistema liberal:

Hi ha un punt en l’examen dels problemes, des del qual tot sembla clar. Tal el del caràcter polític de la concepció col·lectivista. Tal el de la base econòmica dels sistema liberal. Tal el de la confusió que estén l’utilitarisme quan defuig l’impuls moral dels principis. Car d’aquí neixen els perills que assetgen la llibertat. I sense aquest atribut –la més alta protecció de l’home– ja hem vist que els pobles s’enfonsen en la injustícia, en la ignomínia i en la sang.<sup>224</sup>

#### **4. 3. ELS ARTICLES A PER CATALUNYA I LA HUMANITAT**

“El misticisme d’Estat” –un text que es troba en la línia dels apareguts a *Quaderns d’estudis polítics, econòmics i socials*– és l’únic article de Ramon Xuriguera publicat a

---

m’abelleix de resoldre, molt més tenint jo mateix els plans de què us parlo més amunt. Tinc un article vostre que havia d’anar en el proper número. No us el torno perquè si en Cuito torna, com mig va prometre, a darrers de febrer, podria ser que amb alguna modificació, tornéssim a fer sortir la revista, que té realment un públic fidel, tant ací, com a Amèrica, com a Catalunya.”

<sup>223</sup> Ramon Xuriguera, “La lliçó dels fets”, *Quaderns d’estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 2 (febrer de 1945), p. 12.

la revista mensual *Per Catalunya*, editada a Niça per Ramon Bofill, i que tenia com a director literari Josep Maria Lladó i Figueres i com a director artístic, Ignasi Vidal. A l'article, hom parla de com el descrèdit, l'engany i la deslleialtat han estat entesos com a virtuts polítiques; un fet que presenta aspectes negatius a l'hora d'estructurar l'estat:

En la mística de l'Estat l'home no és res: un nombre de la legió, un àtom de la massa. La seva absorció és total. L'Estat disposa del seu voler, del seu esforç, el sostreu a la seva consciència personal, a la noció dels seus drets. En aquesta esperança irraonada d'un demà comblat de favors messiànics, decreta la seva degradació.<sup>225</sup>

I les conseqüències no són altres que menar l'estat cap a un règim autoritari, a una dictadura –“aquests règims d'Estat que han ensangonat el món”– i a “la corrupció absoluta que va des de l'esperit a les formes més senzilles de la vida material”. La proposta de Xuriguera a aquest problema social és vertebrar “una obra de restauració moral”. El tancament de la revista, amb el número 6, de novembre-desembre de 1945, va impedir que veiés la llum una nova col·laboració de Xuriguera, en aquest cas sobre Lleida.<sup>226</sup>

“Prestigi i descrèdit de la Constitució” és el títol de l'únic text de Xuriguera que hem localitzat al setmanari de Montpeller *La Humanitat*, l'òrgan d'Esquerra Republicana de Catalunya a l'exili, i que tenia com a director Emili Vigo. El contingut d'aquest extens article (publicat al llarg de tres números) es troba estretament relacionat amb el de la “La lliçó dels fets”, perquè repassa les diferents constitucions promulgades a l'estat espanyol des de la de Cadis el 1812; uns codis que han servit per a “lluitar contra el poder personal” o, en altres mots, per recuperar els principis liberals i limitar el poder reial. El més interessant de la documentada exposició de Xuriguera rau en la represa d'idees expressades en articles de preguerra (els constants atacs a la monarquia i, en especial, a la figura d'Alfons XIII i a la dictadura de Primo de Rivera) i a *La repressió contra els obrers a Catalunya* (l'aliança entre els terratinents, l'alt clergat i l'exèrcit davant la constitució emanada de la República). El comentari finalitza amb un

---

<sup>224</sup> Ramon Xuriguera, “El problema de la llibertat”, *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, núm. 8 (agost de 1945), p. 10.

<sup>225</sup> Ramon Xuriguera, “El misticisme d'Estat”, *Per Catalunya*, núm. 2 (juliol de 1945), p. 25.

<sup>226</sup> La informació procedeix d'una carta que adreça Josep Maria Lladó i Figueres a Ferran Canyameres l'11 de gener de 1946. Es troba reproduïda dins Ferran Canyameres, *Epistolari 1939-1951. Obra completa VI* (Barcelona, Editorial Columna, 1996), p. 170-174.

comentari sobre la constitució franquista, que ha liquidat “els sindicats, la reforma agrària i el règim de llibertat”:

Està clar que la Constitució franquista està amenaçada de mort. Nascuda de l'estranger, vivint de l'acció de l'estranger, no representant del país més que l'esperit sectari del bàndol que sempre l'ha subjugat. Estroncades les fonts de l'estranger que li donaven la saba, no podrà sobreviure gaire temps. No té ni un sol postulat que la faci digne de respecte: repressió, tirania, privació de llibertat, censura, vanitat imperial, menyspreu de la voluntat del país. No ha resolt cap problema, ans els ha empitjorat tots. Cap codi, però, no ha estat tan odiat, car cap no ha costat tanta sang.<sup>227</sup>

Xuriguera finalitza l'article amb una interrogativa retòrica que intenta establir un paral·lelisme entre el govern de Franco i el de Vichy: “No hi ha una analogia frapant entre el clima que precedí l'esclat de la guerra civil a casa nostra, i el clima que donà lloc al poder “estatista” de Vichy?”.<sup>228</sup>

#### **4. 4. ELS ARTICLES PER A LA NOSTRA REVISTA I CATALUNYA**

El desembre de 1945, Josep M. Miquel i Vergés, en qualitat de director de les Edicions Catalònia de Mèxic, escriu a Ramon Xuriguera per a sol·licitar-li la participació per a una publicació mensual, *La Nostra Revista*, que l'editorial pretenia iniciar sota el comandament d'Avel·lí Artís-Gener; un prec que feia extensió a “tots els escriptors catalans que es troben, com nosaltres exiliats. Amb aquest afany ens adrecem a tots ells, al marge de grups, d'escoles i tendències.” Miquel i Vergés, a banda d'indicar-li les qüestions econòmiques i d'extensió sobre els treballs amb què hi volgués contribuir, li planteja quina és la línia editorial a seguir: “llevat de qüestions polítiques o religioses, les qual bandegem perquè volem que *La Nostra Revista* sigui ben bé la de tothom, podeu tractar, des de les seves pàgines, tots aquells temes que més s'adiguin amb la vostra personalitat d'escriptor o la vostra especialitat de científic.”<sup>229</sup>

Xuriguera acceptarà la invitació de Miquel i Vergés per a participar a *La Nova Revista* i, a través de Rafael Tasis, que era el corresponsal a França de la publicació, hi donarà a conèixer dos textos. El primer, “Tres nits”, el juliol de 1946, és el capítol

<sup>227</sup> Ramon Xuriguera, “Prestigi i descrèdit de la Constitució”, *La Humanitat*, núm. 33 (7-I-1946), p. 4.

<sup>228</sup> Ramon Xuriguera, “Prestigi i descrèdit de la Constitució”, *La Humanitat*, núm. 34 (19-I-1946), p. 2.

<sup>229</sup> Annex V, carta 130. Cal tenir present que la gerència d'Edicions Catalònia havia ofert la direcció de *La Nova Revista* a Miquel i Vergés. Aquest, en un principi, va acceptar-la i per aquesta raó va signar un centenar de cartes a escriptors catalans escampats a Amèrica i a Europa sol·licitant-los la seva

inicial de la novel·la curta que havia obtingut la Copa Artística als Jocs Florals de Montpeller aquell mateix any.<sup>230</sup> En el segon, “El carrers de Londres”, aparegut el març de 1947, recull les impressions rebudes durant un viatge que havia efectuat a la capital anglesa amb la seva muller el desembre de 1946. L'article consigna les característiques distintives en el terreny arquitectònic que, per a Xuriguera, es donen entre Londres i París –per la qual pren un decidit partit– i que sintetitza en l'antítesi utilitat / bellesa: la primera “és una ciutat compacta, sense unitat en el detall. Res d'aquest treball pacient i delicat que s'efectua a París per a donar perspectiva als cossos monumentals.” Una oposició que acabarà traslladant al caràcter dels seus habitants: “l'anglès ha bastit així la seva capital perquè no té de la imaginació ni de l'imperatiu del gust les mateixes nocions de les generacions que han edificat París.” El text acaba amb una descripció carregada de lirisme que ens remet, una vegada més, al Xuriguera narrador, cosa que evita que aquestes impressions siguin llegides com una guia turística o un reportatge periodístic:

I res no escau tant a Londres com aquesta denominació: una mar. Una mar de cases i carrers tots diferents, tots ells entremortant-se, com les ones, i no obstant sensiblement iguals. Les llums, en aquest dens tou de boira, semblen d'estels moridors la vastitud de l'urbs: els uns penjats a les finestres, els altres vacil·lant entremig de la circulació. Tots plegats tenen uns reflexos febles, car la boira és tan gruixuda que tot ho ofega. Aleshores no és possible donar un pas i esborrats els punts de referència, hom té la sensació del naufrag perdut enmig del mar. I no obstant, quan el sol es digna il·luminar l'esguard, l'embull inacabable dels carrers s'embelleix. El sol posa un bleix tendre i humà als enfilalls freds de les cases.<sup>231</sup>

---

col·laboració. Tanmateix, pocs dies després, per raons personals, va renunciar al càrrec. La informació procedeix de [S/s], “Nota de l'editor”, *La Nostra Revista*, núm. 1 (gener de 1946), p. 28.

<sup>230</sup> Avel·lí Artís-Gener intentarà no remunerar Xuriguera aquest treball al·legant que es tractava d'un text ja premiat en uns Jocs Florals. Sobre aquesta problemàtica qüestió, escriu Tasis a Xuriguera el 23 de novembre de 1946 (Annex VIII, carta 6): “En quant a la vostra col·laboració a *La Nostra Revista*, l'amic Artís, al qual vaig consultar, sosté una teoria bon xic especial, que és que, per tractar-se d'un capítol del llibre premiat als Jocs Florals, no pot considerar-se com a col·laboració pagada, de la mateixa manera que no ha retribuit la Flor ni l'Englantina. Com que no vull discutir amb ell, però no trobo just aquest criteri, em permeto proposar-vos que considereu com a pagament del vostre article la suma de 625 francs, dels quals em veig obligat, però, a descomptar la subscripció a *La Nostra Revista*; és a dir, 450 francs, per any com he fet amb tots els altres col·laboradors per ordre de l'Artís. És a dir, que queden nets 175 francs que podem descomptar de l'import d'aquests llibres que us trameto. Jo ja m'arranjaré amb els comptes amb l'Artís. No voldria que prenguéssiu això que us dic com a una concessió graciosa, sinó perquè crec que l'Artís no té raó i jo us havia parlat de col·laboració retribuïda. És una misèria, és clar, però és pel principi.”

<sup>231</sup> Ramon Xuriguera, “Els carrers de Londres”, *La Nostra Revista*, núm. 15 (març de 1947), p. 100. És ben possible que aquestes pàgines sobre Londres tinguin el seu model literari en *Excursions i viatges i Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* de Jacint Verdaguer, un autor que Xuriguera, durant aquest període llegia a bastament. Val a dir que, tot i la insistència de Tasis, com es desprèn de la carta que li adreça el 19 de maig de 1947, aquest serà el darrer text que trametrà Xuriguera a *La Nostra Revista*.

Aquest viatge a Londres també esdevindrà el punt de partida de l'article "Impressions d'Anglaterra" publicat, l'agost de 1947, a la revista *Catalunya* de Buenos Aires, que dirigia Joan Merlí, amb qui havia col·laborat Xuriguera a *L'Horitzó* el 1935. L'enfocament de l'escrit, però, és del tot diferent al de *La Nostra Revista*, ja que se centra en els canvis polítics, econòmics i socials soferts per Anglaterra arran de la Segona Guerra Mundial i que han provocat la fi del seu ancestral aïllament: "d'aquest examen, i per dir-ho potser amb més exactitud d'aquest trontoll, neixen les transformacions que s'operen a Anglaterra: desplaçament de jerarquies, filtració del desgavell exterior, producció i exportació –aquest gran pulmó britànic– dirigisme, pa quotidià i reformes socials, relacions de l'Imperi, fisc, reconstrucció i defensa nacional, entre altres..."<sup>232</sup> Xuriguera, a més, a l'article apunta temes com l'intervencionisme d'estat o la funció dels parlaments que ja havia tractat de manera extensa en els textos apareguts a *Catalònia*, *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials* i *Per Catalunya*.

#### **4. 5. ELS ARTICLES DE *PRESÈNCIA CATALANA***

*Presència catalana* era una revista cultural il·lustrada, de periodicitat anual, publicada a París entre 1952 i 1954 i que tenia com a president del consell de redacció el filòleg francès Mario Roques i com a secretari, Tomàs Querol. Les dues úniques col·laboracions de Xuriguera es troben dins la secció "Les arts plàstiques". "Nivell i tendències de la pintura catalana", la més interessant de les dues, és com el seu nom indica un recorregut per la pintura catalana des de 1900. Remarca, d'antuvi, l'impacte de l'impressionisme a Catalunya –que no es limita a la tècnica sinó també a "l'esperit, la inquietud"– gràcies a l'obra d'Isidre Nonell, "potser perquè s'acorda amb el gust català per la justesa, pel concret –comptant-hi la llum i l'aire– per la vida dels colors, més àvids generalment de l'emoció de les formes naturals que de llurs accidents i llur semblança." Un impressionisme empeltat de la millor tradició espanyola (Ribera, Goya) i allunyat de pretensions intel·lectuals. Seguidament, comenta els autors que, partint de l'impressionisme, apropen Catalunya a la modernitat: Picasso, Gargallo, Dalí, Llorens

Artigas i Miró en serien els noms més representatius, per la fusió que efectuen de l'art català amb el francès gràcies a les relacions mantingudes a París. A més, passa revista als pintors més moderns i que també “han flairat els aires de París”: una obra realista, de síntesi, que cerca el bon gust i el detall, i que té en Vila Puig i Grau Sala els màxims exponents. Per últim, Xuriguera classifica la pintura catalana actual en les tendències següents: els que parteixen dels mestres holandesos (Feliu Elies), poesia (Grau Sala, Junyer), drama (Vilà), primitivisme (Dalí), mural (Sert, Galí), medievalisme (Calsina) realisme social (Costa) i abstracte (Miró). Un recorregut que li permet posar de relleu el llevat impressionista que conforma el conjunt de la producció pictòrica catalana:

El corrent que regirà la nostra plàstica fou l'impressionisme, qui sap si percaçava el problema de la llum –gran presència de Mediterrani– i també per les possibilitats sintètiques i el sentiment que presentava, els quals permeten la recreació de l'objecte sense que calgui imitar-lo. I aquest llevat impressionista és el que continua dominant en la nostra producció i el que li dóna unitat per damunt de la varietat de direccions que semblen informar-la.<sup>233</sup>

“Pau Picasso, pintor de la nostra època” és una nova mostra de l'admiració de Xuriguera cap a l'artista malagueny.<sup>234</sup> L'article, amb un plantejament similar a l'anterior, ressegueix la trajectòria de Picasso des dels seus orígens (l'impressionisme i la Barcelona finisecular) fins a l'assumpció del cubisme, “en introduir el pla geomètric al procés de realització artística i descomposar l'objecte segons una convenció analítica, trenca amb tota tradició, amb tot precepte, amb tot cànon.”<sup>235</sup> Xuriguera també estableix el principi bàsic en què es fonamenten les diverses propostes de Picasso: aconseguir un art que s'alliberi del passat, tot cercant la creació pura a partir de l'escorcoll de les fonts artístiques de totes les èpoques i que, alhora, estigui dotat d'una voluntat messiànica.

#### 4. 6. ELS ARTICLES PER A *VINCLE*

El març de 1953 es crea a París *Vinçle*, una publicació mensual mecanografiada, dirigida per Andreu Cortines i amb un consell de redacció format per Ambrosi Carrion,

---

<sup>232</sup> Ramon Xuriguera, “Impressions d'Anglaterra”, *Catalunya*, núm. 200-201 (juliol-agost de 1947), p. 13-14.

<sup>233</sup> Ramon Xuriguera, “Nivell i tendències de la pintura catalana”, *Presència catalana*, núm. 1 (març de 1952), p. 22.

<sup>234</sup> Cal remarcar que la valoració de Picasso, com l'artista paradigma de la modernitat, Xuriguera ja l'havia efectuat a la crònica “Trenta dibuixos inèdits de Picasso”, *La Publicitat*, 25-XII-1928.

<sup>235</sup> Ramon Xuriguera, “Pau Picasso, pintor de la nostra època”, *Presència catalana*, núm. 2 (febrer de 1953), p. 61.

Gabriel Nogués, Josep Orriols, Tomàs Querol, Enric Roig, Josep Sans i Joan Soler. Ramon Xuriguera hi dona a conèixer, entre 1953 i 1955, quatre textos de temàtica diversa; un d'ells, el conte "Milord", que ja havia vist la llum el 1945 a la revista *Catalònia*, tot i que s'anunciava com una narració inèdita.<sup>236</sup>

A l'article "De l'esperit català", Xuriguera intenta fixar els trets que defineixen el caràcter de la nació catalana, en la línia de l'assaig filosòfic de Josep Ferrater Mora *Les formes de vida catalana*: la sociabilitat, "si és capaç de cedir en certs aspectes d'ell mateix i d'acceptar determinades formes de la voluntat aliena, no priva que romanguí fidel a la seva individualitat"; la tolerància, que es palesa en la confluència de diferents pobles en el territori al llarg de la història (jueus, moriscos...); l'amor a la llibertat ("la bona relació de Catalunya amb els estrangers és proverbial, com ho és la repugnància que Catalunya sent per la dominació") i l'enyorança ("el català és adaptable i s'aclimata fàcilment a tots els indrets del món. No renuncia, però, mai a l'emoció de la terra").<sup>237</sup> "Bell paradís", diferentment, tracta un tema de la més estricta actualitat, ja que és una rèplica a les manifestacions efectuades per Jean Cocteau, en què proclamava que la llibertat d'expressió que es donava a Espanya no la trobava al seu país. Xuriguera desmunta aquesta afirmació amb arguments taxatius: l'aplicació de la censura a través de la llei de premsa, la dificultat dels llibres per a circular lliurement o les autoritzacions per a publicar-los. Però, per sobre de tot, es plany del canvi d'actitud de Cocteau respecte a la que havia manifestat a la dècada dels trenta i que havia motivat que li traduís al català *Els infants terribles*: "un escriptor que sembla no conservar res de l'esperit d'independència del qual fou un *renouer* representant durant un temps".<sup>238</sup>

El darrer article, "Continuïtat", és segurament el més interessant des del punt de vista de la crítica literària, ja que partint de l'assaig de Rafael Tasis *La novel·la catalana*, aparegut el 1954, repassa els gèneres i la producció catalana del període 1939-

---

<sup>236</sup> Ramon Xuriguera, "Milord", *Vinçle*, núm. 19 (febrer de 1955), p. 5-7.

<sup>237</sup> Ramon Xuriguera, "De l'esperit català", *Vinçle*, núm. 7 (març-abril de 1953), p. 17. El darrer paràgraf de l'article reflecteix el sentiment que embargava Xuriguera: "L'enyorança, sentiment arrelat dels catalans, tradueix aquest aspecte vigilant d'allò que és essencial a la nostra ànima. Viure lluny de la presència física de la terra –quan un hom no s'hi veu obligat– és com una de les concessions secundàries a les quals el nostre caràcter està avesat. Allò que per a tot català és irrenunciable, però, és el sentiment moral de Catalunya, car d'ell es nodreix el més viu i també el més delicat de la nostra individualitat."

<sup>238</sup> Ramon Xuriguera, "Bell paradís", *Vinçle*, núm. 12 (octubre de 1953), p. 13.

1955, tot i no esmentar en cap moment ni autors ni obres.<sup>239</sup> Pel que fa a la narrativa, posa l'èmfasi en les dificultats amb què s'han trobat els conreadors d'aquest gènere a l'hora de dur a terme la seva tasca: la manca d'una premsa literària, que impedeix la relació constant entre l'autor i el lector, o l'escàs nombre de cases editorials, la qual cosa provoca, en una referència nítidament autobiogràfica, "que els manuscrits s'empilin, durant anys, al calaix"; tanmateix, gràcies a les obres escrites a Mèxic, França, Xile o Catalunya, la continuïtat de conte i de la novel·la sembla del tot assegurada. La poesia, en canvi, pel caràcter abstracte i pel radi d'acció, generalment reduït a les antologies, ha trobat menys dificultats per a donar-se a conèixer, cosa que explica que "hagi estat durant aquests anys, l'instrument a través del qual millor s'ha pogut servir públicament l'esperit i la llengua." Pel que fa referència a la producció assagística i als llibres d'investigació, tot i veure's reduïda a la clandestinitat, es remarca que, com en els casos de la narrativa i la poesia, no ha arribat a estroncar-se. Per últim, el teatre és, a judici de Xuriguera, el gènere més tolerat pel règim franquista, "un teatre de no massa volada i a condició que no envaeixi massa locals", puntualitza. La conclusió amb què finalitza l'article és un crit d'optimisme sobre l'ús del català en el terreny literari, malgrat les dificultats evidents per què travessava:

Fins exclosa la producció inèdita, aquesta enumeració d'obres aparegudes a dins i a fora de Catalunya durant els darrers setze anys, donaria una idea confortable de la vitalitat de la llengua, a desgrat dels esforços desplegats per a esmussar-la.<sup>240</sup>

#### 4. 7. LES COL·LABORACIONS A LA PREMSA FRANCESA

Ramon Xuriguera va encarregar-se, gràcies a l'amistat amb Henry Sicard, al llarg de 1952, de la secció "Les livres" de *Le Démocrate du Périgord*, un setmanari "d'informations et de défense des libertés républicaines" que tenia la redacció a Bergerac. Una activitat, la de crític literari, que ja havia desenvolupat anteriorment a les revistes *Lleida* i *L'Horitzó*. De tota manera, els textos que hi publica, segons Bernard Lesfargues, van interessar un nombre escàs de lectors. Les raons que addueix són

---

<sup>239</sup> Xuriguera emetrà un judici favorable a *La novel·la catalana* a la carta que envia a Tasis el 25 d'agost de 1954 i que, malauradament, no s'ha conservat. Tasis, a la lletra de resposta de 2 de setembre (Annex VIII, carta 85), li donarà les gràcies: "Us agraeixo el vostre bon concepte sobre el meu llibret *La novel·la catalana*." Una ressenya, també del tot favorable, a aquest assaig de Tasis l'efectua Vicenç Riera i Llorca a "Recensions", *Pont Blau*, núm. 34 (agost de 1955), p. 291-292.

<sup>240</sup> Ramon Xuriguera, "Continuïtat", *Vinçle*, núm. 20 (març de 1955), p. 13.



diverses: es tractava d'un estranger, era poc conegut com a articulista, i, sobretot, que els textos denotaven un nivell cultural excessivament elevat, que no es corresponia amb el que tenien els lectors habituals del setmanari.<sup>241</sup>

En aquests articles, Xuriguera prestarà atenció únicament a dos gèneres literaris, la narrativa i l'assaig, tot ressenyant, això sí, obres que responen a la més estricta actualitat. En el primer dels àmbits, cal destacar la lectura que fa de *L'Homme révolté*, d'Albert Camus, a qui considera un dels escriptors més importants de les lletres franceses contemporànies. La novel·la respon als més estrictes paràmetres de la narrativa del segle XX, ja que presenta el tema de la crisi de valors, el “drame humain de notre époque”, que implica una literatura “angoissée, désespérée”:

*L'Homme révolté* est une analyse des causes du drame humain de notre époque et de ses effets tragiques, de son destin arbitraire et aussi un effort pour rétablir l'espoir. Le problème est envisagé à travers la révolte de l'homme, sentiment qui vit au fond de l'espèce et qui s'élève contre toutes les inégalités.<sup>242</sup>

El tractament que dona Camus a la deshumanització de la societat –que, segons Xuriguera, es remunta al segle XVIII i que té com a precedents Hegel, Sade, Dostoievski, Nietzsche i Marx– fa que el consideri un creador a mig camí entre el narrador d'històries i el moralista. En la mateixa línia, comenta *Dernov Frères*, de George Papazoff, una novel·la de caràcter autobiogràfic sobre la manca d'ideals, ambientada en el període 1914-1945, amb una especial incidència en les dues guerres mundials, i n'assenyala el missatge pacifista que s'intenta transmetre: “voilà une protestation de plus contre le désordre d'un monde”.<sup>243</sup> Una temàtica semblant és la que presenta *Entre ciel et mer*, del comandant Herminier, que narra l'alliberament de Còrsega durant la Segona Guerra Mundial; hom en destaca l'ús d'un llenguatge simple i precís a l'hora d'exposar els esdeveniments.

Xuriguera, de la mateixa manera que havia fet a *Lleida*, dona a conèixer nous valors de la literatura francesa. A aquesta premissa respon *Le Refus*, de Roger Besus, un escriptor jove influït per Graham Greene, i autor d'una novel·la d'anàlisi psicològica

---

<sup>241</sup> Informació procedent de la conversa efectuada amb Bernard Lesfargues a Bergerac el 16 d'agost del 2001.

<sup>242</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952. Malauradament, no hem pogut consultar, ni a Bergerac ni a Périgueux, cap col·lecció completa d'aquest setmanari, cosa que ens impedeix datar amb més precisió els articles que Xuriguera hi publica.

que proposa, alhora, una reflexió de caire metafísic. Un altre narrador novell que desperta el seu interès és Jean Anglade, amb la seva primera obra, *Le chien du seigneur*, centrada en el món dels missioners a l'Àfrica i Àsia, amb un heroi esqueixat entre servir Déu o les temptacions; seguint les petges de Balzac i Zola, és un text sobre “le risque de la perdition du prêtre ouvrier guidé par l'abnégation de sauver les autres”.<sup>244</sup>

Un dels temes recurrents a aquests articles de Xuriguera és la fixació pel contrast entre les civilitzacions francesa i africana. En la línia de la ressenya que havia publicat a *Mirador* el 1936 sobre *El Maroc sensual i fanàtic*, d'Aurora Bertrana, destaca de *La Colline oubliée*, de Mouloud Mammeri, que “un grand nombre de pages de cet attachant roman sont des souvenirs et des évocations d'adolescence racontés avec une profonde simplicité et un accent de poésie qu'accroît l'émotion de la vérité”.<sup>245</sup> *L'Homme de la Caravelle*, de Clément Richer, que situa l'acció a la Martinica, respon a aquestes mateixes premisses. Major atenció dedica al recull de narracions autobiogràfiques ambientades a l'Àfrica Equatorial, *A l'orée de la forêt vierge*, d'Albert Schuveitzer, una obra de prestigi a l'època com ho prova la seva traducció a setze llengües. Malgrat ser un relat sobre les dificultats per les quals va passar el protagonista durant la Primera Guerra Mundial, Xuriguera prefereix posar l'accent en el dibuix de la vida indígena “avec une fine pénétration de philosophe et d'artiste” i en l'estil emprat, “le caractère de son apostolat s'accorde avec les principes d'une philosophie dont il est en train d'écrire l'étiqque qui repose sur le respect de la vie”.<sup>246</sup>

Un altre focus d'atenció que revelen els articles és l'atracció per la narrativa anglesa i nord-americana més recent: *Le Chagrin du Berger*, de Margaret Kennedy, una novel·la psicològica, amb elements d'intriga, sobre l'esperit de la joventut després de la guerra de 1914;<sup>247</sup> *Clara*, de Lonnie Coleman, l'intent per reflectir l'existència banal de la societat dels Estats Units mitjançant el personatge que dona títol a l'obra, o *Mr. Smith*, de Louis Bromfield, en què les reflexions del protagonista, aïllat en un arxipèlag del

---

<sup>243</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>244</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>245</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>246</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>247</sup> Cal tenir present que Xuriguera coneixia la producció d'aquesta autora ja que una obra seva anterior, traduïda al francès, *La nymphe au coeur fidele*, havia influït, ni que fos tangencialment, en la novel·la *Desordre*, de 1936.

Pacífic durant la Segona Guerra Mundial, són el punt de partida per a traçar un retrat crític de l'Amèrica contemporània: “Tout le livre est une révolte contre le cliché, la médiocrité, le conventionnalisme, le conformisme et l'apparence fallacieuse qui existent dans la vie américaine”.<sup>248</sup> Un tema semblant és el que presenten *Moi, le Mari*, d'Anderson Wayne, un estudi psicològic sobre la destrucció d'una típica família nord-americana; i *Dernier Weekend*, de Sheila Kaye-Smith, que, a la manera de Proust, reconstrueix, durant les breus hores que dura una festa, la dramàtica història d'una nissaga anglesa; el més interessant de l'obra és, segons Xuriguera, l'alternança contínua entre present i passat, “ce procédé nuit aussi bien au rythme de l'action qu'il porte préjudice au récit en l'encombrant d'une certaine confusion”.<sup>249</sup> Per últim, *La Rochelle se rendra demain*, de Taylor Caldwell, seguint el model d'Alexandre Dumas, recrea un episodi de les guerres de religió franceses del segle XVII: “les amateurs –sentencia Xuriguera– de romans de cape et d'épée trouveront dans ces pages une lecture qui comblera leur goût.”<sup>250</sup>

A diferència de la narrativa, Xuriguera només dedica tres articles a analitzar obres assagístiques. En el primer, “Une collection encyclopédique”, comenta tres textos de temàtica artística: *Léonard de Vinci, artiste et ingénieur*, sobre aquesta figura del Renaixement; *Musiciens a travers les temps*, un estudi dels retrats dels músics a la pintura contemporània; i *Le cheval dans la nature, dans l'histoire et dans l'art*, un llibre de fotografies. Major interès tenen els altres dos articles. *Zola par lui-même* és la ressenya a una antologia sobre el cèlebre narrador naturalista elaborada per Marc Bernard. Xuriguera ressegueix amb detall el contingut de la tria que, de fet, és el pretext per a formular la pròpia valoració de la producció zoliana, de la qual critica el mètode experimental: “cette hantise du document lui fit croire que le roman pouvait être un instrument mis au service de la science. Ce penchant démesuré pour le roman expérimental est peut être une des plus grandes faiblesses de l'oeuvre de Zola”.<sup>251</sup> L'últim article evidencia, de nou, un dels eixos temàtics de l'obra literària de Xuriguera: la biografia. “De quoi vivaient-ils?” és el títol d'una col·lecció de la qual es comenten

<sup>248</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>249</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>250</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>251</sup> Ramon Xuriguera, “Les livres”, *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

les semblances biogràfiques de George Sand, Louis Adolphe Thiers i Lord Byron. La lectura dels tres textos permet a Xuriguera reblar el clau en els arguments que sobre la biografia havia donat a conèixer, el 1933, a l'article de *La Publicitat* "Vides novel·lades": la divulgació realista dels fets, mitjançant "un scrupuleux respect de la vérité historique, le fruit de patientes recherches et un esprit critique exercé avec prudence et méthode"<sup>252</sup>, permet evitar la imaginació romàntica.

El darrer article a comentar, "Mistral et Verdagner, symboles de la fraternité catalano-occitane", va aparèixer el 1952, amb motiu del cinquantenari de la mort del poeta de Folgueroles, a la revista *Périgord. Moun país*, que s'editava a París, tot i que tenia com a destinataris els lectors de la Dordonya. Xuriguera presenta les relacions entre ambdós literats, posant de relleu el paper que van desenvolupar en el renaixement de les literatures occitana i catalana. Prèviament, fa un recorregut per les dues literatures des de l'època medieval fins a l'actualitat, tot posant l'accent en el seu ressorgiment al llarg del segle XIX, quan ja es donaven per mortes en el terreny cultural, la qual cosa li permet concloure que "le destin de ces deux langues est très semblable, pour ne pas dire parallèle". Mistral i Verdagner seran les peces clau en aquesta tasca de redreçament i, més en concret, els seus poemes èpics *Mirèio* i *L'Atlàntida*, que "découvraient tout d'un coup les immenses possibilités de deux langues soeurs".<sup>253</sup> Xuriguera, després d'assenyalar les fons d'ambdós textos, ressegueix els contactes entre els dos poetes i, d'una manera particular, la coneixença mútua arran dels Jocs Florals de Barcelona de 1868, cosa que va permetre consolidar uns llaços d'amistat entre catalans i occitans que han arribat fins a l'època present. El paràgraf final de l'article no fa més que refermar aquesta fraternitat entre els dos pobles, simbolitzats en les figures de Mistral i Verdagner, "deux faces d'une même médaille":

Il n'y a pas de véritable fraternité sans communauté d'inquiétudes spirituelles et sans que, pour un livre écrit en langue d'oc ou en catalan, il n'existe plus qu'un seul public, de la Loire à l'Ebre et du Ribagorça à Murcie.

---

<sup>252</sup> Ramon Xuriguera, "Les livres", *Le Démocrate du Périgord*, 1952.

<sup>253</sup> Ramon Xuriguera, "Mistral et Verdagner, symboles de la fraternité catalano-occitane", *Périgord. Moun país*, núm. 68 (juliol-octubre de 1953), p. 1. A la p. 5 d'aquest article, Xuriguera rebla el clau afirmant "*L'Atlantide*, ce poème de deux mille cinq cents vers, marque la résurrection littéraire de la langue catalane, comme *Mireio* annonce la renaissance de la langue d'oc. Si l'épopée provençale jouit d'une prodigieuse renommée, la même prodigieuse expansion était réservée à l'épopée catalane".

In ne faut pas entendre autrement le message de Verdaguer et de Mistral pour lesquels les langues ressuscitées par eux ne sont que les deux faces d'une même médaille. Ainsi, et seulement ainsi, leur voix riche d'avenir donnera son vrai sens à nos espérances communes.<sup>254</sup>

## 5. L'OBRA NARRATIVA

### 5. 1. ELS ASTRUC

#### 5. 1. 1. Els intents de publicació

Entre 1940 i 1941 –són les dates que apareixen a la darrera pàgina del manuscrit mecanografiat–, Ramon Xuriguera redacta a Mouleydier *La nissaga dels Astruc*, la seva novel·la més extensa i ambiciosa. Les circumstàncies que van motivar-ne la composició les explicita a les notes autobiogràfiques: “Tres anys després d’haver sortit de Catalunya, vaig trobar en la pau del camp el repòs que m’era necessari per a emprendre *La nissaga dels Astruc*, llibre que sabia que havia d’ocupar-me una bona temporada. [...] Vaig estar-hi treballant un any seguit. Des de l’any 1942 dorm en un calaix esperant el dia que podrà editar-se.” De tota manera, entre gener i juliol de 1943, revisarà l’obra, de la qual se sentirà plenament satisfet, tal com ho indica en una lletra al seu germà Joan Baptista datada el 8 de juliol:

Res més de nou a no ésser que estic corregint els darrers capítols de la novel·la. Aquesta nova lectura de conjunt em dona la impressió que la novel·la es manté, cosa que per primera vegada em sorprèn, car en general, després d’haver escrit un llibre no puc llegir-lo sense que em caigui dels dits. En fi, veurem. A voltes penso que potser sí hi ha alguna cosa a dir sobretot esguardat al través de la perspectiva dels capítols. M’he esforçat molt que resultés clar, sacrificant, no sempre sense esforç la meva inclinació al preciosisme i a les imatges.<sup>255</sup>

Per tal de donar sortida a *La nissaga dels Astruc*, Xuriguera participarà a la primera convocatòria del premi de novel·la Joanot Martorell instituït per Aymà editors, les bases del qual havien aparegut el maig de 1947 a *La Nostra Revista*. Els motius els explicita en una carta adreçada el 8 d’octubre a Maurici Serrahima, un dels membres del jurat, acompanyada de la tramesa de l’únic exemplar de l’obra, ja que el manuscrit va ser cremat per les tropes alemanys a Mouleydier el juliol de 1944:

Sempre he cregut que l’única vida real del país –alta o baixa car no ens escau avui ni ací de jutjar-la– i la qual s’imposarà el dia que sigui l’hora, és a Catalunya i no a Mèxic o a París. És

<sup>254</sup> *Ibidem*, p. 1. L’interès per aquesta temàtica tindrà la seva màxima expressió en l’assaig inèdit de finals dels anys cinquanta *Relacions occitanocatalanes de Mistral ençà*.

<sup>255</sup> Annex VI, carta 15.

el que potser m'ha fet esguardar sense cap mica de fe els intents de construir edificis per aquests departaments de França amb els materials dessuets i molt sovint sollats, arrossegats d'allà baix; és el que en un altre ordre de raonaments m'ha mogut també a ésser prudent en publicar i anar empilant les coses que he vingut escrivint esperant l'hora propícia de poder-les publicar, amb preferència a Barcelona. Amb l'anunci del vostre concurs, em sembla que aquesta hora es va atansant per tal com és la primera campanada que m'arriba a les orelles amb un desig de confiança.<sup>256</sup>

El jurat format, a més de Serrahima, per Josep Pous i Pagès, Marçal Olivari, Ramon Aramon i Josep M. Boix i Selva atorgarà el premi a Cèlia Suñol amb *Primera part*, mentre que Maria Aurèlia Capmany, amb *Necessitem morir*, en va ser la finalista.<sup>257</sup> Serrahima, a la nota del 4 de febrer de 1948 del seu dietari *Del passat quan era present*, a banda d'indicar els motius del veredict, ens proporciona l'opinió que li mereix *La nissaga dels Astruc*: “ha quedat en tercer lloc una novel·la de Ramon Xuriguera, ben feta, però d'un altre temps”.<sup>258</sup> Més explícit serà a la carta que adreçarà a Xuriguera pocs dies després, el 31 de març, en què li comenta les dues mancances principals que, a parer del jurat, presenta la novel·la:

Sobre el vostre llibre es feren dues observacions. La primera un excés d'insistència en els detalls descriptius que l'allarguen, a vegades per raó de la vostra manera un xic flaubertiana, per altres potser per manca d'una revisió final. La segona, una importància insignificant en el

---

<sup>256</sup> Annex V, carta 210.

<sup>257</sup> Xuriguera en una lletra adreçada a Rafael Tasis el 20 de juliol de 1949 (Annex VIII, carta 30), serà especialment crític amb la novel·la de Cèlia Suñol: “No sé si l'autora de *Primera part* té empenta per a fer altres llibres. En tot cas, el que la diferencia de Carmen Laforet és que aquesta ha sabut donar una forma novel·lística a les seves dades biogràfiques mentre que Cèlia Suñol, esclava sempre del seu canemàs biogràfic, no ha reeixit ni a transformar-lo ni a elevar-lo. Llevat d'unes quantes pàgines del començament del llibre on sembla dibuixar-se un ambient d'una Barcelona ja desapareguda, la resta no són més que escenes descosides, sense cap arquitectura ni expressió essencial dels personatges. Davos –fins i tot tractant d'oblidar Tomas Mann– pren un to lleuger de reportatge. Tot plegat em sembla una recreació de motius emocionals, indiscutiblement interessants per a l'autora, però mancats de substància representativa per a què esdevinguin d'un interès general. El record de *Les Allongés* de Jeanne Galzy d'una banda i ja no cal dir-ho els de *La muntanya màgica* d'una altra, redueix el llibre de Cèlia Suñol a unes proporcions tan moderades que no m'explico la seva fortuna literària. I m'ho explico menys encara respecte d'un jurat que tenia com a missió el premiar una novel·la i no una obra d'un altre gènere literari.” I Rafael Tasis, a la carta de contesta del 29 de juliol (Annex VIII, carta 31), mostrarà el seu acord amb l'opinió de Xuriguera: “tenui força raó amb les observacions que feu sobre el llibre de Cèlia Suñol. Realment, a mi només van “interessar-me”, és a dir, prendre'm l'atenció durant la lectura, els capítols inicials, i va emocionar-me una mica la situació final. Tota la part del mig, i sobretot Davos, és molt insignificant.”

<sup>258</sup> Maurici Serrahima, *Del passat quan era present. II. 1948-1953* (Barcelona, Edicions 62, 1974), p. 17-18. Una nota anònima apareguda a la revista *Ariel*, núm. 15 (febrer de 1948), p. 20, ens ofereix el veredict del premi: “Votades les tres obres que havien obtingut tres vots, quedà en primer lloc *Necessitem morir*, amb cinc vots, en segon lloc *Primera part*, amb 4 vots i en tercer lloc *La nissaga dels Astruc* amb 1 vot. Plantejada la lluita final entre *Necessitem morir* i *Primera part* obtingueren 2 i 3 vots respectivament.” Joan Samsó, a l'assaig *La cultura catalana entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, volum II (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995), p. 292-294, ens proporciona informació sobre aquesta primera convocatòria del Joanot Martorell.

personatge femení que clou el llibre –la muller del nebot de Valentí– que acaba essent un personatge principal i només ha tingut fins aleshores honors de personatge secundari. Un major desenrotllament d'aquest tipus –que s'ho val– milloraria, a judici nostre, el final de l'obra.<sup>259</sup>

De tota manera, Serrahima li indica que, malgrat tot, l'editor es mostra interessat a publicar l'obra, encara que caldria “que hi féssiu una darrera revisió, en el sentit indicat o en el que us sembli millor”; una edició, però, que no s'arribarà a fer efectiva. El veredicta no estranyarà Rafael Tasis, que, en una carta que escriu a Xuriguera, des de París el 8 de maig, teoritza sobre els motius pels quals *La nissaga dels Astruc* no s'ha alçat amb el guardó: “Us felicito, de passada, per la bona votació que va tenir la vostra novel·la al premi Joanot Martorell. És comprensible, però, ni que sigui per allò de “les absents ont toujours tort”, que el donessin a un autor resident allà baix.”<sup>260</sup> Val a dir que Avel·lí Artís, des de les pàgines de *La Nostra Revista*, criticarà la creació d'aquest premi –que considerava una claudicació davant el règim franquista– i la participació d'alguns escriptors de l'exili, que particularitzava en la figura de Xuriguera: “No s'argüeixi que tots podien haver concorregut al Joanot Martorell, com ho ha fet des del seu refugi de París Ramon Xuriguera. A part que molts noms són *tabús* per al règim, no tothom està disposat a sotmetre una obra seva a una censura doblement vexant, per autocrítica i per eclesiàstica.”<sup>261</sup>

Tot i el fracàs en el concurs, Ramon Xuriguera revisarà a fons la novel·la i, amb el títol més sintètic i ja definitiu d'*Els Astruc*, participarà, novament sense sort, al premi Catalònia, constituït l'abril de 1950 a Mèxic per *La Nostra Revista*.<sup>262</sup> El jurat presidit per Lluís Nicolau d'Olwer i amb Carles Esplà, Eduard Nicol, Antoni M. Sbert, Josep Carner, C. A. Jordana i Vicenç Riera Llorca, com a secretari, després de diverses vicissituds –el veredicta va endarrerir-se fins al juliol de 1953 perquè Avel·lí Artís no

---

<sup>259</sup> Annex V, carta 212. De tota manera, Serrahima havia escrit a Xuriguera el 26 de novembre de 1947 (Annex V, carta 211), poc després d'haver rebut la novel·la, com a membre del jurat del premi Joanot Martorell, en uns termes encomiàstics: “He començat el vostre llibre, i m'agrada molt: hauria volgut donar-vos-en una impressió completa, però el vostre amic em demana la carta avui.”

<sup>260</sup> Annex VIII, carta 22.

<sup>261</sup> Avel·lí Artís Gener, “En un altre aniversari”, *La Nostra Revista*, núm. 28 (abril de 1948), p. 123.

<sup>262</sup> Les bases apareixeran publicades en el número de juny de *La Nostra Revista*. Ramon Xuriguera en una carta a Rafael Tasis del 27 de juliol de 1950 (Annex VIII, carta 44), explica els motius d'haver-hi concursat: “De totes maneres he tingut vent del Concurs de Novel·les “Catalònia” i fins n'hi he enviat una. No és que això m'entusiasmi però un hom acaba arrapant-s'hi per a fer, la il·lusió de que no es mor d'isolament. M'he estimat més “tirar” a Mèxic que a Perpinyà potser per una mena d'escrúpol atès que he estat consultat abans de la institució d'aquest premi. Proa cerca el camí d'una represa i no sé si l'ha trobat ben bé.”

disposava dels diners per al vencedor del premi– va declarar guanyadora, entre els dotze originals presentats, *Tres* de Rafael Tasis; l’obra no serà publicada, tanmateix, fins al 1962 per l’editor Bartomeu Costa-Amic.<sup>263</sup> Paral·lelament, Xuriguera donarà a llegir la novel·la a alguns intel·lectuals occitans. Un d’ells, Bernard Lesfargues, en donarà puntual notícia a l’article “Ramon Xuriguera avec nous”, aparegut l’octubre de 1952 a la revista *Périgord. Moun País*: “Mais que d’ores et déjà les lecteurs sachent que son plus important roman inédit est consacré à notre Périgord”.<sup>264</sup>

Tasis, en una carta datada el 4 de juliol de 1955, intentarà que Xuriguera presenti la novel·la a la convocatòria del premi Joanot Martorell d’aquest any, novament a càrrec de l’editorial Aymà: “Seran 25.000 pessetes i exigeixen unes dimensions que em penso que van molt bé amb la vostra novel·la *La nissaga dels Astruc*. Va destinada a una nova col·lecció de novel·les que es dirà “El club dels novel·listes” i que vol acollir, segons el prospecte, els novel·listes més importants de la literatura catalana moderna: anuncien Llor, Arbó, Benguerel, Espinàs, Pedrolo, Sarsanedas, Noel Clarasó, i d’altres, entre els quals deurem estar vós i jo. Dirigirà la col·lecció en Joan Oliver.”<sup>265</sup> Xuriguera li respondrà el 20 de juliol en aquests termes: “Quant al Joanot Martorell, vàreig presentar-hi ja *La nissaga dels Astruc* la primera vegada que es va celebrar el concurs. Segons va escriure’m l’amic Serrahima, la novel·la va ésser retinguda per a ésser publicada encara que no fos premiada. En aquells moments vaig fer retirar l’original. Ara, si és admès de tornar a presentar el mateix text, ho faria i fins autoritzaria la publicació si fos novament retinguda. Podríeu informar-me? Fa catorze anys que tinc aquest manuscrit al calaix i no em desplauria de veure’l publicat.”<sup>266</sup> Amb tota

---

<sup>263</sup> L’acta del premi és reproduïda a *La Nostra Revista*, núm. 66 (abril-juny de 1953), p. 53. Així, ens assabentem que la novel·la de Xuriguera va quedar classificada en quart lloc. Pel que fa referència a les vicissituds del premi Catalònia, vegeu Vicenç Riera i Llorca, *Els exiliats catalans a Mèxic* (Barcelona, Curial Edicions Catalanes, 1994) p. 130-131.

<sup>264</sup> Bernard Lesfargues, “Ramon Xuriguera avec nous”, *Périgord. Moun país*, núm. 62 (setembre-octubre de 1952), p. 9.

<sup>265</sup> Annex VIII, carta 99.

<sup>266</sup> Annex VIII, carta 100. Rafael Tasis contestarà a Xuriguera el 8 de setembre (Annex VIII, carta 102): “Em sembla, en canvi, indiscutible que podeu optar al Joanot Martorell, puix que el llibre és inèdit i el jurat em penso que és totalment diferent del que hi havia quan vàreu concórrer-hi. Us acompanyo la convocatòria perquè veieu si us convé de decidir-vos. Jo crec que aquest any teniu bones probabilitats, tot i que, naturalment, no conec les obres que es presenten (llevat d’un parell que m’han fet llegir llurs autors) ni la vostra.”



probabilitat, Xuriguera no va arribar a trametre *Els Astruc* a aquesta nova edició del Joanot Martorell, que aconseguirà Joan Sales amb *Incerta glòria*.<sup>267</sup>

### 5. 1. 2. Un retrat de la vida del Perigord

*Els Astruc*, com hem apuntat, és la novel·la més extensa de la producció narrativa de Ramon Xuriguera: el manuscrit, dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, ocupa tres-cents cinquanta-dos fulls mecanografiats, dividits en trenta-un capítols, i assenyala, en certa manera, un nou rumb en l'obra del seu autor.<sup>268</sup> Ambientada al Perigord –una vella comarca occitana que coincideix gairebé amb l'actual departament francès de la Dordonya–, es tracta d'una novel·la-saga que, a grans trets, dibuixa la trajectòria de la nissaga que li dóna nom. Xuriguera, a les notes autobiogràfiques, ens indica la matèria primera de què parteix per a construir-la, que no és altra que la seva experiència personal i l'entorn en què aquesta es desenvolupa:

La vida dels habitants, tot cenyint-se al meu voltant, em lliurava a poc a poc els seus secrets. Ella constitueix el marc de *La nissaga dels Astruc*. El problema que l'anima per tal com es tracta de passions i de sentiments de l'home i per consegüent permanents, pot ésser de tots els llocs i de tots els temps. Si porta inscrit l'esmentat marc és perquè el tenia al davant i també pel joc que dóna a les actituds dels personatges l'engranatge de les lleis franceses.

L'acció de la novel·la transcorre, majoritàriament, a Brisac, una petita vila rural, un topònim imaginari que, tanmateix per la seva fonètica, recorda el de Bergerac, però que per les descripcions que ens n'ofereix el narrador es tracta d'una contrafigura de Mouleydier, poble on residia Xuriguera en el moment de crear l'obra.<sup>269</sup> Per tal de dotar la trama de versemblança, l'autor ambienta alguns capítols en altres viles i ciutats del

---

<sup>267</sup> Després de la mort de Ramon Xuriguera, el seu germà Joan Baptista intentarà publicar l'obra a les Edicions Proa; un fet que comenta a Henriette Xuriguera en una lletra del 20 de novembre de 1966 (Annex VI, carta 204): “Sobre la novel·la *La família Astruc*, em sembla que en Cendrós podria publicar-la a Proa. Seria normal.”

<sup>268</sup> A l'Annex III, editem la novel·la a partir d'aquest exemplar que conté, a més, algunes correccions autògrafes.

<sup>269</sup> Aquesta descripció de Brisac, que apareix al capítol V, podria perfectament referir-se a la vila de Mouleydier a començaments dels anys quaranta: “La vida, allí, era força agradable. La gent era bona i servicial. D'altra banda, Brisac no era, per dir-ho així, un poble rural com els altres. El camp, de fet, començava després dels seus ravals. Els pagesos vivien a les masies i anaven a Brisac com si anessin a la vila. Hi havia tendes de teixits, dentista i apotecari i el comerç proveïa les aglomeracions dels voltants. Era un poble de menestrals; una ciutat en petit. Hi vivia un cert nombre de rendistes i de funcionaris retirats que havien anat establint-s'hi els uns per la benignitat del clima i els altres per la bellesa del paisatge. Tot plegat, permetia un viure tranquil, i, de fet, gens isolat. L'autocar a penes si tardava vint

Perigord, esmentades amb el nom real: Perigueus (catalanització de Périgueux, la capital de la comarca), Brive<sup>270</sup> i Sarlat; o, fins i tot, de fora de la comarca, com París. I és que Xuriguera a *Els Astruc*, igual que havia dut a terme a *Destins*, treballa amb la dicotomia camp-ciutat. La capital, Perigueus, i, en darrer terme París, representen unes formes de vida i de cultura emmarcades en el terreny de la modernitat i simbolitzen l'amplitud d'horitzons i la llibertat; Brisac, contràriament, és presentat com un poble ancorat en el més ranci tradicionalisme i que, a més, no realitza el més mínim intent per adaptar-se als nous temps.<sup>271</sup> Un contrast que explicita el narrador en aquest significatiu passatge del capítol segon en què es fa referència al coronel Gontier, un dels representants més conspicus del que podríem anomenar l'Antic Règim:

El coronel, brandà, recançons, el cap. Llàstima de noia! Forain no li deia res de bo. Aquell matrimoni era una errada. Els Lafont era una vella família d'arrelada tradició, un d'aquests troncs seculars sòlidament arrapats al terror. No es podia parlar de Brisac sense anomenar els Lafont, sense pensar en el casal festonat de finestres que ennoblíen el carrer. Contemplant l'esplèndida terrassa que s'aixecava arran del riu, amb l'emparrada glicina i les heures i els llores que vessaven de l'ampit, un hom no podia estar-se de pensar que tot allò no naixia en un sol dia i que la força i la continuïtat dels pobles reposaven en aquells pilars, agafats a la gleba, a prova de convulsions. Quants canvis no havia vist, ell, a Brisac? Quanta gent no havia vist marxar i nouvinguts arribar, prendre casa i instal·lar-se? D'altres se'n veuria encara. Tot allò, però, no eren més que carreus, sorres del sòl mòbil del país que el vent prenia ací i deixava allà, segons la inestabilitat del temps. Cap d'ells no donaria caràcter a la població. Perquè comencessin a confondre-s'hi, primer calia que hi possessin arrels, que es transformessin en aquesta substància sedentària que eren els Lafont i els Rufac, els Briançó i els La Terrera.<sup>272</sup>

El tema plantejat a *Els Astruc* és el retrat d'una família que té com a passions cabdals la gasiveria i la cobdícia; uns vicis i un "sentit pràctic" que la menarà a la seva pròpia anihilació. En aquest sentit, l'adjectiu *astruc*, que tant en català com en occità indica sortós, afortunat, no pot aplicar-se més que des d'un punt de vista irònic. Una nissaga i uns objectius que se'ns defineixen en el capítol XXX:

---

minuts per arribar a Bergerac, i el tren no estava més enllà de tres hores per anar a Perigueus i menys de dues per arribar a Bordeus. Eren unes comoditats que no es trobaven a tot arreu..."

<sup>270</sup> Sobre aquesta vila, Bernard Lesfargues ens va escriure l'11 de juliol de 2003 puntualitzant que "Brive n'est pas en Périgord mais en Limousin, département de la Corrèze."

<sup>271</sup> Aquesta imatge de Brisac com un poble incapaç d'evolucionar vers la modernitat es mostra en el paràgraf final del capítol XV: "La veu de la veïna s'extingí amb el darrer lladruc. Llur ressò, però, s'endinsà com un llampec en l'esperit de Felisa. Per ventura, ella era alguna cosa més que una estrangera? Veia entrar i sortir la gent, que en sabia, però, dels seus veritables pensaments? I dels sentiments dels seus? En tenia una idea molt més clara? Feia temps que tractava uns i altres i tots ells es comportaven amb idèntics senyals d'incomprensió. Aquell poble, realment, no assimilava."

<sup>272</sup> Pel que fa referència a les citacions d'*Els Astruc* dins el cos de la tesi, només ens limitem a indicar el capítol d'on han estat extretes.

Aquella vigília permanent a l'encalç dels interessos era la millor manera d'ajustar els esforços dels presents i d'honorar les previsions dels morts. Car tots hi estaven representats en aquella acumulació. Era una successió coherent de voluntats. Una obra que venia des de lluny i que anava per llarg. Els rastres de cadascun d'ells s'hi vinculaven sense interrupció. Cadascú s'hi integrava amb el primer gemec i ja no se'n desentenien fins al darrer badall. Encesant aquell altar votiu s'afermava la unitat de la nissaga.

Amadeu Hurtado, en una carta que tramet a Xuriguera el 23 de maig de 1948, després que Claudi Ametlla li hagi fet a mans el mecanoscrit i que, per l'amplitud i l'agudesesa dels comentaris podria considerar-se com una veritable ressenya de la novel·la, apunta aquest aspecte: “el conjunt és un panorama de la vida provinciana de França que m'ha semblat nou per la simplicitat dels caràcters i la claredat dels sentiments que el mouen fins a provocar el conflicte. Les passions no són turmentades i negres com les dels personatges equivalents de Mauriac, concebuts sota l'obsessió del pecat, que donen una impressió tan sinistra i depriment de la vida del camp i de les poblacions de Lourdes, pròximes a l'escenari dels Astruc”.<sup>273</sup>

Una temàtica que Xuriguera, de la mateixa manera que havia realitzat a les novel·les publicades als anys trenta, presentarà mitjançant els personatges que porten el pes de l'acció, tot posant un notori èmfasi en la definició dels caràcters. I aquest marcat interès pels conflictes interns dels personatges, mostrats sota el prisma d'un narrador onmiscient, fa que l'obra pugui adscriure's, com el conjunt de la producció narrativa anterior, dins el corrent de la novel·la psicològica. Ara bé, a diferència de *Volves grises*, *Desordre* o *Destins*, que giraven al voltant de dues o tres figures principals, Xuriguera, a *Els Astruc*, n'ampliarà el nombre per tal de dotar de complexitat la trama i, d'aquesta manera, aprofundir en la temàtica proposada. Així, el matrimoni format per Valentí Punset i Felisa Delbès, estarà completat pels familiars del primer: la seva mare, Maria; els oncles, Mònica i Miquel; el cosí Andreu i la seva muller, Llúcia. Un treball amb els personatges que va ser elogiat per Amadeu Hurtado: “de tota manera, la novel·la representa una feina considerable, principalment pel nombre de personatges que hi juguen, cadascun amb la seva personalitat ben acusada, que suposa un treball molt

---

<sup>273</sup> Annex VI, carta x. Sembla ser que la novel·la també l'havia llegida Josep Pous i Pagès i que n'havia fet grans elogis. Almenys això és el que afirma Rafael Tasis a l'article “Ramon Xuriguera, escriptor català”, *Xaloc*, núm. 16 (novembre-desembre de 1966), p. 259. En aquest mateix text indica que, si bé no ha llegit la novel·la, assenyala, erròniament, que *Els Astruc* “donaria, em sembla, a Lleida, una “saga”

intens d'imaginació i d'estudi de caràcters. És possible que algú cregui aquest treball excessiu en relació amb les dimensions del cas estudiat, però hi ha grans obres de la literatura francesa de les quals es podria dir el mateix.”

El personatge en què, d'antuvi, se centra el teixit argumental de la novel·la és Valentí Punset, l'hereu de la nissaga Astruc; es tracta d'un home solitari, d'uns trenta anys, aferrat a la seva mare vídua, que regenta una barberia i que és afeccionat a la fotografia. Una figura perfectament definida des del primer capítol, ja que es tracta “d'un noi solitari, amb una barreja de nervis i de badoqueria que el feia semblar poca traça”. Un caràcter indolent que s'agreuja arran del seu matrimoni, per interès i no pas per amor, amb Felisa, com s'indica en el capítol VI: “era un ésser indecís i subjugat, incapaç de jutjar amb independència un acte de la seva mare”. I, més endavant, al capítol IX, el narrador ens indica que “la seva concepció del comerç responia a l'horitzó del seu cervell i aquest era migrat i vacil·lant.” Aquest decandiment contrastarà amb el triomf de Felisa en el negoci que endegarà després de fer-li tancar la barberia i obrir-la, de nou, com una botiga de queviures i merceria<sup>274</sup>; cosa que l'anirà convertint en un solitari –només es relacionarà amb els membres de la pròpia família i, sobretot, amb Andreu– i, al mateix temps, en un conformista, com s'evidencia en aquest passatge del capítol X:

A poc a poc, però, Felisa anà veient que allò que li era presentat com una aversió de l'exterior, formava part del seu retraïment, davant el qual, les formes expansives de la vida s'esfondraven porugues i acovardades: decandiment davant el negoci i davant la distracció. El treball l'aclaparava, les relacions entre persones l'atribolaven. Què era, doncs, aquell esperit de mol·lusc, tou i enconquillat? Car l'experiència l'havia anat instruint respecte de les renúncies observades en el seu marit. Per a què afegir nous articles al comerç? Per a què recórrer els voltants amb un vehicle? Tot allò eren noves càrregues i complicacions. Per ventura no en tenien prou amb el que donava la botiga? Quina necessitat, doncs, d'embranchar-se en noves provatures! Valia més anar vivint tranquil·lament i no cercar-se més mals de cap. Tot plegat eren ells dos sols, exempts d'obligacions de lloguer i sense ròssecs de mainada... Aquest era el veritable sentit del desmenjament de Valentí. Quina altra actitud calia esperar d'un ésser apocat i esporuguit?

I la incapacitat de donar un fill a Felisa provocarà que les diferències entre el matrimoni es vagin agreujant dia a dia. El punt culminant de la dependència de Valentí

---

novel·lesca comparable a la trilogia tarragonina de Pin i Soler, a *El darrer dels Tubaus*, del reusenc Jaume Roig i a les novel·les històriques d'August Pi i Sunyer sobre Roses.”

<sup>274</sup> No estaria de més recordar que Ramon Xuriguera, durant els anys que va residir a Mouleydier, va regentar la botiga de queviures de la tia de la seva muller, Madame Allary.

envers la seva mare el trobarem en el testament, en què llega a aquesta tots els seus béns, alhora que en margina la seva muller.

Felisa és l'altre personatge al voltant del qual gira la trama de *Els Astruc*; es tracta, tal vegada, d'una de les figures femenines més aconseguïdes de la narrativa de Xuriguera i que recorda, en determinats aspectes, la protagonista de *Laura a la ciutat dels sants*, de Miquel Llor. D'origen humil, se'ns presenta com la dependenta d'un magatzem de Perigueus que, per fugir de la vida grisa i monòtona que l'envolta, accepta, malgrat els avisos de la seva germana, un matrimoni de conveniència amb Valentí. Dotada d'un caràcter idealista, però també d'una notòria sensibilitat malaltissa, amb simpatia i bon gust, intentarà implantar uns nous costums a l'ambient familiar. Però, poc després del casament, ja s'adonarà de la impossibilitat de dur a terme aquesta empresa perquè no pot transformar res del que l'envolta sense el consentiment de la seva sogra. N'és un exemple diàfan aquest fragment del capítol VII:

En la represa de les velles normes de llur viure, mare i fill hi aportaven una obstinació de la qual potser no s'adonaven prou. Hi instal·laven les seves comoditats, els ocis que havia anat creant una vida esquifida, sense horitzons, de persones soles rebolcant-se en un mateix bassiol. Les atencions a les seves tristes persones prenién un lloc preponderant: suplantaven els problemes generals. La reducció del seu món els lliurava íntegrament a l'egoisme, a la rutina, a les preocupacions mesquines de les funcions corporals. Enconquillats en aquesta reclusió sense grandesa, tota molèstia els hi esdevenia intolerable i les dissorts alienes es traduïen en un simple fet divers sense substància ni abast.

Felisa comprenia que la revifalla d'aquell esperit era inútil de penjar-hi llast. No n'aturaria el decurs. S'oposarien a tot canvi, a tot intent d'innovació, a tot allò que tendís a violentar els plecs del passat. La seva presència era admesa amb tal que no esdevingués un destorb. Totes les concessions que li havien d'ésser fetes, ja les havia obtingut. Que no tractés de modificar res més. En endavant, la força del costum s'imposaria amb una tirania dura, atropellant contencions i prescindint de miraments.

Valentí secundava aquest procés arrossegat per una vida de submissions. Per ventura aquesta mateixa inèrcia que el portava a l'obediència, no era un tret de l'imperi del costum? Practicant-la, no creia contravenir cap compromís. La muller havia d'adaptar-se al seu costat. Aquesta era l'apreciació de la mare.

Aquesta insatisfacció matrimonial, sumada als intents fracassats d'allunyar Valentí del cercle familiar i convertir-lo en una persona dotada d'una certa ambició, farà que Felisa, com a vàlvula d'escapament de l'ambient que la rodeja i també per integrar-se a la societat de Brisac –que tot i el pas del temps no deixarà mai de considerar-la una estrangera–, s'aboqui decididament en la transformació de la rònega botiga de Valentí, en un luxós comerç que arribarà a convertir-se en el més pròsper del poble. Un negoci que Valentí, com a legítim propietari de la botiga, llegirà, en règim d'usdefruit, a la

seva mare sense reconèixer a Felisa la tasca duta a terme en els transcurs dels anys; aquesta, malgrat els intents desesperats per salvar-lo, al final ha d'acabar claudicant davant la família Astruc –que, a més, l'acusa de provocar la malaltia que ocasiona la mort al seu marit– i es veurà obligada a malvendre'l a Llúcia, a abandonar Brisac i a traslladar-se a París, a casa de la seva germana. En definitiva, la trajectòria de Felisa evoluciona des de la seguretat inicial en els seus actes i criteris fins arribar a un trencament gairebé total amb la el món que la rodeja, fet que la transformarà en una figura desvalguda i marginada.

A partir d'aquests dos personatges, Xuriguera dóna a conèixer la resta de membres de la nissaga Astruc, que acabaran per formar un front comú contra Felisa. Així, els tres germans són qualificats, de manera sovintejada i despectiva, pel narrador de “mestressa”, “vídua” i “carnisser”: Maria, la mare possessiva (“se l'instal·laria al seu costat i així podria continuar vetllant per ell”, se'ns informa en el primer capítol quan Valentí entra d'aprenent a la barberia); Mònica, l'encarregada de disposar a Perigueus el matrimoni entre Valentí i Felisa, i que, vídua, retorna a Brisac amb la intenció d'enverinar l'ambient del poble contra Felisa; i Miquel, que vivia, com s'indica en el capítol segon, “sense sentir-ne cap satisfacció, sense posar-se'n, però, cap pedra al fetge”. És important indicar que l'atenció de Xuriguera, a mesura que avança la trama, es desplaça cap a dos dels altres personatges d'aquest nucli familiar en detriment dels esmentats: es tracta d'Andreu, fill de Miquel i hereu de la nissaga després de la mort de Valentí, i amb qui, pel seu càracter, manté un notable paral·lelisme i, sobretot, Llúcia, la seva muller, una jove de Sarlat, que per donar sortida a les seves ambicions, de seguida es posarà al costat dels Astruc en la seva lluita contra Felisa. L'autor, en els capítols finals, contraposa el seu triomf – fins i tot “males llengües del veïnat, que es deien ben informades, no s'estaven de fer córrer que es feia amb un viatjant” ens diu la darrera frase de la novel·la – a la derrota de Felisa; així, la primera, que recull el que la segona havia sembrat, exemplifica la maldat i el desig de riquesa de la gent sense escrúpols i, alhora, mostra l'exhauriment de la nissaga dels Astruc, ja que un malalt Andreu, impossibilitat de tenir fills a causa d'una malaltia de transmissió sexual, es converteix, gradualment, en l'únic hereu del patrimoni arran de les morts successives dels membres de la família, que van testant a favor seu.

Xuriguera embolcalla aquests personatges amb una vasta galeria de secundaris entre els quals destaquen amb llum pròpia el cosí Gaietà Astruc, regidor i, posteriorment, batlle de Brisac i la màxima expressió del caciquisme al poble; Víctor Tremolat, un escriptor marginat per les noves generacions i, tal vegada, un *alter ego* del mateix autor; el coronel Gontier, defensor a ultrança d'una societat preindustrial; i Elsa, la neboda de Felisa, una noia amb una especial sensibilitat per l'art i la literatura i que recorda la figura d'Helena, una de les protagonistes de *Desordre*.

Per últim, cal assenyalar que l'obra reflecteix la influència, no només estilística, com ja analitzarem, sinó també temàtica de *Madame Bovary*, de Gustave Flaubert; una novel·la que Xuriguera traduirà poc després de finalitzar *Els Astruc*. Les semblances entre Emma Bovary i Felisa són evidents: es tracta de dues dones insatisfetes amb l'ambient que els envolta, tot i que la darrera no s'abocarà a la vida novel·lesca de la primera, que l'acabarà menant al suïcidi. Unes coincidències que també s'estenen a les viles provincianes d'Yonville-l'Abbaye i de Brisac.

### 5. 1. 3. L'estructuració del material narratiu

*Els Astruc* –a diferència de *Destins*, que, malgrat el desequilibri estructural que hi havia entre les dues parts, presentava una trama unificada entorn de la figura de Lanau– mostra uns evidents problemes d'estructuració del material. Xuriguera, al que hauria d'esdevenir l'eix dramàtic de la novel·la –les relacions entre Valentí i Felisa– amb la intenció de mostrar al lector el món perigordí en la seva totalitat i, potser per dissimular la feblesa de l'anècdota, hi afegeix un conjunt d'històries paral·leles que, més que fer avançar l'argument i enriquir-lo, l'entorpeixen i l'acaben per desdibuixar; unes accions desenllaçades de la línia principal, sovint prescindibles, que provoquen que el relat, a mesura que avança, vagi perdent força. Un parell d'exemples d'aquesta problemàtica els trobem en els capítols destinats a explicar el segon matrimoni de Mònica amb Josep Duran, un ric hisendat, de qui enviduarà i com la seva fortuna anirà a raure a mans dels nebots del seu marit; o bé en la història d'Elsa, la neboda de Felisa, a qui la família Astruc intentarà casar, sense èxit, amb Andreu.

Tal vegada, potser el major desencert estructural d'*Els Astruc* –com apuntava Maurici Serrahima– es troba en el tram final: la mort de Valentí en el capítol XXI, deu

abans de la conclusió de la novel·la, tindrà com a conseqüència que els personatges d'Andreu i, sobretot, Llúcia, que fins llavors havien tingut uns papers merament secundaris, prenguin una gran embranzida en detriment fins i tot de Felisa. Nogensmenys, els darrers capítols, excessivament curts i esquemàtics respecte als anteriors –tot i l'intent de Xuriguera per teixir una intriga, amb els constants plets entre els advocats, sobre el destí de la botiga de queviures de Felisa– denoten una certa imprecisió i aboquen l'obra a un final precipitat que descompensa el conjunt de la història narrada. Un desenllaç que tampoc havia satisfet plenament Amadeu Hurtado: “Potser en aquest aspecte no hauria estat de més, en arribar al desenllaç de *La nissaga dels Astruc*, fer ressaltar el contrast entre les penoses dificultats de la vida de Felisa, triomfadora sense recompensa, i la facilitat amb que Llúcia agavella tots els profits de l'esforç de l'altra, solució trista d'un problema ben humà, reproduït més d'un cop en grans esdeveniments històrics que en definitiva reflecteixen els conflictes de la vida quotidiana.” Uns problemes estructurals que també es reflecteixen en la constant acceleració i desacceleració dels fets narrats: mentre que en els primers vint-i-un capítols els esdeveniments transcorren en l'espai de divuit anys, els deu darrers s'escolen només en sis mesos.

#### 5. 1. 4. Un estil flaubertià

Un dels elements més representatius d'*Els Astruc* és l'estil que emprà Xuriguera a l'hora de narrar els fets i que palesa la influència de la flaubertiana *Madame Bovary*. Ja ho havia apuntat Maurici Serrahima en la lletra que li havia adreçat, quan es planyia que el tractament de la matèria verbal feia caure l'acció en la banalitat, a causa de l'allargassament produït per una recreació excessiva en els detalls descriptius; l'important, a voltes, no és la història mateixa sinó la forma de narrar-la.<sup>275</sup> Amb això, de tota manera, no volem afirmar que Xuriguera torni a caure de ple en aquell estil líric, retòric, “xurriqueresc” en definitiva, que tenia com a patró l'ús i l'abús dels recursos retòrics i un gust especial pels cultismes, fortament censurat per la majoria de crítics literaris dels anys trenta. Una mostra d'aquest treballat estil s'observa, per exemple, en

---

<sup>275</sup> Sobre la qüestió de l'estil de Flaubert, Xuriguera, com ja veurem, hi posarà especial atenció en el pròleg a la seva traducció de *Madame Bovary*.



un passatge del capítol inicial en què la minuciosa descripció de la botiga de Valentí ja ens anticipa quin serà el caràcter d'aquest personatge:

La botiga, sense ésser gran, donava una deplorable sensació de nuesa. En una de les parets laterals, es veia un penja-robes amb tres poms i, a l'altra, hi havia dues cadires de boga amb els barrons espessos i sollats. Aquest migrat mobiliari semblava com perdut davant l'empaperat descolorit que cobria les parets. Dir quina era el seu color primitiu hauria estat delicat car les mosques i la humitat n'havien fet de les seves. Uns anuncis de perfumeria, penjats d'ací d'allà, –l'un d'ells representant un pom virolat de flors i l'altre un cap de dona jove curiosament pentinat– ressaltaven, balders i dissonants, en la fada buidor de la botiga.

Amadeu Hurtado també comentarà l'estil d'*Els Astruc*. I ho farà de manera lúcida, atribuint a la manca de lligam entre una expressió catalana i uns personatges i una temàtica francesa com una de les causes que permeten explicar el fracàs de l'obra al premi Joanot Martorell. I no s'està de qualificar-la “com una traducció catalana d'una novel·la francesa”, ja que li sobta –i ens sobta– que en un text ambientat al Perigord apareguin refranys de procedència inequívocament catalana: “Sabia per experiència que quan “la Candelera riu, l'hivern és viu”, com deien a la contrada” (cap. I), “De quin pa féu rosegons” (cap. V) o bé “Morta la cuca, mort el verí” (cap. XVIII):

M'explico que aquesta novel·la no s'hagi imposat en el concurs literari de Barcelona. És que crida l'atenció des de les primeres planes la dissemblança de l'estil tan catalana del llenguatge i dels modismes del diàleg amb el francesisme dels personatges, dels seus costums i de l'ambient general on es forma la trama. Sembla una traducció catalana d'una novel·la francesa més que una novel·la catalana sobre tema francès. I no és per falta d'habilitat de l'autor, sinó perquè l'exotisme del lloc i de l'acció no és prou fort per a constituir per si mateix un valor. Em venen ara a la memòria *Carmen* de Mérimée o *Salambó* de Flaubert o les novel·les orientals com *Folie's Almayer* de Conrad. L'exotisme hi és, o bé com una evocació històrica, o bé com una mena de reportatge de costums estrangers que interessin i atrauen precisament perquè són diferents dels propis. Però veure un drama que podria perfectament ésser nostre i que es desenrotlla com si ho fos, situat en un paisatge desconegut que el lector català ha de considerar com a propi perquè ho és per als actors que parlen com ells, produeix una sensació indefinible que priva de penetrar del tot en el cor de la novel·la.

## 5. 2. *TRES NITS*

### 5. 2. 1. *Gènesi de l'obra i temptatives d'edició*

Les cartes creuades durant els mesos de gener i febrer de 1944 entre Ramon Xuriguera i Joan Baptista Xuriguera, exiliat a Montauban, ens aporten informació de primera mà sobre el procés de creació de la novel·la curta *Tres nits*; un text –indica el mateix Xuriguera, a les notes autobiogràfiques– que presenta com “a teló de fons [...] la recreació dels meus records d'infantesa circumscrits a l'indret on vàregis néixer”. La

primera referència a l'obra la trobem a la lletra del 8 de gener, en què Ramon Xuriguera planteja al seu germà els paral·lelismes temàtics entre la novel·la que es proposa iniciar i la que ell està redactant:

Quant al projecte de la novel·la que estàs ja escrivint, pels detalls que me'n dones observo que hi ha alguns extrems que formen part d'un pla de novel·la que jo em proposo també d'escriure. Es tracta de certs records per a formar l'atmosfera d'un assumpte que vull situar a Menàrguens a darreries del segle passat. Penso, però, que el profit que tu en trauràs serà molt diferent de la funció que jo penso atorgar-los-hi. Podria ésser, però, que certs fets fossin els mateixos. En fi, vés fent. Jo no sé si em decidiré a escriure-ho tot seguit o bé esperaré. Depèn de moltes coses. En tot cas, tinc curiositat perquè un dia que ens vingui bé em facis conèixer amb detall aquests pormenors. Pel que dedueixo del que em dius, però, veig que el teu projecte és molt més vast que el meu.<sup>276</sup>

Joan Baptista Xuriguera contesta el 17 de gener i aprofita la carta per indicar amb detall el contingut del primer volum d'un cicle narratiu, que s'acabarà titulant *La vida de Joan Ventura*, i, per extensió, de la resta de novel·les que en formen part. L'obra, que es titularà definitivament *El pare*, i que parteix de “coses vistes, conegudes i, fins i tot, viscudes”, situa part de l'acció a la vila Menàrguens, a les darreries del segle XIX<sup>277</sup>:

Tu em parles, en la teva lletra del 8, de la novel·la que estic escrivint i dius, a jutjar pel què jo t'explico, que alguns dels punts recollits havien també d'ésser els teus per a formar el quadre d'una altra novel·la que tu penses escriure. Potser, si hagués sabut això, no hauria pas tirat per aquest cantó. T'hauria respectat la idea. Però és el cas que ho ignorava completament i he recollit coses que havia sentit explicar a casa milers de vegades i les he volgudes situar, bé o malament, en el marc de Menàrguens. La fàbrica, el pont, el tren, la carretera, el camí de Lleida a Balaguer, el poble, el Castellet, el fossar, Santes Creus, etc. apareixen ja en les meves quartilles amb una exposició ben clara. No he volgut amagar res, ni disfressar-ho massa. La idea principal ha estat moguda pel desig de parlar de l'Urgell, de Lleida i de Balaguer, i, ja que ho deia, desempolvar totes les coses que recordava i treure'n tot el partit que bonament podia. Després, he anat pensant que, posat que volia donar relleu i humanitat a aquella regió, el millor seria dir coses vistes, conegudes i fins i tot viscudes. La família (avi, pares i tres fills, dos nois i una noia) viuen a la plaça del Sitjar. Ja veus com, d'una manera natural, s'hi ha de trobar forçosament coses prou i massa conegudes de nosaltres. Si no canvio d'idea, el títol del llibre serà *La vida d'en Joan Ventura*. Hi ha pàgines senceres dedicades a la construcció de la

---

<sup>276</sup> Annex VI, carta 16. Malauradament, no s'ha conservat la carta de Joan Baptista Xuriguera a què al·ludeix Ramon Xuriguera.

<sup>277</sup> Tot i ser publicada el 1963, la novel·la *El pare* va ser escrita per Joan Baptista Xuriguera entre l'octubre de 1943 i el juny de 1944. El poble on transcorre l'acció és Freixana, topònim fictici que encobreix el de Menàrguens. Aquest nom pot fer referència, d'una banda, al poble de l'Urgell, Preixana, que té com a patrona la Mare de Déu de Montalbà, el mateix nom de la vila, traduït al català, on la va escriure; de l'altra, al substantiu *freixe*, un arbre que creix als marges d'un riu com el Segre, que delimita les viles de Menàrguens i de Tèrmens. A més d'aquesta novel·la, el cicle *La vida de Joan Ventura* està integrat per sis novel·les més: *La vida nova* (1966), *El temps jove* (1967), *El núvol de foc* (1971), *Les hores heroiques* (1985), *La guerra civil* (1986) i *El pont de l'exili* (1987). En aquest grup de novel·les, Joan Baptista Xuriguera construeix un personatge netament autobiogràfic, Joan Ventura (nom que utilitzarà com a pseudònim en publicacions de l'exili com *Xaloc* o *Ressorgiment*) a través dels quals desgrana les seves idees i sentiments.

fàbrica (una mica *sui generis*), a la festa del carnestoltes, al viatge del papa a través els pobles de l'Urgell durant el segar i el batre... en fi, aspectes de la vida del poble que no poden fer sinó donar una idea més clara d'aquella gent. He recollit també alguns noms que sonen bé a l'orella, com Sarmalla, Putxet, Tartareu, Bric, etc. No sé si he fet bé, però el que puc dir és que ha sortit així, sense violentar el pensament ni l'assumpte. Ara bé, és un mal o un bé d'escriure coses viscudes, de barrejar la veritat a la ficció? No ho féu Daudet a *Le Petit Chose*? *El Roig i el Negre* no són dos epistolaris de la vida d'Stendhal? No ho han fet Flaubert, Balzac, Zola, Claudel i tants altres? Ha estat aquest un punt sobre el qual no he dubtat gaire, perquè jo sóc, també, dels que creuen que la novel·la és la mateixa vida, però explicada amb art, cosa que en la realitat no existeix sempre. Ara bé, t'he de dir que, justament, la presència de Menàrguens es va esfumant ja de la meua novel·la. Estic (malauradament només) a les 130 pàgines i ja els personatges estan a punt de deixar Menàrguens per anar a viure a la ciutat. Potser fins i tot els faré passar abans per Balaguer. Això em donarà ocasió de pagar un tribut a la ciutat dels comtes d'Urgell. El personatge neix en un dels primers anys d'aquest segle. Podria ésser l'home del segle, imitant Baudelaire, si bé només en aquesta expressió. Estic segur que, més endavant, no hi haurà gaires punts de contacte entre els meus personatges i els teus. I lamento que es toquin els punts de partida. El Liceu de Lleida em tempta molt. I Joventut, el Castell, l'horta i la vida que s'hi visqué agitada i coratjosa durant quatre o cinc anys, des del 27 al 31 per exemple. Quan surt el personatge, el mou gairebé sempre la imatge del Pauet. És el prototipus de l'home que m'interessa. Només hi ha que li poso cinc anys més. En fi, no ens faltaran ocasions per a tornar-ne a parlar.<sup>278</sup>

La resposta de Ramon Xuriguera no es fa esperar. A la carta del 25 de gener, encoratja el seu germà a prosseguir amb *La vida de Joan Ventura* ja que, tot i partir dels mateixos referents memorialístics, els dos projectes literaris es diferencien notablement en l'extensió i els objectius:

He llegit tots els detalls que em dónes de la novel·la que estàs escrivint. Això em deixa entreveure un xic l'ús que vols fer dels records i dels indrets. De més a més veig que ocuparan un lloc relativament petit en el conjunt de la novel·la car els personatges van a continuar la vida a una altra banda. Prossegueix, doncs, sense cap mirament al que jo vàreig dir-te. És cert que penso escriure una novel·la utilitzant el quadre de Menàrguens. No sé, però, quan m'hi posaré. D'altra banda, per bé que molts elements que tu emplees siguin els mateixos de que jo penso valdre'm, no crec que l'ús que jo en faci correspongui al mateix sentit que els hi dónes tu. Car si no dedueixo malament, molts records i indrets són primordialment descriptius i constituiran només una fase del llibre, mentre que jo penso fer-ne l'armadura mateixa del llibre. Ja t'explicaré l'assumpte el dia que em vagui. Em manca resoldre la darrera part del llibre, i aquesta és, potser, la raó perquè no em posi a escriure'l tot seguit. Car, per bé que es tracti d'una cosa sense massa ambició, tinc interès en que resulti rodó i en que posi de manifest algunes de les virtuts essencials de la terra.<sup>279</sup>

A la carta del 27 de gener, Joan Baptista Xuriguera anima igualment el seu germà a seguir endavant el projecte de redactar "alguna cosa important sobre Menàrguens":

Estic content que la meua novel·la no discuteixi res a la novel·la que tu penses escriure. Jo et vaig explicar alguns punts que hi feien referència per tal que tu tinguessis per endavant una petita visió. No saps el content que estic que tu pensis fer alguna cosa important sobre

---

<sup>278</sup> Annex VI, carta 17.

<sup>279</sup> Annex VI, carta 18.

Menàrguens. Des de Montauban he après a estimar les nostres comarques i cada dia he vist més el gran relleu que tenen (elles i els homes que hi viuen, amb llurs costums i llurs caràcters tan particulars). Val la pena de fer-les remarcar un xic. Contra la posició de la ciutat, és el camp, i la muntanya, i el bosc, i el mar, el que ha donat caràcter a la novel·la, arreu. I el nostre Urgell, per exemple, té tota la virtut. És un món jove i fort i emprenedor. Menàrguens és el Segrià, encara, però és una de les portes de l'Urgell. Endavant, doncs, i desitjo que me'n parlis aviat.<sup>280</sup>

El darrer comentari sobre l'obra el du a terme Ramon Xuriguera. Aquest, a la lletra del 3 de febrer, exposa a Joan Baptista Xuriguera que ha elaborat l'esborrany d'una novel·la curta que pensa iniciar tot seguit –amb tota seguretat es tracta de *Tres nits*– i que defineix el seu tema com el “d'un assumpte d'atmosfera molt curiós”:

Veig que has comprès que el que jo penso fer un dia prenent per quadre Menàrguens no afecta el que tu estàs fent sobre el mateix marc. Ja vàreig dir-te que no ho sento encara prou madur. Per ara i tant es va elaborant a l'interior i un dia o altre es presentarà perfilat. He après a no brusquejar els assumptes. Si hagués tingut aquest punt de vista abans, *Desordre* no hauria sortit tant descalabrat. És un assumpte, però, sobre el qual tornaré per tal de treure'n el suc que no vàreig saber fer-li rajar a l'època en què vàreig fer-lo. Ahir vàreig esborranyar el pla d'una *nouvelle* que farà unes vuitanta o cent pàgines. En realitat feia algun temps que em rodava per dins, com molts altres projectes que esperen el moment que m'hi pugui consagrar. És un assumpte d'atmosfera molt curiós. Penso posar-me a escriure'l tot seguit si res no m'entorpeix.<sup>281</sup>

A partir d'aquesta data, no apareix cap altra referència a la novel·la a l'epistolari de Ramon Xuriguera fins al 10 de juliol d'aquest mateix 1944, quan Jaume Agelet i Garriga, després d'haver llegit amb detall el manuscrit i haver-hi realitzat una sèrie de propostes per a millorar-lo, sentència, taxativament: “*Tres nits* és la millor de les coses vostres que conec i la més completa.”<sup>282</sup> Per tant, podem concloure, versemblantment, que les dates de composició de la novel·la oscil·len entre el febrer i el juny de 1944; aquest any, a més, és el que apareix escrit a mà a la darrera pàgina del mecanoscrit.

Ramon Xuriguera presentà *Tres nits* als Jocs Florals de la Llengua Catalana que es van celebrar a Montpeller el 19 de maig de 1946, sota la presidència d'Antoni Rovira i Virgili, i obtindrà la Copa Artística.<sup>283</sup> Poc després, el juliol d'aquest any, com ja hem

---

<sup>280</sup> Annex VI, carta 19.

<sup>281</sup> Annex VI, carta 20.

<sup>282</sup> Annex V, carta 20.

<sup>283</sup> Sobre aquesta festa, vegeu Rafael Tasis, *Els Jocs Florals de Barcelona en l'evolució del pensament de Catalunya (1859-1958)*, p. 463-470, i Josep Faulí, *Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili (1941-1977)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002), p. 53-55.

indicat, *La Nostra Revista* en reproduirà el capítol inicial.<sup>284</sup> Tanmateix, el text no arribarà a veure la llum. El 1948 Xuriguera intentarà publicar-ne la versió francesa a l'editorial “Librairie Ernest Flammarion”; René d’Uckermann, el director literari, en una lletra datada el 14 de desembre, li exposa els motius pels quals s’ha decidit a refusar l’original: malgrat que la valoració és favorable, “ce récit est intéressant: l’atmosphère de la petite ville angoissé est bien rendue, les personnages sont vivants et il y a là une évocation divertissante écrite dans un style enjoué”, la seva excessiva brevetat en desestima l’edició, “c’est que ce texte est très bref et qu’il ne saurait constituer un volume. Comme nous ne publions pas de brochure.”<sup>285</sup>

El darrer intent de Ramon Xuriguera per donar a conèixer *Tres nits* el trobem a la dècada dels cinquanta. Rafael Tasis, en una carta que li adreça el 10 de setembre de 1953, li proposa que enviï un original, “de dimensions no gaire grans”, per a la col·lecció “Lletres”, que dirigia l’editor Joan Grases i Rueda i on havia publicat la novel·la *Sol ponent*:

---

<sup>284</sup> Existeixen nombroses diferències entre el text aparegut a *La Nostra Revista* i el que hi ha en el mecanoscrit dipositat a l’ANC i que, segurament, conté la versió definitiva. Vegem, a tall de mostra, aquest fragment del paràgraf inicial de les dues versions. En cursiva assenyalarem els canvis existents:

Aquell matí, els *amples* cops de batall que *desgranaven* les set caigueren del campanar amb un retruny tot estrany. En sonar la primera campanada, l’agulla grossa del rellotge, *emplaçada uns metres més avall*, féu un moviment sobtat, empassant-se dos o tres minuts d’una sola batzegada. *Aquesta brusca impressió li evitava a cada tomb de l’esfera, de marcar les hores amb retard*. Era una agulla cansada, *amb el cap torçat pel pes*, que acomplia com podia el comès de la circumval·lació. *No era cosa de pretendre que es moguéss amb justesa, afeblida com estava pels estralls de les anyades i esmussada amb defici d’un encaç sense repòs*. D’altra banda, la resta del rellotge no era gaire més bona. *Els tenses penjolls dels pesos s’estiraven ull avall del campanar, transmetent al mecanisme uns grinyols gairebé humans. Des de la banda de fora, el rellotge era un quadrat pintat de blanc, amb unes xifres romanes disposades pel voltant*.

[Versió de *La Nostra Revista*]

Aquell matí, els *sonors* cops de batall que *anunciaven* les set caigueren del campanar amb un retruny tot estrany. En sonar la primera campanada, l’agulla grossa del rellotge féu un moviment sobtat, empassant-se dos o tres minuts d’una sola batzegada. Era una agulla cansada que acomplia com podia el comès de la circumval·lació. Els anys i el defici d’un encaç sense repòs l’havien esmussada. D’altra banda, la resta del rellotge no era gaire més bo. *Part de dins, els densos penjolls dels pesos s’estiraven ull avall del campanar, transmetent uns grinyols gairebé humans a la revellida maquinària. Part de fora, era un quadrat pintat de blanc, amb les xifres desllustrades, cosit com un pedaç dissonant damunt les pedres daurades*.

[Versió del manuscrit dipositat a l’ANC]

<sup>285</sup> Annex V, carta 217. La versió francesa de la novel·la, a càrrec del mateix autor, es troba dipositada a l’ANC. Com a curiositat, podem assenyalar que Xuriguera havia dibuixat per a la versió francesa un plànol amb els indrets del poble on transcorre l’acció de la novel·la i així fer-la més entenedora als lectors.

No sé si coneixeu la col·lecció “Lletres”, que ha iniciat fa poc la seva publicació a Barcelona, amb projectes tan ambiciosos com els de popularitzar el llibre català. Els donen, per subscripció, com feia Proa, a deu pessetes el volum, i per ara han publicat obres de tres autors joves –Antoni Ribera, Adolf Nanot i Ramon Fontanilles–. El quart serà una novel·la meua, que ja està composta, i es diu *Sol ponent*. Si teniu algun original de dimensions no gaire grans –ha d’ésser novel·la, això sí– potser podria interessar-vos de publicar-la a aquesta col·lecció. Tenen ja nou-cents subscriptors i paguen, almenys als autors “consagrats” els originals.<sup>286</sup>

Xuriguera acceptarà el suggeriment de Tasis, com es dedueix de la carta que li envia el 14 de setembre, tot i que l’aprovació definitiva per a ser publicada la novel·la dependrà dels tractes que s’hauran de tenir amb l’editor:

No conec la col·lecció “Lletres”. El que me’n dieu em sembla bé. Des del moment que vós hi publiqueu un llibre és que l’empresa és recomanable. Tinc, en efecte, una novel·leta que oferiria amb gust si convingués a l’editor i no em desplaguessin les condicions que em fes. Us seria molt molest de dir-me’n alguna cosa?<sup>287</sup>

Poc després, el 2 d’octubre, Xuriguera insistirà en aquesta mateixa qüestió: “Si els editors de la col·lecció “Lletres” volen acceptar un manuscrit meu, voldríeu donar-los la meua adreça per a establir contacte? O bé com vós creguéssiu convenient?”<sup>288</sup> Xuriguera no lliurarà l’original a l’editor fins ben entrat l’estiu de 1954, com es dedueix de l’afirmació de Tasis en una lletra que li escriu el 2 de setembre: “Anit va dir-me en Grases que ja havia rebut les *Tres nits*. Ja us deurà escriure parlant-vos-en.”<sup>289</sup>

L’editor, de tota manera, no arribarà a publicar l’original de Xuriguera. Aquest, decebut, escriu a Tasis el 20 de juliol de 1955 en què, aprofitant el canvi de mans que ha sofert la col·lecció “Lletres” –de Joan Grases a Santiago Albertí, que havia decidit convertir-la en una col·lecció de novel·la de consum amb un preu econòmic– l’interroga sobre la sort de *Tres nits*: “Veig que la “Col·lecció Lletres” ha canviat d’editor. L’anterior, m’havia demanat una novel·leta i li vàreig enviar *Tres nits*. Mai més no he tornat a saber-ne res. He pensat que potser l’actual podria dir-me alguna cosa d’aquest text. Vós que el deveu conèixer, m’aconselleu que li escrigui?”<sup>290</sup> La resposta de Tasis no es farà esperar i, així, a la lletra del 8 de setembre li relata les dificultats que té per a poder recuperar el mecanoscrit: “Vaig parlar a l’editor Albertí de l’original que havíeu

---

<sup>286</sup> Annex VIII, carta 67.

<sup>287</sup> Annex VIII, carta 68.

<sup>288</sup> Annex VIII, carta 70.

<sup>289</sup> Annex VIII, carta 85.

<sup>290</sup> Annex VIII, carta 100.

tramès al seu predecessor. Sembla que l'arxiu que ha rebut d'aquest original amic és molt incomplet i desordenat, però va dir-me que ja ho cercaria. Escriviu-li, tanmateix, per donar-li més pressa.”<sup>291</sup> No sabem si el manuscrit va ser retornat a Xuriguera tot i que, de ben segur, era una còpia del que es troba dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya. El cert, però, és que la novel·la *Tres nits*, igual que *Els Astruc*, roman avui dia encara inèdita.<sup>292</sup>

### 5. 2 .2. “Un assumpte d’atmosfera molt curiós”

*Tres nits* es divideix en deu capítols, similars en extensió, que ocupen vuitanta-cinc pàgines mecanografiades. Xuriguera construeix la trama amb pautes pròpies de la narrativa curta: l’acció se centra en un sol episodi (les repercussions que un incident provoca en un petit poble) i s’emmarca en un temps narratiu relativament breu (com indica el títol, els esdeveniments transcorren temporalment a la tardor, al llarg de tres nits, amb els dies corresponents).

Partint d’aquesta estructuració cronològica podem desglossar el material narratiu de la novel·la en tres blocs summament desiguals pel que fa al nombre de pàgines però que corresponen, en certa manera, a l’esquema clàssic de plantejament-nus-desenllaç. El primer, el capítol inicial, se centra en la presentació del marc ambiental, una petita vila de comarques, i el desencadenant de l’acció, l’aparició dels vidres trencats de l’aparador d’un adroguer conegut com el Sucat. El segon, que abasta els capítols II-IV i que serveix per donar a conèixer la majoria de personatges, transcorre l’endemà, quan els vidres del mateix comerç apareixen novament trencats, cosa que provoca que les autoritats del poble es plantegin dues hipòtesis al voltant del responsable dels fets: en primer lloc, si es tracta de persones enemistades amb l’adroguer (possiblement, un nouvingut amb el sobrenom de l’Aragonès a qui havia acomiadat de la feina d’esporgar perquè “quan portava a dins un patricó de vi, tot just si s’aguantava dret”; el Baró d’Hostalets, el cacic local i representant del partit conservador, que, arruïnat pels deutes de joc, es va veure obligat a malvendre-li les terres; o el Vinclat, “un malaurat sexagenari que caminava

---

<sup>291</sup> Annex VIII, carta 102.

<sup>292</sup> A l’Annex IV, editem la novel·la a partir d’aquest exemplar que conté, a més, nombroses correccions autògrafes, com si Xuriguera s’hagués plantejat de fer-ne una nova versió, revisada a fons. Pel que fa

encorbat amb l'ajuda d'un bastó", que l'acusava de la seva desgràcia); o bé, segonament, d'un boig (el sabater, que viu pendent tothora de ser detingut per la guàrdia civil; l'Esquilat, un conco solitari acusat d'emmetzinar diversos gossos del poble; o el fill de l'agrimensor, que arrossega el pes de l'herència biològica de la seva mare). En el tercer, els capítols V-X, explica la resolució del conflicte plantejat: així, apareixen trencats els vidres d'un altre comerç, la farmàcia, i les sospites se centren en el fill de l'agrimensor per la qual cosa hom decideix posar-li un parany a fi d'obtenir proves per tancar-lo en un manicomi. Durant la nit, mentre es realitza una batussa, però, apareix el seu cadàver; l'Esquilat serà acusat del crim i, posteriorment, detingut i empresonat per la guàrdia civil. Davant d'aquesta situació, Calàndria, un sindicalista, proclama que tot plegat es tracta d'una maniobra del Baró per tal d'incriminar l'Esquilat, ja que aquest s'havia negat a votar-lo a les darreres eleccions i, sobretot, per a recuperar les terres que li tenia arrendades. Les acusacions de Calàndria acabaran per provocar una disputa entre els partidaris de la innocència de l'Esquilat i la guàrdia civil que, per evitar conflictes posteriors, traslladarà fora del poble el presumpte culpable.

Ramon Xuriguera no es va plantejar, com objectiu principal de *Tres nits*, construir una trama que donés resposta a totes les qüestions que es formulen en el seu desenvolupament, sinó la creació, com indicava a la carta adreçada al seu germà Joan Baptista de 3 de febrer de 1944, "d'un assumpte d'atmosfera molt curiós" en una vila de les acaballes del vuit-cents. Com ja havia dut a terme en alguns dels contes del recull *Espills dormits*, l'espai esdevé un element de primer ordre per a la comprensió de la novel·la i això s'aconsegueix gràcies a la recreació constant dels detalls ambientals i a la progressió amb què anem descobrint tots els topants del poble i les rodalies; de fet, no hi ha cap capítol en què, en major o menor grau, l'ambient no hi tingui un paper assenyalat. I és amb aquesta intenció que Xuriguera no resol el crim, perquè no ho considera essencial, i, així, evita l'escull de llegir el relat com un mer text policíac (no revela qui és l'autor material dels fets que ocasionen el conflicte i, per tant, qualsevol de

---

referència a les citacions de *Tres nits* dins el cos de la tesi, només ens limitem a indicar el capítol d'on han estat extretes.



les hipòtesis plantejades pot ser igualment vàlida); una intriga que, de tota manera, ve a ser l'esquer de què se serveix per atrapar el lector i així atreure la seva atenció.<sup>293</sup>

La plasmació d'aquesta atmosfera sobre el paper farà que Xuriguera, a diferència del conjunt de l'obra narrativa anterior, no dispensi excessiva atenció a la construcció dels personatges que, a més, queden reduïts a uns simples estereotips. Es tracta de figures sense una rellevància especial, que denoten una escassa profunditat psicològica, i definides a partir d'un únic tret: el Sucat, per l'avarícia; el Vinclat, pel ressentiment; l'Esquilat, per la sorruderia; el senyor Romaguera –el metge de la gent adinerada del poble–, pel pragmatisme; el sabater, per l'obsessió envers la guàrdia civil, o el fill de l'agrimensor, per la bogeria heretada, com s'afirma en el capítol III:

Justament, la conducta del seu fill tenia en aquell moment una aparença normal. També, però, semblava enraonat el capteniment de la seva muller quan esclatà la crisi que descobrí el seu mal. Fou poc després d'haver-se sentit gràvida. El desencís de l'agrimensor començà en aquell moment. Com la mare, el fill també s'havia desballestat cap al tard. Era una follia reclosa, sense esclat i intermitent.

Pel que fa referència al marc geogràfic i històric, Xuriguera insereix *Tres nits* en un context determinat, tot i que a l'obra no hi trobem afirmacions categòriques pel que fa a l'espai i al temps.<sup>294</sup> L'acció transcorre, com s'indicava a les lletres de l'epistolari a què ens hem referit, a Menàrguens, de la qual, en cap moment, se'ns proporciona el nom; una voluntat d'essencialització similar a la que havia realitzat a la novel·la *Destins* amb la ciutat de Lleida. Malgrat tot, al llarg del relat, apareixen detalls perfectament identificables amb la vila, com aquest passatge del capítol II en què s'explicita la construcció del pont metàl·lic, el 1899, que va servir per unir Menàrguens i Tèrmens, localitats separades pel riu Segre, i va permetre solucionar la manca de comunicacions que els municipis i la comarca patien:

A l'altra banda del riu hi havia un poble de tibats, de fatxendes, d'arrauxats. La naturalesa els féu veïns. Ells es declaraven rivals. Per un tres i no res, s'escometien a pedrada neta. Els que

---

<sup>293</sup> Aquest tret ja l'havia posat de relleu Jaume Agelet i Garriga a la lletra adreçada a Ramon Xuriguera en què li comenta la novel·la: "Es palpa una flaire carregada de surts, de curiositats, de temences. Hi guspireja el deliri dels folls. Hi tira la trama dels comentaris. En una terra que no fos la nostra potser aquests foren excessius. Mes nosaltres donem voltes i voltes als esdeveniments, els mirem de tots costats, en parlem insistentment, en reparlem. En el cas concret de *Tres nits* l'obstinació en el comentari dóna al llibre una atmosfera adient."

<sup>294</sup> Sobre el context geogràfic i històric que serveix de marc a la novel·la de Xuriguera és de lectura imprescindible l'assaig d'Antoni Josa, *Història de la sucrera de Menàrguens*.

posseïen terres prop de les vores del riu, no s'hi traslladaven mai sense una certa aprensió. Portaven unes fones de dos ulls posades dins el sarró, que trenaven els dies de mal temps, quan no podien anar als camps, asseguts als pedrissos de les pedres. [...] Feia temps, però, que s'havien acabat aquestes pedrades. Amb la construcció del pont, moriren els ressentiments. Els pobles vivien en pau i no restava entre ells més que el record esmussat d'una rancúnia llunyana. Ningú no hauria cregut que hagués pogut néixer una agressió d'aquella rivalitat antiga i enterrada.<sup>295</sup>

Jaume Agelet i Garriga, a la lletra esmentada, havia comentat a Xuriguera alguns dels possibles referents per a l'espai en què s'escola aquesta recreació literària:

Em pregunteu si es reconeix bé el lloc. Després de dir-vos que es veu bé l'aire de la ribera del Segre que s'hi respira, us afegiré que l'anomenar el lloc, població (més m'estimo el nom de ciutat que el de població, mot que trobo lleig) en la pàgina 4, i en les altres anomenar-lo poble pot fer confondre. Us diré que hi veig sobretot Balaguer i en un moment, en la pàgina 2, l'exaltació del campanar fa pensar –en un moment, no més– en Lleida. El fet de que no hi hagi més que dos metges al lloc i una sola farmàcia, si no recordo mal, fa pensar en un lloc més petit que Balaguer. No feu gaire cas del meu parer, doncs, no sóc gens despert per a endevinar aquestes coses. Hi veig un lloc però ben clar de la ribera del Segre.

Una sensació de versemblança que Xuriguera augmenta encaixant, com a rerefons de la trama, elements de procedència històrica. El més interessant és, tal vegada, la referència a les lluites caciquils que es donaren a Menàrguens i, per extensió, a tota la comarca de la Noguera durant el tombant de segle, com es reflecteix en aquest fragment del capítol VI:

La gent, però, no deixava de covar certes passions. Es tractava amb prevenció, nodria un fons de recels encoberts per termes amicals. Per res del món un malalt del partit anomenat dels rics s'hauria deixat visitar pel metge nou. El fet d'estar aconducat a un facultatiu o a l'altre, marcava una posició, definia una condició social, una concepció del món. A desgrat de la pau superficial que els vinculava, un solc tenebrós i ample s'estenia entre els dos camps.<sup>296</sup>

---

<sup>295</sup> Una visió similar d'aquest indret apareix en aquest passatge de l'obra de Joan Baptista Xuriguera, *El pare*, p. 67: "Allí s'aixecava un terraplè, que havia d'ésser més tard el primer pilà d'un pont de ferro. La via i la carretera, que caminaven separades una bona estona, convergien allí a l'entrada mateixa del pont. Un equip de tècnics construïa ja els altres cinc pilans enmig de les aigües blaves del riu Segre. En endavant, la cabellera líquida i frondosa de les neus pirinenques, es pentinaria mandrosa en aquelles pues de ferro. El pont, donaria pas al tren i a un carro a la vegada. Dues voreres serien el passatge per a les persones i anirien tancades per dues baranes de barrots de ferro. A l'altre costat del pont, al peu del poble de Tèrmens, s'aixecava una caseta per al guardavia i el tren seguiria endavant, enfonsant-se en el tossal de pedra i reapareixent, més enllà, enmig de la plana frondosa de l'Urgell, travessant pobles somrients i verds, fins arribar a la seva fita, a Mollerussa."

<sup>296</sup> Cal assenyalar que el districte de Balaguer, on pertanyia Menàrguens, va ser fins al 1905, amb l'aparició de Solidaritat Catalana, un feu per als partits dinàstics, conservadors, que van aconseguir totes les actes de diputat en les eleccions celebrades. La informació procedeix de l'estudi de Conxita Mir, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*, p. 363-369.

Xuriguera, però, no només incorpora a la trama esdeveniments històrics, sinó també personatges que tenen un referent real, com és el cas del Baró d'Hostalets, que, amb tota seguretat, es tracta d'una recreació basada en les figures d'Enric d'Hostalrich i Colomer, darrer baró de la casa Fleix, que va aconseguir l'acta de diputat pel districte de Balaguer a les eleccions de 1896; i d'Antoni Mirada, un terratinent que a l'última dècada del segle XIX va esdevenir la figura més influent a la vida del poble.<sup>297</sup> Cal recordar, de tota manera, que malgrat l'evocació d'un ambient i d'un temps determinat, els valors documental i/o nostàlgic no són, ni de bon tros, l'objectiu principal de Xuriguera en aquesta novel·la.

### 5. 2. 3. Tècnica narrativa i estil

*Tres nits* mostra, com en la majoria de la producció narrativa anterior de Xuriguera, la preferència per les tècniques tradicionals, típiques de les novel·les decimonòniques, a l'hora de construir el relat: primerament, la utilització de l'omnisciència narrativa acompanyada de l'ús constant del pretèrit imperfecte d'indicatiu, cosa que contribueix a la indeterminació temporal, ja que no permet la precisió exacta del moment en què transcorre l'acció; en segon lloc, el desenvolupament dels fets és bàsicament cronològic i lineal, simultani, tot enllaçant diversos capítols; per últim, la preferència per la narració singulativa i, en menor grau, la iterativa (pràcticament reduïda a les escenes en què s'expliquen la trobada dels vidres trencats dels comerços). A més, un procediment de gran eficàcia emprat per Xuriguera a *Tres nits* és la interrelació i l'alternança entre descripció i narració: n'és un exemple paradigmàtic d'aquest recurs el clàssic inici de la novel·la, propi de la narrativa del segle XIX, en què la descripció del campanar del poble, embolcallat per una aurèola de misteri, es converteix en un referent de l'espai en

---

<sup>297</sup> A la novel·la *El pare*, p. 77, Joan Baptista Xuriguera presenta el personatge d'Antoni Mirada sota el nom de Martí Gateu i en fa la següent presentació: "El propietari Martí Gateu tenia a les seves mans des de feia ja molts anys, la política del poble. Era ell l'home més influent de Freixana, ell, qui estava en correspondència amb el diputat del Districte, qui anava a Lleida i a Madrid per resoldre els assumptes de la vila, i qui canviava els Ajuntaments a cada nova situació. En el poble no es feia res sense comptar amb la seva voluntat." Cal tenir present també que el pare de Ramon Xuriguera, Pau Xuriguera i Balagué, havia estat masover de les possessions d'Antoni Mirada. Aquest, a més, com a representant del poder establert, va impulsar la construcció de la Sucrera del Segre, una fàbrica de sucre que es va convertir en el projecte de major envergadura que es va realitzar a Ponent en el canvi de segle. I Joan Baptista Xuriguera, a *El pare*, dedicarà diversos capítols a la construcció i al funcionament de la fàbrica de sucre, a diferència de Ramon Xuriguera que a *Tres nits* no esmenta aquesta emblemàtica construcció de Menàrguens.

què s'esdevindran els fets; seguidament, un nou text descriptiu ens permet avançar cap a l'interior de la vila fins arribar a la botiga del Sucat i, immediatament, gràcies a un text narratiu, se'ns explica la situació inicial en què es troba aquest personatge. També val la pena remarcar la importància atorgada a l'estil directe al llarg de tot el relat i que permet anar coneixent, de manera gradual, la manera de pensar de cada personatge.

Pel que fa referència a l'estil de *Tres nits*, aquest representa un pas endavant respecte al camí que havia iniciat amb *Destins* i continuat amb *Els Astruc*: la recerca d'una claredat estilística que eviti donar més importància a la manera de narrar les històries que no pas els fets que s'expliquen.<sup>298</sup> A més, cal destacar en el terreny lèxic la tria d'un vocabulari originari de les Terres de Ponent –dialectalismes com *buixir*, *empegava* o *entrepussava*, en serien una petita mostra–; un tret amb una clara funció de suport a la història que s'explica i que rebla el clau a l'hora de situar geogràficament l'acció. Una característica que no havia passat per alt a Jaume Agelet i Garriga, que escriu a Xuriguera en termes encomiàstics sobre aquesta qüestió: “l'estil és viu, i, en mants llocs, fuetejant. Us deuran, a més a més, vida literària, una pila de variants lleidatanes, força evocadores. Feu viure una col·lectivitat enderiada. Quina bella plasticitat!”

### 5.3. L'AVORRIT

Tot i que desconeixem amb exactitud la data de composició –molt possiblement és d'inicis dels anys cinquanta– *L'avorrit* és una narració de vint-i-quatre pàgines

---

<sup>298</sup> Tot i el predomini d'aquest to de misteri, hi ha textos d'una gran poèticitat i que remetent a la producció anterior de Xuriguera. N'és una mostra aquest paràgraf del capítol II: “Totes les cases de la plaça corresponents a aquella banda, tenien hort al darrere. Les dels carrers dels extrems, acollades a l'acabament dels porxos, igualment. Eren uns horts espaiosos, farcits d'arbres fruiters i closos amb unes altes tàpies. Alguns tenien unes cabanes per a l'endreç de les eines. La llargada d'aquests horts s'estenia de cap a cap del poble. Això solament per una banda, per la que mirava al riu, car per l'altra els carrers i carrerons formaven un reixat que es disseminava per la costa. Llurs esquenes eren una rastellera de corrals. Darrere hi havia el secà, l'aridesa de les comes. Part de baix de les cases i el començament dels horts, passava una sèquia ampla: una sèquia que venia d'una presa bastida més amunt i que donava naixença a la xarxa de braçals que s'estenien per l'horta, lliscava encaixada entre els darreres de les cases i les entrades dels horts. Tot un cobricel de pontets i de baranes la feia semblar subterrània. Tornava a desenclotar-se en acabar-se el carrer, darrere el xalet del capità. En aquell lloc el terreny feia com una esplanada. Les cases que naixien al davant s'escampaven, espaiant-se pel camí del cementiri. La sèquia s'escolava deixant-les a la dreta. Un reguitzell de plàtans alts i plens com uns sants paus l'ombrejaven fins a trobar la carretera. Allí, les darreres construccions del poble –horts i cases barrejats– li deien l'adéu postrem.”

mecanografiades que es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya.<sup>299</sup> Ambientada a París, poc després de la finalització de la Segona Guerra Mundial, està protagonitzada per Celnic, un jove nascut a la regió centreeuropea de Bohèmia. Traumatitzat des de la infantesa, a causa de la detenció i posterior deportació dels seus pares a un camp d'extermini per part dels nazis, Xuriguera crea un personatge de caràcter esquerp, mancat de qualsevol amistat i que tots els qui l'envolten (veïns, companys de feina...) li agafen aversió –cosa que justifica el títol del relat–, mentre que ell els enveja perquè han estat capaços de poder arribar a formar una família:

Quan plegava del treball se sentia un xic sobrer. Sol avançava pel carrer. Sol s'entaforava pel metro. Sol s'obria pas entre la gent. De la fressa de converses que es teixia al seu voltant no n'hi havia un sol bri que fos pronunciat per ell. Cap esguard no li era destinat de tota aquella multitud compacta. Mai cap salutacó, cap adéu. Les esperes impacients i silencioses, els comiats tendres i dolços, les presses absorbents i neguitoses, tot aquest entreteixit d'actes privats que són el més viu de cadascú, constituïa un món que li era refusat, una font d'emocions que li restava interdita.<sup>300</sup>

Els dos intents de Celnic per mantenir unes relacions amoroses que li permetin alliberar-se de la soledat –i que ens revelen nogensmenys una vessant tendra i ingènua– es veuran abocats al fracàs: les noies s'hi relacionen només per agraïment ja que les havia defensat de la ira dels seus familiars; “ningú et veu amb bons ulls”, li etziba una d'elles quan l'abandona. Tot plegat el mena a un estat de depressió, que el porta a perdre la feina, per acabar rebutjant i recelant qualsevol contacte amb tota la gent “com que tothom l'avorria, es posà a avorrir també.” La tensió latent entre Celnic i la gent que l'envolta esclatarà amb violència en el desenllaç. Acusat de robar a casa d'un escultor que viu prop seu –i amb els diners obtinguts haver-se comprat una ràdio que “cada dia feia funcionar amb més furor” a hores intempestives– serà atacat, per aquest motiu, pels veïns amb pedres a l'entrada del seu habitatge:

Aviat un fil de sang li rodolà per la cara. Tampoc no tardaren a sagnar-li els punys. Adolorit, ple de bonys, aguantant aquella allau sense flectir, semblava un personatge d'epopeia. “Per més que tirin –rondinava– primer hi deixaré la pell abans d'anar-me'n”. Un cop sec rebut a l'ull, fou la rèplica a aquest propòsit ardit. Exhalà un plany esgarriós. Es posà les mans al rostre, vacil·là fent dos o tres giravolts i caigué de genolls a terra. Tot ho veia

---

<sup>299</sup> Esbossats o inacabats es conserven en llibretes escolars dipositades a l'ANC altres propostes de contes de Xuriguera que es poden datar entre 1946 i 1954. Els títols dels relats són: “Mysterium (mite en tres temps)” –un relat ambientat a l'Egipte dels faraons–, “El gat”, “El foll”, “El maniàtic”, “L'absent” i “Lliçó de moral”.

<sup>300</sup> Ramon Xuriguera, *L'avorrit*, p. 10.

enterbolit. Tot li semblava esberlat, com el seu cap, el qual sentia que li fugia. La sofrença se li feia insuportable. Aleshores, enfollit, mig enecat, engrapà de bell nou el travesser que rodava vora seu, s'hi recolzà per a posar-se dempeus, l'aixecà tant com pogué amb els dos braços i el llençà contra els seus adversaris.<sup>301</sup>

Un travesser de fusta amb què Celnic lesionarà mortalment un nen. Malferit, l'arribada dels agents de la policia evitarà una mort segura a mans dels convilatans. Abans de perdre el coneixement encara podrà reflexionar sobre quin havia estat el sentit de la seva vida: “quan es naixia maleït tot el que es tocava esdevenia hostil: el bé es transformava en mal, la joia en dol, l'amic en enemic.”

*L'avorrit* és un relat singular dins l'obra narrativa de Ramon Xuriguera. No tant per la descripció del personatge principal, que ens apropa de nou als paràmetres del psicologisme, sinó per la tria, a la manera naturalista, dels aspectes més sòrdids de l'existència humana i que tenen en el seu rerefons les conseqüències de la Segona Guerra Mundial; malgrat tot, es desmarca de la impassibilitat narrativa amb què retrataven la societat els naturalistes, ja que constantment afavoreix un judici moral sobre els fets i els personatges que presenta. Una plasmació de la realitat que s'evidencia, d'una banda, en la descripció tant d'un ambient degradat i mesquí –l'indret on viu Celnic el constitueix un amuntegament de cases que el narrador qualifica, de manera despectiva, d'atzucac– com dels seus habitants –entre d'altres, un matrimoni estonià on el pare culpa els fills de la seva desgràcia, o bé un de bretó marcat per l'alcoholisme–; de l'altra, les diverses escenes de violència, pràcticament inèdites en la resta de la producció de Xuriguera, com la següent, en què hi apareixen els trets predominants de la descripció física de Celnic: la corpulència, la duresa i la força:

Un dia, en buidar la galleda plena d'asfalt fumejant que Celnic havia d'allisar ràpidament abans que es refredés, mig com si fos per distracció mig com si ho fes expressament, li abocà pasta bullent damunt del braç.

Celnic, que estava agenollat, ofegà un crit de dolor, es posà dempeus d'un salt, es tragué l'allisador que tenia entrelligat a la mà tot esguardant el manobre fixament. Aquest romaní silenciós al seu costat sense una ombra de remordiment. D'un gest viu, Celnic li plantà la mà al clatell. El manobre brandà el braç amb el qual aguantava la galleda. D'un sol cop d'allisador al sec dels dits, Celnic la féu rodar per terra. Li féu flectir el cap resoltament. L'atansà al braç empastifat i li refregà l'asfalt per la cara i els cabells.

Després l'obligà a doblegar el cos fins a fer-lo agenollar. Li enfonsà el cap a dins la galleda i quan l'hagué refregat prou amunt i avall de les parets, el deixà estar.<sup>302</sup>

---

<sup>301</sup> *Ibidem*, p. 23.

<sup>302</sup> *Ibidem*, p. 13-14.

Una concepció de l'home que, com hem apuntat, apropa la narració al naturalisme zollià: el determinisme, la pressió de l'herència i, sobretot, del medi social converteixen Celnic en un marginat que reacciona tancant-se i considerant els altres com els seus enemics. Un amarg reflex de la vida, amb la presència d'un personatge desarrelat com Celric, que també podria palesar una certa influència de l'existencialisme. El cert és que Xuriguera coneixia a fons aquest moviment cultural, i l'analitzarà, com ja comentarem en el capítol següent de la tesi, a l'assaig *La idea de l'home a la novel·la francesa* i als pròlegs que encapçalen les traduccions de Jean-Paul Sartre, *La nàusea*, i de Simone de Beauvoir, *Una mort molt dolça*.

## 6. L'OBRA ASSAGÍSTICA

### 6.1. LA CRISI DEL NOSTRE TEMPS

*La crisi del nostre temps* és un assaig de temàtica política que va romandre sense publicar; un gènere, recordem-ho, que Xuriguera havia conreat a bastament durant la dècada dels trenta.<sup>303</sup> Especialment interessant és el pròleg en què s'expliciten les circumstàncies que van permetre l'aparició dels articles que el conformen: les revistes catalanes en què van veure la llum havien de simbolitzar l'esperança del pròxim retorn dels exiliats a Catalunya, il·lusionats per un canvi polític que semblava imminent, una vegada finalitzada la Segona Guerra Mundial:

El triomf dels aliats, doncs, ens semblà, per un moment, el retorn a la llibertat tan enyorada. En efecte, el silenci s'esquinçava. Els amics donaven noves des de tots els continents. Els problemes del país ressonaven de bell nou fins a nosaltres. Una febre d'esperances escalfava tots els cors. Ací i allà naixien publicacions en llengua catalana: les unes noves de trinca, les altres ressuscitades després del glacial silenci de l'ocupació. L'accés de les que la guerra no havia interromput per tal com apareixen lluny, tornà a normalitzar-se. No perquè el valor d'aquestes publicacions fos desigual, llur existència deixà de representar el més viu de les inquietuds catalanes d'aquells moments. Eren sols fulls escrits en català els que circulaven; els únics on no solament la llengua no era bandejada ans on l'esperit podia expressar-se d'una manera independent. Aquesta circumstància afegida a la possibilitat de poder tornar a viatjar, de viure sense haver d'amagar-se, anunciaven que alguna cosa, realment havia canviat.<sup>304</sup>

---

<sup>303</sup> L'únic exemplar que es conserva de *La crisi del nostre temps* es troba dipositat al fons Ramon Xuriguera de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

<sup>304</sup> El pròleg de *La crisi del nostre temps*, l'editem íntegrament a l'Annex II. En un altre passatge, Xuriguera es plany de la desunió dels catalans a l'exili: "D'altra banda, cal tenir en compte la situació dels catalans expatriats en aquells moments i la dels quals no havien cessat de penar per Catalunya a dins de casa per a donar el seu just valor a les al·lusions a la "unitat" que figuren en algun d'aquests escrits. La

Uns articles, com assenyala Xuriguera a les notes autobiogràfiques, que són “fills de les preocupacions de l'època, del desequilibri econòmic i moral originat per la guerra.” En el pròleg argumenta extensament aquesta afirmació, tot posant l'èmfasi en la crisi de valors i en l'intervencionisme dels estats, que són les causes que acabaran per generar noves dictadures i, per consegüent, “la fallida del món liberal”:

L'aspecte, però, del món que semblava que ens restituïa la llibertat, en lloc d'esdevenir-nos familiar, aviat es manifestà incert i ple de contradiccions. La immoralitat senyorejava en el terreny privat i en el social. En lloc de la confiança que esperàvem retrobar, s'entronitzava la por. L'individu s'asfixiava sota el pes d'un monstre que semblava ésser el signe dels nous temps: l'Estat. I afegint-se a aquesta esfondrada del dret individual una greu subversió de valors reeixia a prendre peu pertot.

D'on venia semblant confusió? A quines causes calia emparentar-la? Tota guerra deixa, en general, un clima de desordre del qual puen una existència més o menys durable, excessos i subversions. L'orientació, però, dels poders públics fent-se intèrprets del sentiment col·lectiu intenten, ordinàriament de redreçar-lo. Era aquest, però, el cas en bon nombre de països europeus després del triomf de les armes aliades? D'una banda es nodria el malestar el qual havia d'infantar una societat nova. (Més tard Polònia i Txecoslovàquia i altres pobles de l'Europa central conegueren aquest nou ordre messiànic). D'una altra, els governs pensaven resoldre-ho tot amb l'intervencionisme estatal. Les masses augmentaven aquesta confusió propulsant dictadures noves: recordi's la de Perón. El pensament abdicava la seva llibertat d'expressió: o servia els dogmes de l'Estat o el risc el constrenyia a callar-se. La dialèctica bandejava els sentiments, el dirigisme la llibertat de canvis, i les ciències morals, que havien aixecat la dignitat de l'home, flectien sota la violència i el culte providencialista al dèspota.

La civilització que tan afiançada semblava i l'esdevenidor en el qual tan havíem confiat, mai no ens havien semblat tan precaris.

I erà això el que ens esperava a l'hora que havíem de refer la nostra vida? Els escrits d'aquest recull giren al voltant d'aquestes preocupacions.

Veritablement es tractava de la fallida del món liberal, de la llibertat, del respecte a l'home espiritual, de tot allò que havia constituït la nostra formació, representant el nostre ideal i pel qual ens havíem sacrificat?

*La crisi del nostre temps* recull articles escrits per Xuriguera entre 1945 i 1950, la majoria dels quals havien estat publicats anteriorment en revistes: “La lliçó dels fets” i “El problema de la llibertat”, a *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*; “El Parlamentarisme”, a *Catalònia*; “El misticisme d'Estat”, a *Per Catalunya*; “La idea de llibertat en les Constitucions”, a *La Humanitat*, amb el títol de “Prestigi i descrèdit de la Constitució” i, per últim, “Impressions de Londres” va aparèixer dividit en dues parts, la primera, a *La Nostra Revista*, amb el nom d’“Els carrers de Londres” i la segona, a

---

unitat es presentava als nostres ulls com el problema de la nostra salvació. Amb la unitat –prova de la nostra desunió– enteníem salvar l'esdevenidor de Catalunya i ajudar a enderrocar el règim d'opressió que planava damunt seu i que en aquelles hores sentíem trontollar tots. Bé caldrà que aquesta unió s'acompleixi un dia o altre. El que ens resta a restaurar –que és molt– n'aconsella la necessitat.”



*Catalunya*, amb el d'“Impressions d'Anglaterra”.<sup>305</sup> Només dos dels articles, en el moment de confegir el recull, eren inèdits. El primer, “El dret de l'oposició”, havia d'aparèixer a *Quaderns d'estudis polítics, econòmics i socials*, però el tancament de la revista, el juny de 1947, ho va impedir. En el text, Xuriguera reclama que oposar-se a un règim no és solament un dret individual i col·lectiu sinó també una necessitat perquè es tracta d'un mecanisme democràtic que permet la llibertat i els drets de la societat, i que les dictadures, que es fonamenten en la força i no en l'autoritat, han acabat per malmetre. Un règim que exemplifica amb els models de Primo de Rivera i de Franco; sobre el darrer escriu: “aquest dictador recelós, per tal com deu el poder a una conjunció oligàrquica dissemblant, després d'haver-se engiponat un Parlament, unes *Cortes* per escarni d'aquesta insititució generadora del dret, ara intenta fer un simulacre d'eleccions per legitimar-se.” El segon article, “Vers un neoliberalisme?”, escrit el gener de 1950, no va veure la llum fins al desembre de 1957, a la revista mexicana *Pont Blau*. Es tracta d'un text crític amb l'ideari socialista en què Xuriguera, a partir de l'anàlisi de situació politico-social de la Unió Soviètica, posa de relleu la contradicció entre els principis socialistes i la manera de dur-los a la pràctica ja que “no han pogut conciliar l'aspecte econòmic de la seva doctrina amb la idea de la llibertat, la qual resta, a desgrat de tot, l'aspiració profunda de l'home”.<sup>306</sup>

## 6. 2. NOVEL·LES I NOVEL·LISTES CATALANS

L'assaig sobre literatura, igual que el dedicat a la política, no era un vessant nou en la producció de Ramon Xuriguera. En aquest sentit, només cal recordar *L'aportació de l'occident català a l'obra de la Renaixença* aparegut el 1936. Durant els anys de l'exili, redactarà *Jacint Verdaguer. L'home i l'obra* –iniciat a París el 1945 i que analitzarem en el capítol següent de la tesi– i *Novel·les i novel·listes catalans*. Xuriguera, a les notes autobiogràfiques, explica la gènesi d'aquesta darrera obra:

Més alleujat d'obligacions estrangeres a la literatura i havent pogut reunir prop meu els llibres i papers que tenia esbarriats, vaig efectuar algunes revisions concernents als narradors del nostre renaixement literari. Era un propòsit que covava des de que havia escrit el *Verdaguer*. Tasca ingrata degut a l'escassetat de materials que podia furnir la meua biblioteca i a l'isolament que

---

<sup>305</sup> Tots els articles de *La crisi del nostre temps* apareguts prèviament a les revistes catalanes de l'exili han estat comentats a l'apartat quatre d'aquest capítol de la tesi.

<sup>306</sup> Ramon Xuriguera, “Vers un neoliberalisme?”, *Pont Blau*, núm. 62 (desembre de 1957), p. 402.

malgrat tot m'envoltava. D'altra banda, exercici exultant per tal com entremig del silenci a què es condemnava la llengua podia percatar-me del miracle de la seva resurrecció i confirmar-me en la fe del seu destí indeturable. Fruit d'aquests exàmens –que bé prou sé com resten incomplets– és el volum *Novel·les i novel·listes catalans*.

A través de l'epistolari creuat entre Ramon Xuriguera i Rafael Tasis, podem anar resseguint el procés de construcció de l'assaig. La primera notícia apareix a la carta adreçada a Tasis el 25 de febrer de 1952, en què Xuriguera li demana que li proporcioni algunes de les obres de Josep Pin i Soler i d'altres narradors coetanis, que li són necessàries per a redactar un estudi sobre els principals novel·listes catalans des dels inicis del moviment de la Renaixença:

M'interessaria rebre alguna de les obres de Pin i Soler, ja sigui *La família dels Garrigas*, *Jaume*, *Níobe* o algun dels llibres d'excursions i viatges. De preferència les novel·les. Estic revisant els nostres prosistes des de la Renaixença i tot el que fa referència a Pin i Soler, Oller, Casellas, Víctor Català, Ruyra, Prudenci Bertrana m'interessa, sigui obra original o escrits crítics referint-s'hi. Si teniu a mà elements d'aquest arsenal i us ve bé d'indicar-m'ho us ho agrairé. A volta de correu us diria el que caldria que m'enviéssiu. Us agrairia també que em poséssiu els preus al costat.<sup>307</sup>

El 3 de març Tasis li respon tot indicant-li la propera tramesa de diverses de les obres dels novel·listes que havia sol·licitat; cosa que li serveix també per donar notícia a Xuriguera de les activitats editorials que es duïen a terme a l'interior de Catalunya en aquells moments:

Passem als vostres encàrrecs. De les obres de Pin i Soler només hi ha reeditada *La família dels Garrigas*, a la Biblioteca Selecta (35 pessetes). Les altres estan exhaurides i només es troben, per atzar, a les llibreries de vell. Si voleu, ja us les cercaré, i no crec que fossin gaire cares. De tots els altres que m'indiqueu, es troba alguna cosa (de Víctor Català s'ha editat recentment les *Obres completes* en un volum de la Biblioteca Excelsa, que val 225 pessetes, i també s'han editat les *Obres completes* de Ruyra en un volum de la Perenne, a 250 pessetes). Per altra banda, de Bertrana, que encara no té editades, per raons de censura, suposo, les seves obres completes, s'ha publicat un llibre pòstum, *L'Impenitent*, que a mi em va decepcionar com a novel·la, però que com a autobiografia –és la tercera part de *L'Hereu*– és interessant. De Casellas s'ha reeditat *Els sots feréstecs* i de Narcís Oller hi ha, ultra edicions soltes de les novel·les més conegudes, una edició de les *Obres completes*, també de la sèrie Perenne, que val 225 pessetes. En la mateixa col·lecció, i a un preu similar (250 pessetes), hi ha el volum de les *Obres completes* d'Emili Vilanova, que potser també entri en aquest quadro de la prosa catalana d'ençà de la Renaixença que prepareu. De Pous i Pagès s'ha d'editar el teatre complet, en un volum, i jo haig de fer-li el prefaci, que procuraré que sigui ben complet, com a estudi

---

<sup>307</sup> Annex VIII, carta 54. Val a dir que Jaume Agelet i Garriga havia tramès a Xuriguera una lletra el 2 de setembre de 1947 (Annex V, carta 22), en què li expressava l'opinió que li mereixia l'obra de Pin i Soler: "Estic llegint Pin i Soler. He llegit *La família dels Garrigas* i *Níobe*. No són tan dolents com em pensava. Creia que eren coses il·legibles. Doncs, bé, no ho són tant. El llenguatge fa llàstima. Sembla el del Rector de Vallfogona però hi ha un lèxic interessant. Des del punt de vista pintoresc, s'atansa molt al de Lleida i he revist frases que he sentit en la meua infantesa i que havia oblidat totalment."

biogràfic i crític de l'home que tots estimàvem i que per a mi era un mestre respectat i admirat.<sup>308</sup>

A través de la carta del 17 de març, ens assabentem que Xuriguera està preparant l'estudi sobre Pin i Soler, ja que “just acabo de rebre *La família dels Garrigas* que em tramet un amic de París [Agelet i Garriga]. És el llibre que em fa més falta de moment.”<sup>309</sup> Un text, el de Pin i Soler, que, per la lletra del 29 de maig, dóna per finalitzat. A la mateixa carta, demana a Tasis novel·les i estudis de crítica literària i artística a fi de prosseguir l'assaig; alhora es plany per les condicions en què ha de redactar-lo, sobretot per la manca d'una bibliografia adequada als autors estudiats:

He escrit ja l'assaig sobre Pin i Soler. M'he servit de dos llibres de la trilogia que em deixà l'amic Agelet. Heus ací els llibres que m'interessarien i que us prego m'envieu si teniu ocasió de trobar-los: *La papallona* de N. Oller, *Solitud* de V. Català, *Arte y artistas* de J. M. Junoy, *Etapas estètiques* de Casellas i en general els escrits de crítica literària i artística de Sardà, Miquel Badia i Yxart. Potser n'existeixen exemplars a les llibreries de vell. Si coneixeu alguna persona a qui li sobri una estona per a furetejar les parades d'aquests llibreters us trametria una llista més completa. La gratificaria. Penso que ja us vàreu dir que juntament amb els exàmens que estic fent dels narradors del renaixement literari escric també un llibre sobre la pintura catalana a partir de Nonell. Faig això en unes condicions lamentables car em manquen molts materials. Atès que m'esplaió amb vós d'aquestes coses us diré que el llibre que realment m'interessa d'escriure és una història o una ordenació o un examen, com vulgueu, de les idees estètiques –en la plàstica– a Catalunya des de Milà i Fontanals fins a la data. És aquesta bibliografia sobretot la que encarregaria de cercar a una persona disposada si us escau de trobar-la.<sup>310</sup>

Uns mesos després, als Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Tolosa de Llenguadoc el 7 de desembre de 1952, Xuriguera obté el premi Alfons Maseras per *L'evolució de la prosa de la Renaixença. Antoni Bofarull i Josep Pin i Soler*, un estudi sobre aquests dos narradors vuitcentistes.<sup>311</sup> No tenim més informació sobre *Novel·les i novel·listes catalans* fins al 17 de juny de 1954 quan Tasis, després de llegir l'article sobre Raimon Casellas que Xuriguera havia publicat a *Pont Blau*, li recorda el projecte de l'assaig destinat a la “revisió dels valors de primers de segle”:

---

<sup>308</sup> Annex VIII, carta 55.

<sup>309</sup> Annex VIII, carta 56.

<sup>310</sup> Annex VIII, carta 58.

<sup>311</sup> Sobre aquests Jocs Florals, escriu Xuriguera a Tasis el 21 de gener de 1953 (Annex VIII, carta 62): “Als Jocs Florals de Tolosa de Llenguadoc vaig guanyar el premi “Alfons Maseras” amb un parell d'assaigs literaris. Desconec el veredicté complet. Els organitzadors dedueixen *d'office* una part de l'import del premi en concepte de participació a les despeses, però no fan pervenir cap informació ni de falls ni de l'acte. Totes les nostres coses donen la mateixa trista impressió.”

Acabo de rebre el número d'abril de *Pont Blau* i hi he llegit el vostre excel·lent estudi sobre Casellas. M'agradarà que continueu aquesta tasca de revisió dels valors de primers de segle. M'havia fet il·lusió d'ocupar-me'n jo mateix, i fins havia fet el projecte i el títol, *La prosa catalana del nou-cents*, incloent-hi Bertrana, Pous, V. Català, Ruyra, P. Coromines, E. de Fuentes, Girbal Jaume, Oliver, Morató i, no cal dir-ho, l'autor de *Els sots feréstecs*. Com que no és fàcil que mai tingui temps per a emprendre-m'ho, estaria molt content que vós ho féssiu: tothom hi guanyaria.<sup>312</sup>

Xuriguera contesta ràpidament. Mitjançant la carta del 22 de juny, ens assabentem que ja ha enllestit els estudis sobre Antoni de Bofarull, Josep Pin i Soler i Raimon Casellas, mentre que el dedicat a Narcís Oller es troba en una fase avançada de redacció. També indica el nom dels altres prosistes que havia d'incloure l'assaig:

He tramès a *Pont Blau* un fragment d'un llarg estudi que tinc escrit sobre Bofarull. És curiós que vós em parleu de la conveniència de revisar certs escriptors del segle passat. És una feina que jo he començat i que penso prosseguir. El meu propòsit és examinar l'evolució de la prosa narrativa des de la Renaixença ençà. Tinc ja llestos ultra Bofarull, Pin i Soler, Casellas (l'article de *Pont Blau* n'és un fragment) i bona part de Narcís Oller. Vindran després Víctor Català, Ruyra, Bertrana, Coromines i potser Llor.<sup>313</sup>

Els dos únics capítols completament enllestits de *Novel·les i novel·listes catalans* són els 37 fulls mecanografiats que formen l'assaig *L'evolució de la prosa de la Renaixença. Antoni de Bofarull. Josep Pin i Soler*, conservats a l'Arxiu Nacional de Catalunya. En el primer capítol, assenyala, d'antuvi, la filiació netament renaixentista –i també romàntica– de la novel·la d'Antoni de Bofarull, *L'orfeneta de Menargues*:

Si la idea propulsora de la Renaixença fou la nostàlgia del passat, *L'orfeneta de Menargues* és una producció típicament renaixentista. D'esperit renaixentista és també la protesta que conté contra la dissort nacional. I d'idèntica filiació és la seva voluntat didàctica, tant perquè responia així a l'esperit de Bofarull com perquè havent estat oblidat, la necessitat de recordar-ho, implicava un caràcter de lliçó –com qui dicta una lliçó– tot el que l'oblit havia despullat. Nostàlgia, protesta i rememoració allisonadora, no són sols elements d'aquesta singular novel·la. S'hi destria igualment el desig de restaurar la veritat històrica –en aquest cas una restauració reparadora– la tendresa pietosa envers un destí malaurat, l'enyor de les valors ètiques, abans vives i ara deixatades, l'amor a la tradició, a l'arqueologia, –testimonis d'un passat nacional esplendorós– a la justícia, en defensa de la qual, el llibre esdevé una eina de combat. En resum, tots ells sentiments romàntics representatius de la novel·la d'aquell temps.

---

<sup>312</sup> Annex VIII, carta 83.

<sup>313</sup> Annex VIII, carta 84. La informació que Xuriguera ens proporciona en aquesta carta coincideix amb la d'una nota manuscrita conservada a l'ANC i que dona la llista dels deu prosistes que havia de tractar a l'assaig: Bofarull, Pin i Soler, Oller, Víctor Català, Ruyra, Bertrana, Casellas, Coromines, Plana i Llor. La darrera notícia sobre *Novel·les i novel·listes catalans* data del 4 de juliol de 1955, quan Tasis li fa a mans l'assaig de Joan Triadú *Narcís Oller. Resum biogràfic* publicat aquest mateix any per l'editorial Barcino: "Us he tramès, com demanàveu, el llibre de Joan Triadú sobre Narcís Oller, que val 14 pessetes, encara que n'ha costat gairebé igual de ports (els correus s'han apujat ara a Espanya tant com a França). Podeu arreglar-ho amb l'amic Durand, encara que no val gaire la pena, pel poc import."

Cal tenir present el que la Renaixença deu al romanticisme per a mesurar com cal aquest conjunt d'accents.<sup>314</sup>

L'obra de Bofarull és el punt de partida de Xuriguera per a constatar les dificultats que va tenir la Renaixença per a crear una narrativa en català, ja que la poesia, gràcies al paper incentivador dels Jocs Florals, va ser el gènere predominant en els seus inicis. La valoració que efectua de *L'orfeneta de Menargues* és altament positiva: tot i tractar-se de la primera novel·la vuitcentista, “pot llegir-se encara avui sense enuig i en molts aspectes, sobretot en el documental, l'interès no és del tot menyspreable.” Per a Xuriguera, no hi ha cap altre llibre en prosa de la seva època que posseeixi una ambició semblant; i, malgrat els arcaïsmes, el lèxic castellanitzat i les impureses de la sintaxi, la llengua literària de Bofarull se situa en “un rang preeminent entre els prerestauradors de la llengua i en aquest sentit és l'antecedent més valuós de Verdaguer”. Pel que fa referència a l'anàlisi dels elements constitutius, Xuriguera posa de relleu l'intent de Bofarull d'escriure una novel·la del seu temps que conciliés la realitat històrica i el sentimentalisme, “atès que la història li oferia la injustícia, la nostàlgia, les peripècies d'un destí colpit per la dissort, la protesta, els factors, en fi, inherents al melodrama.” Uns elements melodramàtics que Bofarull utilitza amb habilitat, cosa que fa que la intriga mantingui en tot moment el seu interès. Tal vegada el major defecte de *L'orfeneta de Menargues* rau en l'esquematisme dels personatges que desfilen per les seves pàgines, “més que éssers representatius del nostre món resulten expressions simbòliques i esquemàtiques”: Jaume d'Urgell personifica l'altivesa; Fivaller, el seny; Blanqueta, la virtut; Guillemet, la lleialtat; Ferran d'Antequera, el despotisme... I és que per a Bofarull el més important del relat que presenta no és la ficció amb què l'embolcalla sinó l'explicació d'uns fets històrics amb el màxim d'objectivitat possible –el procés de decadència de Catalunya arran del compromís de Casp–; per tot plegat Xuriguera sintetitza que l'obra “no té res de comparable amb els llibres d'imaginació que prenen la història com a quadre”. Per últim, ressenya de manera sintètica la difusió de *L'orfeneta de Menargues*: basant-se en records familiars (cal tenir present que Xuriguera havia nascut a Menàrguens i ens indica que els seus avis consideraven reals els fets i els topònims que hi apareixen), considera la novel·la com una de les

---

<sup>314</sup> Ramon Xuriguera, *L'evolució de la prosa de la Renaixença. Antoni de Bofarull. Josep Pin i Soler*, p.

produccions més llegides del seu temps. A tall de cloenda, es remarca, de nou, els objectius que havien empès Bofarull a redactar l'obra:

Aquest aplec d'episodis, preeminents o anecdòtics, exaltava Bofarull per tal que constituïa un dels moments més punyents de la història de la pàtria. Que es valgui de ficcions o no, que esquematitzi el caràcter dels personatges reals enlloc de fer-ne objecte de versions més matisades, el que volia és contar-los, fer-los reviure en una obra per tal de donar-los a conèixer. Propòsit de novel·lista, quant a les exigències de la intriga; ambició, però d'historiador."<sup>315</sup>

El capítol dedicat a Josep Pin i Soler parteix dels pressupòsits que l'autor tarragoní va formular per a la seva obra narrativa i els contraposa als d'Antoni de Bofarull i d'altres contemporanis; un quart de segle que evidencia el camí recorregut per la prosa catalana: "la novel·la de Pin i Soler no conté intenció didàctica. La finalitat del verb escrit en l'obra de Pin i Soler és contar, valdre's de la narració per la vàlua de la narració mateixa sense creure's obligat per a justificar-la a recórrer a altres elements". I, a diferència de narradors coetanis com Francesc Pelagi Briz, Gaietà Vidal i Valenciano o Martí Genís i Aguilar –"és el que manté més viu el gust per l'expressió. Participà, però, com els altres escriptors de l'actitud arqueològico-nostàlgica que caracteritza els primers renaixentistes"–, "Pin i Soler –continua Xuriguera– és el primer narrador que mereix el nom de novel·lista. Estableix la transició entre els prosistes precedents, forçosament vacil·lants, i la narració ja fluida de Narcís Oller, la qual dóna veritable forma a la novel·la catalana." L'estudi també posa de relleu les dificultats lingüístiques amb què va trobar-se Pin i Soler a l'hora d'acabar el seu projecte narratiu, que no són altres que les pròpies del català literari de l'època ("la llengua voga entre la sintaxi i el lèxic castellans, tot i que tendeix a la precisió"). Un tret que Xuriguera posa de relleu en el conjunt de la producció de Pin i Soler és l'abandonament del model novel·lístic encarnat per Walter Scott i la seva substitució pel que representa Gustave Flaubert; un procés que obrirà les portes a la introducció de la realitat com a tema literari, dins la narrativa catalana i al trencament definitiu amb els patrons romàntics: "aquesta inclinació de la novel·la de Flaubert a reemplaçar l'excepcional pels conflictes d'una existència burgesa, són amb un accent de veritat que s'imposa tot seguit al costat fals del fulletó, d'esperit melodramàtic, i al de l'exotisme romàntic." Pel que fa referència a

---

1.  
<sup>315</sup> *Ibidem*, p. 20.

la novel·la més representativa de Pin i Soler, *La família dels Garrigas*, “el drama d’una casa que per no saber-se entendre va a mal borràs”, Xuriguera en remarca el conflicte generacional que li serveix d’eix temàtic, ja que “a través de la irreductible oposició de pare i fill, van prenent cos tots els elements del drama: protagonistes, ambient, esllavissada inevitable de la casa. Situacions i caràcters són vius de realitat.” I el tractament que efectua Pin i Soler dels personatges fa que l’obra, a judici de Xuriguera, pugui considerar-se com la primera novel·la psicològica de la Renaixença:

S’assemblen als personatges reals, en tenen a la vegada les virtuts i els defectes. [...] En general, els trets d’aquests personatges contenen un accent de veritat. Llurs passions es desencadenen com les passions reals. L’entremetiment dels sentiments és semblant al que observem al voltant nostre. Des d’aquest punt de vista *La família dels Garrigas* és una novel·la psicològica; la primera de la Renaixença que pot merèixer aquest nom.<sup>316</sup>

A l’estudi també s’analitza la construcció de *La família dels Garrigas*: es tracta d’una arquitectura simple, però tanmateix efectiva, en què cadascun dels capítols presenta la forma d’un quadre de costums. A més, hom remarca l’habilitat de Pin i Soler a l’hora d’integrar a la trama aspectes aparentment colaterals com poden ser les digressions sobre temes musicals o arqueològics. La valoració final de la novel·la serveix per a remarcar uns valors evidents:

Per la robustesa de la llengua, la intensitat de l’acció i la veritat dels personatges, la narració de Pin i Soler té assegurat un lloc de mèrit en la història del Renaixement literari. De *La família dels Garrigas*, pot concloure’s, parafrasejant el sentit d’uns versos de Maragall, que si no és encara la novel·la en conté tota l’esperança.<sup>317</sup>

El darrer text que es conserva de *Novel·les i novel·listes catalans* és “Raimon Casellas. *Llibre d’històries*”, que va aparèixer l’abril de 1954 a *Pont Blau*.<sup>318</sup> Malgrat el títol, Xuriguera no es limita només a la lectura d’aquest llibre. D’entrada, es qüestiona la manca d’edicions vigents de l’obra de Casellas, fet que li serveix per efectuar una declaració programàtica: “És un narrador excel·lent. La seva prosa resta jove a desgrat del pas del temps. Sorprèn per la seva frescor, per la seva contenció elegant. Pocs

---

<sup>316</sup> *Ibidem*, p. 31-34.

<sup>317</sup> *Ibidem*, p. 37.

<sup>318</sup> Les diferències entre aquest article i el text mecanografiat que es conserva a l’ANC són pràcticament inexistents. També els textos sobre Antoni de Bofarull i Josep Pin i Soler van aparèixer a *Pont Blau* dins la secció “Rellegint els autors catalans”, això sí, notablement sintetitzats.

models contemporanis l'igualen en distinció. Engrapa des de les primeres ratlles.” I justifica les afirmacions amb una anàlisi dels seus principis artístics:

La realitat és el seu element. No una realitat fidel ans porgada, transformada pels recursos interiors. Ell mateix ens revela com sotmet l'observació objectiva al gresol de l'enquadrament, del decorat, de l'accentuació de perfils o de reducció del secundari segons “lleis d'art” personals. És un escriptor que parteix del fet i que tot transfigurant-lo hi resta amb un peu clavat; un espectador de l'existència armat d'intencions morals més que no pas de preocupacions de document. Les transfiguracions de Casellas tendeixen no a la reproducció de la realitat ans a fer-la esdevenir representativa. En aquest sentit és un idealista, tal com es desprèn del seu estil i de la seva concepció.<sup>319</sup>

Una concepció de la literatura que Xuriguera exemplifica amb l'anàlisi d'algunes de les narracions que formen part del *Llibre d'històries*; un conjunt de textos que, per la idealització de la realitat i pel to líric, “s'aixeca com una reacció contra el Naturalisme”. Per últim, també valora, de manera elogiosa, el model de llengua emprat per Casellas; la seva prosa, a diferència de la de la majoria dels seus contemporanis, “sembla com si just acabés de redactar-la ara.”

Antoni de Bofarull, Josep Pin i Soler i, en menor grau, Raimon Casellas són els tres únics autors que Xuriguera va arribar a redactar de l'assaig *Novel·les i novel·listes catalans*. Amb tota seguretat, el trasllat a París la tardor de 1954 i les obligacions derivades de les tasques acadèmiques li van impedir culminar el projecte. Val a dir que a l'Arxiu Nacional de Catalunya es conserven unes interessants notes, sovint en estat molt embrionari, sobre Narcís Oller (va treballar en aquest autor fins al 1957)<sup>320</sup>, Raimon Casellas<sup>321</sup>, Prudenci Bertrana, Joaquim Ruyra i Víctor Català<sup>322</sup>, que havien de servir per a redactar la resta de capítols.

---

<sup>319</sup> Ramon Xuriguera, “*Llibre d'històries de Raimon Casellas*”, *Pont Blau*, núm. 18 (abril de 1954), p. 98.

<sup>320</sup> De les notes sobre Narcís Oller n'hem extret el següent passatge: “No hi ha en Oller el conflicte social sinó la cara burgesa. No hi ha el document elevat a la categoria de ciència sinó la notació de l'esdeveniment d'una existència humana, tot dirigit per l'autor car aquest tenia fins morals i no deixant manar els personatges. Hi ha tots els fermentos d'un país que es vertebra, amb les seves singularitats, amb el seu esperit, amb el seu llenguatge. Hi ha l'ambient, cosa important. Ambient és Barcelona a *La febre d'or* i Valls a *Vilaniu*. Els diners i la calúnnia s'hi reflecteixen a través i no podrien existir sense l'ambient. Els mateixos personatges, sovint vulnerables, són reforçats per l'ambient. Hi ha més afany de cisellar la llengua en Pin i Soler que en Oller. Fa entrar la societat que l'envolta a la novel·la.”

<sup>321</sup> Tot i que a la carta a Tasis del 22 de juny de 1954, Xuriguera afirmava haver enllestit l'assaig sobre Casellas, el cert és que només ens ha arribat, íntegrament, el text aparegut a *Pont Blau*. Pel que fa referència a *Els sots feréstecs*, Xuriguera comenta a les notes el següent: “En *Els sots feréstecs* hi ha un relent de literatura russa: lluita i fracàs d'un sacerdot idealista en la rectoria de les terres enclotades del Montmany. És una pintura abrumadora dels habitants amb el seu fatalisme i allunyament del món. Tot es corromp, tot és passatger, tot és atret per la temptació carnal. L'esperança de redempció que encarna el capellà és vana.”



### 6. 3. L'ESCOLA DE PINTURA CATALANA

Les primeres notícies sobre aquest assaig de tema artístic, un dels més laboriosos de la producció de Ramon Xuriguera, les trobem en dues cartes a Rafael Tasis –de la mateixa manera que a *Novel·les i novel·listes catalans* les lletres creuades entre tots dos intel·lectuals són la font principal per a reconstruir la història d'aquest text– del 29 de maig de 1952 i del 14 de setembre de 1953. A la primera li indica que “ja us vàreig dir que juntament amb els exàmens que estic fent dels narradors del renaixement literari escric també un llibre sobre la pintura catalana a partir de Nonell”<sup>323</sup>; mentre que a la segona li agraeix “l'adreça de Jaume Elies. Dedico un estudi al seu pare en el llibre que estic escrivint sobre la pintura i cal que m'informi d'algun detall.”<sup>324</sup> L'assaig, el dóna per finalitzat a inicis de 1954, com s'explicita en sengles cartes. Així, el 14 de gener informa Joan Baptista Xuriguera que “he acabat un llibre sobre la pintura catalana, des dels frescos romànics fins als nostres dies. El difícil, serà reunir les il·lustracions”<sup>325</sup>; mentre que el 3 de març comenta a Rafael Tasis que “he acabat un altre manuscrit, *L'escola de pintura catalana* en el qual venia treballant-hi des de feia un quant temps. He tractat d'establir la continuïtat d'una tradició que va des dels frescos romànics als

---

<sup>322</sup> De la novel·la *Solitud*, de Víctor Català, en remarca la seva intesitat i el paper del paisatge en la concepció dels personatges: “Si com s'ha dit els llibres simples són els que posen dificultats tècniques, *Solitud* les resol admirablement: el del quadre, restringit, el de l'acció reduïda, el procés anímic, lent, circumscrit solament a l'ermitana car dels altres –pastor, marit i Ànima– no en diu més que allò essencial i lacònic que permet de fixar-les per tal que no semblin estranyes llurs actituds en el moment d'entrar en joc. La intensitat del drama, atesos els escassos elements emprats, hi és. L'esforç per fixar en els mots – dels quals n'hi ha una evident riquesa– les qualitats del paisatge, la traça de no donar-nos aquest com una descripció una i isolada sinó sempre en funció de l'acció. Amb un fons de paisatge semblant, les ànimes de *Solitud* per bé que sumàriament descrites hi troben el complement que ens les fa individuals i penetrants. Car un dels secrets d'aquest llibre és que l'autor s'ajuda del paisatge per a establir el relleu dels personatges. Diré més: el que pugui tenir de convencional el pla –el procés anímic del marit jugador és tractat amb una ingenuïtat banal– és restablert pel paisatge. L'autor fa prova d'un esperit masculí. No s'entendrex fàcilment. El paisatge se li presenta sense tonalitats de cromo. Les imatges són justes, van a la veritat. Hi ha una severitat de gust. I res no diu el caràcter del gust com les imatges.”

<sup>323</sup> Annex VIII, carta 56.

<sup>324</sup> Annex VIII, carta 68. Xuriguera també havia parlat de *L'escola de pintura catalana* a les notes autobiogràfiques: “Al costat d'aquesta revisió literària, altres formes de l'esperit català s'aclarien i es fixaven. Entre elles la plàstica, de llarg temps sentida i observada. Un estudi de les idees estètiques a Catalunya m'ha temptat sovint durant aquests anys. Els avatars i el no poder disposar dels materials necessaris, l'han fet, fins ara, irrealitzable. Algunes de les notes preses, però, han servit de base als articles publicats a *Presència de Catalunya* de París.”

<sup>325</sup> Annex VI, carta 80.

pintors actuals. És una manera d'explicar-se Catalunya a través del llenguatge plàstic tal com me l'explico en el *Verdaguer* a través de la llengua escrita.”<sup>326</sup>

El 26 d'abril Xuriguera tramet a Tasis el manuscrit perquè en faci una lectura crítica. I aprofita la lletra per a enumerar-li les dificultats amb què es troba per a obtenir el material fotogràfic per a les il·lustracions del text, de cara a les possibles traduccions a l'anglès i al francès:

Per contra, si no hi veieu inconvenient us trametré el manuscrit de *L'escola de pintura catalana*. Veureu que es tracta d'una aventura coratjosa –sobretot en les condicions en què he hagut de portar-la a cap– i que no estic descontent d'haver-me-la proposat i conduït fins a la fi. Si no us fos molèstia us demanaria de guardar el manuscrit. Potser em serà possible de venir a Barcelona aquest estiu i si és així el necessitaré per a completar amb els pintors dels quals parla el llibre el material fotogràfic en vistes a les edicions francesa i anglesa. He tingut la sort de trobar dos traductors excel·lents. M'interessarà, no cal dir-ho, la vostra opinió sobre el manuscrit, i sereu, juntament amb l'Agelet, el primer lector.<sup>327</sup>

Tasis, a la resposta del 5 de maig, a banda de felicitar-lo pel contingut del llibre, l'encoratja a presentar-lo a la convocatòria de 1955 del premi Bonay i Carbó, atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans: “Llegiré i conservaré l'original del vostre *L'escola de pintura catalana* i us felicito per tenir ja previstes edicions en francès i en anglès d'un llibre que serà ben interessant. No serà pas difícil de trobar editor per al text català,

---

<sup>326</sup> Annex VIII, carta 75. A la carta del 29 de març (Annex VIII, carta 76), Tasis respon en aquests termes: “Estic content que hàgiu acabat el vostre llibre sobre *L'escola de pintura catalana* i, pel tast que heu de donar-ne en la conferència de l'Athénée Hispanique, penso que ha d'ésser molt interessant i original. Confio que podré llegir aquest nou llibre ben aviat.”

<sup>327</sup> Annex VIII, carta 77. Prèviament havia fet a mans de Jaume Agelet i Garriga el manuscrit, el qual en una lletra de 10 de març de 1954 (Annex V, carta 34), emet a Xuriguera una opinió del tot favorable: “He llegit amb molt de plaer el vostre admirable original. Heu escrit una obra vertaderament important. Tracteu d'una matèria que us suggereix a munts, idees penetrants. Us moveu en un món que us és familiar, amb talent i agilitat. Hom diria que les idees us assalten com assalten a un novel·lista uns personatges que reclamen viure. Tot és dit amb aquell estil tan bell i tan saborós, tan vostre. Heu nascut amb el do d'escriure. Les vostres pàgines tenen escalf i lirisme, sense perdre, però, llur caràcter crític. He rellegit els capítols que ja coneixia i en ells he pogut veure amb goig, de bell nou, com sabeu trobar el moll de les coses. El capítol “Annexio” és de primer ordre. És d'un alt interès el que dieu sobre “l'absència de convencionalisme” com una característica de l'escola espanyola. De primer ordre també és el que dieu de Velázquez, del Greco, de Zurbarán (pintor que admiro molt: conec els seus quadros de Sevilla, de Cadiz i Guadalupe). De primer em semblava que dèieu poc de Ribera. Després he vist que n'heu tornat a parlar i que en dieu l'essencial. Es remarcable la fi de la pàgina 48. Ignoro malauradament molta pintura moderna de casa nostra. La lectura del vostre original m'ha ensenyat una pila de coses. M'ha agradat molt el que dieu de Nonell, de Picasso. Molt bell el capítol de “La sensació”. El concepte sobreïx d'idees. No conec Miró de l'època de “La riera”. Molt encertat el que dieu de Sunyer, Togoies, Nogués, Domingo, Villà, Grau. No penseu dir res de Samarra? I de Gosé? He vist que heu esmentat aquest darrer.”

suposant que no us abelleixi d'esperar si té sort al premi Bonay de 1955.”<sup>328</sup> Amb la intenció de presentar l'assaig al premi, Xuriguera dedica l'estiu de 1954 a revisar a fons el llibre. Sobre les modificacions efectuades, escriu a Tasis el 15 de setembre en aquests termes: “Estic acabant de reajustar el llibre sobre la pintura amb les nombroses notes preses a Barcelona. Tot plegat em fa un augment d'unes quaranta pàgines mecanografiades. M'apresso a enllestir-ho perquè si vaig a París el mes d'octubre no tindrè tant temps com tinc ací.”<sup>329</sup>

El 10 de març de 1955 Xuriguera comenta a Tasis que segueix completant el text ara ja per a la convocatòria de 1956 del premi Bonay i Carbó –la de 1955 no va arribar a convocar-se– destinada específicament a un assaig de crítica artística; un manuscrit que també ha de llegir Josep Miracle. Al mateix temps es plany de les dificultats per tirar endavant l'edició catalana:

Pensant en el que em dèieu en una lletra vostra assabentant-me que el premi Bonay no s'atorgava fins a l'any vinent, tinc prou temps, doncs, d'afegir al text que posseeix l'Aramon els afegitons que he anat incorporant al meu. Gosaria demanar-vos, doncs, que el recollíssiu i si no us sap greu fer-lo llegir a Miracle car recordareu que li ho vàreu prometre quan anàrem a veure'l amb vós, pregant-li que me l'enviï tot seguit després d'haver-lo vist per tal de posar-lo a to. Car comparteixo el vostre punt de vista que l'edició catalana valdria més fer-la a Barcelona si fos possible. Per bé que no crec que s'hi atreixin per raons de censura, de la mateixa manera que no crec que pugui sortir-se amb la seva l'amic Ragasol per raons de preu. Trista perspectiva que no pot salvar-se, penso, més que amb la traducció.<sup>330</sup>

---

<sup>328</sup> Annex VIII, carta 79. Com ja comentarem en el capítol següent de la tesi, Xuriguera havia presentat, sense èxit, l'assaig *Jacint Verdaguer. L'home i l'obra* a la convocatòria del premi Bonay i Carbó de l'any anterior.

<sup>329</sup> Annex VIII, carta 88. Aquest mateix any Xuriguera obté el premi Alexandre Plana, a Mèxic, convocat per la revista *Pont Blau*, amb el treball *La pintura catalana avui*, una síntesi del contingut dels capítols de *L'escola de pintura catalana* dedicats als pintors contemporanis. El jurat del premi estava compost per Lluís Nicolau d'Olwer, Manuel Alcàntara Gusart, Pere Calders, Josep Maria Giménez Botey i Josep Roure-Torent. Un comentari sense signar aparegut a *Pont Blau*, num. 24 (octubre de 1954), p. 330, ens indica el contingut d'aquest treball: “*La pintura catalana d'avui* de Ramon Xuriguera, Premi Alexandre Plana, forma part d'un llibre de major amplitud que dóna una visió general de la nostra pintura, des dels primitius fins als més moderns; la part premiada és la més extensa, ja que l'autor hi dedica les quatre cinques parts de l'obra. Ben documentat, Ramon Xuriguera examina la nostra pintura i assenyala les seves característiques i els valors constants que la distingeixen, l'evolució que ha experimentat, les diverses escoles i les agrupacions i les més marcades influències exteriors, transformades pels nostres pintors més destacats en factors de catalanitat. A continuació de l'estudi global, l'autor entra a l'anàlisi de l'obra d'una vint-i-cinquena dels millors pintors sensorials i cerebrals –des de Mir fins a Clavé–, remarcant les característiques, les evolucions, la vàlua i l'aportació als moviments pictòrics català i universal de cadascun, sempre amb lúcida visió, precisió en els conceptes, cura del llenguatge i de l'estil i seguretat del crític entès.”

<sup>330</sup> Annex VIII, carta 97. Tasis contesta el 4 de juliol de 1955 (Annex VIII, carta 99): “Com ha quedat allò de l'edició del vostre llibre? Penseu que per a l'any 1956 hi ha anunciat el segon Premi Bonay i Carbó, a base d'un treball de crítica d'arts, i el vostre llibre hi encaixaria perfectament. L'Aramon ja us deurà trametre les convocatòries.”

El 20 de juliol d'aquest any, Xuriguera, a banda d'expressar una vegada més la seva desconfiança envers l'edició catalana de *L'escola de pintura catalana*, planteja a Tasis la possible incompatibilitat entre, d'una banda, presentar l'obra al premi Bonay i Carbó i, de l'altra, la publicació de la versió francesa a càrrec d'Ivette i André Camp:

Em recordeu –i us ho agraeixo– que el Bonay per a l'any 1956 és a base d'un treball de crítica artística. Ja recordeu que m'interessa presentar-hi *L'escola de pintura catalana*. Suposo que l'amic Aramon, el qual conserva el manuscrit, el donarà com a presentat quan ho jutgi oportú. Tal com suposava, l'amic Ragasol no ha tornat a parlar del projecte d'edició catalana. La traducció francesa quedarà llesta cap al mes d'octubre. És molt possible, doncs, que el llibre surti en francès entre l'hivern i la primavera vinent. Em caldria saber si això és incompatible amb el fet d'ésser candidat al Bonay car en aquest cas podria fer ajornar l'aparició fins a després del fall. Si l'Aramon fos un xic més diligent en escriure als amics podria assabentar-me'n. No hi confio, però.<sup>331</sup>

Tot i guanyar el premi Bonay i Carbó el 1956<sup>332</sup>, Xuriguera no deixarà de treballar en l'assaig en vistes a una possible publicació com ho evidencien els nombrosos afegits manuscrits que presenta el mecanografiat definitiu (hi ha capítols, com el dedicat a Xavier Valls, que incorpora a l'original, el 1961). L'editor Rafael Dalmau Ferreres s'interessa per l'obra, com es desprèn de la carta que adreça a Joan Baptista Xuriguera el 17 de novembre de 1961: “Ara s'empenya en publicar-me el manuscrit *L'escola de pintura catalana*, d'unes tres-centes pàgines acompanyades de no poques il·lustracions. No crec que se'n surti. Li he tramès el manuscrit per un amic.”<sup>333</sup> Després de la mort de Ramon Xuriguera, serà el mateix Joan Baptista Xuriguera, –que posseïa el manuscrit amb les il·lustracions que l'havien d'acompanyar, des de 1963<sup>334</sup>– a prec de la vídua,

---

<sup>331</sup> Annex VIII, carta 100. Tasis li respondrà aquesta qüestió a la lletra del 8 de setembre (Annex VIII, carta 101): “He parlat repetides vegades a l'Aramon del vostre llibre, com a candidat del Premi Bonay. No n'he tret l'aigua clara, però em penso que el dona com a presentat. Aquests dies, justament, el nostre Secretari General és a Avinyó, a un Congrés de Filologia Romànica, si no vaig lluny d'osques, i projecta d'arribar-se a París. Quan torni, l'emprendré seriosament perquè us escrigui i aclareixi els problemes de la traducció francesa i l'opció al premi que em plantegeu.”

<sup>332</sup> Així, el 21 de maig de 1956 (Annex VI, carta 97) anuncia a Joan Baptista Xuriguera la concessió del premi Bonay: “Un telegrama rebut aquesta setmana m'anuncia que he guanyat el premi Bonay i Carbó de l'Institut d'Estudis Catalans amb el llibre *L'escola de pintura catalana*. He rebut un parell de lletres de felicitació d'amics de Barcelona però desconec els detalls del veredict.”

<sup>333</sup> Annex VI, carta 167.

<sup>334</sup> Informació que procedeix de la carta que Joan Baptista Xuriguera adreça a Henriette Xuriguera el 30 d'octubre de 1966. La reproduïm, íntegra, a l'Annex VI, carta 203.

Henriette Xuriguera, l'encarregat de cercar un editor per a l'obra. Ho farà, però, sense cap mena d'èxit.<sup>335</sup>

*L'escola de pintura catalana* representa la culminació de la tasca de Ramon Xuriguera en el terreny de la crítica d'art. El text conservat, dues-centes seixanta-dues pàgines mecanografiades, va precedir d'un elogiós pròleg de Jean Cassou, professor d'història de l'art a la Sorbona: “sur ce dernier point le present livre de M. Ramon Xuriguera apporte des informations et des thèses du plus convaincant intérêt. Il ne fallait pas moins que cet excellent érudit pour composer un livre aussi pertinent et précieux.”<sup>336</sup> Subtitulat “Dels frescos catalans d'ahir a la pintura catalana d'avui”, l'assaig es divideix en tres parts que ressegueixen la presència del caràcter nacional català –seguint les teories de Pere Bosch Gimpera, es tracta d'un producte del medi, “és a dir, esperit i geografia barrejats”– en l'obra pictòrica, “llengua, nació i art caminen com una trinitat animada per una mateixa essència”. Un esperit que, fins i tot en les èpoques de decadència (com la que s'inicia al segle XVI) no ha deixat mai d'estar present en l'art. A la primera part, “Les fonts”, Xuriguera descriu la trajectòria de la pintura catalana des del romànic (que considera fruit d'un procés autòcton i no pas un producte de la moda bizantina) i el gòtic (que emparenta amb la producció llenguadociana coetània) –les dues èpoques que considera de major esplendor– fins a finals del segle XIX. Del període que qualifica de decadència (segles XVI-XVIII), Xuriguera se cenyeix a la producció de Josep de Ribera, Francesc Ribalta i Antoni Viladomat, tot comparant-los, positivament, amb els seus contemporanis europeus (El Greco, Caravaggio, Velázquez, Goya...). Pel que fa referència a l'època anomenada de “Redreçament” (segle XIX), que té les seves arrels en el moviment romàntic, destaca els noms de Marià Fortuny, Joaquim Vayreda (que defineix com un destacat preimpresionista) i, sobretot, de Martí Alsina, “l'ànima de la nova pintura catalana” i autor d'una obra “en gran part filla de l'instint”, que,

---

<sup>335</sup> El 20 de novembre de 1966 (Annex VI, carta 204) Joan Baptista Xuriguera escriu a Henriette Xuriguera sobre aquesta qüestió: “Si poguéssim aconseguir de fer publicar la seva *Història de la pintura* seria un èxit, però ja sé que és difícil. Potser en Cendrós. Aquest llibre portaria un pressupost molt elevat degut a les il·lustracions, però una editorial important podria llençar-se. Jo n'he parlat amb l'Aramon, però no espero pas una solució.” Entre els documents de Joan Baptista Xuriguera, en poder del seu fill, Pau Xuriguera i Solà, es conserva una carta que li adreça E. M. Aguilera el 23 de gener de 1975, en què li comunica, sobre l'edició de *L'escola de pintura catalana* que “por unas circunstancias o por otras no he tenido un resultado satisfactorio en estas gestiones.”

<sup>336</sup> Ramon Xuriguera, *L'escola de pintura catalana*, p. 1-2.

“refusant l’afectació del neoclassicisme a la qual alguns artistes catalans obeïen, opta per la naturalesa”. També reben elogis les produccions de Ramon Casas –de qui valora els retrats a l’oli i al carbó–, Santiago Rusiñol (la seva influència i la de Casas en l’ambient artístic barceloní de finals del XIX és considerable, “no tant per la seva pintura com per l’actitud revisionista, pel sentit de l’aventura que crearen al seu voltant”) i Isidre Nonell, “que infon a l’impressionisme importat, la substància del que ha d’ésser l’escola catalana: el pes, la corporeïtat”. El darrer epígraf, “Afirmació”, contextualitza dins el marc europeu la pintura catalana d’inicis del segle XX, “aquesta reviviscència de l’autòcton barrejada amb l’avidesa de fenòmens nous” i enumera els esdeveniments culturals que han donat peu al seu esclat; aquests tenen la seva base en la creació de la Mancomunitat, una institució que, primerament, ha permès el naixement d’entitats com la Junta de Museus o el Museu d’Art Modern i, en segon lloc, ha exercit una notable tasca de mecenatge.

Les altres dues parts de l’assaig estan destinades al comentari dels principals pintors catalans del segle XX. Prèviament, Xuriguera els classifica en dos grans grups: el conceptista i el sensorial. El primer, que entronca amb els moviments d’avantguarda, es caracteritza per una pruija renovadora, “més allunyada de la percepció sensorial i més prop de la percepció de la intenció” i “lliurat a la conquesta d’un univers ideal que es vol completament allunyat del sensorialisme de les formes clàssiques”; una revolta contra l’academicisme que té com a principis bàsics “l’alteració de la forma” (un procés del qual el cubisme n’és l’exemple més diàfan i que culminarà amb l’abstracció) i la recerca de l’essencialitat; “a més –indica Xuriguera– les preocupacions de les ciències, nascudes del progrés de la física, de les matemàtiques i fins de la psicologia, són lluny de romandre estrangeres al conceptisme de l’art contemporani.”<sup>337</sup> El segon, representatiu de la tradició de l’escola catalana, i que “continua el vell gust per les formes naturals renovat per l’afranquiment impressionista”, és aquell que intenta crear un art basat en sensacions visuals, el gust per la llum i el color, “la relació cromàtica de l’objecte amb l’espai que l’impressionisme defensava”, en què “instint i paisatge, al fons es barregen i es completen”.<sup>338</sup>

---

<sup>337</sup> *Ibidem*, p. 97-98.

<sup>338</sup> *Ibidem*, p. 90-91.

La segona part de *L'escola de pintura catalana* està dedicada a l'anàlisi de sis pintors conceptistes. El capítol dedicat a Pablo Picasso és un aprofundiment de les idees contingudes a l'article "Pau Picasso, pintor de la nostra època", aparegut el 1953 a la revista *Presència Catalana*: remarca, de nou, l'originalitat del pintor malagueny, autor d'una creació "que s'imposa de romandre alliberada del precedent; percaçar l'element nou que trenqui definitivament amb l'ordre lògic i doni naixença a un art que no tingui res a veure amb la tradició".<sup>339</sup> Una concepció de l'art que parteix de la descomposició de l'objecte –la forma per a Xuriguera és el valor principal de l'art picassià– i, alhora, carregat de referents politicosocials. De Joaquim Torres-Garcia, en remarca les diferències que l'allunyen de l'academicisme i que l'apropen a l'idealisme, "la noció d'emancipació de l'home i del millorament de la col·lectivitat"; també valora els seus textos teòrics en què fa explícites les raons de la seva pintura. Pel que fa referència a Joan Miró, comenta els fonaments que vertebraven la seva obra: en primer lloc, "el forceig entre la presència obstinada de l'objecte i l'afany d'alliberar-se'n, traduint-lo amb senyals allunyats del seu record"<sup>340</sup>; segonament, la influència de Torres-Garcia, el seu mestre, de qui hereta el gust per la ingenuïtat i el primitivisme. Un art concebut a partir d'un món abstracte de signes, "un univers, les lleis cabalístiques del qual deixaran de correspondre a les del món exterior." Xuriguera, en canvi, és especialment crític amb la figura de Salvador Dalí, a causa de la seva negativa a acceptar l'intervencionisme social que proposava la doctrina surrealista, "posant la realitat exterior al servei de la realitat subjectiva, dóna a la creació un sentit actiu. L'automatisme i el somni perden el seu valor de dogma i esdevenen meres evasions idealistes."<sup>341</sup> Tot i excel·lir en el dibuix i en el color, l'obra de Dalí no desvetlla cap emoció, "potser per la manca de substància humana, de vida dels sentiments, per l'atàxia d'unes reproduccions igualment allunyades de la joia que del drama". I és, que malgrat la precisió formal, la pintura daliniana es basa en la repetició d'uns mateixos motius. Els dos darrers capítols són dedicats a Joan Junyer (autor d'una producció pictòrica emparentada amb la poesia) i a Antoni Guansé (el pintor més destacat de les joves generacions i que cerca, en la seva obra, una síntesi entre l'art romànic i les formes picassianes).

---

<sup>339</sup> *Ibidem*, p. 103.

<sup>340</sup> *Ibidem*, p. 117.

La tercera part de l'assaig –la més extensa– està reservada als pintors sensorials; del seu contingut n'efectuem una breu descripció. Així, Xuriguera repassa les trajectòries de Joaquim Mir (remarca les seves dots de paisatgista i el gust per la llum i, a més, se centra en les seves relacions artístiques amb Manolo Hugué), Marià Pidelaserra (qualifica de “cavalcada èpica” els seus paisatges), Joaquim Sunyer (representant de la mesura, l'equilibri de tons i la contenció), Xavier Nogués (la seva producció posa de relleu una concepció original de l'humor, pouada en la vida catalana quotidiana, cosa que li permet establir un paral·lelisme, en el món de la literatura, amb Santiago Rusiñol), Feliu Elies (comenta la impossibilitat de dissociar l'obra pictòrica amb la seva crítica, a través de la qual va divulgar els nous corrents artístics contemporanis), Francesc Galí (para esment, per sobre de la seva producció, en la vàlua com a pedagog i la tasca de direcció de l'Escola Superior de Belles Arts), Manuel Humbert (en destaca la simplicitat i l'equilibri del traç en la construcció de les pintures), Rafael Benet (la seva obra és una “cruïlla de tots els corrents que han agitat aquests darrers quaranta anys la plàstica europea”), Pere Créixams (insisteix en el seu autodidactisme i en la influència de Goya i de Nonell), Josep Mompou (“emacia el color, no el rebaixa a l'ornament” i, d'aquesta manera, transmet la realitat sense tints idealitzants ni academicistes i “amb una especial frescor d'ànima”), Josep Gausacs (autor d'un art intens i realista que agermana el romàntic amb el clàssic, el lirisme amb l'objectivitat), Joan Vila Puig (la seva pintura roman fidel al concret seguint la tradició de l'escola paisatgística catalana), Josep de Togores (amb una obra a cavall entre el tradicionalisme de la forma i “les alteracions que els nous corrents li imposaven”), Josep Obiols (destaca el realisme que emanen els quadres i murals, en què hi ha una marcada presència pel món dels infants), Francesc Domingo (es fixa en l'austeritat de la forma i en l'aversion a “l'especulació cerebral”), Emili Bosch Roger (creador d'un art realista que reflecteix temes socials de plena actualitat, “és un cas típic d'identitat de la persona i de la creació plàstica: les virtuts i les febleses de l'home, són també les del seu art”), Pere Daura (“el que s'imposa per damunt de tot en l'obra de Daura és el llenguatge directe i objectiu, de pinzellada ferma i contorns precisos”), Joan Serra (comenta el substrat impressionista dels seus quadres pel tractament dels efectes de la llum sobre els objectes i del color),

---

<sup>341</sup> *Ibidem*, p. 123.



Alfred Sisquella (la producció aspira a l'equilibri, una realitat despullada de tot el que és sobrer), Miquel Villà (la pintura mostra un afany per recrear el món exterior, cenyit a l'essencial: el volum, la construcció i el color, cosa que la dota d'una especial densitat)<sup>342</sup>, Francesc Sales (autor d'una obra circumscrita al concret però, tenint com a models Rembrand i Juan Gris, “fins a cert punt ombrívola”), Emili Grau Sala (la creació d'una atmosfera, allunyada del cromatisme, i l'espontaneïtat són les qualitats principals del seu art, ben conegut per Xuriguera arran de l'exposició que li havia organitzat, a Bergerac, el 1952), Antoni Clavé (posa de relleu el substrat barroc de la seva pintura, que es tradueix en unes pinzellades enèrgiques i en el gust per la deformació, “ressons de l'angoixa i de la insatisfacció contemporànies”) i Xavier Valls (destaca la senzillesa i l'austeritat de les atmosferes que crea amb “una expressió sense turment”).<sup>343</sup>

La conclusió a què arriba Xuriguera sobre la rellevància de la pintura catalana, dins el context mundial, no deixa cap lloc a dubte:

Pel que toca a les arts plàstiques, llur florida és actualment rellevant el mateix en qualitat que en nombre. Semblant esplet confereix a Catalunya rang de centre de producció artística de primer pla, un dels més densos i avançats del món. Pot dir-se que cap altre país de l'extensió i de la població dels països de llengua catalana no presenta l'equivalent. [...]  
La semblança de ressons, l'aire de família que els informa, no s'oposa a la diversitat de direccions. Tots els neguits, totes les tendències que regiren la pintura, tenen llurs conreadors en l'escola catalana.<sup>344</sup>

Per últim, cal remarcar que es tracta d'un assaig que Xuriguera construeix a partir d'una copiosa bibliografia, que era la que tenia a l'abast a Bergerac i a París, i que cita a les nombroses notes a peu de pàgina. Entre d'altres, esmenta els títols següents: *La nacionalitat catalana*, d'Enric Prat de la Riba; *La formación de los pueblos de España*, de Pere Bosch Gimpera; *L'arquitectura romànica a Catalunya*, de Josep Puig i

---

<sup>342</sup> Xuriguera ja havia valorat les pintures de Joan Vila Puig i de Miquel Villà de feia anys: la primera, a “Vila Puig”, una crònica apareguda a *La Publicitat* el 16 de juny de 1930, mentre que la segona, a la ressenya “Dos paisatges de la Pobla de Segur” publicada el 10 de juliol de 1929 a la revista *Lleida*. A l'ANC es conserven nombroses cartes de Vila Puig a Xuriguera, una petita mostra de les quals presentem a l'Annex V (lletres 226 i 227).

<sup>343</sup> Xavier Valls, a les seves memòries *La meva caps de Pandora* (Barcelona, Quaderns Crema, 2003), p. 99, dóna notícia de com va conèixer Xuriguera: “A casa d'en Grau Sala vaig fer nous amics catalans de París, com ara l'historiador Ramon Xuriguera i el poeta i diplomàtic Jaume Agelet i Garriga. Amb en Xuriguera i l'Henriette, la seva dona, ens va unir una mútua estima, que va durar al llarg de les seves vides. Ell va morir de sobte l'estiu de 1966 i a l'Henriette encara la vam continuar veient fins a la seva mort, a la fi dels anys setanta.” Altres passatges de les memòries de Valls traspuen l'admiració que el pintor va sentir envers Xuriguera, com aquest de la p. 393, en què el defineix com “un vell amic de París, que tant va comptar perquè sempre em donava ànims per continuar la meva trajectòria artística.”

Cadafalch; *L'escultura catalana moderna*, de Feliu Elies; *Interpretació del vuit-cents català* i *Elogi del paisatge català*, de Pere Coromines; *Vida de Manolo contada per ell mateix*, de Josep Pla; *Modernismo y modernistas* de J. F. Ràfols, o *Vida secreta de Salvador Dalí* del mateix Dalí.

## 7. LES TRADUCCIONS

### 7. 1. EL GRAN MEAULNES, D'ALAIN-FOURNIER

Poc després de finalitzar la redacció d'*Els Astruc*, Ramon Xuriguera emprèn la primera traducció a l'exili, a Mouleydier, el 1942. Es tracta d'*El gran Meaulnes*, l'única novel·la escrita per Alain-Fournier, pseudònim d'Henri Fournier, i considerada com una obra mestra de la literatura francesa d'inicis del segle XX. Les raons que expliquen la traducció d'aquest text les manifesta a les notes autobiogràfiques: la similitud temàtica –es tracta d'un relat iniciàtic del pas de l'adolescència a l'edat adulta– amb l'obra que havia traduït a la dècada dels trenta, *Els infants terribles*, de Jean Cocteau:

Per canviar un xic les idees vaig posar-me a traduir *Le Grand Meaulnes* l'anostrament del qual volia emprendre feia temps, des de que väreig traduir *Els infants terribles*. Ambdós llibres tenen una relació i constitueixen fases ben representatives del tema de l'adolescència, tan viu en la producció literària francesa dels primers trenta anys d'aquest segle.

Aquesta traducció, que roman encara avui dia inèdita, es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya. No va precedida, a diferència de les traduccions de Xuriguera, per cap pròleg que emmarqui l'autor i l'obra.<sup>345</sup>

### 7. 2. MADAME BOVARY, DE GUSTAVE FLAUBERT

Poc després d'haver finalitzat la traducció d'*El gran Meaulnes*, Ramon Xuriguera emprèn, el 1943, la traducció de la cèlebre novel·la de Gustave Flaubert, *Madame Bovary*.<sup>346</sup> El motiu d'aquesta versió l'explicita, de nou, a les notes autobiogràfiques i no és altre que l'intent de traslladar al català unes de les obres més representatives i conegudes de la narrativa francesa:

---

<sup>344</sup> Ramon Xuriguera, *L'escola de pintura catalana*, p. 260-261.

<sup>345</sup> Cal dir que el 1966, dins la col·lecció de literatura juvenil d'Edicions 62 "El Trapezi", va aparèixer una traducció de *El gran Meaulnes* signada per Maria-Aurèlia Capmany.

<sup>346</sup> Per a una valoració de la traducció de Xuriguera, vegeu l'article de Lluís M. Todó, "Alguns problemes de traducció a *Madame Bovary*", *Els Marges*, núm. 48 (juny de 1993), p. 111-114.

Immediatament després vingué la traducció de *Madame Bovary*. Potser perquè amb la traducció anterior m'hi havia fet la mà; potser perquè m'hi portava la simpatia per Flaubert, esperit honest i independent, el respecte a la seva dignitat la qual pot servir d'exemple a tots els escriptors. Sempre m'havia dolgut, entremig de tants anostraments, que aquest llibre que no envelleixen els anys, no estigués traduït al català. Llibre ardu a ésser treballat i que lluny d'ésser-me un passatemps m'engrapà com una creació. Al voltant d'aquest clima flaubertià vaig escriure no poques anotacions utilitzades més tard en una conferència donada sota els auspicis de Cultura Catalana de París a la Sorbona i que penso afegir com a pròleg si algun dia aquesta arriba a publicar-se.<sup>347</sup>

La carta que adreça a Joan Baptista Xuriguera el 25 de gener de 1944 ens permet fixar aproximadament la data en què finalitza la traducció de *Madame Bovary*. I, a més, ens informa del documentat assaig que ha redactat, a la manera de pròleg, on contextualitza la novel·la en el conjunt de la producció narrativa del seu autor:

T'adjunto l'assaig sobre Flaubert que he acabat d'escriure per tal que em diguis que et sembla. Si no et fa res, me'l tornaràs. He volgut donar una imatge de Flaubert relacionada essencialment amb *La senyora Bovary* però tanmateix perfilant la seva personalitat. Cal tenir en compte que l'assaig ha estat pensant en que figuri com a pròleg a la traducció de *Madame Bovary* i per consegüent he hagut de fer-hi alguns detalls secundaris però que no poden mancar en la presentació d'un autor i per contra he hagut de deixar-ne altres en la penombra per relacionar-se amb altres aspectes de la seva producció que no són *La senyora Bovary*. Ja em diràs si a desgrat d'aquests constreïments, el treball resulta viu i original. No t'amagaré que m'he documentat molt, car es tracta d'una figura de la que s'ha parlat tant i tant bé, era difícil reeixir a alguna cosa que no fos matxucada, repetida o sense suc. En fi, ja em faràs saber la teva opinió.<sup>348</sup>

A la lletra de resposta, el 27 de gener, Joan Baptista Xuriguera li comenta, en termes elogiosos, tant la traducció, pel que representa d'incorporació d'una obra essencial en el seu gènere a la cultura catalana, com l'assaig que la precedeix:

He llegit "Gustave Flaubert i la senyora Bovary". M'ha plagut molt. En efecte, s'hi veu el coneixedor de Flaubert i també el coneixedor de la literatura francesa. Farà molt bonic en el llibre. Potser algun moment hi apareixen paraules un xic fortes. (Em tornaré fi jo, ara?). Però ets tu, únicament, qui ha de dir-ho. Així és que et felicito pel gran treball que representa aquesta traducció i la presentació tan justa i tan precisa del seu autor. Tu no hauràs pas perdut el temps durant aquests anys. Podràs presentar una pila de coses fetes. Quan arribarà l'hora d'establir balanços, tu podràs parlar més que no pas molts altres. En la gran obra que Catalunya ha de portar a cap, hi haurà un lloc important per a la revalorització de les figures de fora. La teva traducció hi tindrà un lloc d'honor. En el teu assaig, Flaubert apareix en l'aspecte veritable, amb el seu esforç per a resoldre els problemes durs que presenta la literatura per al novel·lista. Dóna una gran idea dels seus conceptes en la creació i del seu afany de realitat i de fer obra artística.<sup>349</sup>

---

<sup>347</sup> La conferència a què fa referència Ramon Xuriguera és "Flaubert i *Madame Bovary*", pronunciada a la Sorbona el 4 de juliol de 1946, sota l'organització de Cultura Catalana, de París.

<sup>348</sup> Annex VI, carta 18.

<sup>349</sup> Annex VI, carta 19. Xuriguera respon aquesta carta també amb promptitud el 3 de febrer (Annex VI, carta 20): "Merci per tot el que dius del treball "Gustave Flaubert i la senyora Bovary". Com que te'l

També Jaume Agelet i Garriga li donarà el seu punt de vista sobre l'assaig. En un lletra datada el 18 de febrer de 1944, el felicita no només pel contingut –tot i que li discuteix que “si Baudelaire és el pare de la poesia moderna, no sé ben bé si Flaubert assenyala els camins de la novel·la actual”–, sinó també per la forma en què està redactat; per tot plegat el qualifica “d'un líric que escriu en prosa”:

Molt encertats i aguts els vostres comentaris sobre la concepció romàntica, sobre el decantament de Flaubert vers l'observació directa de la vida, així com a propòsit del motiu que l'empeny a treballar l'idioma. Crec hi és plenament aconseguida l'harmonia. Naturalment que hi ha molt a dir sobre Flaubert però en aquest pròleg no hi manca pas el relleu que cal que a cada aspecte primordial de l'autor i de l'obra. [...] Tornant al vostre assaig, heu topat de cara amb una pila de fets d'ordre documental, en la part reservada a la vida de l'escriptor però com teniu estil i qualitat heu reeixit plenament en escriure'ls. La part crítica molt bona. I no cal dir que en aquests moments del vostre assaig, els més pregons i els més fins, la llengua *us canta* amb més bella i intensitat encara. Heu sentit, ben justament, en Flaubert, “l'esforç de perfecció” i l'escriptor que ha posat la llengua “en primer pla”.<sup>350</sup>

Malgrat les lloances, Xuriguera seguirà treballant en l'assaig sobre *Madame Bovary*, que enllestirà, definitivament, vers 1948. Ho testimonia una carta que li adreça Rafael Tasis, llavors resident a París, del 12 de gener d'aquest any, en què li tramet una còpia de les recerques que ha efectuat sobre la correspondència de Flaubert a la Biblioteca Nacional, per encàrrec d'Albert Junyent, exiliat a Veneçuela.<sup>351</sup>

Com hem apuntat, l'assaig que encapçala la traducció de *Madame Bovary*, serveix a Xuriguera per emmarcar i analitzar l'obra.<sup>352</sup> D'entrada, estableix un correlat entre la

---

vàreig enviar immediatament després d'haver-lo acabat, aquests dies hi he afegit alguna cosa que trobava que hi mancava; qüestió d'una pàgina referent a les posicions psicològiques d'Emma i el seu marit. Ara em sembla acabat del tot. Per consegüent l'he tancat al costat de la novel·la, de la traducció i d'un assaig sobre la poesia espanyola contemporània (unes vint pàgines mecanografiades) que són les coses que he enllestit definitivament fins ara.”

<sup>350</sup> Annex V, carta 19.

<sup>351</sup> El passatge de la carta esmentada (Annex VIII, carta 18) en què es comenta aquest assumpte és el següent: “Després de treballar de valent ahir i tot avui per passar a màquina les notes flaubertianes, m'és grat d'acompanyar-vos el fruit d'una setmana i escaig de recerques a la Biblioteca Nacional. Si hi doneu un cop d'ull, veureu que he copiat, a més de les dades les cartes inèdites o que no figuren a l'edició que diu que té (la Conard). Suposo que li interessaran. No he posat el número d'ordre, que ell demana, per la raó senzilla que no en duen a l'edició Descharmes. Però en canvi he inscrit, al marge de cada una, la pàgina on es troben en cada carta, li permetran, em penso, de trobar-s'hi. Com que suposo que ho expedireu per avió, ho he passat a màquina “molt apretat”, en paper molt lleuger i relativament consistent. Àdhuc així farà un cert pes. Mireu si no us pot convenir més aviat d'expedir-ho, en sobre obert, amb la tarifa d'impresos (55 francs els 50 grams) que permet de completar el pes amb alguna altra cosa, com un diari, etc.”

<sup>352</sup> Aquest assaig sobre Flaubert i *Madame Bovary*, Xuriguera l'inclourà en el recull *Variacions*, que va preparar els darrers anys de la seva vida i que ha romàs inèdit. L'assaig incloïa *La idea de l'home en la novel·la francesa, Bellesa i gaudi estètic, El simbolisme en la poesia contemporània espanyola, Mig segle*

novel·la flaubertiana i *Les flors del mal*, de Charles Baudelaire. Publicades ambdues el 1857, “assenyalen, l’una el punt de partença de la poesia contemporània, l’altra el camí de no pocs aspectes de la novel·la actual”.<sup>353</sup> Una afirmació que corrobora remarcant la novetat que representa el text de Flaubert respecte als models romàntics imperants a l’època (intriga inversemblant, estil afectat, argument poc creïble, personatges “que es desesperaven i invocaven el cel amb vehemència”). *Madame Bovary*, en canvi, obre una vena realista, que anant més enllà de les propostes de Walter Scott i, sobretot, d’Honoré de Balzac, “arrenca [els personatges] d’aquesta imprecisió [social] circumscriuint-los a unes nocions de temps i d’espai”.<sup>354</sup>

Xuriguera també ens proporciona una sumària biografia de Flaubert, tot posant l’èmfasi, d’una banda, en el seu pessimisme, producte d’haver presenciat “les misèries dels malaurats que feien cap a l’hospital”, on el seu pare era cirurgià; de l’altra, en la dedicació exclusiva al món de la literatura i que té com a peça angular una voluntat de perfeccionament, que s’evidencia, d’una manera especial, a través de les diverses versions que va realitzar de les novel·les *Les temptacions de Sant Antoni* i *L’educació sentimental*. Ara bé, potser la característica més destacada de la producció de Flaubert és, a parer de Xuriguera, “l’angoixa de l’estil”; un intent de dissenyar una prosa literària per a la narrativa, distinta a l’existent fins llavors, basada en el treball constant i apropiada als models poètics, i que se situï al mateix nivell que el contingut:

Inútil d’haver trobat l’exactitud si la llengua no li canta. Escriu laboriosament. Pot passar un dia sencer cercant el tomb d’una frase. Sospesa, llima, ceneix. Es llegeix els períodes en veu alta. “Una frase és viable quan correspon a totes les necessitats de la respiració.” I encara: “Quan descobreixo una mala assonància o una repetició en una de les meves frases, estic segur que trepitjo terreny fals.” Amb aquest esforç pacient va elaborant l’equilibri entre exactitud i la musicalitat. Justament aquest és el seu secret. Abans d’ell, la prosa de la novel·la era una qüestió de segon ordre. El novel·lista explicava peripècies, feia aventura. La forma, com a expressió substancial, era deixada als poetes. Un dels mèrits de Flaubert és haver-la posada al primer pla.”<sup>355</sup>

Per últim, Xuriguera comenta d’alguns dels elements més destacats de *Madame Bovary*. Un dels que s’ocupa amb més detall és la recepció de què va ser objecte la

---

de cubisme i *Expansió i restricció del barroc a Espanya*. Aquesta miscel·lània de treballs, l’analitzarem en el capítol següent de la tesi.

<sup>353</sup> Ramon Xuriguera, “Pròleg” a Gustave Flaubert, *Madame Bovary* (Barcelona, Aymà S. A., 1965), p. 5.

<sup>354</sup> *Ibidem*, p. 6.

novel·la a la seva època. Així, posa sobre la taula el judici de què va ser objecte Flaubert a causa dels ultratges a la moral i a la religió: “Vell problema, aquest de la moralitat de l’art, que no deixa mai de suscitar unes quantes reflexions enginyoses en el fons però sense solució. La veritable moral en totes les creacions és la valor intrínseca de l’obra.”<sup>356</sup> També remarca l’escassa atenció que van dispensar-li els crítics coetanis, en contraposició a la valoració, com a peça fonamental de la narrativa vuitcentista, que ha anat obtenint en el transcurs dels anys. Alhora, passa revista als atacs efectuats pels seguidors del Realisme a causa de la construcció d’un estil que arriba a predominar, a voltes, sobre la trama argumental: “la llengua de Flaubert els desconcerta. Excedeix l’expressió rasa del seu ordre de designacions. No és el verb de la realitat. D’altra banda, el realisme de l’obra té escapades evasives. És un realisme a mitges. És el que fa dir als romàntics que la troben òrfena d’idealisme, imitativa i massa crua de to.”<sup>357</sup> I és que, per a Xuriguera, Flaubert intentarà “fer de la novel·la una obra d’art.” Una afirmació que justifica: “*Madame Bovary* és l’home i el medi d’un moment de la història d’un país, té la força i l’expressió d’un món, el d’una societat. És simple per l’anècdota que serveix de base, complex per la forma d’evocació.”<sup>358</sup> Finalment, pel que fa referència als personatges, remarca la figura d’Emma Bovary i, sobretot, la lluita desigual entre la seva imaginació i els obstacles que li posa la realitat, cosa que la converteix en “un dels més universals retrats de dona de la literatura de tots els temps.” Per tot plegat, Xuriguera no s’està de qualificar *Madame Bovary* com “una de les obres mestres de la novel·la francesa”.

La traducció de la novel·la i l’assaig, convertit definitivament en pròleg, no veuran la llum fins al desembre de 1965 quan es publiquen dins la col·lecció Zenit de l’editorial Aymà, propietat de Joan B. Cendrós, i a qui Xuriguera, com ja hem vist, havia autoritzat l’any anterior la reedició d’*Els infants terribles*.<sup>359</sup> Joan Oliver, el director literari de

---

<sup>355</sup> *Ibidem*, p. 11. Sorprenentment, Flaubert serà un narrador poc comentat a l’assaig de 1961 de Xuriguera, *La idea de l’home en la novel·la francesa*.

<sup>356</sup> *Ibidem*, p. 13. Cal recordar que Xuriguera a l’article “La crítica i la moral”, aparegut a *La Publicitat* el 13 de gener de 1933, posava ja *Madame Bovary* com un dels exemples d’obres representatives de la literatura francesa i que en l’època de la seva aparició van ser condemnades en nom de la moral.

<sup>357</sup> *Ibidem*, p. 14.

<sup>358</sup> *Ibidem*, p. 15.

<sup>359</sup> Posteriorment, Xuriguera publicarà per a Cendrós, com ja veurem en el capítol següent, les traduccions *La naúsea*, de Jean-Paul Sartre, i *Una mort molt dolça*, de Simone de Beauvoir.

l'editorial, donava notícia a Maurici Serrahima el 30 de juny d'aquest mateix any de la imminent aparició de *Madame Bovary*:

Encara que fa molt temps que no ens hem vist, des que intervinc en les Edicions Proa, penso de tant en tant en tu per a una o altra forma de col·laboració. Ara se m'ha presentat una ocasió que sembla reclamar la teva participació d'una manera inequívoca. Es tracta del següent: anem a publicar *Madame Bovary* en una vella traducció de Ramon Xuriguera, que ja tenim revisada i a punt de solfa. En la nostra versió hi voldria afegir els textos del procés que fou intentat contra l'autor i que contenen l'informe del fiscal, el de la defensa i la sentència. Em sembla que tu ets l'home ideal per a fer aquesta traducció, la qual enriquiria, sens dubte, el llibre. Com saps, aquest procés ventila una vegada més el vell problema entre l'art i la moral, vigent encara avui. A més de l'interès intrínsec del document –interès històric i social– comptaríem amb una versió avalada per la teva doble autoritat literària i professional.<sup>360</sup>

Una versió que, tanmateix, no va despertar gaire ressò entre la crítica. Únicament n'hem pogut localitzar una referència en el número de juliol de 1966 de la revista *Serra d'Or*, a la secció “Novetats”, en què es remarca que una cultura no només ha de viure de les “novetats”, sinó també “del solatge creat pels segles”. I, per això, l'anònim comentarista posa de relleu el fet que “Ramon Xuriguera hagi fet la primera versió catalana de la gran novel·la flaubertiana, i l'hagi prologada.”<sup>361</sup>

---

<sup>360</sup> L'original d'aquesta carta de la qual reproduïm aquest passatge es conserva al Fons Joan Oliver, dipositat a l'Arxiu Històric de Sabadell. Val a dir que la traducció dels textos del judici de Flaubert no la durà a terme Maurici Serrahima, sinó Enric Jardí.

<sup>361</sup> [S/s], “Novetats”, *Serra d'Or*, núm. 7 (juliol de 1966), p. 54.